Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

MOHRIANA

Mine bedsteforældre, Olaf og Petra Mohrs, turbulente liv.

En familiehistorie baseret på 43 vandrebøger mellem Olaf Mohr, hans forældre og søskende fra 1904-1930.

Forlovelsesbillede, som Petra sender til tante Marie i Amerika i 1904

København, februar 2023
Nina Mohr Christoffersen

Kufferten

Ego på Ifö-museet i Bromölla, juni 2021

Indhold

Forord, s. 4

Ingeniør Axel Hermansen, side 6

Bromölla 1 – 1904-1907, bog 1-13, side 5 + 9

Berlin fra 1890-1914 – den Wilhelminske æra, side 25

Berlin 1 – 1908-1912, bog 13-19, side 27

Axel Hermansens konkurs, side 39

Bromölla 2 - 1912- 1914, bog 20-26, side 5o

1.Verdenskrig bryder ud, side 67

Skt. Petersborg 1915 -1919, bog 26-31, side 77

Februarrevolutionen/Oktoberrevolutionen 1917, side 91

København – 1919 -1921, bog-31-34, side 103

Berlin 2 - 1921-1930, bog 35-44, side 130

Weimarrepublikken 1918-1933, side 132

Axel Hermansens 2. konkurs, side 180

Efterskrift, side 186

Kilder, side 189

Forord

Som barn har jeg altid vidst, at der i min familie eksisterede en skriftsamling, som blev kaldt ”Mohriana”. Det var en samling bøger, som var vandret mellem min oldefar, Johan Jacob Mohr, og hans syv børn, så de kunne følge med i hinandens liv. Jeg vidste, at min mors ældste bror, Olaf Mohr, opkaldt efter min bedstefar, havde bøgerne, som han havde fået ansvaret for, efter min bedstefars død i 1931. Da min onkel Olaf døde (1991), gik bøgerne videre til min mors anden bror, onkel Knud, og da han døde (1999) videre til hans søn, min fætter Henrik Mohr.

Jeg og mine to søskende, Knud og Marianne, har i mange år talt om, at det ville være sjovt at læse deres beretninger, men vi har alle haft et travlt liv, så det er ikke rigtig blevet til noget. Og så kom Coronaen, og en dag kom fætter Henrik med ”Mohrianaen” - en lille kuffert fyldt med 43 små hæfter, sirligt nummererede og lagt i kassetter af min onkel Olaf. Nu var det på tide - og der var tid til at læse, måske ikke alle bidragene, men i hvert fald mine bedsteforældres bidrag i bøgerne. Det viste sig at være en guldgrube! Mine bedsteforældre havde nemlig ikke haft et helt almindeligt liv, da de pga. min bedstefars arbejde som ingeniør først boede i Bromölla i Sverige (1904-1907), så i Berlin (1908-1912), så igen i Bromölla (1912-1914), dernæst i Skt. Petersborg (1914-1918/19), København(1919-1921) og til sidst igen i Berlin (1922-1930/31). Deres liv er i den grad spundet ind i den europæiske historie fra 1904-1930. Den stigende industrialisering i starten af 1900-tallet – også det tyske Kejserrige, 1. verdenskrig og dens følger, bl.a. lavkonjunktur i Europa, den russiske revolution, den spanske syge, Genforeningen og til sidst Weimar-Republikkens Tyskland med store politiske uroligheder, hyperinflation i 1922/1923, varemangel, boligmangel, fremmedhad osv.

Det har derfor været utrolig interessant og spændende at læse i bøgerne, men også lidt vemodigt, da den lille familie i den grad har haft kam til sit hår. Det har også været svært og taget lang tid, for mens min bedstemor skriver meget smukt og tydeligt, er bl.a. min bedstefars skrift meget svær at læse, og nogle steder har jeg måttet opgive. Men sikke en oplevelse! Jeg føler, at jeg her på mine gamle dage har fået en ny familie.

Min mor var 16 år, da min bedstefar døde(6.1.1931), og måtte flytte fra Berlin og starte på en ny tilværelse i København. Jeg har aldrig vidst ret meget om ham, andet end at min mor blev født i Bromölla, fordi han arbejdede der. Min bedstemor, som jeg holdt utrolig meget af, døde i 1955, da jeg var 7 ½ år, så det er også begrænset, hvor meget jeg har vidst om hende, fordi jeg jo var så lille og ikke stillede spørgsmål på det tidspunkt om hendes tilværelse. Men via deres bidrag i bøgerne har jeg lært mine bedsteforældre at kende. Jeg forstår nu, hvorfor min bedstemor ifølge min søster havde noget melankolsk over sig og i min barndom ofte blev omtalt som et bekymret menneske. Hun havde haft så mange bekymringer i sit liv! Min bedstefars søskende, som jeg kun havde hørt perifert om eller slet ikke, har jeg nu også mødt og føler, at jeg kender, bl.a. min mors onkel Theodor, der var læge i Aarhus, som jeg i den grad gerne ville have truffet! Og min mors faster, tante Vis (Johanne Luise), som blev forstander for det første kvindelige statsseminarium i Ribe, og hvis guldur min mor havde arvet og forærede mig, da jeg blev færdig med min første uddannelse som 3-sproglig korrespondent i 1970.

Mine egne forældre døde desværre også alt for tidligt, min far i 1951, da jeg var 3 år, og min mor i 1971, da jeg var 24. I den alder var jeg ikke begyndt at tænke så meget over min families historie, og jeg ærgrer mig i dag meget over alt det, jeg ikke fik spurgt om, mens tid var. I 1988 begyndte jeg at læse tysk på Københavns Universitet, og jeg var igen ked af, at jeg ikke kunne udspørge min mor om hendes tid i Berlin. Min onkel Knud (min mors bror og Henriks far) levede heldigvis endnu, og han fortalte mig mange gode historier dernede fra og satte mig i forbindelse med sin studenterkammerat Kurt Drabek, der heldigvis havde overlevet 2. Verdenskrig. I 1991 efter Murens fald var han så venlig at låne mig og min mand en lille lejlighed i Berlin. Vi var i teatret med ham, og han kørte os rundt i Berlin og viste os, hvor min mor og familien havde boet. En uforglemmelig oplevelse!

Jeg begyndte at læse i Mohriana- bøgerne og tage noter i hånden, for jeg skulle jo aflevere samlingen tilbage. Pludselig havde jeg, fordi det var så spændende, skrevet 32 sider noter med min ulæselige håndskrift, så af hensyn til min søn, Daniel Mohr Essinger, men også af hensyn til resten af familien, og hvem det måtte interessere, gik jeg i gang med at skrive noterne rent. Min søster fik efter mig de første 10 bøger og siden resten, og hun gik så i gang med at renskrive alle Petras og Olafs bidrag. Efterhånden i mit arbejde med gennemlæsningen begyndte jeg også at skrive mere og mere helt ud i stedet for blot at resumere samt at tilføje uddrag af de andre søskendes bidrag, når jeg fandt det relevant, da der var så mange spændende detaljer, som bare skulle med. Jeg har desuden forsøgt at sætte bidragene ind i en historisk sammenhæng. Jeg er ikke historiker, og min afdøde mand, Bent Essinger, som var historiker om en hals, ville have elsket at hjælpe mig. Men jeg har gjort mit bedste, så man må bære over med eventuelle unøjagtigheder.

PS: Når jeg citerer eller skriver et brev helt ud, har jeg bevaret den originale stavemåde, tegnsætning – eller især manglende tegnsætning - min bedstefar sætter næsten ingen tegn! Ved ord, jeg ikke har kunnet tyde, har jeg sat et spørgsmålstegn. Mine kommentarer midt i deres breve står med kursiv. Karl og Joh. Luise skrives af nogle af familiemedlemmerne med henholdsvis 'C' og 'ou' i Luise, men ikke af dem selv.

Bog 1

Bog 1 starter med en fælles erklæring om at oprette en brevbog:

"Paa Grund af de hidtidige alt for sparsomme Meddelelser os Sødskende imellem, blev vi, mens vi var en Del samlede, enige om at lade en Brevbog løbe imellem os fra Stenstrup Børneflokken imellem+) efter Alder tilbage til Stenstrup og saa fremdeles. Bogen udgaar fra Varde efter Turen (Arnold og Helene) derfra til Ribe.

At bemærke bliver:
1)Bogen maa højst ligge 2 Dage over paa et Sted.
2) Skriften skal være saa tydelig som mulig.
3) Hjemtil skriver vi som hidtil.
4) Gratulationer, Kommissions og andre Lejlighedsbreve(?) gaa udenfor Bogen.

5) Naar en bog er udskreven, skal den blive ved med at cirkulere med en ny (der maa kjøbes) til den har været rundt.
6) Nye eller midlertidige Adresser skal saa vidt muligt opgives den forrige i rækken

+) Cirkulationsliste bliver altsaa:

Stenstrup (*dvs. Præstegården i Stenstrup v.* ***Johan Jacob Mohr*** *til børn og svigerbørn):*
Johan Jacob Mohr (f. 5.7.1838. Døbt d. 3.8.1838 i Kbh's Hof- og Slotskirke, d. 1920 i Kbh.)
gift d. 23.10.1863 med
Marie Luise Sophie Ahrensen (f. 7.8.1837, d. 18.7.1909 i Stenstrup)

Arnold (f. 23.8.1864) -Helene
Ludvig (f. 3.10.1866)-Bitten
Theodor (f.10.3.1868) ugift
Johanne Luise (f. 9.12.1869)(boede sammen med Frk. Branner)
Karl (f. 25.8.1871)-Marthine
Olaf (f. 2.3. 1875) – Petra (f. Kaaber d. 4.1.1883): Vores bedsteforældre. De fik børnene Aagot, Olaf, Knud og Gerda (min mor)
Ellen(f. 1.2.1880) -Bendt

Helene og Arnold skriver så det/deres første bidrag i bogen d. 11.8.1904. Dernæst fortsætter Bitten og Ludvig d. 15.8. De foreslår på side 8 et navn til bogen:
"En Anskrift bør Bogen have; (jeg foreslaar 'Mohriana', Ingen bedre?)"

Johanne Luise bifalder forslaget s. 19:
"Med hensyn til Bogens navn synes jeg godt, vi kan acceptere Ludvigs Vittighed; jeg kan da ikke finde noget bedre. Mange kærlige hilsener til alle. Joh. Luise"

Derved blev det så! Mohrianaen var en realitet!

Ingeniør Axel Hermansen (9.4.1871 i Næstved – 1.8.1933 i Plejet) (1)

For at forstå min bedstefars arbejdsliv, er man nødt til at se på ingeniør Axel Hermansens liv, for han blev min bedstefars og dermed min families skæbne.

Ingeniør Axel Hermansen og min bedstefar (f. 2.3.1875 i København) var nogenlunde jævnaldrende, og jeg kan forestille mig, at de måske har kendt hinanden via Polyteknisk Læreranstalt, hvorfra H. blev kandidat i 1894 som maskiningeniør, og hvor Olaf studerede indtil 1902 og sikkert allerede i 1902 blev " Ansat ved et Kaolinbruk i Bromölla", som der står i en oversigt over elever fra Metropolitanskolen (der står hele 7 Mohrer i den oversigt!). Hermansen overtog Kaolinbruket i 1901, så det er sandsynligt. Mine oplysninger starter i 1904 sammen med Mohrianaens start, hvor Olaf arbejder for A. Hermansen i Bromölla i Sverige. Under alle omstændigheder var H. en mand,

man uundgåeligt måtte kende til i ingeniørverdenen, da han ud fra sit CV, og hvad jeg har læst om ham, var et utroligt aktivt, opsøgende og foretagsomt menneske.

H. arbejdede allerede under studietiden 8 måneder som lærling på Hermansens Sønners Maskinfabrik og Jernstøberi i Næstved og i 7 måneder som tegner og volontør på en cementfabrik i Namur. Han blev ansat i Næstved efter endt eksamen, men Hermansen ville åbenbart noget mere og andet, så han tog bl.a. til Newcastle og Leeds for at kontrollere bygningen af en hængebro for det islandske ministerium, siden var han med til udvidelsesopgaver på Østre Gasværk i Kbh., var dernæst ansat i Århus hos S.Frichs Efterflg.s maskinfabrik til 1896. Så tog han på studietur til Rusland i fire måneder og startede ved sin hjemkomst 1897 en ingeniørforretning i Kbh. med speciale i maskin- og fabriksanlæg. Var dernæst med til at grundlægge Kalundborg jernstøberi og maskinfabrik og Sten-og gruskompagniet. I 1900 starter han på det projekt, som min bedstefar blev en del af, og som skulle blive både H's livsværk og udfylde hele min bedstefars arbejdsliv.

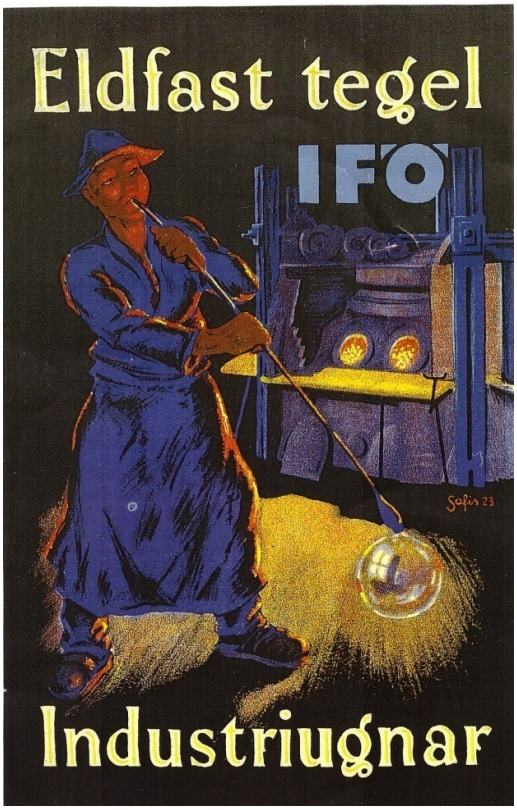
Hermansen overtog i 1901 driften af Arrende AB Ifö Kaolinbruk. I den forbindelse var det vigtigt for ham at starte et " konstruktionskontor/ritkontor". 'Ritkontor' er svensk for tegnestue.

"När Hermansen övertog driften av Arrende AB Ifö Kaolinbruk 1901, var det viktigt att starta upp ett konstruktionskontor/ritkontor. Första ritkontorchefen var ing. Mohr som hade hjälp med keramisk kunnande av Robert Appe. Sedan kom Jens Otto Larsen 1907 som också hade kunskap om metallurgiska ugnar. Larsen slutade 1929 og efterträddes av ing. Åke Esbjörnsson som svarade för ugnskonstgruktionerna fram till 1950, gjorda efter Hermansens patent". (1)

Min bedstefar, Olaf Mohr, blev altså den første chef for tegnestuen i Bromölla, og i 1907 tog Hermansen patent på en ovn, de havde udviklet, under navnet: "Axel Hermansenugnar". Det var en slags keramisk varmeveksler, som gjorde forbrændingen effektivere, og som kunne tåle meget høje temparaturer.

"Ugnarna användes till keramisk industri men var också ämnade till glasbruk, järnverk, muffelugnar og krematorieugnar".

I 1903 blev virksomheden overtaget af aktieselskabet Ifö Kaolin & Chamotte A.B., som H. så var administrerende direktør for indtil 1909.

Fra 1903 virkede H samtidig som rådgivende ingeniør fra sin bolig Ingelstadsgården i Småland, der blev drevet af hans hustru. Hans forretning var både konsulent- og entreprenørvirksomhed med rekuperative gløde- og smelteovnsanlæg med temperaturer mellem 500 og 1700 grader *(rekuperator = rørsystem ved ovne til forvarmning af gas og forbrændingsluft hvorved der opnås varmebesparelse*).

H.'s foretagsomhed gav sig udslag i, at han i en årrække byggede adskillige anlæg i næsten alle industrilande både inden for stålindustrien, den keramiske industri og glasindustrien. Han anlagde en filial i Berlin i 1908, Petrograd (Leningrad) 1914, Paris 1915, Birmingham 1916, og senere blev der oprettet kontorer i Oslo, New York, Helsinki, Milano og Bilbao. H havde altid gang i utrolig mange projekter og rejste meget rundt selv. Desværre gik det galt for Hermansen til sidst, men det vender jeg tilbage til senere (se bog 16,s. 67 og bog 43, s. 90).

Alle Hermansens mange tiltag forklarer min bedstefars liv. Dels blev han i starten fra Bromölla konstant sendt på rejse til diverse byer i Danmark og i hele Skandinavien for at skaffe forretninger og komme med råd og vejledning og tilse de ovne, som firmaet havde solgt til de forskellige kunder. Han blev også sendt til Tyskland for at udveksle erfaringer og lære af de store virksomheder der, bl.a. Carl Francke i Bremen og Julius Pintsch AG i Berlin. Siden blev han sendt som frontfigur til Berlin i 1908 og til Skt. Petersborg i 1915. Af hans beretninger fremgår det også, at han efter hjemkomsten fra Rusland i 1919 både kom til Paris, New York, Milano, Barcelona og Bilbao i forretningsøjemed.

1) Mine oplysninger er baseret på Dansk Biografisk Leksikons 3. Udgave og Iföverkens Industrimuseums hjemmeside (begge dele fundet på nettet).

Bromölla 1: 1904 – Jul 1907, bog 1-13

Tegnestuen: Olaf står op ved det bageste bord, Ing. Appe står i døråbningen.

Da min bedstefar i starten af århundredet begynder sit arbejde i Bromölla for direktør Axel Hermansen, er der god gang i industrien i hele Europa, især Tyskland er meget langt fremme og ved at overhale Englands førerposition. Alt det har Hermansen fuld forståelse og sans for, så derfor rejser han og hans medarbejder, min bedstefar, rundt både i Skandinavien, men også i Tyskland og sågar Rusland.

Bog 1 fortsat

s. 35, d. 27.8.1904, Bromölla, Olafs første bidrag, som jeg skriver i sin helhed for at vise tonen og stilen:

Olaf er lige kommet hjem (formodentlig til Bromölla) fra tur til Stavanger over Malmø/Kbh. Misforståelser gør rejsen til Stavanger meget lang. Det er i det hele taget nogle lange og tidskrævende ture han tager på:

”Inden jeg nærmere begynder at skrive maa jeg lige tillade mig nogle Bemærkninger til det forestaaende, først L. angaaende Tog 3.46 E.M., som ethvert Menneske maa kalde et Aftentog. Dernæst takker jeg Th meget for Hilsenen fra Premierlieutenant Winkel, den glædede mig meget og selvfølgelig havde jeg ikke faaet den før. Hvad Sammentræfning med K og M angaar Lørdag eller Tirsdag, da jeg var paa Gennemrejse til og fra Nyborg meddeles at jeg kom Lørdag Kl. 12 om Aftenen og Tirsdag ganske rigtig var hos Svigerforældrene. Naa samme Nyborgrejse er altsaa tillige fra anden Haand omtalt. Jeg var meget godt tilfreds med Resultatet, og det var ogsaa ret heldigt jeg kom derover, da de stærkt længtes efter mig, saa ikke mere om denne.

Derimod har jeg været paa en meget interessant Rejse igen, hvorfra jeg kom hjem i gaar aftes. Jeg rejste nemlig herfra Fredag Middag i forrige Uge for at komme til Stavanger, hvor jeg skulde op at snakke en Mand tilrette, han morede sig nemlig med den ene Gang efter den anden at skælde os gevaldig ud, til dels med Rette pr. Brev. Altsaa Torsdag Middag rejste jeg til Malmø og skulde derfra med 6 Baaden til København, jeg havde afleveret mit Tøj til et Bybud med Besked om at bringe det til Baaden kl 6, jeg var der i god Tid og stod og ventede, men Raden kom ikke, til sidst sejlede Baaden og jeg stod tilbage med Smerten og uden Tøj, gik saa over paa Kontoret hvor Tøjet stod og Raden havde glemt det ligefrem, men indrømmede at han havde forstaaet Beskeden, jeg gav min Harme Luft og skældte ud til højre og venstre, hvad jo imidlertid ikke hjælper meget. Jeg gik så til Kungsparken og spiste og tog med sidste Færge til København, hvor det var min Agt 11.55 at tage til Aarhus og blive der til næste Dags Aften for at komme med Toget der med Forbindelse med Skibet i Frederikshavn, det blev nu ikke saa thi paa Færgen traf jeg Ing. Preisler og Ing. Appe (*der begge arbejder på tegnestuen i Bromölla sammen med Olaf),* som skulde over at more sig i København og Preisler erindrede mig om Slagelse-Værslev Banen (*en nu delvis nedlagt statsbanestrækning ml. Værslev og Slagelse via Høng*) som jeg rent havde glemt idet jeg kun havde tænkt paa Dampskibet Kalundborg –Aarhus, som var ubrugeligt. Altsaa blev Resultatet at jeg efter at have været ude med de to Mennesker blev i København og overnattede paa Hotel Bristol, næste Morgen tog jeg til Svebølles og havde en herlig Dag der, rejste om Aftenen over Slagelse til Fyen og ganske Danmark igennem til Frederikshavn hvor jeg gik om bord i Skibet til Kristianssand Søndag Formiddag, det var en meget rar Tur, et lille bitte Skib med en elendig Spisesalon, da jeg havde faaet de to første Retter sagde jeg en Undskyldning til Kaptajnen og gik op paa Dækket, her kom Pigen op og spurgte om jeg ville fortsætte, men jeg indskrænkede mig til at tage Desserten Vindruer og Nødder, da jeg nu havde faaet det med, rejste jeg mig lidt pludselig og fodrede de stakkels smaa sultne Fisk af med lidt Middagsmad og var saa for øvrigt rask igen og ikke syg mere. I Krisitanssand gik jeg om Aftenen straks om bord i "Kong Oscar den 2den" og sejlede til Stavanger hvor jeg var mandag Aften. Jeg gik strax i Seng (paa Skibet Søndag) og stod op næste Morgen Kl. 8 og saa Indsejlingen til Flekkefjord, hvor der var ganske herligt, hvad i det hele gælder Sejlturen, aldrig har jeg set eller drømt om noget saa smukt. Stavanger er den herligste By man kan se for sine Øjne, vidunderligt beliggende omgiven af blaa Bjærge (for de mindre geografisk stærke meddeles at der boer 34.000 Indb. – jeg troede 14.000). Om Aftenen besaa jeg Byen og gik i Seng og gik strax næste Formiddag til Gasværket, hvor jeg blev udskældt som jeg aldrig før er bleven det i mine Dage, i Begyndelsen forsøgte jeg at svare men det irriterede Fjenden, hvorfor jeg valgte det kloge Parti at lade ham udleve sig fuldstændig, og da han var løbet tør begyndte jeg at snakke om hvor kønt der var i Norge og hvor Byen laa dejligt o.s.v., efter at have lokket et Smil paa hans Aasyn kom vi saa senere igen til Forretningerne og saa blev han mere fremkommelig, jeg spurgte i samtalen til om han kendte nogen Mohr i Bergen, det gjorde han ikke, men der var en Dr. Mohr i Stavanger, jeg spurgte om det var Gustav, hvad det var (denne er i Slægt med Ingeniørens Kone). Jeg fik saa hans Adresse og var hos ham, han var overordentlig elskværdig og bød mig til Aften efter vi havde været en Tur uden for Byen paa en Udsigt. Han rejser en Del og kommer af og til til Danmark. Jeg gav ham Stenstrup Adressen og han lovede at komme der engang paa Gennemrejse. Han beklagede ikke at kunde byde mig noget Spiritus eftersom han var total ? ikke maatte byde , men naar jeg ville komme naar hans Kone var hjemme (hun var paa Rejse) kunde jeg faa en Masse dejlige Ting som han havde i sin Kælder. Aalborg Spiritus, Whisky o.s.v. maatte nemt bydes. Naa han var meget fornøjelig at være sammen med. Næste Morgen kl ? rejste jeg, denne Gang til Kristiania *(Oslo i dag*) hvor jeg var næste Dags Aften. K l 10 3/4 tog jeg Iltog over Göteborg og var herhjemme næste Dags Aften igen. Turen fra Stavanger til Kristiania var ganske dejlig hele Turen langs Kysten anløbende de friske Pladser sejlende ind af lange smalle Fjorde. Traf ganske behageligt Rejseselskab ombord paa Skibet. Rejsen varede jo? Dage, vi levede udmærket 5 Retter Mad Middag og varm Frokost og Aften. For Resten udmærket mad.

Det gør mig meget ondt at jeg maa lægge en løs side i *(Olaf har klistret et løst blad ind i bogen til sidst*) men jeg kan ikke skaffe nogen Bog i Aften og i Morgen er det Søndag saa gaar det heller ikke. Det var ellers en farlig Mængde og jeg skal for øvrigt ikke trætte mere, og kun sluttelig meddele at alt staar vel til heroppe samt sende kærlige Hilsener til Eder alle."

Bog 2 + 3

s. 1, d. 31.08.1904,Kbh, Petras første bidrag:

P. beklager sig over, at kærestefolk skal skrive lige efter hinanden. For hvad skal hun dog fortælle? Marthine – Karls kæreste – beklager sig på samme måde i sit første bidrag. Petra var i huset på Præstegården i Stenstrup og har på den måde mødt Olaf. De er blevet forlovet, og jeg går ud fra at billedet til tante Marie (*Joh. Jacobs søster)* er et forlovelsesbillede. Petras forældre bor i København, og der er hun så nu. Petra syr og syr (*brudeudstyr formoder jeg*). Og typisk for hende, håber hun, at hendes bidrag ikke er alt for kedeligt:

"Kære alle sammen!

Saa skal jeg altsaa til at begynde med Skriveri, det bliver en daarlig Begyndelse i den nye Bog, for hvad jeg har oplevet er ikke en Smule. Jeg slutter mig ganske til Marthines Udtalelse, da hun klager over ikke at have noget at berette efter Karls Udgydelser, mine Oplevelser er Olafs Breve, og han har jo givet en udførlig Beskrivelse af, hvad han har oplevet, jeg finder det meget upraktisk indrettet, at Kærestefolkene skal skrive lige efter hinanden. - Nu har jeg saa altsaa taget Ophold her i København, har lige i Dag talt med Marthine, men det var kun i Telefonen, i Morgen gaar jeg op til hende. Forleden fik jeg Brev fra Tante Marie i Amerika, som Tak for et Fotografi af Olaf og mig, jeg for nylig har sendt hende. Saa i dag fik jeg Brev fra Stenstrup, der bad mig endelig sende Bogen videre straks, jeg fik den i Gaar, da rejste jeg og havde som Følge deraf ikke Tid.- Ja, min Tid siden vi rejste fra Stenstrup er gaaet med at sy, sy og atter sy, en enkelt Gang afbrudt af et Besøg hos Nabofamilierne som f. Eks. I forrige Uge, da vi havde fremmede selv og var lidt til et Par Afskedsgilder som for Resten var umaadelig hyggelige, især hos Præstens. Frk. Petersen bad mig sende Joh. Luise mange Hilsener. Ligeledes har jeg en Hilsen til Theodor fra Dr. Thrane, som Du vist har truffet i Aarhus til Lægemøde el.l. I kan nok forstaa, at det har været det bedste, jeg har oplevet det at se Olaf selv om det var kort saa nød vi det, vi var i Jyderup ved Skarritsø, hvor der jo er aldeles dejligt. Naa nu har jeg virkelig ikke mere at berette, blot I ikke keder Jer alt for meget over dette, men hvad skal man gøre, når man ikke har noget at skrive. Saa faar I nøjes med dette og mange kærlige Hilsener til alle fra Petra".

s. 46, Bromölla, d. 12.10.1904, Olaf

Petra slipper for at skrive pga det forestående bryllup. Hun har så travlt *(de bliver gift 21/10 1904 i Sct. Markus kirken i Kbh. Johan Jacob vier dem*). Bogen forsinket, men Olaf uskyldig. Har igen været på rejse. 14 dage i Nyborg for at sætte den første ovn, han har konstrueret og bygget, i gang. Den fungerer perfekt. Undervejs på besøg i Præstegården. Efter hjemkomst igen ud med ingeniør Hermansen og en tysk ingeniør Grossmann fra Carl Francke i Bremen. Vil indgå aftale med dette firma om at lave ovne til gasværker og hvad dertil hører. Megen rejsen frem og tilbage – også i Eslöf – siden sovevogn til Kolding, hvorfra Ing. Grossmann tager tilbage til Tyskland. Hermansen og Olaf tilbage med sovevogn til Kbh. På besøg på Thorvaldsensvej (Petras forældre bor der) med Petra. Hermansen ringer og beder Olaf om at tage til Ballerup. Evt. ny aftale

med en doktor Miller. P og O går senere tur på Langelinie og spiser middag på Langelinie Pavillonen: Suppe, østers, en fiskeret, Boeuf Bernaise, Kirschkage og frugt. Restaurantens faste middagsmenu!

Olaf slutter med at sige, at når han først bliver gift, vil han helst holde sig i ro og ikke rejse så meget!:

”jeg faar jo rigtig set mig om. Det kan være ganske behagelig dog jeg haaber det nu i det væsentlige er Slut, da jeg naar jeg først bliver gift helst vil holde mig i Ro *(Sådan bliver det dog ikke!!).* Naa nu har I faaet nok og faar ikke mere for denne Gang uden Masser af Hilsener fra Eders hengivne Petra og Olaf”.

s. 98, d. 21.11.1904, Bromølla, Olaf

P og O har været i Nyborg i ca. 10 dage. I Kristiansstad med overnatning og teatertur undervejs. Med tog til Kbh., hvor de hilste på Nimbs (*en familie, der bliver nævnt i mange sammenhænge, måske gamle naboer, skolekammerater el. lig*) og sov på Thorvaldsensvej. I Nyborg boede de på hotel. Der stod 2 smukke buketter, den ene fra murermester Hansen, som bygger højovne. Da de kommer hjem, har deres kære hund lavet ulykker og muntret sig bl.a. med Petras silkeskørt og brudeskørt! Det er de meget kede af:

”Nu er ? jo overstaaet, saa nu kan man jo se lidt mere nøgternt paa Sagen, jeg maa dog indrømme at jeg nærmest var ved at græde, da jeg kom hjem og hørte om det ”. Ellers hygger den lille ”Husholdning” sig med diverse, bl.a. syning, musik, læsning osv.

s. 146, d. 30.12.1904, Bromölla, Olaf

O har igen været på tur i ca. 8 dage før jul. Petra var ked af det, så O får hende overtalt til at tage til Kbh. for at se på julestads. O af sted for at se på gasværker med Ing. Francke. fra firmaet Karl Francke, Bremen. Til Kristiansstad, Simonshamn, Lindz, Ystad, Malmø. Videre til Kbh. Her blev Petra og Olaf sat til at tage sig af Ing. Francke af Hermansen. Ville egentlig have billetter til ”Romeo og Julie” i Det Kgl. Teater. Kan kun få billetter på 1. Parket, men det har O og P ikke pænt nok tøj til, så det bliver ”Flagermusen” i stedet. Søndag i åben Landauer ad Strandvejen til Springforbi (Hermansen, Francke, O og P). Middag på hotel Dagmar.

O og Francke med nattog til Uddevalla – så på forretningen, dernæst til Trolhättan. O blev skuffet. Ikke så smukt i Trolhättan, som han havde hørt. Göteborg og så retur med nattog til Kbh.

Kom til sidst hjem og havde travlt med juleforberedelserne. Petra meget travlt med maden. Desværre ingen julegudstjeneste – men en ” umanerlig hyggelig” juleaften trods alt (*deres første jul som ægtepar*). Juletræ kun med hvidt. Olaf remser diverse julegaver op:

”saa tror jeg ikke der var mere. Det vil sige saa fik Petra anonym, det vil sige af Ing. Appe og Kamrer *(’Kamrer’, svensk for økonomichef og bogholder)* Rosengren kan vi regne ud, det nydeligste Svøbelsesbarn der kan sige Papa og Mama.”

De har meget travlt i juledagene:

”1ste Juledag var vi om Eftermiddagen en dejlig Køretur med Ing. Appe og Frue i Brukets vogn(jagtvognen), bagefter til Kaffe hos Rosengren. Mandag var vi til Middag hos Rosengren og om Aftenen var de og Appes hos os til kl 2. Tirsdag gik vi i Seng Kl 8 ½. Onsdag var vi hos Appes, Torsdag hos Haudles(?) Lundgre?. I Dag skal vi til Kasser Malmros og i Morgen skal vi alle rejse op til Ingelsted hos Ing. Hermansen, hvor vi skal være Nytaarsaften, Mandag kommer Tyra (*Petras søster)* her . Onsdag er det Petras Fødselsdag og saa har vi tænkt paa at se nogle hos os. , saa I kan se at vor Fritid er stærkt optagen ”.

De andre søskende beklager sig over ikke at have hørt nok om P og O's velkomst i Bromölla og deres liv i det hele taget, men det må blive næste gang, siger O:

"De forskelliges Misfornøjelse med den Mangelfulde Besked om den festlige Modtagelse heroppe *(velsagtens efter deres bryllup*) og det daglige Liv har jeg i dag ikke Tid til nærmere at gaa ind paa, men jeg har i 1 ½ Maaned haft under Overvejelse at tegne en Grundplan af Lejligheden med Møbler o.s.v. Naar en saadan fremkommer skal den blive tilstilet tillige med Bogen. … I maa herigennem alle faa Tak for Eders Gaver og Breve, da der ikke bliver Tid til at skrive til hver især, ligesom I ogsaa maa tage de bedste Ønsker for det nye Aar for Eder alle gennem Bogen. Efter Jul har min lille Kone det for Resten ogsaa med Travlhed idet vor Pige er bleven syg, saa hun er ganske alene om det og her er jo ikke saa lidt at gøre, men hendes bekendte "Bevægelighed" viser sig stadig saa hun faar en forfærdelig Masse fra Haanden. Næste Gang Bogen kommer er vi nok i lidt roligere Forhold saa I kan faa en mere detailleret Beskrivelse af Privatlivet, men denne Gang er der jo saa meget andet at skrive om saa nu kun Masser af Hilsener til Eder alle fra os begge to heroppe ja, jeg vil ikke sige i vor landlige Ensomhed for det passer jo ikke saa godt, da vi som I ser lever i "Sus og Dus".

Bog 4

s. 44, d. 3.3.1905, Bromölla, Petra og Oluf

Skrevet på Olafs 30 års fødselsdag (f. d. 3.3.1875)

Petra glæder sig over, at der har været lidt ro, men er ked af, at Olaf rejser så meget og alene. Hun har siddet 3 uger uden ham, og søndagene er værst, selvom alle er søde. Håber, at de kan komme til Karls og Marthines bryllup, men svært for O at få fri. O overtager herfra. Han har umådeligt travlt. Lavet tilbud til samtlige danske gasværker. Når hjem til sin fødselsdag og takker alle for gode gaver. Direktør Hermansen er i Rusland. O håber også at komme til brylluppet d. 26.4.05.

Den 4.3. skal de til fin soupé hos Rosengrens pga hans fødselsdag.*(Rosengren er 'Kamrer', svensk for økonomichef og bogholder).*

s. 95, d. 26.4.1905,Bromölla, Olaf

De kom ikke med til Karls og Marthines bryllup. O skriver på bryllupsdagen. De fejrer det, som en overraskelse fra Petras side, med en 3 retters menu + vin. O overvejer at åbne en af de 7 flasker champagne, han har i vinkælderen, men synes det er for flot, når de kun er to. Tager en æggesnaps i stedet. O har så travlt, at han umuligt kunne være kommet til bryllup.

I Påsken har de besøgt Præsten, hvor man drak mælk! O siger, "det er jo ogsaa en rar Drik*"(ha!).* Fik senere en toddy i form af en appelsin. Han spillede' Brädt' med præsten. Minder om dam. Et svensk præstespil. Drak dus på dansk maner og droppede titlerne på svensk maner.

O kan ikke købe en ny bog, "saa jeg er lidt paa P…. (mere maa jeg ikke skrive for Petra)" (*I dag siger vi vel 'at være på spanden', men de sagde åbenbart på 'potten' i Mohr- familien).*

Karl har efterlyst stamtavlen, som O har i god behold. Vil gerne låne den ud til afskrivning, hvis han får den igen.

Haft mange gæster. Har tegnet forsikring. Mangler lige nu penge, men de har fundet 70 øre i en sparebøsse, så de nok kan klare til ugen ud.

Bog 5

s. 31, d. 5.7.1905, Bromölla, Olaf

NB: s. 31, d. 3.7. slutter Karl med at minde Olaf om:

1) han skal sende den udskrevne bog til Stenstrup, hvor de gamle bøger opbevares
2) han skal huske afskriften af stamtavlen, som Karl ville være glad for

Olaf griber til pennen på Faders fødselsdag d. 5.7.1905 *(Johan Jacob Mohr, f. d. 5.7.1838, nu 67 år*).

Ville gerne være i Stenstrup, men må nøjes med sit eget hjem, som også er rart. O ville ønske, at nogle af hans søskende ville komme på besøg og se stedet. Helene (Arnolds kone) med søn Agner kommer på besøg d. 14.7. som de første fra 'husfaderens' familie! 'Spindesidens 'slægt (dvs. Petras familie) har været på besøg flere gange. Tyra (Petras søster) + moderen(Petras mor) + mindste søster Ellen, som afhentes af faderen(Petras far), Nanna(søster) + Laurits(Nannas mand) + søn Poul. Mange glade stunder med dem.

Bogen har været forsinket, men P og O mener ikke, det er deres skyld *(det er et tilbagevendende tema, at bogen ligger for længe, før den bliver sendt videre. Aftalen var jo 2 dage*). O rejser stadig lidt rundt. Han beder Karl om en opskrift på den magt og list, der får kvinder til at makke ret, så skal han nok få stamtavlen, som han efterlyser *(Jeg tror, Olaf er en humoristisk mand).*

NB: s. 16, Johanne Luise, som på dette tidspunkt underviser på Frk. Branners pigerealskole i Slagelse, skriver d. 17.5.05,at hun er imponeret over alle gaverne, som Karl og Marthine fik til brylluppet. Hun mener, at hun selv og Theodor bliver forfordelt, fordi de ikke holder bryllup! Hendes elever har optrådt i Odd Fellow Palæets store sal med kor. Skal finde 2 vikarer til skolen, da 2 andre skal have orlov og gå på kursus. Hun har meget travlt.

s. 68, d. 15.8.1905 skriver Johanne Luise et langt brev fra Bromölla, så der kommer lidt mere besøg fra "husfaderens" familie! Hun slutter:" Her er herligt at være. Ville ønske det kunne vare lidt længere".

Bog 6

s. 11, d. 27.8.1905, Bromölla, Olaf og Petra

Jeg har valgt at afskrive hele bidraget, som fortæller meget om O og P's liv, hvordan Hermansen dirigerer rundt med Olaf og bl.a. sender ham på hans første tur til Berlin, og hvor stort et foretagende, det er, han kommer ned til i Berlin:

"Nu skal vi heroppefra til at skrive lidt igen, eftersom min Madamme ligger og sover sig en lille Middagssøvn, maa jeg altsaa selv til at holde for, nu efter vi har spist vort frugale Søndagsmaaltid bestaaende af stegt Rødspette, Herringsild(?) og Melon. Paa dette Tidspunkt opdager jeg til min store Skræk at Karl har stjaalet Klatpapiret, saa jeg maa altsaa skænke et gammelt et til Bogen. Siden vi sidst skrev har vi haft en Del behagelige Besøg af Familien. Helene og Agner, Fader og Moder, og Joh. Louise, hvilket alt sammen var umaadelig rart og fornøjeligt og vi haaber kun de forskellige maa være lige saa tilfredse med at have været

her, som vi var glade over Besøgene, da de saa har befundet sig saa godt som de kan ønske. De næste Besøg der nu står for Tur er et lille Efteraarsbesøg af Ludvig, Bitten og Joh. Louise, hvilket vi har arrangeret med den sidste af dem, og hvilket jeg haaber finder Billigelse hos de 2 første. Joh. Louise rejste forrige Lørdag (altsaa i gaar for 8 Dage siden) og jeg maatte desværre rejse med paa det Tidspunkt, da jeg skulde til Nakskov og Stubbekøbing, nu blev mine Planer imidlertid noget ændret. Vi kom til København ved 3-Tiden og havde sat Tante Nanna Stævne, jeg havde inviteret hende og Joh. Louise til Middag i Industrihotellet, da vi havde spist gik jeg til mit Hotel (Turisthotellet) hvor jeg skulde engagere en Montør, som jeg skulde give nogle Instrukser og følge over til Nakskov hvor vi bygger 5 Ovne. Efter at have snakket med ham, traf jeg saa efter Aftale de to andre paa Koloniudstillingen (*Dansk Koloniudstilling fandt sted i Tivoli i Kbh fra 31.5. til 24.9.1905,(Grønland og Dansk Vestindien))*, hvorfra Joh. L. gik til Toget kl. 7.50 og Tante N hjem og jeg til mine Svigerforældre og tilbragte en behagelig Aften. Da jeg kom hjem til Hotellet laa der Telegram fra Bromölla, hvori der stod:" Hermansen telegraferer Mohr soll mich Sonntag früh in Holbæk treffen" hvorfor jeg maatte opgive mit Besøg i Stubbekøbing (2 Ovne)om Søndagen og tage til Holbæk, hvor vi har bygget en Prøveovn og nu skal lave en meget betydelig Udvidelse af Gasværket. Der traf jeg Hermansen og en Ing. Kaerlein fra Firma Julius Pintsch i Berlin (1), som vi arbejder sammen med idet vi til sammen bygge Gasværker over alt lige til Rørlægningen i Gader og Huse, for øvrigt var der en Masse andre pæne Mænd og vi saa paa Ovnen, spiste Middag og rejste til København. Nu havde Hermansen imidlertid fundet ud af at det var bedst jeg rejste med Ing. K. til Berlin, da det jo i Praksis er mig der faar mest med det Firma at gøre, og snakke med dem om Ovne og Anlæg etc samt hele Fabrikken osv. Vi blev saa enige om, at vi skulde rejse til Nakskov og derfra til Berlin, det var jo for saa vidt kedeligt som at Petra saa skulle være to Dage længere alene. Jeg forsøgte i København at faa nogen fra Thorvaldsensvej *(der bor Petras forældre og et par af søstrene)* til at rejse derop, men der var ingen der kunde, saa der var jo ikke noget ved det at gøre. I Nakskov traf vi saa Montøren og fik ham givet Besked og efterlod ham der og rejste saa om Aftenen over Gedser til Berlin, i Gedser gik vi i Sovevognen og sov til om Morgenen. Jeg var noget overrasket over hvor stor Forskel der er paa Berlin og København, men syntes udmærket om Byen og blev jo uendelig høflig behandlet og vist om og trakteret osv. Selve Fabrikken i Berlin beskæftiger 1200 Arbejdere, saa er der i Fürstenwalde udenfor Byen en anden Fabrik med 2000 Arbejdere, desuden har de Filialfabrikker i Wien, Frankfurt am Main, Petersborg etc. saa det er jo et stort Firma. Jeg besaa et større Gasværk "Tegel" samt Fabrikken i Fürstenwalde, begge Dele tog det meste af den Dag. Om Aftenen var jeg i Metropolteater Kleines Theater (hvor jeg saa Salome) og forskellige mulige og umulige Steder stadig under Ledsagelse af en eller flere af Ingeniørerne dernede fra. Torsdag Aften rejste jeg dernedefra kl. 11 og var i København næste Morgen ved 10-Tiden og herhjemme Fredag Aften kl. 7 ½ ; nu er det saa kedeligt at jeg desværre i Morgen Aften igen maa rejse en lille Tur til Danmark til Holbæk for at sætte Ovnarbejdet i gang, til Rostock for at tale en Mand til rette der gør Vrøvl over noget han ikke har Forstand paa og til København, hvor en Ingeniør har nogle Projekter til Gasværker og gerne vil have en ovnkyndig Mand fra os derover, det er egentlig den vigtigste Grund til at jeg selv maa rejse, da de andre Steder kunde jeg til nød have sendt en anden. Jeg haaber dog den Tur kan gøres paa 2 Dage. Det er jo noget kedeligt noget for Petra, men vi maa jo finde os i det og naar der er gaaet nogle Aar skulde det vel ogsaa være overstaaet, naar nogle andre kan uddannes saa jeg ikke selv behøver at rejse saameget. I øvrigt befinder vi os udmærket heroppe, kun er det jo som sagt lidt ensomt for min lille Frue, naar jeg er borte og i sidste Halvdel af næste Maaned vil jeg heller ikke rejse saameget, saa maa jeg se at arrangere det paa en lidt anden Maade, derfor er det jo ogsaa at jeg nu maa se at faa lidt mere fra Haanden; og er man saa hjemme saa ligger der jo saameget og venter paa en, saa der hverken er Ende eller Begyndelse paa det, men det er jo alt sammen kun godt, at der er meget at bestille …

(Nu tager Petra over) Naa nu maa jeg nok slutte. Olaf kom nemlig og vækkede mig og var saa umaadelig venlig, saa jeg nok tænkte, der var noget under, og det viste sig jo saa ogsaa , at han saa forfærdelig gerne vilde have mig til at gøre færdigt her, og da jeg nu har læst, hvad han har skrevet, vil jeg ogsaa nok sige lidt. Holder I ikke nok med mig, naar jeg siger at Olaf er den værste Vigtigper, der eksisterer, tit hvis I saa ham fortælle et eller andet med den allervigtigste Mine af Verden vilde I i hvert Fald give mig Ret … Ja, I kan nok forstaa, at det er trist for mig, naar Olaf er borte, tit er mit Humør ogsaa ved at gaa meget langt ned, men saa siger min Fornuft (og "O") jo, at det maa vi være glade for paa en Maade. Saa nyder jeg rigtig naar han er hjemme, og derfor faar I heller ikke mere, nu skal jeg hen at sy lidt. – Kun vil jeg gerne takke L. og B. samt K. og M. for deres Breve ved min Søster Agnes *(Petras søster, Agnes f. d. 17.11.1879, dør d. 2.8.1905*) Død, det var saa tungt at miste hende og kom for os alle saa pludseligt, - hun skulde de Dage netop være rejst til Vejlefjord for at være der nogle Maaneder, tak skal I saa have for Brevene,hvert deltagende Ord gjorde jo saa godt –
Nu ikke mere. Kun de kærligste Hilsener til Jer alle sammen fra Olaf og Petra.
Ved Theodor noget om, hvordan Fru Løchte har det? - *(Olaf tilføjer*): Til Karl vil jeg gerne sige at det hedder ikke Bromølla Kaolinbruk, Ifø, men Ifø Kaolinbruk – Bromølla, Bogen var af den Grund et Par Dage forsinket".

1) Julius Pintsch AG i Berlin er en af de mest betydningsfulde virksomheder inden for belysningsvæsenet, som blev grundlagt i 1843 af Julius Carl Friedrich Pintsch. I 1884 blev den videreført af hans sønner. I 1907 blev den til et aktieselskab. Julius Pintsch (6. 1. 1815 i Berlin – 20.1.1884 i Fürstenwalde) var en tysk smedemester og iværksætter, som, 'Pintsch- Gas-System' og 'Pintsch –Boje' (*Boje- en afmærkningsbøje*) er opkaldt efter. Han konstruerede i 1847 sin egen gasmåler for at undgå dyre målere fra England. Han lod i 1848 en fabrik opføre på Stralauer Platz i Haus Stralauer Platz 6/7. I 1863 åbnede han en Fabrik i Andreasstrasse 73 og arbejdede under navnet *Fabrikant für Gasmesser und Gasapparate.* Havde hovedsæde i Andreasstrasse 70/73 fra 1885-1911. Der blev oprettet filialer i Dresden i 1866, Breslau i 1867 og Fürstenwalde i 1872. (Andreasstrasse og Stralauer Platz ligger lige i nærheden af min lejlighed i Berlin, Holzmarktstrasse 75, så næste gang jeg kommer derned, må jeg hen og inspicere stedet. Bare coronaen snart bliver overstået!! Det er den heldigvis nu, her i februar 2023).

Bog 7

s. 30, tilsyneladende skrevet først i november 1905, dagen før Mortensaften, Bromölla, Petra og Olaf

"Ja, nu maa jeg nok se at faa skrevet lidt i Bogen, det lader ikke til, at min Hr. Gemal nogen Sinde faar det gjort. Det er jo allerede længe siden vi fik Bogen, men Olaf var den Gang ude at rejse og da han jo ogsaa skulde læse den maatte jeg lade den ligge. Ja siden Bogen var her sidst er her jo sket store Ting – for os da -, Lillepigen er jo født siden den Gang, og jeg vil her takke de vi ikke har takket for Deres gode Ønsker for hende. At hun efter vor Mening er noget af det sødeste og kæreste der er til behøver jeg vel næppe at sige, O har dog ikke helt forsonet sig med, at det blev en Pige (*Aagot d. 2.10.1905*) " (*nå da! Han blev dog SÅ glad for hende, at hun som større kunne sno ham om sin lillefinger som ingen anden. Det var, hvad jeg fik fortalt som barn).*

Bitten (*Ludvigs kone*) var der i forbindelse med fødslen. P savnede hende meget, da hun var rejst igen. Olaf har været meget væk, så Petra er ked af at være så meget alene, og hun er da også ofte overladt til sig selv. O. har været 12 dage i DK, 3 dage i Kalmar og:

”Derfra kom han i Søndags, nu i Dag kl. 4 ½ kommer han saa og siger, at han skal rejse 5 ½, er det ikke til at fortvivle over? Aa jeg synes somme tider, det er saa rent rædsomt, saadan at sidde 12 lange Aftener i Træk helt alene, det er mer end jeg næsten kan holde ud, synes jeg, men det gaar jo dog. Nu haaber jeg dog han kommer igen paa Lørdag, da skal her være stort Bryllup. Hotellets Værtinde Frk. Rosengren skal giftes med en Kontorist fra Kontoret her, (han er 23 Aar, hun 33). Det er jo saa nær, saa jeg kan komme med og saa svippe hjem til den lille Tøs hver tredje Time; hun bliver for Resten meget rationelt opdraget efter Leop. Meyer (*den metode er heldigvis forældet i dag*), endnu er hun ikke taget op én eneste Gang, fordi hun skreg, her finder de det er frygteligt at jeg kan lade hende ligge og græde, jeg har sikkert Ord for at være den sande Ravnemoder; men det faar ikke hjælpe. Jeg synes selv det er rædsomt at høre hende græde, jeg er sommetider selv lige ved at stemme i med, for Resten er hun nu ikke saa slem, men desværre er det altid Aftenen hun vælger, hvad jo er mindre rart, de faa Gange O. er hjemme”.

De er bedt til ”Mortensgaas i Præstegaarden” i morgen, men der maa P også gå alene. Hun slutter og beder O overtage:

”Naa egentlig skulde jeg sætte en Slutning paa, men paa Grund af at jeg har saa travlt og Bogen har ligget her saa længe, kan det denne Gang ikke blive til noget. Her er heldigvis som altid en hel Del at gøre, kedelig er det jo at Petra maa være saa meget alene, men det bliver vel engang bedre. Nu ikke mere. Mange hilsener til Eder alle fra os heroppe. Antagelig skal vor lille Pige døbes den 28.ds *(november*). Enhver af Eder er velkommen til den Dag”.

Bog 8

s. 24, d. 27.12.1905, Bromölla, Petra og Olaf

P beklager sig over, at det igen er hende, der må skrive – ”meget mod min Vilje”. Hun fortæller om julen, og hvor dejligt de har haft det med danske salmer, juletræ osv. O har igen været meget væk og kom først hjem lille juleaften. Aagot har været syg for første gang. Opkast og dårlig mave. Petra mener, at hun har spist for meget Camenbert og må nu passe på. Aagot var meget optaget af juletræet. P glæder sig meget til oprettelsen af en ’Fornøjelsesklub’. Møde 1. Gang den 27.12. De bliver 40 – ”rigtig morsomt for os Damer, naar Herrene saa ofte spille Kort”.

O fortsætter og fortæller om barnedåben d. 28.11.05. Fader, tante Nanna og Bitten kom. ”Pastoren” (Johan Javob) blev åbenbart væk i Malmø, men de ankom dog alle 3 rettidigt til barnedåben. Fader forrettede dåben i Ifoetofte Kirke på dansk. Nanna spillede orgel. Bitten er tilstedeværende fadder. Andre ikke-tilstedeværende faddere er Svigerfader og Jens Nimb. Fin middag efter dåben kl. 2 (4-retter + konfekt, vin og champagne).

O skal rejse igen og måske være væk på Petras fødselsdag (d. 4.1. 1906). Trist for hende. Han er dog nødt til at passe sit arbejde.

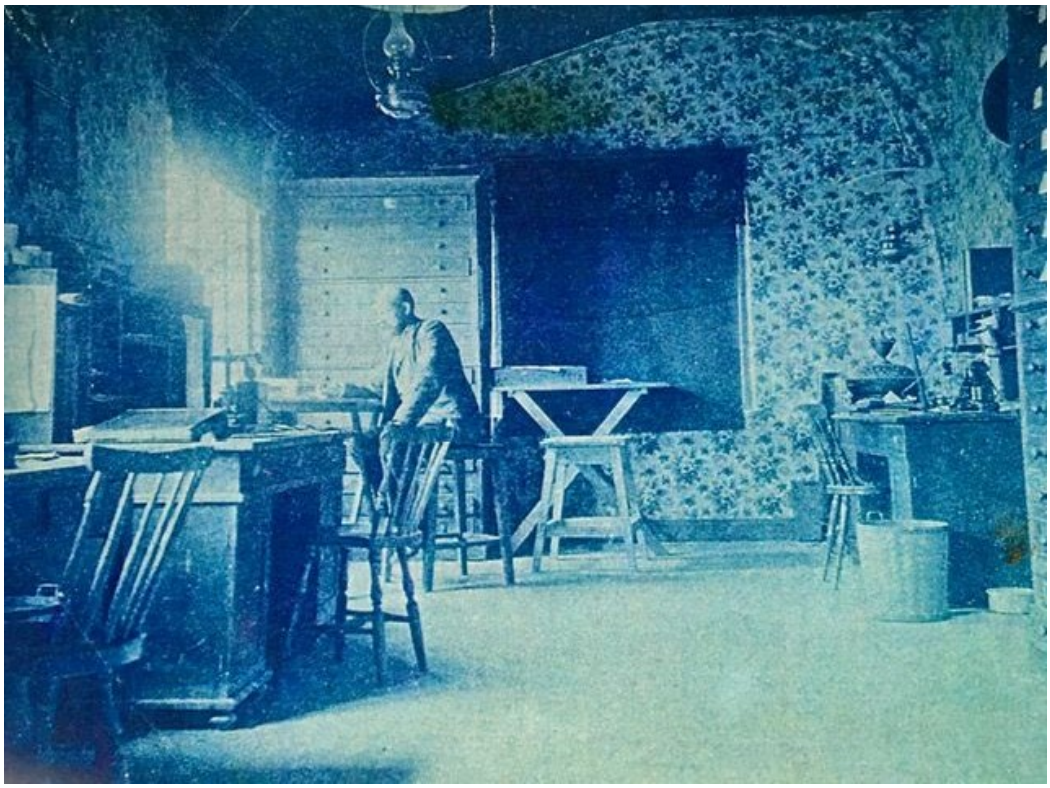
Bog 9

s. 14, d. 10.2.1906, Bromölla, Olaf – jeg skriver igen et helt bidrag rent, O fortæller om sin stilling og stab, sine mange rejser, ildebrand osv:

"Eftersom Petra skrev sidst maa jeg vel denne Gang selv skrive i Bogen, specielt da hun naturligvis efter Ludvigs Bemærkning ikke var til at bevæge til at skrive (*bog 8,s.65*) (1). Jeg tager i Dag Bogen, som kom i gaar op paa Kontoret og sidder nu her og skriver lidt. Først takker jeg selvfølgelig som alle de andre for de særdeles interessante Udgydelser her i Bogen, som man jo til Stadighed har stor Fornøjelse af at modtage. Heroppe fra er jo egentlig ikke saa meget at berette, jeg kan jo ikke anvende den af de andre brugte Vending om at det har været Jul siden Bogen var her sidst. Derimod har jeg selvfølgelig været en Del ude at rejse, først en 8 Dage i Danmark. Rødby, Stubbekøbing, Maribo, Sakskøbing, Nykøbing. Fra Jakob Muhle, som jeg lige gjorde en lille Visit hos har jeg Hilsen til Eder alle, hans Datter som jo nu er voksen havde travlt med at læse til Præliminæreksamen. Fra de to Buschsk' Hjem Jonas og Else og Poul og hans kone (ogsaa en Else) kan jeg ogsaa hilse dem det interesserer. Begge Parter har nydelige Hjem henholdsvis i Nykøbing og Stubbekøbing. Da jeg kom hjem fra den Tur maatte jeg lige Dagen efter til Braunschwig i Østpreussen over København Berlin, det varede ogsaa en 8 Dages Tid. Senere har jeg været nogle Dage i Kalmar og skal paa Mandag til Helsingborg, hvilken Tur vi arrangerer saaledes at vi , det er Petra , Aagot og jeg , i Morgen tager til Kristiansstad hos Preislers og saa kan jeg Mandag Morgen rejse videre ellers skulde jeg rejse Søndag Aften alene, og hun har det jo egentlig nok med at være alene.

Med Forretningen gaar det stadig godt. Hermansen har været saa venlig at stille mig et Gagetillæg paa 50 kr. pr Maaned i Udsigt til Maj, men det er altsaa noget jeg ellers ikke taler om, man skal jo først se det selvfølgelig, men jeg faar det nu nok, saa det begynder snart at hjælpe lidt paa Indtægterne og godt er det jo at de er tilfredse , som I jo da for Resten ved har jeg heldigvis ikke noget med Tegningerne mere at gøre selv, men har mine Tegnere som skal udføre Arbejdet, saa min Stilling er jo bleven betydelig mere administrativ. Jeg har paa mit Kontor 2 Ingeniører og 3 Tegnere saa det er jo en hel god Stab. Familielivet gaar ogsaa godt, kun var det jo rart om Petra ikke skulle være saameget alene, men nogle Ubehageligheder maa man jo have i denne Verden. Aagot trives og vokser saa det er den fornøjeligste Sag at se paa, at hun selvfølgelig er noget ganske andet end alle andre Børn i vore Øjne, er den Slags Ting I ved, og som jeg derfor ikke vil trætte Eder med.
Vores lille Ildebrand heroppe var jeg jo ikke hjemme til, men nu er Assurancen blevet udbetalt, det gik til 104.000 kr., der brændte blandt andet en Kalkmølle som vi ikke skulde bruge mere saa det var jo godt vi blev af med den, og for det andet der brændte faar vi nu nye Bygninger, saa det var jo ogsaa godt, og af Driftsstandsninger er der ingen væsentlige. Der stod et helt godt Referat i Kristiansstads Lanstidning, som jeg egentlig vilde have sendt med, men jeg kan desværre ikke skaffe det. Naa Brandmandskabet virkede fortrinlig og Slukningen var nydelig, da jeg kom hjem Dagen efter saa jeg at de blandt andet havde slukket halve Tømmerstabler, som stod udenom Brandstedet og hvoraf det halve var opbrændt. Til Orientering var det de Bygninger inden for Blokstregen paa vedlagte lille Skitse der er brændt. Hermansen har været i Rusland og gjort særdeles gode Forretninger, blandt andet skal vi bygge 100 Ovne i St. Petersborg og begynder nu saa snart som mulig, saa jeg skal efter alle Solemærker at dømme til Petersborg nu i Foraaret nogen Tid, jeg haaber det kan trækkes saalænge ud saa Petra kan rejse til Danmark samtidig, da det jo ikke saa let lader sig gøre paa en enkelt Dag. Naa nu ikke mere denne Gang uden mange Hilsener til Eder alle fra Petra Aagot og Olaf".

1) Ludvig skriver side 65 i bog 8 til sidst: ”Endnu kun dette: I yngre ”Mohrer” synes at have stærk Tilbøjelighed til at skubbe Arbejdet med Bogen over paa Eders Ægtefæller og kun beholde Nydelsen; jeg foreslog i sin Tid kun, at de respektive Ægtefæller ”engang imellem” vilde fremhjælpe Hurtigheden af Expeditionen og Interessen ved Bogen; men det er slemt, hvis det velmente Forslag skulde føre til at I misbruge Eders Ægtefællers Godhed og selv blev dovne til Skriveriet.
De hjerteligste Hilsener fra B. & Ludvig”.

Olafs kontor I Bromölla.

s. 79, d. 23.4.1906, Bromölla, Petra

Igen mener Olaf, at det er Petras tur til at skrive. Svigerfader skriver, at han glæder sig til bogen, og det gør P+O også. O har hver dag i den sidste tid spurgt:” Mon den kommer i Aften, for det er længe siden”

Petra er bekymret over en ulykke i San Fransisco, hvor hendes svigerinde Anna og broder Daniel bor. (*Det må være jordskælvet d. 18.4.1906 kl. 05 om morgenen. Over 3000 døde)*. Er så bange for, at de er omkommet, men håber endnu (Daniel Kaaber f. 20.11.1870 omkommer i 1939 i Los Angeles (vist nok i et biluheld), så det var ikke denne gang, der var bud efter ham).

Aagot vil ikke spise sin vælling. Har fået 2 tænder og været besværlig, men er ellers sød. ”Ludvig vil vist endnu ikke tro, at der er noget der hedder ondt for Tænder”, siger hun. Olaf har været meget hjemme – kun et smut i Berlin. Det nyder de. De har håndværkere, som sætter huset i stand. Et værre ”Roderi”. Søster Ellen er færdig med præliminæreksamen d. 23.4. og kommer så til Bromölla sammen med Petras bror (Armand eller Simon Frederik?). P taler igen om ’Fornøjelsesforeningen’, som hun er meget glad for. De mødes en gang om måneden til Dans, Spil, Pølsegilde osv. – hvad de udvalgte arrangører nu har fundet på.

P stopper nu med at skrive, fordi hun har snue. De to læger Arnold og Theodor skal bemærke, at man godt kan skrive med snue. O siger, at hun lyver. Hun har slet ikke snue. (*De joker. Sjovt og fornøjeligt*).

Bog 10

s. 30, d. 3.8.1906, Bromölla, Olaf

Bogen er forsinket. Undskylder med, at de har været på en lang tur til Holland, haft sommerferiegæster, og dernæst har O været i Jönkoping og indimellem Norrahamnen. Fader, Moder og Theodor kommer i begyndelsen af august, men desværre er Moder der ikke på sin fødselsdag d. 7.8. som sidste år. O Havde håbet på, at det blev en tradition. Ellen Kaaber (*Petras lillesøster*) har også været der, og det har alt i alt været fornøjeligt, men forsinket bogens afsendelse.

O har tilbudt at betale Arnolds billet, men har ikke fået svar. Skal i september 20 dage i trøjen. Har søgt om at blive fri, da det er i den travleste tid, men fået et 'allernaadigst Afslag' af Premierleutnant Winckel. Hilsener fra P+O+ Aagot, der i O's øjne "er et rent Ideal af et Barn".

s. 56, d. 5.9.1906, Aarhus, Theodor

Theodor beskriver i dette bidrag sin sommerferie, bl.a. opholdet i Sverige:

"Mandag d. 6.7. rejste jeg saa af sted paa Rundtur med Fader og Moder. Det var en mg fornøjelig Rejse, som Fader jo allerede har fortalt om; og for mig var den tilmed saa dejlig billig, da jeg rejste som Faders Gjæst. Under vort Ophold i Helsingborg var jeg oppe paa Kærnan, medens Fader og Moder gjorde nogle Indkjøb, inden vi dinerede paa Molberg (*elitehotel Molberg i Helsingborg eksisterer stadig*). Paa Hotellet i Helsingør havde vi haft en lille Visit af Fanny, Knud og Johanne Rohsk(?). De blev trakteret med Kaffe og Kager, som vi nød i Faders og Moders Værelse, der var en mg. stor Salon paa 1ste Sal med herlig Udsigt over Havnen og Sundet. Jeg var mg. glad ved at se O og P's hyggelige Hjem. Aagot er en sød, rask og nydelig Pige. Hende havde jeg jo slet ikke set, og Petra har jeg ikke set saa forskrækkelig meget til. Det var jo mg. kjedeligt for F & M med Olafs Ruslandsrejse. Han var mg optaget Dagene inden Rejsen. Samtidig med at han rejste til Christiansstad, tog vi 4 andre (Ågot var hjemme) til Sølvesborg, en mg. smuk Jernbanetur. Der sad vi en Tid paa Molen og saa ud over Vandet. Der var nydeligt og en smuk stille Aften. Derefter trakterede Petra med Smørgaasbord, "Smaavarmt" og Varmt paa Stads-hotellet. Jeg rejste Mandag (13/8) over Malmø og Kjøbenhavn med Damper til Aarhus".

s. 87, d. 5.10.1906, Bromölla, Olaf – hele bidraget med beskrivelse af Olafs tur til Rusland:

"Kære alle! Det skal være min første Gerning at takke hjertelig for de mange righoldige og gode Bidrag, hvilket jo synes at være den mondæneste Art at aabne sine Udgydelser paa; dernæst kommer en Undskyldning for at Bogen maaske er noget forsinket, men den har været her engang og er saa bleven sendt til Lejren, hvor jeg fik den og da jeg ligesom jeg kom løs fra Tjenesten *(O har været indkaldt til militæret*) maatte en lille Rejse til Præstø og Nykøbing F, hvorfra jeg først kom hjem igen i gaar, har jeg ikke haft Lejlighed til at skrive før;

naa ovenpaa disse mere formelle Sager skal jeg vel fortælle lidt om den forflyvende Tid. Som I alle af Bogen har set maatte jeg desværre medens Fader og Moder og Theodor var her rejse til Rusland, det var en ganske

farlig Tur. Jeg tog over Stokholm, hvor jeg var en Dag, og om Aftenen rejste jeg saa til Åbo. Sejlturen gennem Stokholms Skærgaard er noget af det mest tiltalende jeg har set, Størstedelen saa jeg i Maaneskin; da jeg om Morgenen stod op var jeg i den finske Skærgaard som ogsaa er særdeles tiltalende. Fra Åbo tog jeg gennem Finland til Petersborg. Den Del af Finland jeg kom igennem blev jeg meget skuffet over, den var grim og kedelig og saa var der det modbydeligste Svineri paa de Banegaarde hvor man skulde spise, og Mad skal man jo have og jeg vil villig indrømme jeg sætter særdeles Pris paa at faa et "nydeligt" Maaltid naar jeg er ude. Vognen var støvet og snavset og utæt, skønt jeg selvfølgelig kørte paa første Klasse savnede jeg alt hvad der hedder Comfort. Jeg rejste fra Bromölla Søndag Aften og var i Petersborg Onsdag Formiddag. Her tog jeg ind paa Hotel L'Europe hvor jeg havde et ret tarveligt Rum på 3die Sal til 8 Kr. Om Aftenen rejste jeg videre til Riga og var der nogle Dage. Riga er en ganske tiltalende By men der er jo en Del Uroligheder (1) hvad for Resten ikke har noget paa sig da det er strejkens Lømler i en Alder fra 17-21 Aar der foraarsager hele Historien. Personlig saa jeg ikke noget til Spektaklerne, men man kunne se de var forberedte paa alt, der stod Soldater med skarpladte Bøsser og paaplantede Bajonetter paa hvert Gadehjørne. Da vi kørte til en Fabrik hvor jeg skulde hen, underholdt den Ingeniør jeg kørte med mig om at Dagen i Forvejen ved samme Tur kørte der en Dame i en Droske og saa kom to bevæbnede Banditter ud fra Skoven og holdt Pistolen for Brystet af hende og aftvang hende 400 Rubler, han spurgte om jeg var bevæbnet, hvad jeg selvfølgelig ikke var. I Riga bruger man altid at være bevæbnet samt lægge alle Penge Uhre og Pre? fra sig naar man gaar et Skridt udenfor Byen. Da jeg kom til Petersborg igen læste jeg at der paa en Cementfabrik hvor jeg var om Fredagen kl 4, om Lørdagen kl 4 havde indtrængt sig 2 Banditter der havde røvet 7000 Rubler fra Kassen, de kørte bort i en Droske, 2 Mænd forfulgte dem og skød Droske-hesten, saa sprang Mændene ud og skød begge Forfølgerne, den ene død og den anden haardt saaret og forsvandt saa. Der er jo altsaa lidt Uroligheder, men som sagt er det kun de Strejkere der er sultne og saa ernære sig hæderlig ved Rov, yderligere er det en fuldstændig tysk By som man jo knap nok kan regne med til Rusland. I Petersborg er alt ligesaa rolig som her i Bromölla (*men det blev det jo ikke ved med at være, hvad O og P erfarede ca. 10 år efter denne rejse),* det er en stor og flot By med en Brolægning under al Kritik, naar man kører rundt i Byen sidder man med livet i Hænderne for at vælte. Kirkerne er umaadelig imponerende og de indeholder utrolige Skatte. Nevaen (*flod der løber gennem Skt. Petersborg – den 3. største flod i Europa efter Volga og Donau)* er ganske umaadelig smuk og alt er særdeles stort, kolossale Fabrikker e.t.c. Jeg var en Søndag paa Konsulatet og tog derfra til et Badested Lestoretsch (?).I Kronstadt saa jeg de arme Soldater der har gjort Mytteri og af hvilke de skød et passende Antal hver Nat. Naa det er jo ogsaa det eneste der er at gøre for naar dem man skal stole paa gør Mytteri saa ser det jo galt ud. De Russere jeg talte med var af samme Mening og i det hele hørte jeg ikke nogen udtale sig med revolutionære Anskuelser; jeg tror i det hele ikke stærkt paa de farlige revolutionære Historier i Rusland, det hele skal sikkert inden ret længe komme i Orden igen, naa maaske vil det vare nogle Aar. Forretningslivet er jo selvfølgelig en Del paavirket af Forholdene.

Den sidste Tid har jeg jo været i H.M.K.'s Tjeneste og har befundet mig storartet derved. Jeg kunne ikke ønske mig nogen bedre Sommerferie. Havde jeg taget mig en alm. Sommerferie vilde jeg have haft daarlig Samvittighed, men da det var tvungent var det jo en anden Sag. Vort elektriske Lys har gjort Strejke saa jeg vil foreløbig holde lidt inde. Naa nu kom Lyset igen men for øvrigt er der jo ikke stort at berette. Tjenestetiden gik fortrinlig i ingen Henseende Overanstrengelse og behagelig Behandling. Jeg var helt rørt da jeg gik ud af Kasernegaarden, til stor Forargelse for Petra. Nu er vi jo heldigvis kommen hjem igen og det er saamænd rart det, naar det nu bare kunde vare nogen Tid, men det bliver vel næppe saa længe.

Familien her har det ellers udmærket, det vil sige Aagot har haft lidt Mavehistorie den sidste Tid i København, det vil sige det er jo ikke noget slemt, og vi haaber snart det skal være helt borte, der er bleven

taget nogle ganske vellykkede Billeder af hende i København. Hun har i Dag gaaet sine første Skridt alene og gjorde det uden Opfordring, hun stod og legede og gik saa pludselig hen til noget andet Legetøj, saa nu varer det ikke saalænge inden hun rigtig lader det blive til noget. Hun bliver selvfølgelig sødere Dag for Dag. Nu faar I ikke mere da Tiden er knap uden mange Hilsener til alle fra os alle 3 i Bromölla".

1) Den 9.1.1905 blev hundreder af fredelige demonstranter skudt i Skt. Petersborg. I sympati med de russiske arbejdere begyndte mange Lettere at strejke og demonstrere i Riga. De blev den 13. 1. 1905 mødt af det russiske militær, hvorved mindst 73 omkom. Nogle blev skudt, andre gik gennem isen på Daugava –floden. "The bloody Sunday Monument" er rejst ved flodbredden til minde om denne dag. Det er et af de eneste kommunistiske mindesmærker, der er tilbage i Riga. Episoden i 1905 kaldes ' Den første russiske revolution'. Olaf har tilsyneladende ikke helt forstået, hvor galt det står til i Riga og Rusland, og hvor hårdt arbejderne har det. Når han siger: "Det er kun de Strejkere der er sultne og saa ernære sig hæderlig ved Rov" forklejner han deres utålelige forhold fuldstændig, men også hele den anspændte situation. Ludvig er heller ikke tilfreds med hans "indsigt"!

Bog 11

s. 27, d. 3.11.1906, Slotsbjergby, Ludvig

Ludvig indleder med at takke for bidragene:

"I Aften maa jeg nok se at tage mig Tid til at faa skrevet i Bogen at det ej skal trække altfor længe ud med den. Ogsaa vi her siger saa mange Tak for de righoldige Forsyninger af interessante Meddelelser, vi have faaet herigjemmen og af hvilke de fleste uden Bogens Eksistens vilde være gaaet tabt *(ja, det har han jo så evig ret i, og tænk at jeg sidder her og læser det og skriver det ned mere end 100 år senere!)."*

Ludvig kommenterer i dette bidrag også Olufs beretning fra Rusland. Først hentyder han til Holsterbroerne(Karl og Marthine?):

"Til Holsterbroerne tør <u>jeg</u> intet bemærke af Frygt for, at de skal faa det galt i 'Kværken' eller hvad jeg vil sige Halsen – og som Svar på Spørgsmaalet: Trillingelegat existerer vist temmelig sikkert ikke…

Men Olaf, der er vant til at lade saa meget glide ned gennem Halsen, kan vel nok taale at høre udtalt nogen Misfornøjelse med Skildringen af hans russiske Rejse af hvilken (Skildr.pl.) jeg havde lovet mig saa meget. Han er aabenbart falden i Hænderne paa det reaktionære Rusland, der intet vil se og stadig melder 'alt roligt i 'Shipkapasset'(1)). Var han kommen en Dag før det ene Sted og en Dag senere det andet (X ??), havde der dog været noget at mærke; og samme Dag vi læste om "Ro i St. Petersb." , læste vi ogsaa i en Avis om Bombeattentat derovre og der sker jo Masser af Overfald, som de almindelige Blade ikke optager. Det er et alt for 'Fr. VI's for ej at sige 'Louis XIV's el. nypreussisk Syn paa Frihedskampen i Rusland, han der er bleven hildet i. Men der bliver desværre ej Tid til videre behandling om dette Punkt, og det har maaske ej tilstrækkelig Interesse for den øvrige Familie til at det maa optage Pladsen" .

1) Shipkapasset er et pas, der ligger godt 1300 moh, i den bulgarske del af Balkanbjergene. Passet var skueplads for voldsomme kamphandlinger under den russisk-tyrkiske krig i 1877-78. Til trods for disse kampes blodige omfang var den tilbagevendende melding fra Zar-styrkernes hovedkvarter " Alt roligt i Shipkapasset", mens soldaterne hverken rykkede frem eller tilbage. 'Alt roligt i Shipkapasset' blev siden en brugt vending!

Andre af Olafs søskende, bl.a. Theodor, ytrer som svar på Olafs rapport fra Rusland utilfredshed med, at han ikke skriver lidt mere.

s. 53, mellem den 5. og 14. 12. 1906, Bromölla, Petra

Olaf er igen på rejse. Først en uge nordpå, så hjem kl. 11 om aftenen og af sted næste dag. Har været væk mere end 14 dage og kommer ikke hjem før end til jul. P er virkelig ked af at sidde alene aften efter aften.

Søster Ellen er der, men det opvejer ikke Petras savn af O.

De har alle været til tante Sophies (*hvem?)* begravelse i Kbh. på nær Olaf og Johanne Louise, og det var dejligt at være samlet.

P og O tog til Nykøbing Falster for at besøge familien Olesen. De havde nogle dejlige dage, så P var glad for at have besluttet at rejse. Mandag tog de så hver sin vej. Dejligt at komme hjem igen til Aagot, som hun havde savnet." Hun er så stor og morsom nu og løber omkring", og hun er P s "største Glæde".

P ville så gerne vise bogen til O, men aner ikke, hvor hun skal sende den hen. Han skal besøge alle danske gasværker inden jul, så han må rejse om natten. "Stakkels Olaf, han bliver helt ødelagt, det er en forfærdelig anstrengende Tur denne gang".

Bog 11, side 57 fortæller Bendt, Ellens mand, om deres to børn, Erik og Poul. Poul har næsten styr på alle tanterne og onklerne nu. Han fortæller også om en sørgelig begivenhed, da stationsforstander Rørbys fra Strib har mistet en datter på 14 år pga. difteritis og nyrebetændelse. Forældrene måtte ikke komme ind til hende, da hun var døende, pga. smittefaren, og hun var SÅ bange, for hun vidste godt, at hun skulle dø. De kunne kun vinke bag en glasmontre (jeg tænker på de stakkels Covid- patienter her i 2020/2021, hvor man heller ikke må komme ind).

s. 95. D. 4.3.1907, Bromölla bog 11 fortsættes i bog 12 s. 1

Bog 12

s. 1, d. 04.03.07, Bromölla, Olaf

O starter med en masse kommentarer vedr. mad (et yndet tema) – om hvorvidt det er fråds at få 3 retter osv. Dernæst omtaler han sin egen fødselsdag d. 3.3, hvor stemningen var god og folk vist glade for traktementet. Skriver om Aagot, der trives og taler et sprog, der er svært for andre at forstå endnu. Ellen har været der i huset i et ½ år, og Thyra er også på besøg, så der bliver stille i huset, når de er rejst, og Petra er i køkkenet om formiddagen. Heldigvis kan de snart være ude hele dagen, hvad Aagot kan lide, og så kan hun lege på verandaen. O har været hjemme en del efter jul. Dog en tur til Ystad. Hermansen er i Rusland, så der skal O heldigvis ikke hen nu. De er ved at udvide forretningen/fabrikationen heroppe og er begyndt at bygge en cementfabrik, så det bliver et større foretagende.

s. 48, d. 25.5.1907, Bromölla, Olaf

O takker for lykønskningerne til "Drengens" fødsel (Olaf f.d. 20.04.07). Fødslen gik fint. O var desværre ikke til stede. Skulle være kommet hjem d. 19.4., men blev beordret til Maribo og måtte udskyde hjemkomsten. Fik besked om, at P var syg, skyndte sig hjem og havde fået "en prægtig Søn", lørdag d. 20.4. kl 3.

Bitten og Dagny (Bitten og Ludvigs datter) kom for at hjælpe. Petra fik slem brystbetændelse. O rejste til Finland og troede, at det var i bedring, men det var det ikke. Rigtig slem langvarig betændelse – måtte bl.a. skæres 30 cm for at få betændelsen ud. Det hele går lidt bedre, men brystet er stadig hævet. Lille Olaf er heller ikke ok, og Aagot har været forkølet og har mareridt om natten. O beder brødrene om evt. middel mod onde drømme. Han glæder sig til, at Fader og Moder kommer. De har Petras niece Margit – datter af Petras søster Margrethe i Hamburg – som ung pige. Hun er flink, kvik og villig, så hende har de stor glæde af.

d. 96, d. 14.9.1907, Bromölla, Oluf

Bogen har ventet lidt, da O venter på forandringer, som trækker i langdrag. Kan ikke fortælle om dem (*det er forflytningen til Berlin, der er tale om).*

Har haft mange gæster. Lille Olaf blev døbt, mens Fader og Moder var der. Senere kom Tora Andersen (?). Har også haft besøg af en engelsk dame, som er kæreste til en "correspondent" heroppe. Hermansens kontakt. Søn af videnskabsmand Hansen på Karlsberg Laboratorium og i gang med en doktorafhandling.. Meget klog mand. Margit (Margrethe Kaaber og Hans A. Larsens datter, f. d. 4.2.1891) og Petra må klare det engelske. Olaf holder sig lidt væk fra "Damen". Lille Olaf er glad og fornøjet, når man ser til ham. Ellers stille. Et nemt barn.

Bog 13

s. 18, d. 3.12.1907,Bromölla. Petras sidste brev fra Bromölla i denne omgang, for de skal forflyttes til Berlin:

"Ja, i Dag maa jeg jo se at tage mig saameget sammen at jeg kan faa skrevet lidt i Bogen, den har snart ligget her en rum Tid. Først laa den og ventede paa at Olaf skulde komme fra Finland, og saa siden har han slet ikke

været til at overtale til at tage fat paa den. Nu er vi jo allerede saa langt henne paa Aaret, at man begynder at tænke paa Julen.

Som I vel alle sammen paa en eller anden Maade har hørt, er vi blevne "forflyttede", idet vi i nær Fremtid skal rejse til et Kontor, Bruket skal have i Berlin (*Olaf bliver Direktør for et "Neubaugesellschaft" i Berlin*).

Det skal jo være en gunstig Plads for Olaf, vi skal have 5000Mk der, det er nu nok ikke meget mere, end vi har her, men dog er der jo meget bedre Udsigter der end her. Vi vil begge gerne bo i en stor By men det bliver dog med vemodige Følelser vi tager fra Bromölla, hvor vi har tilbragt 3 lykkelige, fredelige Aar. Vi havde helt bestemt, at vi skulde pakke inden Jul, rejse til Stenstrup i Julen, og Olaf skulde saa den 1ste senest være i Berlin, medens jeg ville blive lidt i Danmark, jeg har nu ikke været hjemme i et Aar, men nu er det saa dumt, at Kontorlejligheden dernede vistnok ikke bliver at faa før sidst i Februar eller til 1ste Marts, saa der røg de Planer i Luften. To Gange at rejse har vi paa ingen Maade Raad til, det er kedeligt nok, her er man aldrig klar over noget, før det er lige op over, og naar man nu en Gang skal af Sted, er det lige saa godt først som sidst. Ærgerligt er det, at vi havde skrevet det til Svigerforældrene, nu maa jeg se at faa skrevet til dem i Dag. Olaf er i disse Dage igen paa Rejse, han er saa meget ude i denne Tid, men rimeligvis skal han ikke rejse saa meget naar vi kommer til Berlin. Min flinke Pige faar jeg desværre ikke med. Hun maa slet ikke for sine Forældre, derimod skal jeg have Appes Pige med, hun er flink, men forfløjen og pyntesyg i højeste Grad. Vi vide endnu ikke, hvor vi skal bo, men muligvis bliver det i et Villakvarter, det vil vi helst for Børnenes Skyld. Uh, tænk at de skal i tysk Skole! Vi har det ellers godt her alle. Takket være Theodors Raad med Børnemel er jeg godt paa Vej med at faa lille Olaf vænnet fra, han faar een Gang Børnemel nu og een Gang Vælling som han de sidste Dage har kunnet taale, men han hader begge Dele, slaar og sparker og er rigtig uartig. Vi har i denne Tid Risas Mand Larsen fra Kallundborg boende her. Han har faaet Plads heroppe (meget med Olafs Hjælp) og der var intet Værelse til ham, saa han baade bor og spiser her. Han er rigtig rar og flink. Det er vist som assistent for Appe, han er antaget, hans Familie kommer vist først herop en Gang i Januar, naar der bliver ledige Lejligheder. Vor Lejlighed skal Disponent Appe have med til sin, det bliver en flot Bolig. Ja, hvad er her ellers af Interesse. Intet tror jeg. Vi har været til et Par Selskaber. Et hos Disp. Appe og et hos Kamreren *(økonomichefen)*. Begge steder var der en urimelig Masse Mad, hvad der var, har jeg desværre glemt, og Olaf er her ikke til at hjælpe mig. Vi har været et Par Dage hos Overgaards paa Leingasyr(?), mens Olaf var i Finland (det var nemlig en meget lang Rejse) vi havde det saa rart der. Olaf finder slet ikke der er kønt i Finland, og saa er Forbindelserne saa daarlige og Togene køre saa langsomt, heldigvis rejste han sammen med den ene disponent hr. Wästfelt. Han saa i Helsingfors "Ambrosius" med Robert Dinesen i Titelrollen. Her har i Kristiansstad været "Glade Änkan" Tourné. Jeg kom dog ikke derind hvorimod min niece *(Margit)* var der, de var vilde af Begejstring, det var det bedste Stockholmsselskab.

Ja nu ved jeg slet ikke mere at fortælle om, her er ellers den ene Dag som den anden. Saa I faa nøjes med dette og de kærligste Hilsener med Tak for de værdifulde Bidrag. Børnene hilse. Eders heng. Petra".

Berlin fra 1890-1914 – den Wilhelminske æra

Olaf og Petra flytter til Berlin i den periode, man siden hen har kaldt den Wilhelminske æra (1890-1914). Året 1888 kaldes "trekejseråret" i den tyske historieskrivning, fordi den øverste eksekutive og militære myndighed skiftede ansigt tre gange. Den gamle preusser, *Wilhelm I (f. 22.3.1797),* preussisk konge siden 1858 og tysk kejser siden 1871, døde d. 9.3.1888 og efterfulgtes af den

liberale *Friedrich III (f. 18.10 1831).* Han nåede at afsætte den ærkekonservative preussiske indenrigsminister *v. Puttkamer*, men døde så af kræft d. 15.6.1888 efter 99 dage som tysk kejser. Dernæst blev hans søn *Wilhelm II. (f. 27.1.1859- 4.6.1941)* Kejser. Den sidste tyske kejser!

Otto von Bismarck-Schönhausen (1.4.1815-30.7.1898) var fra 1871 til 1890 den første Rigskansler i det tyske kejserrige og bidrog i stor grad til skabelsen af Kejserriget efter freden i Sedan. Bismarck var preusser, født i Schönhausen i Preussen, og var som preussisk politiker fortaler for junkernes (den preussiske adel og de store landbesiddere) interesser i Preussen og Tyskland. Junkerne følte sig truede af det voksende industrisamfund, og Bismarck støttede dem. Kansler Bismarck var en meget barsk forhandler(jernkansleren) og truede gang på gang med at træde af eller opløse Rigsdagen, hvis han ikke kunne få sine ideer gennemført. Det skete bl.a. ved en militærbevilling i 1874, hvor rigsdagen ønskede at styre militærudgifterne via de årlige budgetter, mens hæren forlangte en bevilling en gang for alle. Det endte med, at parlamentet indvilgede i at give afkald på den årlige kontrol af hæren. Bismarck insisterede også på at undertrykke de socialistiske organisationer, som i forbindelse med det voksende industrisamfund var spiret frem. På trods af en "socialistlov" og en "socialforsikring" var arbejderne utilfredse, hvilket førte til massestrejker, bl.a. i Ruhrområdet i 1889. Den nye Kejser Wilhelm d. II var i modsætning til Bismack overbevist om, at en forsoning med arbejderbevægelsen var nødvendig for at få et stabilt samfund. Kejseren udarbejdede selv et program for arbejderbeskyttelse, der skulle afskaffe søndagsarbejde og begrænse kvinde- og børnearbejde. Dette medførte en magtkamp mellem Wilhelm II og Bismarck, der resulterede i, at Bismarck indgav sin afskedsbegæring d. 20. marts 1890 (eller blev afskediget af Wilhelm II?) (mine kilder siger noget forskelligt).

Hæren var i overvældende grad domineret af preusserne. Preussificeringen fortsatte efter 1871, (selvom rigshæren var opdelt i både bayerske, württembergiske, sachsiske og preussiske hære), bl.a. ved at man udskiftede officererne. I 1878 var generalstaben sammensat af 197 preussiske, 25 bayerske, 10 sachsiske og 7 württembergiske officerer. Officerskorpset havde nærmest en kasteagtig status i det kejserlige samfund, og indtil 1913 var de adelige officerer absolut dominerende inden for de øverste grader i den tyske hær. På denne måde havde den preussiske adel en stor magtposition i samfundet.

Da Petra og Olaf flytter til Berlin i januar 1908, går det økonomisk godt i Tyskland, især i den tyske sværindustri. Det skyldtes bl.a., at tyskerne i forbindelse med den fransk/tyske krig i 1870-71, hvor Tyskland altså vandt ved slaget i Sedan 1871, havde erobret de rige jernforekomster i Lorraine. De producerede i årene 1910-14 næsten dobbelt så meget jern og mere end dobbelt så meget stål som England – fra en udgangsposition i 1870, hvor englænderne producerede hhv. fire gange og dobbelt så meget som den tyske "Zollverein". På elektro- og kemiproduktionens område blev Tyskland endnu mere dominerende. Både sammenlignet med England og USA havde Tyskland den absolutte førerstilling inden for disse teknisk-videnskabelige "fremtidsindustrier", der var skudt frem med den 2. industrielle revolution omkring århundredskiftet. Bayer, BASF, AGFA og Hoechst inden for kemi og AEG og Siemens inden for elektroindustri, gjorde i denne periode Tyskland til verdens fabrikshal ("Tyskerne, Nation og stat i Tyskland 1815-1988", s. 100-124, Den jyske Historiker, 1988).

Der var derfor også et potentiale for Hermansens højovne i Berlin og i heleTyskland.

Berlin 1: Januar 1908 -Oktober 1912, Bog 13-19

Bog 13, fortsat

s. 72, mellem d. 19.3. og 9.5.1908, Berlin. Det første brev fra Berlin. Petra:

Berlin, Goethe park 1,III Charlottenburg. Petra tog med børnene d. 6. Marts 1908 fra Bromölla. En svær afsked. Hele "Bourgoisiet" var dernede med blomster, guf osv : "…naar man skal forlade et Sted, saa svinder alle Skyggesiderne ind og man husker kun det lyse og gode man har oplevet".

De tog først til Kbh., Stenstrup, Slotsbjergby (Ludvig og Bitten er præstepar der) og retur til Kbh. Alle så søde og kærlige. Børnene desværre forkølede. Aagot især i Slotsbjergby, men nu bedre. Lille O har til gengæld haft en ækel hoste i 5 md. De opsøgte 2 læger i DK, der ikke kunne høre noget på lungerne, og en i Berlin, som er meget grundig. Han siger, at Olaf har svage lunger og skal fodres op og have levertran, æg osv. Desuden skal han pakkes godt ind. Lægen kommer indtil videre på besøg en gang om ugen. Det går vist lidt bedre med O. P er imponeret over befordringsmidlerne i Berlin både over og under jorden.

I Påsken var Cæciliaforeningens Madrigalkor i Berlin og synge. En af P's få veninder sang med og blev så i et par dage i Berlin, hvilket P var henrykt for. De fik set Berlin både om dagen og om natten:

"Det sidste var ogsaa interessant, men der er dog sørgelig megen Elendighed og Umoralitet i Berlin, uhha hvor det er en Lastens By".

De er glade for boligen, især spisestuen og soveværelset. Har også et gæsteværelse, som venter på besøg af Theodor og andre. Centralvarme og lidt kold. P vil gerne møde en familie. Lægen foreslår, at hun besøger dem, men hans kone ligger stadig i sengen efter barsel, så det må vente.

Maden i Berlin er dyr, men tøj er billigt. Ellen er blevet forlovet med en "Overlæge Sveinsson fra en Sindssygeanstalt" på Island, "det er fortvivlende, at hun skal helt derop". Karl mener, at portoen er ved at blive dyr, nu de bor i Berlin (man har set igennem fingre med portoen til Bromölla, men), og Petra er enig. Hun foreslår, at man af og til vedlægger frimærker.

Bog 14 (i bog 14 sidder der så en lille kuvert til frimærker!)

s. 20, d. 8.6.1908,p.t. Stenstrup, Theodor fortæller om sine rejseplaner, bl.a. til Berlin

"Paa Torsdag rejser jeg paa Ferierejse til Hamburg, Berlin, Dresden, Sachsisk Schweiz. Jeg tager saa hjem over Gedser-Warnemünde og besøger Ludvig en dag d. 2/7 el 3/7. At jeg var her i Stenstrup til Agnars Konfirmation ved I" (*Arnolds søn med Anna, som dør to dage efter hans fødsel i 1893. Arnold er nu gift med Helene)*.

s. 39, d. 3.7.1908, Berlin, Olaf

O skriver, at han ikke vil berette meget om Berlin, da Theodor lige har været der og skal samles med alle til Fader Johan Jacobs 70-års fødselsdag d. 5.7.1908, og nok fortæller en masse. O føler sig også lidt udenfor,

nu hvor de er så langt væk. Man fornemmer tydeligt, at det piner ham, at de ikke kan være med sammen med de andre.

”Kære Alle!
Det er jo en meget vanskelig Ting nu at skrive noget i Bogen hvor I alle er samlede i Stenstrup og af Theodor høre alt hvad der kan have Interesse hernede fra, hvorfor jeg mener at ville sende Bogen af sted uden noget nærmere da dette jo kun vil blive Gentagelser af hvad I høre muligvis og som saadan kedelige. Min Motivation til ikke at skrive nogen fyldig Historie denne Gang synes mig tilstrækkelig eftersom I alle er samlede men desværre maa jeg stærkt klage over at det undertiden sker at der knappes af paa Indholdet med Motivering af at en Del af Eder er samlede hvad jo væsentlig kommer til at gaa udover os hernede der jo ikke kan være med, og staar ret meget udenfor al Ting som vore eneste Meddelelser om Familien kommer gennem Bogen.
..
Jeg skriver dette fra Kontoret (*som ligger ud til Unter den Linden*) og kan af Nyheder som for Resten er uden væsentlig Interesse meddele at i Dag til Morgen har der været Ildebrand paa den Kgl. Opera her i Byen (*'Staatsoper'hedder den i dag, der ligger på Unter d. Linden).* Vi har haft Lejlighed til at kunne iagttage hele Brandkorets Manøvrering fra Min Balkon her fra Kontoret, men Brandvæsenet blev snart Herre over Ilden, saa det var ikke noget stort Nummer. Efter min Mening er det den daglige Brandstiftning der denne Gang har ramt Operaen. ”

Seedorfs familie skal bo hos O+P i nat, da der ikke er møbler endnu i deres lejlighed. De skal bo i samme ”Privatgods”, som O+P. O håber for Petras skyld, at der er noget ved konen. Takker for breve. O ser i avisen. at det trækker op til generalstrejke i Sverige:

”Jeg ser til Morgen i Avisen at det trækker op til General Lockout og ditto Strejke i Sverige, heldigvis er Ifø i Arbejdsgiverforening og skal som saadan have 1200 Kr. om Dagen, men alligevel vil det jo være en ret ubehagelig Historie, men for Resten kan de arbejde til Dels da en Del af deres Arbejdere er ansat paa Maanedsløn og saaledes i *(ikke*) besværes af Lockout og Strejke”.

O foreslår, at gæsterne sender et referat direkte til Olaf fra Faders fødselsdag, for han er bange for, at der ellers ikke vil blive skrevet om dagen, da alle jo er med og derfor ikke behøver at beskrive den:

”Jeg tillader mig at foreslaa at en eller anden vel skrivende Person skriver udførligt om Fødselsdagen paa Søndag samt at et kort Resumé over de vigtigste Ting i Familien føjes ind i Bogen og at vi saa faar samme igen med det samme hvorefter den igen gaar den vanlige Tur ….. for at der naar Bogen engang om mange Aar findes et eller andet mærkværdig Sted og kan tjene til kulturhistorisk (*O er altså bevidst om, at bøgerne kan tjene som et kulturhistorisk dokument, og det har han jo ret i, for nu sidder vi her over 100 år senere og læser om livet på den tid. Fantastisk!*) pludselig ikke skal være et Hul haaber jeg at mit over al Maade fortrinlige Forslag med strax at sende den retur maa vinde Tilslutning hvorfor vi altsaa her venter den igen i Løbet af kort Tid og saaledes afslutter disse Linier med mange Hilsener til Eder alle fra os alle her haabende at I paa Søndag tænker lidt paa os hernede der den Dag vil sende mange Tanker først og fremmest til vor kære Fader men ogsaa til Eder alle og vil være kede af at Forholdene ere saaledes at vi ikke kan være med i den samlede Familiekreds. Farvel for denne Gang alle sammen og mange hilsener fra Olaf Petra Aagot og Olaf

An! <u>Theodor maa omgaaende sende Portnøglen</u> ”.

s. 45, d. 8.07.1908, Marthine skriver

Marthine sender på Olafs opfordring et udførligt resumé af festen (selv om hun ikke er helt glad for at bruge en feriedag på det). Flere kommer allerede dagen før og hentes ved toget. D. 5.7 starter det med fælles gudstjeneste for begge sogne kl. 9.30 i Stenstrup Kirke, hvor Karl prædiker. Bagefter får Johan Jacob derhjemme overrakt en flot gave fra sognet. Der er siden fin middag for gæsterne. Marthine remser hele menuen op til ære for Olaf (han er jo meget glad for den slags – skriver altid selv udførligt, hvad de har fået til diverse fester).

s. 55 d. 13.7.08, Berlin, Olaf

Olaf takker for "Berettelsen" fra den 5.7 og sender bogen direkte til Arnold. Der er ikke sket noget af interesse siden bogen var der sidst. De har for tiden besøg af Knud Nimb og Tora Andersen.

Olaf, Petra, Aagot og Olaf

s. 77 d. 13.8.1908, Aarhus, Theodor

Olaf ville ikke berette noget fra Berlin, fordi Theodor nok ville fortælle det hele til Johan Jacobs fødselsdag d. 5.7. Heldigvis har Theodor lavet en udførlig beskrivelse af sin rejse både til Hamburg, Berlin og Dresden. Theodor, der nu er 40 år, er i det hele taget rigtig god til at beskrive, hvad han ser og oplever, så han har suppleret med mange oplysninger om O og P's liv, om Berlin osv. Det er Theodors første Tur til Berlin, og han er imponeret og vel også lidt overvældet over den store by. Man fornemmer virkelig, at Berlin er en Metropol med et meget udviklet trafiknet, bl.a. "den underjordiske"*(dvs. undergrundsbanen – den første del af Metroen i Kbh. åbnede først i oktober 2002 – næsten 100 år senere!)*, restauranter, teatre, museer og forlystelsessteder. Theodor blev læge i 1893, har været reservelæge i Hæren og blev Korpslæge i Aarhus i 1899. Chef for Garnisonssygehuset 1905-11, samt læge ved Poliklinikken for Børnesygdomme i Aarhus 1901. Derfor besøger han også Charité-hospitalet i Berlin og bliver vist rundt, går til et par forelæsninger der, besøger poliklinikker for børn og spædbørnsklinikker. Her kommer hele hans rejserapport:

"Først en Tak for Meddelelserne og min Paaskønnelse af den hurtige Cirkulation. Blot det nu maa vare ved. Som I alle ved var jeg paa Rejse fra d. 11/6 til 7/7, deraf den længste Tid i Tyskland. I har jo alle hørt mer eller mindre derom, men da det navnlig kan interessere nogle af Eder at faa en sammenhængende Beskrivelse af Rejsen, vil jeg forsøge mig med en saadan. De, der allerede har hørt tilstrækkeligt, kan jo springe dette over. Allerede noget inden Rejsen havde jeg gjennem Aarhus Station anskaffet mig en Rundrejsebillet. Den galt fra Fredericia tilbage til Fredericia og kostede 72 Kr. (2en Klasse). D. 11/6 afrejste jeg herfra kl 12.00. Under et Ophold i Fredericia hilste jeg paa Bendt og havde det meste af den Time, jeg var der, Selskab af Erik og Børge (*Bendt og Ellens børn*). Køreturen Sydpaa er lidt sendrægtig, idet man holder ved de allerfleste Stationer. Det Parti af Sønderjylland man kjører igjemmen minder mest om det sydvestlige Jylland. Kun ved en lille Afstikker, man gjør ind til Flensburg, ser man lidt af den venlige Østkystnatur. Jeg saa (i hastig Forbifart) Slesvig Domkirken, Dannevirke og Kieler Kanalen, der mg. minder om Odense Kanal; men nu skal den jo udvides yderligere. Kl 10 ¾ Aften kom jeg til Hamburg. Jeg stod af ved Dammthor Banegaard, den sidste inden Hovedbanegaarden. Jeg spadserede saa til Hotel "Zum Kronprinz", hvor jeg havde forudbestilt et ("einfach") Værelse. Hotellet ligger paa Jungfernstieg, der rammer den indirekte Begrænsning af Binnenalster. Sammen med en Kbmd. Dyher?, jeg havde truffet i Toget, gik jeg saa over paa en skraat overfor liggende Alsterpavillon og fik en let Aften. Det er om Sommeren Samlingsstedet for Hamburgenserne, hvilket er mg. fornuftigt af disse, da der er hyggelig og smukt at sidde. De gaar dog tidlig til Ro. Ca Kl. 12 ½ er der ganske stille paa Gaderne inde i Byen. Mærkelig og mg. lidt tiltalende var det at man paa den Tid af Døgnet finder en stor Opstilling af Spande af forskjellige Former med alskens Indhold uden for Husene. Næste Dag tog jeg først en Tur paa den elektriske Sporvogn (indre Ringbane) og spadserede derpaa gjemmen en del af Pakhusgaderne til "Kulsvierspitz(?)", hvorfra jeg med en Havnedamper foretog en Rundtur i Havnen, der er i høj Grad imponerende. Ogsaa i den ny Del af Havnen, hvor bl.a. de store Udlandsskibe lægger til, sejlede jeg rundt. Jeg kjørte fra det sidste Landingssted til Raadhuspladsen og spiste i Børskjælderen, gik saa ind i Børsen, hvor man fra et Galleri kan se ned i de 3 store Sale, hvor Købmændene (ca 1000) mødes og gjør Forretninger. I et af Lokalerne, der stødte op til Galleriet, var der Salg af Parfumer (?)med Opraab og Bud. Efter at have set Nikolaj Kirken kjørte jeg med en Sporvogn til Stellingen. Det varede ca 1 Time. Der ligger Hagenbecks Tierenpark (*grundlagt i 1874 af Carl Hagenbeck og hans far Gotfried*). Det morede mig mg. at se den. Den udmærker sig ved sin gode Anbringelse af Dyrene, der er saadan, at man fra et Sted kan overse en hel Del Dyr. Mange ere ogsaa samlede paa en Plads f.ex i "Hausfresserburge", og der

tilstræbes at byde Dyrene Naturforhold (Klipper og Huler) som ere dem bekendte, saaledes saa man, oven paa et Klippeparti med Løver, som kun ved en bred Grav med stejle Vægge (men uden Gitter) var skilt fra Tilskuerne, Ørne og Gribbe. Disse var forsynet med en Lænke om Foden og havde saa en Klippehule, hvor de kunde ty ind. I Dressurhallen var der en Forestilling hver Time: Dyregrupper, dresserede Søløver o.l. En Singaleserlandsby med arbejdende (og tiggende) Singalesere interesserede mig mindre.
Jeg kom først hjem Kl. henad 8. Spiste Middag hos Pfordth(?) og tog saa ud til St. Pauli. Da jeg først nåede derud Kl.10 ½ maatte jeg nøjes med at gaa i en Varieté (ikke videre god). Der ligger den ene Forlystelsesanstalt ved Siden af den anden og tykt af Restaurationer. Der er et farligt Leben og det trækker vist længe ud. Da det regnede og jeg ikke brød mig om at sidde inde i en restaurant tog jeg tidlig hjem. Næste Morgen var Vejret atter godt, hvilket det var paa hele den øvrige Rejse. Jeg var en nydelig Tur pr. Dampbaad, der afgik lige udenfor Hotellet, over begge Alstere til Nehnhorst(?)-Färhaus. Hele den store, ydre Alster er omgivet af et Bælte af smukke Villaer med mer eller mindre pragtfulde Haver. Efter et Besøg paa Kunsthalle (Malerisamlingen), med en Del gode Billeder (f.eks. flere af Bøcklin *(Arnold B. 1827-1901, symbolistisk maler fra Schweiz, Basel*) og G. Max's Veronicas Samling) gjorde jeg mig færdig paa Hotellet og gik saa, efter at have spist i den smukt og interessandt udstyrede Rathausweinkeller, i Zoologisk Have. Den ligger straks overfor Dammthor-Banegaard.

14/8 Ja, længere kom jeg ikke den Gang, idet jeg blev afbrudt af et Besøg af Intendant Kolding, hvilket atter blev afbrudt af et Sygebesøg".

Saa rejser Theodor videre til Berlin, s. 84:

"Paa 4 Timer kjørte vi de godt og vel 30 Mil til Berlin. O og P hentede mig på Lehrter- Banhof. Vi blev inde i Berlin, saa jeg fik strax et stærkt Indtryk af Millionbyen med den stærke Færdsel. Her findes en utrolig mængde Automobiler (Taxameter-, Omnibus- og private). Droschehestene ser rædsomt affældige og stivbenede ud (*det har Th. blik for, for han rider selv),* men strækker godt ud. Vi gik over "Unter den Linden" ad Friedrichstrasse, der er mg. stærkt befærdet hele Døgnet igjemmen til Kempinsky i Leipzigerstr., hvor vi spiste. Det er et kolossalt og smukt udstyret Restaurationslokale; af saadanne findes der en Mængde, og jeg fik gjort Bekjendtskab med en Del af dem. Vi gik derfra hen i "Rheinische Weinstube", hvor vi drak en Flaske Vin. Det er en Vinstue af sydtysk Karakter. Der var propfuldt af gemytlige Smaaselskaber, der (mest for Stamgæsternes Vedkommende) mg flittigt sang Texter til en af Musikken spillede Melodier. Derefter trængte vi til en Kop Kaffe, som vi fik i Centralkafféen, hvor Publikummet, selv Damerne, var meget tarveligt. Vi kjørte hjem med "Stadtbahn", der er en ganske udmærket Indretning. Jeg kjøbte mig et Maanedskort, paa hvilket jeg kunde kjøre overalt. Der gaar Tog fra tidlig Morgen til om Natten kl 1; i Reglen med 2 à 3 Minutters Mellemrum. De holder kun kort, og man maa selv sørge for at stige ud og ind paa rette Sted. Fra Friedrichstr. til Charlottenburg tager det 20 Minutter. Der er saa ca. 8 Minutters Gang til Goethe Park (*O og P's første adresse i Berlin, Goethe Park 1*), der er en med to store Porte lukket asfalteret Passage med smukke Blomsterplantninger langs hele Midten. Det liver ogsaa op, at der er mange Blomsteraltaner paa Husene, hvilket man ser overalt i Berlin, navnlig i Forstæderne. Det er et nydeligt Sted og en god og smuk Lejlighed, som I jo kjender af Beskrivelse. Det var morsomt at se Aagot og Olaf, den sidste havde jeg jo aldrig set. Han er en køn Dreng og overmaade god og mild. Han er ikke videre fyldig, men seer sund ud. Aagot er en sød, kvik, interesseret Pige, hvis Frisure er mg. vanskelig at holde i orden. Hun er mg. let at paavirke og tale til Rette og hendes "Arrigskab", som jeg tidligere har hørt omtale, mærkede jeg ikke noget til, medens jeg var der. De vare begge lige vaccinerede og fik nogle mer end pragtfulde Ko-Kopper, der dog kun gjorde dem rigtig utilpas en enkelt Dag. Søndag var O.P. og jeg i Potsdam. Vejret var smukt, men mg. hedt. Hen

mod Aften (efter en lille Tordenskylle) blev det dog snarest vel kjøligt. Vi saa Kajser Friedrichs Mausoleum og tog saa ud til Sanssouci, der ligger i en pragtfuld Park i fransk Stil med store Fontæner, Terrasser, Marmorfigurer m.m. Slottet var mg. interessant at se: Voltaire's Værelse, Fr. d. Stores Værelser bl.a. et pragtfuldt 8-kantet(eller rettere rundt) Biblioteksværelse. Vi saa ogsaa et nærliggende Slot "Orangeriet", hvor vi vandrede rundt med store Filttøfler uden paa Støvlerne, af Hensyn til de fine bonede Gulve. Vi spiste Middag paa en Terrasse ud til Havel og sejlede derefter ad denne forbi Babelsberg til Wansee. Her er mg. smukt, idet Havel danner flere, større og mindre Søer bl.a. Wansee med skovbevoxede Bredder, og langs hvilke der ligger en række smukke flotte Villaer. Derfra tog vi hjem med Banen uden at se noget til det bekjendte, frie Badeliv ved Wansee. Mandag tog jeg med Olaf, der tager af sted lidt over 8. Jeg var oppe i Dresdner Bank for at faa nogle Penge. Jeg havde neml. kun taget nok Penge med til Hamborgerturen, men i øvrigt forsynet mig med 2 Veksler paa Dr. Bank. Det er en stor, mg. flot Bygning, hvormed det vrimler i Berlin. Derefter gik jeg ud paa Charitéhospitalets Børneafdeling for at se Poliklinikken der. Jeg blev vist ind til Chefen Geheimrath Heubner, der var særdeles elskværdig og med hvem jeg besaa Hospitalet. Derefter besaa jeg Poliklinikken, hvor der kommer en Mængde Børn, hvorfor Lægerne var mg. optagne; desuagtet var flere af dem mg. elskværdige til at give oplysninger. Af en af dem fik jeg, næste Gang jeg var der, at vide at der var Forelæsning Kl.12. Disse besøgte jeg saa flere Gange og havde mg. Fornøjelse deraf. Assistentlægerne holder Kursus (for Betaling), og jeg har en Fornemmelse af, at de ikke holder af, at man kommer der for mange Gange uden at tage et saadant Kursus. Der var Ingeniørmøde i de Dage, hvorfor O ikke altid var hjemme til Middag. Ellers er han hjemme fra godt 1 ½ til 2 ½, og kommer saa hjem om Aftenen henad Kl. 8. Om Eftermiddagen var jeg paa Nationalgalleriet (flere smukke Billeder af Bøcklin) og paa et ikke videre interessant Skolemuseum. Om Aftenen saa jeg de sidste Akter af 2 x 2 = 5 (Gustav Wieds: Ranke Villier) (*Komedie fra 1906 i 4 akter om den evigt ironiserende forfatter Povl Abel og hans latterliggørelse af snart hvem som helst: hustru, svigerfar og det almindelige højborgerlige koryfæ (GW 1858-1914))*. Jeg vilde derefter have spist i Rheingold, en mg. stor Restauration *(Weinhaus Rheingold i Berlin var en Grossrestaurant des Aschinger-Konzerns, hvori 4000 gæster kunne beværtes samtidig*), men kom ind paa en tarveligere ved Siden af. Da jeg var færdig fandt jeg Rheingold, men nøjedes saa med at gaa igjemmen og se Lokalet uden at nyde noget. Tirsdag var jeg paa Museum (Skulptur) og saa Domkirken, der ligner Marmorkirken, men er mg. større. Der var nogle pragtfulde Glasmalerier. Paa Hjemvejen saa jeg Vagtparaden trække op. Om Eftermiddagen var jeg en smuk Spadseretur i Thiergarten; bl.a. gik jeg gj. Siegesallé, der er mg. pralende og lidt kjedelig, idet de mange Marmorfigurer ligner hinanden for meget. Om Aftenen var vi alle 3 henne at se Hamlet i Kgl. Schauspielhaus (*bygget af Karl Friedrich Schinkel i 1818-21. Hed fra 1821: Königliches Schauspielhaus, fra 1919 Preussisches Staatstheater, blev ødelagt under 2. Verdenskrig, men fra 1976-1984 genopbygget i en ydre tro kopi og har siden 1984 heddet Konzerthaus Berlin, som ligger på Gendarmenmarkt – den smukkeste plads i Berlin og også et meget smukt teater*), der er ganske overordentlig smukt, fint og stilfuldt. Hamlet selv var, navnlig i Begyndelsen, ikke helt god, men iøvr. syntes jeg, det gik udmærket. Aften i "Tabrakhaus", smukt og originalt udstyret, Kaffe i Bauer Kaffee på Unter den Linden (Nationaltidende er Dannebrog)(?). Onsdag Forelæsning paa Charité og derefter i et nyt Kvarter af Byen: Alexanderplatz. Overalt, hvor man kommer hen, finder man Pladser og Gader med en Masse Mennesker og kolossal Trafik. Her var bl.a. en meget stor Torvehalle. Jeg tog herfra ud til noget, der paa Kortet kaldtes Botanisk Have. Den var imidlertid nedlagt, og nu var der Sportsplads. Jeg saa der to franske Mesterskabsspillere i "Djævlespil"!! De udfoldede en fænomenal Dygtighed. Vi spiste alle 3 (O ,P og jeg) til Aften i Pschorr- Bryggeri-Palads og gik derefter i Metropoltheateret , et mg. stort og flot Theater. Der spilledes en Revue, der var mg. underholdende, med kvikke (lidt lette) Sange til dels nydelige dels livlige Melodier og med et pragtfuldt Udstyr.

Torsdag fulgte jeg O. ind paaa Kontoret(*som lå på Unter den Linden*), som bestaar af flere, store stilfulde Stuer, foruden Tegnestue m.m. Da han havde et Ærinde at besørge i Byen, fulgte jeg ham. Vi skulde gærne senere paa Dagen have Petra med i "Wertheim" (*kæmpe varehus på Leipziger Platz - en kæde grundlagt af George Wertheim, som han måtte afhænde for en slik til nazisterne, fordi han var jøde*) og, for at det ikke skulle blive for forjaget, fandt vi ud af, at det var bedst at spise Middag inde i Byen (Kajser Hotel). Jeg sendte derfra Petra et "Rørpostbrev" (hurtig, doppelt Taxt) med en Indbydelse. Derefter tog O og jeg en lille Tur med den underjordiske Bane til Hallesches Thor, en stor, mg. befærdet Plads ved Enden af Friedrichstr. Da Petra og jeg skulde kjøre hjem fraa "W" med den, vilde jeg neml. gærne foretage en Prøvefart inden sammen med O.
Han tog saa tilbage til Kontoret, medens jeg gik paa Kunstgewerbemuseum, der interesserede mig mg (fuldt møblerede Stuer i alle forskellige Stilarter, Tæpper, Porcelæn, Sølvsager m.m.). Efter Middagen, inden hvilken vi alle 3 traf sammen paa O's Kontor, gik vi saa i Wertheim, hvor O. til en Begyndelse var med, men saa tog til sit Kontor. P og jeg spadserede omkring i det meste af det kolossale Lokale, saa paa Sagerne og gjorde nogle Indkjøb. Det tog os et Par Timer. Man kan faa alt mulig der og Gjenstandene er særdeles nemme at se og undersøge og i Regelen forsynede med Pris. I Restauranten fik vi os en lille Forfriskning (jeg en Eis-Kaffe). Efter at have hvilet os lidt i Vinter-haven gik vi paa jagt efter den Zoologiske Afdeling, som jeg gærne vilde se. Den var svær at finde og svarede ikke til mine Forventninger. Der var ikke en Gang en ærlig Abekat, men kun Fisk, Fugle, Skildpadder, Firben og en lille Krokodille. Vi tog saa hjem med den "Underjordiske", hvilket var en hurtig og bekvem Befordring. Dog syntes jeg Luften var en lille Smule trykkende. Den hører ikke med til Stadtbahn, saa mit Kort galdt ikke der. Om Aftenen var jeg i Operaen. Jeg havde taget Billet til "La Traviata", men efter H. Maj. Kajserens Befaling var det forandret til Huguenotterne, hvad jeg var mg. glad ved. Det er en mg. underholdende, handlingsmættet Opera i italiensk Stil med lange Arier med Koloraturer (*Koloratur er udsmykning af en melodi med løb, triller, spring osv. især i Arier fra 1700-1800-tallet, navnlig i sopranpartier*). Jeg sad i "3die Rang" (svarende til 2en Etage), men havde dog god Udsigt saavel til Scenen som til Kajserlogen. Halvdelen eller mer af Publikum i "1ste Rang" bestod af Officerer i Uniform (*typisk Junkerne, der dominerede militæret og repræsenterede eliten i denne periode*). Ikke blot disse, men ogsaa alle de civile (Damerne inklusive) der, blev staaende op, til Kajseren var vel anbragt. Han dirigerede Klapningen; og da han gik, strax da Tæppet begyndte at falde, blev der ikke noget af Klapningen, før han var ude.
Fredag var jeg paa et hygiejnisk Museum, som viste sig at være nedlagt, og nu var det kun en Studiesamling uden større Interesse. Derefter i den Kgl. Marstall *(staldgård*), som var mg. smuk. I Stueetagen og paa 1ste Sal fandtes Hestene og paa 2en Sal Vognene og Kanerne. Der var fra 1ste Sal en skraanende Rampe for Hestene, og Vognene befordredes ned med Elevator. Jeg tog derefter ud til Moabit for at se et Säuglingsfürsorgestelle(*spædbarnsomsorgssted)*, som en af Assistenterne fra Charitéen forestaar. Der uddeles Diegivningspræmier og gives Mødrene Raad angaaende Børneernæringen, ligesom de ogsaa der for en billig Pris kan kjøbe tilberedte Mælkeblandinger. Om Eftermiddagen en smuk Spadseretur i en ny Del af Thiergarten og om Aftenen til 1ste Del af Faust. Lørdag paa Charité og paa en Poliklinik for Orthopædi(Bandagebehandling). Om Eftermiddagen i Bellevue og Thiergarten, hvorfra jeg kjørte til Zoologisk have. Her mødtes jeg ved 9-Tiden med O, P og Disponent Appe (*fra Ifö i Bromölla*) m. Frue. Appe gav en flot Aften paa Verandaen her. Der var nydeligt og mg fornøjeligt at sidde. Der var en Masse Mennesker, som sad tæt sammen ved Smaaborde og nød Aftensmad med Underholdning af 2 store Orkestre. Smukt Fyrværkeri, af hvilket vi kun saa Raketterne. I Automobil til "Linden Cabaret", hvor der bl.a. optraadte en udmærket Mimiker og en mg flink Improvisator, der improviserede mer eller mindre pæne Vers med en forbløffende Færdighed, i hver Linie indcluderende et af forskjellige Publikummer opgivet Ord.

Der fik vi mere Vin. Det var mg. anstrengende. Kaffe i "Linden Casino", en mg. fin Nat-Restauration. Hjem i Automobil kl 2 ½.
Søndag Form. Var jeg på Kejser Friedrichs Museum, der er mg stort og pragtfuldt udstyret. Der findes den gamle Kunst; særlig er de prærafaelitiske Kunstnere smukt repræsentererede.
Om Eftermiddagen var O og jeg en Tur til Kreutzberg i den sydlige Udkant af Byen; der er herfra en ganske udmærket Udsigt over Berlin og Forstæder, og der er anlagt en pæn Park og et ret storslaaet kunstigt Vandfald. Mandag Form. d. 22/6 var jeg paa Tøjhuset, hvor der bl.a. findes en Del danske Compagnifaner, hovedsagelig fra Dybbøl. I den saakaldte Ruhmshalle er Hohenzollernes Bedrifter forherligede paa en Række Malerier, der strækker sig hele Salen rundt. Om Eftermiddagen Afrejse til Dresden, hvor jeg tog ind paa Webers Hotel. Et pænt lille Værelse ud til Postplads (4e Etage). Der var Elevator, saa det gjorde ikke noget. Det koster kun 3 Mark. Rundtur i Byen og Aften paa Brühls Terrasse *(åbnet for publikum i 1814)* med Udsigt over Elben, der dog skuffede mig noget, da der paa det Sted kun er mg lidt Vand (mørkebrunt) i den. Jeg var der senere i Solskin, og fandt da, at der var rart at sidde og en smuk Udsigt over Bredderne af Elben med store pragtfulde Bygninger: Slotte og ministerielle Kontorer. Byen er i det hele smuk og tiltalende, med mange store, frie Pladser; og Slottet og dets Omgivelser, mel. Zwinger ere pragtfulde. Zw. er de Bygninger, der indeholder flere af Samlingerne, bl.a. Malerisamlingen. Det minder noget om Ridebanepartiet af Christiansborg Slot, men er mere storslaaet. Tirsdag Morgen besaa jeg en Poliklinik for Børnesygdomme og var derefter paa Malerisamlingen, der er overvældende righoldig og med en Mængde ganske overordentlig smukke Malerier. Jeg var der 3 Gange á 1 ½ Time og fik dog et Indtryk af det væsentligste. Til min store Forfærdelse opdager jeg, at Klokken er blevet mange, og at jeg har fyldt en stor Del af Bogen; og da der vel ogsaa er Grænser for Eders Udholdenhed maa jeg til at fatte mig i Korthed. Om Aftenen i Theatret: Iphigenia af Tauris (*Jeg går ud fra, at han har set Goethes udgave af den græske tragedie af Euripides, som havde premiere den 6. April 1779 i Weimar*); en anden Aften: Købmand. i Venedig (*Skuespil afShakespeare, uropført i 1605),* og i Operaen: Hoffmanns Eventyr *(Ufuldendt opera af Offenbach, som vennen Ernest Guiraud færdiggjorde og fik opført i 1881.Handlingen bygger på E.T.A. Hoffmanns Eventyr (1776-1822)).*
Onsdag besaa jeg et stort Säuglingsheim med 50 Pattebørn og diverse Ammer. Tillige tog jeg ud til deres "Waldheim": en Barak og et afspærret Parti af Skoven, hvor Børnene hele Dagen kan være i Luften. Derfra en mg. smuk tur til Blasewitz, Weiser Hirsch og Loschwitzhöhn/med Staaltraadsbane og Svævebane. Hjem med Elbedamper. Yderligere var jeg paa Skulptursaml., i Zool. Museum og i "Grünes Gewölbe", hvilket sidste er overordentlig interessant og pragtfuldt, bl.a. var der det ene Diamant-Brilliant-Topas, Safir, Opal o.s.v. Garniture ved Siden af det andet.
D. 26e og 27e var jeg en dejlig Tur i Sachsisk Schweitz, som jeg finder overordentlig smukt og mg. interessant. Kun skal man ikke vente at finde "Bjærge" og ikke blive fornærmet over, at det hele er indrettet nogenlunde bekvemt for en. Om Søndagen var jeg i Grüntzbad (d*en første store svømmehal i Dresden, som blev bygget i 1903-05 af arkitekt Edmund Bräter. Den blev bombet den 12/13. februar 1945 og revet ned i 1964. Meget populært sted. Indtil 1925 steg besøgerantallet til 775.000 gæster pr. år),* en moderne og mg. smuk Badeanstalt; til katolsk Gudstjeneste i Slotskirken og i Grosser Garten (*En barokhave, der blev anlagt i 1676 på Kurfyrst Johann Georg III's foranledning. I 1680 byggede han sit sommerpalads der*). Om Eftermiddagen tilbage til Berlin. Herfra skal jeg kun omtale, at vi alle 3 en Aften var i "Wintergarten", et kollosalt Varietélokale, hvis Loft var helt sort og forsynet med elektriske Lamper i forskellige Højder og af forskjel. Størrelse, saa det lignede en Stjernehimmel. Der optraadte bl.a. en udmærket og mg. morsom Jonglør og nogle brilliant dresserede Søløver. Ogsaa Akvariet vil jeg nævne p.gr.a. dets Samling af Søanemoner, Søpølser o.l. Det var ganske overordentlig interessant at se dem blive fodret med Orme. Ogsaa Hajæggene morede mig mg., idet man kunne se hajen ligge inden i dem og gjøre smaa Bevægelser. I

Charlottenburg saa jeg den sidste Dag sammen med P og Aagot Kajs. W's Mausoleum, der er meget smukt og stemningsfuldt, navnlig som Følge af et festligt og højtidelig blaaligt Skær, der er over det hele".

Th's rejsebeskrivelse slutter brat her, men han fortsætter i samme linje:

"Et lille hyggeligt og rart Besøg i Slotsbjergby, Faders Fødselsdag og Moders det kan jeg kun lige nævne. Her staar alt vel til. Jeg havde i Dag et fornøjeligt Besøg af Kaj Albeck, som nu er kommet op i 6te Klasse i Birkerød. Jeg har kjøbt og ladet indramme og ophænge nogle kolorerede (smukke) Gjengivelser af Dresdener- og et Par Berliner-Galleri- Billeder á 1 Kr. Kjærlig Hilsen til Eder Alle.Theodor."

Bog 15

s. 19, d. 18.9.1908, Berlin, Petra

Petra starter med at takke Marthine for "Berettelsen" om svigerfaders fødselsdag. "I forstaar vel, at vi den dag følte os sørgelig langt borte og misundte jer alle, der var i Præstegaarden den dag".

Et stort lyspunkt var Theodors nylige besøg. De har en gæst boende, Larsen, som er "Døvstummelærer" i Fredericia. De kender ham egentlige ikke, men han havde bedt Olaf om at finde et hotel. De ville hente ham på Stettiner Bahnhof, men gik fejl af hinanden, fordi toget var forsinket. Næste dag dukkede han dog op hos dem. Det hotel, han havde fundet, var dyrt og dårligt, så nu bor han hos O+P. Et vældig hyggeligt menneske, som Bendt og Ellen kender. O har vist ham Berlin. P blev hjemme, for hun orker ikke mere at vise rundt. De har været i teatret og se "Die blaue Maus", en fransk farce "aldeles sindssyg, men morsom i Øjeblikket" *(jeg kan kun finde en tysk filmkomedie: "Die blaue Maus" fra 1913 samt et teaterstykke fra 1928).*

Ing. Seedorffs far har været på besøg med en datter. Han inviterede på fin Soupér på Restaurant : Zum Treppchen. "Han er umaadelig fornøjelig og interessant og Datteren var ogsaa meget tiltalende". Olaf pukler, men forretningen går godt. "Glædeligt".

P savner stadig Bromölla meget. Har jævnligt kontakt med Kamrerens, som havde bebudet besøg, men endnu ikke er kommet. Børnene vokser. Aagot er blevet så lang. Olaf vokser også, ""men han er "en Svækling", som hans Far siger"". Han har været ret syg af tarmkatar, men det er væk igen. De har stor tiltro til lægen, som skal besøge dem i dag. Det er de mennesker, P helst vil komme sammen med.

"I kan tro vi er interesserede i Luftskibe (*Det første luftskib hed "Parseval" (Parsifal*)). Vi ser dem ret ofte her. Det er storartet at se, hvor de dog kan manøvrere dem, jeg er vis paa det vare ikke mere end 10 Aar før vi sejle rundt i Luftskibe, naa da hvor vi saa kan komme til København i en Fart".

De er også optaget af Alberti-sagen og finder sagen skandaløs. (*Peter Adler Alberti begik underslæb og dokumentfalsk for i alt 15. Millioner, hvilket svarer til 900 mil i dag. Meldte sig selv d. 8.9.1908 på Københavns Domhus) .*

d. 21.9. Søndag har børnene og O+P været i Potsdam. Først med toget til "Wannensee". P fortæller om sommerbadet dér for "Herrer og Damer sammen". Derfra Damper opad Havel. Smuk sejltur. Fik kaffe og chokolade og gik til Sans Souci-parken. Sporvogn derfra tilbage til Potsdam og derfra toget hjem. "Det var nu trættende at have Børnene med, men Vejret var saa vidunderligt, og de var helt artige begge to".

Fået brev fra Lensgreve Lerche om, at aktionærerne var enige om, at O skulle have 5% af nettoudbyttet. Glædeligt, især da det tegner til, at forretningen vil gå godt. ”Naa, nu ikke mere. De kærligste Hilsener til Jer alle fra alle os ved Petra”.

IV/154 Landung des ersten »Parseval«-Luftschiffes in München am 14. Oktober 1909

s. 79, d. 12.1.1909, Berlin Olaf

O undskylder forsinkelsen pga jul, nytår, sygdom, travlhed etc. Har været i Stenstrup og glæder sig over, at forældrene har det helt godt og ”heldigvis er Julen jo ogsaa gaaet ganske godt for Moder” (Hun dør d. 18.7.1909 og skranter åbenbart, hvilket Theodor fortæller om i sit brev af 20.4.09).

Deres jul var ikke god. Mange kedelige forretningssager op til jul, som dog blev klaret 2 dage før, men så fik Aagot mæslinger. Hun var værst angrebet juleaften og fik slet ingen glæde af juletræ, gaver osv, og kom først ud d. 12.1., hvilket Doktoren syntes var alt for tidligt. Så fik ’Drengen’ (*Olaf kalder ofte lille Olaf for ’drengen’)* det også, men han er nu også kommet op. Seedorfs lille pige, Rina, har nu også fået det. Fru Seedorf har ingen ung pige, og manden var ude at rejse, så P+O’s unge pige blev 2 nætter hos fru S og Petra en.

Juleaften tilbragte O’s Overingeniør hos O+P, for ellers skulle han sidde alene, og det fandt O var synd. Ved 10-tiden kom så Seedorf og kone, og de havde en hyggelig aften.

Petra fik en taske og ”Petra gav mig en høj hat hvad jeg var meget glad for, det er en Ting jeg har ønsket mig og en ting som man dog aldrig køber sig selv”. O remser en masse andre gavebøger op, bl.a.:

”Elith Reumert(*skuespiller og forfatter(1855-1934*), Skøn Jomfru (udmærket), Børge Janssen (*1867-1933-romanen er udgivet i 1908*), Christine af Danmark (udmærket), Rose Bruhn *(1861-1939*), Anne Lykke (*Hagerups Forlag 1909, en historisk roman*) som er os et Nummer for ”lummer” en rigtig daarlig og elendig bog i Grunden skrevet af en Dame som synes at være mindre heldig og blandt andet tillader sig saadan en

Idioti som at skrive om to der holder Stævnemøde i en stor skov at han kom hende saa nær at han kunne lugte den Duft der udgik fra hendes Legeme; det ville være ret anbefalingsværdigt for Pigen at hun gik hen og tog sig et Bad, men hun stank saa forbandet at hun selv i Luften kunne lugtes af sine Omgivelser, naa, der er for Resten ganske nette Ting i bogen ogsaa".

Af andre gaver en gås, som først kom frem til Nytår, så O måtte skynde sig at købe en til den 24.12. De fik også 2 kobberstager, som pynter "umaadelig" fint i spisestuen. O har sikkert ikke nævnt alt, men det gør vel ikke så meget, da man sikkert nærmer sig næste jul, inden bogen når rundt. Børnene fik mange ting, bl.a fine billedbøger. Aagot fik sin dukke Nanna repareret. Julemanden hentede den 8 dage før jul, så hun savnede den meget, da hun sover med den hver nat. Hun blev henrykt over gaven. Hun fik også en "Parpluie", som hun udtrykkelig havde ønsket sig. O gav sin guddatter, Gudrun (*Arnolds datter*) en magen til, hun blev ligeså glad som Aa. Kommentar til Th: Det gjorde ikke noget, at de fik dubletter af den "fremragende Billedbog". Den ene står nu til "Pynt" i børneværelset. De har købt et legetøjsskab for nogle penge, børnene fik af Bedsteforældrene. Det er de meget glade for, og det passer fint i deres "Møblement".

2. juledag var de til kaffe hos Doktorens, senere til aften hos Seedorfs. Den 4.1. har Petra fødselsdag. Igen mange gaver, bl.a. gode bøger, som de glæder sig til at læse. Også nyttige ting så som "Strømper, Lommetørklæder, et nydeligt Messingskrin, Eau de Cologne" etc.

Forleden besøg af fætter Ludvig (Petras fætter, en Kaaber), som bor på Island. Rejser til Island i dag (10.1.09) og tager Petras søster Ellen med. Hun skal have bryllup med en Islænding, der er overlæge på en sindssygeanstalt i Rejkjavik. "Det er jo lidt trist at tænke på at saadan et lille barn(*hun er 20 år*) kommer saa langt bort, men de holder meget af hinanden, saa det gaar vel nok godt. Thyra (søster til Petra) skal have Bryllup til foråret. Forretningen går godt. Nettooverskud på 50.000 kr, mer end udmærket. De har til tider haft problemer med at få nogle af "Fordringerne" ind. Deres navn er nu rigtig godt kendt, de får stadig gode "Bestillinger", laver mange "Offerte"(tilbud), som sendes ud. Der skal bygges 20 ovne i Petersborg, som de gerne vil lave. Gasværket har henvendt sig til dem, for de har 2 ovne af deres system, og er godt tilfredse, "saa jeg tænker nok at Forretningen gaa i Orden, det drejer sig om 120.000 kr, saa det var jo rart at faa den med".

De har en aften været til Jule-Nytårsfest i "Den danske forening", som egentlig ikke er nogen "forening", men mere en "Sammenkomst", men noget særlig i anledning af julen var der ikke gjort,

"men for Resten morede vi os godt, det bliver morsommere for hver Gang vi kommer der, man kender jo efterhaanden flere og flere, det kedeligste er at der altid er Dans bagefter, hvilket jo ikke interessere mig særligt, det vil sige jeg kan for Resten ganske godt lide at se til naar jeg bare maa være fri for selv at være med til at hoppe rundt (*Theodor fortæller ligeledes i forbindelse med en fest, at han ikke bryder sig om at danse og har gjort sin borddame opmærksom på denne omstændighed – de er da lidt kedelige!).* Sammenkomsterne er gerne i Koncertsalen i Rheingold, det er et umaadelig smukt og flot Lokale som egner sig udmærket til det Brug. Det er kedeligt at de alle er saa flotte, saa Petra er hel ked af at hun selv har ingen kjole, i Bromölla var der jo ikke Brug for Selskabskjoler men naar jeg nu faar min Tantieme, jeg skal dog have 2500 kr., saa skal vi se at faa Raad til at købe hende en, men det er dyrt hernede, naar man vil have noget godt og pænt, jeg tænker en Selskabskjole vil koste 150-200 Mrk og det er jo mange Penge men saa kan hun ogsaa have den en Tid."

De frygter at blive inviteret til Doktorens fødselsdag pga manglende festtøj. Petra kan ikke komme i sort nederdel og "Bluseliv" ved sådan en lejlighed, og det er alt, hvad hun har.

”Doktorens er de eneste tyske vi omgaas, men dem er vi ogsaa meget glade over. De har straks fra Begyndelsen af vist navnlig Petra saa megen Venlighed, og vi synes rigtig godt om dem. Det er Jøder, men det ser man slet ikke paa dem. Som Læge er vi også henrykte for ham og har voldsom Tillid til ham og sender Bud efter ham saa snart der er det mindste for at faa det overstået i Tide”. (*Jeg kan ikke lade være med at tænke på, hvad der mon er sket med den dygtige og rare læge under 2. Verdenskrig. Kan håbe på, at de nåede væk i tide, men det er nok usandsynligt. Kender ikke familiens navn, så det er heller ikke til at finde ud af).*

O fortæller en lang historie om lille Olafs Ørebetændelse, som Doktoren har kureret meget hurtigt med noget ”eddikesurt?”. O hælder også til at man skal reagere hurtigt, hvad han havde gjort med lille O. Det er godt ”at tage en Ting i Tide”.

”Det er ellers en hamper Opgave Marthine har givet mig at fylde Bogen, men min betrængte Samvittighed over at den har ligget her saa længe har jo gjort sit til at opfylde hendes Ønske, og selv om det ikke skulle lykkes kan vi vel nok ofre det sidste Blad, saa hun kan nøjes med at sende en Bog. Men for Resten forstaar jeg ikke rigtig hendes Ræsonnement for hun maa jo vide de Omstændigheder og komme til at sende denne bog til Stenstrup eller hun spekulere maaske i at hun kan lade denne ligge til ved Lejlighed. Jeg haaber saa ikke det gaar som engang tidligere, hvor der hyledes forfærdelig over en Bog som var udskreven og ikke kommet til Arkivet i Stenstrup. Jeg har underhaanden faaet at vide at Bogen til sidst diskret blev sendt hjem og den der handlet jeg tror det var nogle i det nordlige Udland”. (*Sådan har de 7 søskende problemer med bøger der forsinkes, eller slet ikke kommer frem, og de driller hinanden dermed).*

I Berlin skal man snart fejre Kejserens fødselsdag *(Kejser Wilhelm d. 2 (1859-1941) Kejser fra 15.6.1889-9.11.1918. Den sidste tyske Kejser og Konge af Preussen. Abdicerede d. 9.11. 1918 pga Novemberrevolutionen og Tysklands nederlag i 1. Verdenskrig*), det er normalt en stor højtidsdag i Tyskland.

”Jeg erindrer tydeligt at jeg var i en tysk Provinsby engang paa den dag og der fejredes den voldsomt, saa det maa blive flot her, hvis de da ikke er saa gale paa ham at de slet ikke vil fejre ham. Vi maa kunne se Festlighederne fra vort Kontor. Her foregaar nemlig alt uden for mine Vinduer(de vender ud mod ”Unter den Linden”), vi har modtaget Kongen af Sverige og det prinslige Brudepar og skal jo snart modtageTysklands Arvefjende ”Onkel Edouard” som de kalder ham. (*Drejer sig om Kong Edward d. 7. Af England, som er meget imod Tysklands verdensherredømmeambitioner og uden om Tyskland indgik en aftale med Frankrig og Rusland i 1906, kaldt 'Entente Cordiale' fra 1907-17).*

Nytaarsaften skulle vi med Doktorens have været ind til Berlin paa en Restauration, den Aften er nemlig en af de vildeste her i Byen. Pladserne i Restaurationerne lejes i Forvejen og Publikum mødes saa selskabsklædte og der finder saa et Bombardement med Konfetti sted og lignende Karnevalslystigheder, men vor Pige var nu ude saa vi kunde ikke og i øvrigt er jeg ogsaa helst hjemme Nytaarsaften.

Det er sandt medens jeg husker det skal jeg forespørge Ludvig om han ved at den i øvrigt fortrinlige Billedbog han forærede Olaf var tysk Fabrikat, da P og jeg husker hans Skræk for det tyske undrede det os at se den. Naa det tyske som tysk er nu ikke saa galt alt sammen naar man holder sig fra Politik og forskellige andre Ting. I vores Tilfælde er Tyskerne et meget gæstfrit Folk, som føler sig tiltalt af at høre Udlændinge tale Tysk og som med Glæde tager imod dem (*det blev helt anderledes, anden gang de kom til Berlin)*. Nu ikke mere uden mange Hilsener til Eder alle fra os alle her ved Eders Olaf”

(Olaf fik udfyldt bogen, som Marthine bad ham om. Skrev hele 16,5 sider. Jeg har citeret direkte mange steder, fordi det giver et godt indtryk af hans tankegang, tiden og livet i Berlin).

Axel Hermansens konkurs

Olaf er i Berlin direktør for et "Neubaugesellschaft", som ikke er en reel del af Bromölla-virksomheden, og det er heldigt, for i 1909 går Hermansen konkurs efter en utrolig ekspansionsperiode i Bromölla fra 1901-1909. Han har været yderst foretagsom og forsøgt at udvikle en ny glasovn. I 1906 sælger han den første glasovnskonstruktion til glasværket i Skruv i Sverige. Den fungerede ikke i starten, men H's danske murere blev ved med at eksperimentere, rive ned og bygge op, og til sidst lykkedes det at konstruerer en ovn, som helt frem til 1950'erne blev købt og anvendt af ca. 30 glasværker i Sverige. Men nu var pengene desværre brugt op:

"Hermansen, som var en festprisse (*soldebroder/selskabsbroder*), blev en central gestalt i bygdens liv. Han beskrives som impulsiv och idérik. Dessvärre var han inte någon vidare ekonom. Investeringarna hade gått fort och 1909 var pengarna slut i Kassen. Konkursen var ett faktum, skulderna var nära 4 milj. Kronor, och Hermansen flyttede til Ingelstad i Småland, men fortsatte at sälja ugnar till bl.a. glasbruken. Företaget hade då ca 300 arbetare. För att klara bemanningen i fabrikerna hade man i stor utsträkning använt utlandsk arbetskraft, från bl.a. Polen, för befolkningen i Bromölla var för liten" (*http://ifomuseum.se/sv/ifoverkens-historia/hermansen-epoken).*

Konkursen bevirker, at Olafs firma skal købe sig fri, hvilket han fortæller om i sit bidrag af 22.5.o9. i bog 16.

Bog 16

s. 67, 22-24.5.1909,Berlin Olaf

(Kommentar: Johanne Luise, Stjernholmsgade 3, Horsens (hun arbejder nu på Horsens kvindeseminarium), klager den 26.4.09 s. 27 over, at bogen er så lang tid om at komme frem. Den 2.6., s 90-91 er der et formanende Bidrag fra Fader(Johan Jacob) der slutter med en opremsning af, hvor længe bogen ligger hos de forskellige. 4 forsynder sig med op til en måneds liggetid (aftalen var 2 dage):

"fra 5/2-15/2, 18/2-25/3, 26/3-25/4, 27/4-17/5. I selv ved, hvem Efternølerne er. De 3 andre har været meget expeditte. Lad det nu gaa saaledes med alle herefter. Kærlige hilsener fra Moder og Eders Fader ".)

Olaf er i denne omgang ikke en af synderne. Bogen er afsendt den 17.5 til Berlin, og han svarer den 22.5.09.

"For at Bogen ikke skal blive forsinket herfra vil jeg sende denne der ankom den 20. dennes af sted i dag. Egentlig skulle den være gaaet i gaar, men for at faa Planen af den nye Lejlighed med sender jeg den først i dag ….. Naturligvis var det jo bedst om det denne Gang kunne lykkes at faa Bogen sendt lidt hurtigere rundt, saaledes vil jeg vente den her igen efter 6 x 7 = 42 dage, altsaa omkring den 3. Juli".

(NB: næste bidrag fra O skrives først den 23.11., så det er åbenbart ikke lykkedes).

De er pr 1. April flyttet til Unter den Linden. Af den vedlagte Plan (den er desværre ikke med i bogen nu) kan man se, at de har fået en dejlig lejlighed, selv om den ligger til "Gaarden", er den lys, da den ligger højt oppe. Pilen viser, at Spise- og Dagligstuen ligger mod Nord, men det lykkes trods dette at have en lille bitte stribe sol om aftenen i en halv time. O har ikke tegnet kontorlejligheden med, men der er 3 store værelser, noget større end spisestuen, og de 2 til gaden. O's kontor har balkon og vender mod Unter den Linden (Det lyder godt!)

O fortæller, at Ifö Bromölla er gået konkurs:

"Som I vel har set i Bladene er Ifø Bromølla Konkurs, men heldigvis er det noget som ikke direkte angaar os hernede idet vi jo er en selvstændig Forretning og overhovedet ikke mere har noget med Ifø at gøre mere, en anden Sag er at vi for at komme løs fra Ifø rettidig har måttet betale en Masse Penge saa at vi har haft en Tid hvor vi var i meget stærk Trang for kontante Penge, men det er nu for største Delen overstaaet og Forretningen gaar udmærket, men selvfølgelig kan det mærkes for en saa ny Forretning som vor naar den i det første Aar skal skaffe 190.000 Kr. kontant og det er den Sum, som vi har betalt Ifø Bromølla, saa dette Aar bliver Fortjenesten næppe saa forfærdelig stor, men for Resten er der jo længe tilbage af Aaret og vi har da udmærkede Udsigter til store Forretninger foruden de gode Kunder vi allerede har".

Familien har det ellers godt "hvad jo er en vigtig Ting". Børnene vokser og bliver store. Aagot er snart en helt fornuftig pige og drengen kommer godt med, de leger godt sammen. Petra har det også i det store og hele godt, blot er hun stadig meget mager:

"men da hun ellers er rask, meget træt af og til fraregnet, haaber jeg ikke det har noget at sige. Selv er jeg som altid rask, men har i de sidste Maaneder haft nogle meget anstrengende og ubehagelige Dage, men nu ser det da meget bedre ud, saa nu har jeg lidt mere Luft".

I Påsken har de haft besøg af Petras søster Margrethe fra Hamburg samt Helene og Gudrun. De 2 sidste blev heldigvis længere end Påsken. "Ellers lever vi stille og enigt".

24.5.09: Blev forstyrret, så bogen blev ikke færdig. De har besøg af en af O's montører, som er i byen et par dage. Han bor hos dem, for de sætter begge stor pris på ham. En ung dansk mand, som de har taget med fra Sverige. Han er meget dygtig. Han har også et fotografiapparat og har taget et par billeder. O sender et par "Øjebliksbilleder" (på plader!), mere eller mindre heldige. Har også besøg af en ung Frk Westerby, niece af Tora Andersen. Hun var som barn engang i præstegården under navnet Astrid. Har en kæreste i Berlin, men måtte ikke tage alene af sted, så hun bor hos O+P (*en længere historie*). De har også besøgt familien Goverts, som de har truffet i den danske klub. Konen er tysk. Manden står i spidsen for "den danske aften". De synes godt om dem og vil dyrke dem. Ingen fødselsdagsfest for Kongen (Frederik d. 8. – Konge fra 1906-1912) i år pga ringe tilslutning. O vil lægge sit visitkort hos Gesandten.

Fru Rosengren (Kamrerens kone) fra Bromölla har været på besøg i ca.8 dage. O havde været på forretningsrejse i B og tog hende så med til Berlin.

"Da det nu igen er faldet ind med Travlhed maa jeg hellere for at faa Bogen af sted slutte nu. De 2 Gadebilleder er Udsigten fra min Balkon på U.d.L. og det Billede hvor jeg sidder i Stolen er et meget mislykket Billede af mit Kontor. Tak for alle Besøg. Haaber paa flere. Eders hengivne Broder Olaf".

Bog 17

s. 20,d. 15.9.1909, Aarhus, Theodor

Deres mor dør d. 18.7.1909. Hvornår hun bliver begravet, ved jeg ikke, men Theodor starter sit bidrag i september således:

"Allerede tidligere har vi jo erfaret det uheldige i at begynde at lade Bogen "ligge". Jeg maa i høj Grad bekræfte denne Erfaring. Strax efter at vi alle havde været samlet til Moders Bisættelse og Begravelse, var jeg ikke oplagt til at skrive i Bogen, og siden har den altså "ligget" (*forrige bidrag er skrevet den 7.7.09*). Nu synes jeg imidlertid det er paa Tide at faa den i Cirkulation, og jeg haaber, at der maa blive lidt Fart i denne, og lover paa Forhaand, at den, naar den paany kommer til mig, skal blive besørget med al ønskelig Expedithed".

Theodor fortæller så om de mange besøg han har haft i løbet af sommeren, hvor han har vist alle gæsterne rundt på "Udstillingen", som han kalder den. Det viser sig, at dreje sig om en stor "Landsudstilling" i Aarhus:

Landsudstillingen i Aarhus, 18. Maj 1909 – 3. Okt. 1909.

Landsudstillingen i Aarhus var en industri-, håndværker- og kulturudstilling, der fandt sted i 1909. Her blev vist eksempler på, hvad man kunne præstere i Danmark indenfor disse felter. I alt 1850 udstillere tilbød deres varer på udstillingen.

Arkitekt Anton Rosen var leder af udstillingen og tegnede bl.a. elektricitetstårnet og Politikens pavillon. Politikens pavillon fra udstillingen i 1909 blev genopført i Den Gamle By i 2009. Skansepalæet fungerede som hotel under udstillingen. Der var også bygget en lille stationsby som repræsenterede den typiske stationsbys bygningstyper – mejeriet, forsamlingshuset, kroen osv. Og meget mere! (Læs nærmere på nettet)

Theodor fortæller bl.a. s. 26:

"Næste Aften begyndte Lægemødet, idet der kl 9 var en tvangfri Sammenkomst i Hovedrestauranten paa Udstillingen. Der mødte mange Læger og Damer. Aarhuslægerne trakterede (i al Tarvelighed): Øl (lyst og mørkt), Sodavand, Whisky og Kalorie? og senere Kaffen. Lægemødet holdtes i Handelshøjskolen, men da Salen der viste sig for lille, maatte vi flytte ned i Forsamlingsbygningen i Udstillingens Stationsby efter Frokost. Den Formid. fik Damerne en Kjøretur i Marselisborg Skov og spiste Frokost paa Varna (*Varna Palæet (Odd Fellow Palæet Varna i dag) er en skovrestaurant i Marselisborg Skov syd for Aarhus centrum. Den blev opført og indviet i forbindelse med Landsudstillingen i Aarhus 1909. Tegnet af arkitekt Eggert Achen (1853-1913), der efter sigende skulle have brugt Aarhus byvåben som inspiration).* Herremiddagen (ca. 150 Deltagere) stod i Hovedrestaur. og var mg. fornøjelig; bagefter spadserede man ind til "Royal", hvor Damernes Middag stod.

Fællesmiddagen (200 Personer) stod atter på Udstillingen, og der dansedes saa i Solennitetssalen, der var overordentlig smuk, men lovlig stor til saa faa Mennesker. Den kan rumme 1200. Mødet var mg.vellykket og fornøjeligt. Naturligvis er der altid nogle, der gjør Kvaler og er utilfredse, men det kan jo ikke godt undgaaes. Der var selvfølgelig en Del Sange (8eller 9). Hvis Arn. *(bror Arnold er også læge*) Interesserer sig derfor, kan han godt faa dem at læse ved Lejlighed".

Theodor fortsætter sin lange beretning om alle begivenhederne i forbindelse med lægemødet. De var bl.a. på en vellykket tur til Silkeborg med sejlads, spisning osv. Han slutter denne afdeling med ordene:

"Alt dette trakteredes man med uden en Øres Udgift. Det har været en dyr Dag for Anstalten".

Han fortsætter lidt senere s. 31:

"I Søndags var jeg inde at se "den gamle Gaard" paa Udstillingen. Det er helt pænt og mg. interessant. Den er fra ca. 1590 og har ligget på L-Torv lige overfor, hvor jeg boer. Jeg var ogsa inde i Solennitetssalen, der er indrettet til Salonskøjtebane. Den aarhusianske Ungdom drev denne Sport med mer eller mindre Held. Desuden optraadte der et berlinsk Kunstløberpar. I min Barndom har jeg set det samme paa Pantominetheatret i Tivoli. I denne Tid har jeg iøvr.kun været mg. lidt paa Udstillingen, hvorimod jeg med stor Interesse har overværet Mr. Delagranges Flyvninger med Bleriots Aeroplan *(Louis Blériot(1.7.1872-2.8.1936 i Paris). Fransk ingeniør, der den 25.7.1909 første gang demonstrerede fremtidens flyvemaskine*). Den er af yderst simpel Konstruktion, ligner ganske en stor Guldsmed. Han flyver smukt og sikkert. Man bliver helt begejstret af at se det. I gaar var Kongen derude og i Morgen skal han flyve over Aarhusbugten til Mols, hvis Vejret holder sig. Hidtil har han fløjet hver Dag. Desværre er det helt ude ved Skejby Mark, ca ½ Mil Nord paa, forbi Vennelyst. For 2 kr. fik man sit Udstillingskort stemplet, saa kan man gaa ind at se derpaa, naar man vil. Ja, O. og P. har jo set Zeppelin (*se bog 15, s.19*) og Wright. Den sidste fløj jo over 1 Time. Vor Mand har kun drevet det til ¼ Time. Her i Landet har vi ikke set dem saa gode før. I Forgaars hilste jeg paa Dr. Koldrup (?) og Frue paa Flyvepladsen" *(Ferdinand Léon Lagrange (13.3.1873-4.1.1910), fransk skulptør, pilot og pioner indenfor flyvning med flere rekorder. I 1909 foretog han en nærmest legandarisk overflyvning over Aarhus i forbindelse med "Landsudstillingen". Delgrange døde i et flystyrt i januar 1910, da den ene vinge knækkede.)*

Theodor har nu skrevet mange sider og skynder sig at slutte, selv om han stadig har en del at berette:

"Skulde I interessere Eder for at høre om min Skotlandsrejse, kan det jo ske en anden Gang. Med støtte af min Regnskabsbog kan jeg nok hitte ud deraf, og om det kommer ¼ eller ½ Aar efter har jo ikke saa meget at sige. Til Slut de kjærligste Hilsener til Eder alle. Theodor"

s. 34, 23.4.1909, Berlin Olaf

O takker for bidrag. Vil skynde sig for ikke at være skyld i, at bogen er for længe undervejs. Stor travlhed. Forretningen går godt, så han regner med et "særdeles godt overskud", når man tager alle de mange ting, der er sket, i betragtning. Hermansen er i Ungarn og Østrig for at sælge noget for os "og det synes som han skal gøre nogle gode Forretninger". I det hele taget ser alt i øjeblikket særdeles gunstigt ud. Alle er raske, hvad jo er en meget væsentlig ting. Ingen særlige oplevelser. Dog har P+O en søndag været i Sacksisch Schweiz. Har en ung pige i huset, der gør, at de kan tage bort et par dage.

"Jeg skulle en Forretningsrejse og lagde det saaledes at vi kunne rejse herfra Søndag morgen og var i Dresden om Formiddagen og tog straks ud til Sacksisch Schweiz".

O er meget begejstret. De tog til en lille by ved Elben, hvor de:
"gjorde en Spadseretur gennem en vidunderlig fantasifuld Bjærgegn til Bastei *(en sandstensklippeformation ca 200 m over Elben*), hvor der er ganske imponerende udsigter. Det er absolut noget af det mest

storslaaede jeg har set og jeg er nær ved at foretrække det baade for Rhinen og Norge. Der var en Mand der faldt ned medens vi var der, vi saa de bar ham bort, men det er ogsaa en letsindig og fjollet Idé med den Bjærgklatren, vi saa Masser af Mennesker der besteg nogle absolut glatte og bratte sider for at naa op paa Toppen af nogle enligstaaende Klipper. Det ender jo ogsaa galt og det hører næsten til Dagens Orden, at der falder nogen ned.
Gæster af Familien har vi været absolut blottet for siden Bogen var her sidst. Derimod har vi haft Besøg fra Sverige af Appe og hans Kone, der for Resten ikke boede hos os men som vi saa en Del til, blandt andet var jeg en Søndag med dem i Potsdam. Petra var ikke rigtig rask og blev hjemme".
De har haft flere andre besøgende, bl.a. en tysk dame, "som bragte os en Hilsen fra Petras Søster Ellen paa Island. Hun havde været deroppe og truffet hende. Det var ganske interessant at høre noget mere personligt deroppe fra".

O taler om en "Befæstningslov – rettere ikke Befæstningslov", som er ved at blive vedtaget. Det er han meget imod:
"At det virkelig lykkes Hr IC (*J.C. Christensen- udnævnes i 1905 til regeringsleder(Konseilspræsident) og overtog også Krigsministeriet og Marineministeriet. Han ville lave en gennemngribende forsvarsreform*), at kunne sætte sin Vilje igennem trods al sund Fornuft og trods det at der dog maa være en Smule Fædrelandskærlighed endnu hjemme i Danmark hvad det jo rigtignok ikke lader til ligesom det synes at være en slem Samling menneskelignende Væsener der sidder i Tinge. Jeg har selvfølgelig for længe siden skrevet paa en Adresse imod IC hernede og haaber at min samtlige familie hjemme har besørget det, jeg er lidt bange for at den gamle Radikaler på Mors (*Arnold*) har glemt at sætte sit navn på Listen".
For tiden er de mest optaget af Aagots snarlige fødselsdag. Hun tæller søndage og dage i spænding:
"Hun vokser godt, hvilket ogsaa gælder Drengen. Det er snart 2 store fornuftige børn vi har. Drengens Higen og Tragten gaar ud paa at blive stor og blive Soldat og slaa på Tromme. Han tænker sig Soldaterlivet som et Slaraffenliv med smukke Klæder og en dejlig Tromme, det kan være naar Tiden kommer at han skal til det at det ikke ser saa lyst ud for ham som set fra vor Balkon naar Vagtparaden gaar forbi. Han vil absolut have Fødselsdag sammen med Aagot, og jeg tror at dette Ønske har rørt hans Forældres Hjerte saa meget at han vist maa have en lille Ting ogsaa den Dag. Nu faa I ikke mere uden mange kærlige Hilsener til Eder alle fra Petra, Børnene og Eders hengivne Broder Olaf".

Olaf og Aagot, ca 1910

Bog 18

s. 10, d. 12.1.1910, Berlin, Olaf

På tide at sende bogen, som allerede har ligget længe. O medsender en fortegnelse over sine julegaver, "da jeg med Bogen for Øje straks første Juledag hvor jeg skrev til Fader og Tante Nanna skrev Opstillingen med min Kopierskriver (*vel en duplikator*), saa jeg kunne mangfoldiggøre den. Som I kan se er baade vi og Børnene blevet meget begavede".

De har allerede takket for julegaverne i deres nytårshilsen, men O takker dem, der har husket Petras fødselsdag d. 4.1. mange gange. En tak fra Petra er på vej. "Det er uendelig prisværdigt af dem der husker den, jeg maa selv tilstaa at jeg har en meget svag Hukommelse for Fødselsdage e.t.c."

Alt står vel til. De har haft en hyggelig juleaften med fru Seedorf og hendes datter Rina. Hendes mand holdt jul i Italien. Børnene var henrykte for deres gaver og juletræet. Havde ikke tænkt på andet i de sidste par måneder. De har en Assessor Hintze, som er bror til en Ingeniør Hintze fra Bromölla, boende i en måned. Han har fået et Stipendium for at skrive en doktordisputats, men kunne ikke rigtig finde sig til rette i den tyske levevis og bad om at bo hos dem. Rejser til februar, men så kommer endnu en (*kan ikke læse navnet*) som heller ikke rigtig kunne finde sig til rette med det evige "Restaurationsspiseri". Den ny direktør – tidligere disponent Appe – har været i Berlin et par dage for at ordne nogle forretninger. Dir. Møller og Appe inviterede P+O på en af de fineste restauranter om aftenen. De fik en aldeles udmærket Souper,

"men det blev bare en kostbar Fornøjelse ikke saa meget Souper og Vin da dette tilsammen kun kostede 40 mark, men saa havde han bestilt lidt ekstra Finesser som for Eks. Kaviar 2 Stykker Smørebrød Kaffe Cognac (1 til hver) Cigarer og derved blev Regningen til 85, men Regnemetoden var ogsaa ret ejendommelig. 4 Likører 8 M 50, 2 Cigarer 4 50 en stak cigaretter 4 M. o.s.v., saa det er jo et Sted man næppe kommer paa mere, naa han har Raad til det saa det gør jo ikke saa meget". Stedet var dog umådelig flot og stilfuldt. Den aften var det en almindelig aften, men de reklamerer også med "Eliteaftener", "der er det maaske flottere".

Der sker ellers ikke så meget. Aagot har været syg med en smertefuld betændelse. Det viste sig at være orm, og den dygtige læge har givet dem en kur bl.a. med lavemant osv. De blev hjemme på Petras fødselsdag uden gæster, da det er bedst sådan ovenpå den dyre juletid. Hun fik mange gode gaver. O fortæller så, at han er begyndt at lave en frimærkesamling, som lille Olaf, når han vokser til, skal samle videre på. *(Onkel Olaf havde faktisk en fin samling, så vidt jeg ved*). Han beder familien om at være bevidst om frimærker, og hvis nogle af de unge i familien har dubletter, vil han gerne have dem. De behøver ikke være værdifulde, for han er jo begynder. Han spørger sin Fader, om han evt. skulle have nogle gamle danske, taler også om oversøiske forbindelser. Han selv har forskellige gamle og nye "Tjenestefrimærker" fra Tyskland, som han gerne vil bytte med. O har ikke mere særligt at berette og sender kærlige hilsener til alle.

s. 47, d. 22.4.1910, Berlin, Olaf

Bogen har desværre ligget lidt længe, fordi O var stærkt forkølet da bogen kom, ja, O måtte "sogar nogle Dage holde Sengen". Han har det bedre nu, men det er et stort problem, at "min Smag for Tobak ikke rigtig vil komme igen, og det er jo ikke saa gode Tegn. .. der kan gaa Dage hvor jeg ikke smager Tobak og eftersom jeg før Sygdommen røg 6 à 7 Cigarer og nogle piber daglig ser det jo ikke saa godt ud"

(Onkel Knud havde det altså ikke fra fremmede – det store cigarforbrug!! Og sundhedsstyrelsen ville vist ikke have værdsat Bedstefars tobaksvaner!)

O kommenterer Theodors fødselsdagsmiddag (Th f. 10.3.1868). "Begyndelsen med Østers og Hjærpen (?)var særdeles vellykket, men det løb mig koldt ned ad Ryggen da jeg saa at de ovenpaa havde faaet Kærnemælkssuppe eller Mælkegrød eller sådan noget" (*jeg har set i Th's bidrag s. 34, at de fik 'Mandelbudding'!).* O taler også om, at"Ludvig har faaet sig en "Jomfru", efter hvad jeg fra anden Side har hørt maaske en gammel, efter hvad jeg ellers har hørt troede jeg det var en Slags der ikke eksisterede mere". (*Jeg har ikke kunnet finde ud af, hvilken 'Jomfru' han hentyder til, måske en ung pige i huset?)*

Alt ellers ok i Berlin efter de dog alle har haft influenza. Er bange for, at den snart kommer igen, da de efter nogle varme dage, hvor de lå i solen i sandet ved Wannensee i et par timer, nu pludselig har kolde dage, så de har måttet tænde for centralvarmen igen. O venter på besked om at skulle til Kbh. for at træffe Hermansen. Han vil så besøge Ludvig, "men hvis jeg ikke faar Tid, maa I heraf se mine gode Fortsætter". Forleden d. 20.4. havde Olaf junior fødselsdag, og O takker alle, der har husket dagen " hjerteligst". Han glæder sig til at få besøg af Fader om et par måneder. Joh. Louise har også bebudet et eventuelt besøg.

"vi er taknemmelige for alt hvad Besøg hedder og haaber at flere af Eder melder Eder, hvordan har det sig med Theodor, kan han ikke komme, og de 2 sæt præstefolk har jo ogsaa i Aar stillet os et Besøg i Udsigt som vi haaber bliver Alvor, efter at jeg sidst da jeg saa Marthine hører at hun samler på Guldmønter, saadan som vi andre samler på 1 Øre i en Flaske, saa maa hun vel snart have samlet til Rejsen".

De ser ikke så mange mennesker, og dagene går i den "vanlige Trummerum". De ser af og til nogle unge mennesker med koner, men P har ikke fundet nogen sådan rigtig at slutte sig til. Seedorf skal sandsynligvis snart forlade Berlin, da de har lavet en Filial i Paris, som får lov at overtage deres ovne, mod at de betaler licens. Seedorf skal derfor til Paris for at varetage deres interesser. Sagen er ikke helt afsluttet, men de har fået et forslag fra det franske firma, som bare mangler en underskrift. De har truffet en lignende ordning i London. Forretningen går i det hele taget godt efter omstændighederne. Der er for tiden Lockout i Bygnings- og murerfag og "det giver jo nogen mere Stilhed her i Industrigrenen, hvoraf vi er afhængige, idet de jo skal købe vores ovne".

Aagot har stadig problemer med orm, men ellers har børnene det godt. Ikke mere for nu …

s. 68, 1.7.1910, p.t. St. Magleby, Theodor

Theodor, der jo bor i Aarhus, er på ferie hos Ludvig og Bitten (Birgitte). De er nu præstefolk i St. Magleby. For at få bogen hurtigt af sted skriver han derfra. Theodor har haft et slemt rideuheld:

"Jeg vil begynde med at takke Eder alle for Eders venlige Forespørglser og Hilsener i Anledning af mit Rideuheld. Jeg slap jo godt derfra. Det saa mg. alarmerende ud. Saadan noget kan jo altid hænde, naar man driver Sport. Dog var det selvfølgelig lidt letsindigt at ride alene ud paa en Hest, man aldrig har set før. Jeg gjorde det samme for et Aar siden; og denne Gang skulde jeg skynde mig at komme i Træning til 1/6. (*T skal deltage i en obligatorisk Øvelse fra 1/6 til 3/6, hvor 9 læger deltager uden soldater. Han er jo garnisonslæge. De skulle bl.a. udvælge lokaliteter til "Forbindingspladser, Ambulancer og Feltlazaretter")* Godt var det, at der ikke var noget Brud. Jeg laa paa Garnisonssygehuset fra Onsdag efter Pinse til den anden Søndag derefter. Faders og Ludvigs Besøg i mit Hjem kunde jeg derfor ikke arrangere; men jeg var jo mg. glad over at se dem paa Sygehuset. Jeg havde i øvrigt mange Besøg paa Sygehuset og fik en Del Blomster. "

Theodor kom med på øvelsen. Et sår under hagen, som stammede fra faldet, var lige lægt, da han sejlede af sted til Kallundborg, hvor Øvelsen udgik fra. T var glad for, at han kom med:

”Det var en udmærket ledet og mg. lærerig Øvelse. Jeg var overordentlig glad over, at jeg kom med til den”. ---- ”Ved Glostrup afholdtes saa d. 4/6 en sanitær-taktisk Øvelse med 100 indlagte, fingeret saarede, Soldater og fuldstændigt Sanitetsmateriale: Afdelingsforbindingspladser, Ambulancer og Feltlazaretter. Vejret var smukt, men mg hedt. Jeg havde en mg behagelig Stilling. Jeg var ansat ved et Feltlazaret, der skulle oprettes paa Fredriksborg Slot. Da vi kom, var Stuerne tomme, men der holdt i Gaarden 3 pakkede vogne og stod 17 Sygepassere. Vi fik opredt 40 Senge og modtog godt 20 Patienter, som kom i Seng og fik en lille Forfriskning. Siden har jeg holdt Ferie”

Th opholder sig i St. Magleby og ser en masse mennesker. Den 14.6. ankommer Johan Jacob til Kbh., og så tager far og søn d. 17.6. sammen til Berlin:

”Fredag d. 17/6 rejste vi saa til Berlin og i gaar *(30.6.)* vendte vi hjem efter at have haft en udmærket og mg. fornøjelig Tur, dels i Berlin og Omegn og dels i Saxiske Schweitz (1 ½ Dag). Aagot og Olaf havde Kighoste. Aa’s Anfald var mg. stærke, men heldigvis ikke saa mg. hyppige (ca. 5 Gange om Natten). Olaf ’s blev de sidste Dage ogsaa ret stærke. Indimellem Anfaldene vare de dog som Regel helt flinke. Af og til saa de trætte og daarlige ud; men det var kun enkelte Gange. Kun var de altid vel blege. Rejsen vil jeg iøvr. ikke skrive om, da jeg ikke ved, hvor meget Fader vil berette og jeg helst vil være færdig i Dag”.

s. 82, d. 12.9.1910,Berlin, Petra

I sit brev af 22.4. efterlyser Olaf besøg. Han håber, at så mange som muligt vil komme i løbet af sommeren. Mange af dem har taget ham på ordet, så Petra har haft meget travlt, men også nydt det. Desværre har han også haft mange” ærgrelser”, så han har ikke haft lyst til at skrive:

”Ja det kan jo ikke nytte, at Bogen bliver liggende her, nu har den virkelig været her i snart to Maaneder, det er jo ganske skrækkeligt. Olaf faar jeg nu slet ikke til at skrive. Jeg selv har nu virkelig haft saa lidt Tid til at tænke paa Bogen, vi har jo næsten hele Tiden haft Gæster, og da Tante Nanna rejste, havde jeg saa travlt med Vadsk og Rengøring til den nye Pige, som vi fik den 1ste September og som vi efter hvad man endnu kan dømme har været heldig med, hun er meget prober, hvad Thilda jo absolut ikke var, saa er hun god mod Børnene og meget flittig men endnu meget langsom, hun gaar næsten fra Morgen til Aften og arbejder, naa det kan jo rette sig. I Oktober skal vi saa have en ung Pige, en Frk Lindegaard fra Nyborg, hende Bitten skrev til for mig. Desværre kommer hun først den 12te, hun trækker det lidt længe ud, synes jeg. – Ja, hvad her ellers er at fortælle, det er ikke til at overskue. Vi har haft en dejlig Mængde rare Besøg og set de fleste af jer i Sommer, her var saa tomt efter de sidste Gæster, og Børnene var saa forvænte og efter min Mening noget uartige, nu hjælper det igen saa smaat. Vi var ogsaa saa glade for Tante Nannas Besøg, det var nu lidt kort, nu i Dag er hun vel hjemkommen efter sin Norgesrejse. Bare Svigerfader nu maa blive tilfreds med sin nye Frøken, det er ikke morsomt at skulle til at begynde med en ny. – Olaf har stadig travlt og en hel Del Ærgrelser har han ogsaa, saa han paastaar, at det er Grunden til at han ikke har skrevet i Bogen, han er ikke i saa straalende Humør. Ja, jeg skriver blot for at faa Bogen af Sted og vil derfor af Mangel paa Stof kun sende Jer alle de kærligste Hilsener og saa love at det næste Gang skal blive hurtigere Ekspedition og mere indholdsmæssigt Indhold. Eders heng. Petra. Olaf og Børnene hilser, de sidste husker mærkværdigvis de fleste af Gæsterne fra i Sommer”.

Bog 19

s. 2, St. Magleby, 1. 11. 1910, Birgitte og Ludvig

De har været på en lang sommerferierejse, og den 18.6. kommer de til Berlin:

"Om Aftenen kom vi da til Berlin, hvor vi blev til Mandag Morgen. Fredag var vi (jeg et par Gange) på Kejser Friedrich Museum; det var rigtignok ganske udmærket, særlig er der samlet ganske brilliante Ting af Malerier. Det havde jeg stor Fornøjelse af og der var ogsaa mange gl. Bekendte b. i Original og i Copier. Lørdag var jeg bl.a. en Automobiltur med O., der skulde ud at se paa en Ovn, der var ved at falde ned; vi kørte og kørte i lang Tid, saa jeg fik fornyet Indtryk af Byens Størrelse. Søndag var vi i Domkirken og hørte en meget pæn lille Prædiken, der ogsaa var orthodox. Om Eftermiddagen var vi hele Familien en rigtig rar og fornøjelig Tur ude ved Wannsee; her var meget smukt. Tilbagerejsen gik rigtig godt.. ".

s. 9, Aarhus, d. 21.10. 1910, Theodor,

Theodor takker for meddelelserne, og Arnolds udflugter interesserede ham meget. Han fortsætter:

"De 4's Rejse (*Ludvig, Bitten, Karl og Marthine var sammen bl.a. i Berlin*) fornøjede mig mg. at høre om. Vejret og Belysningen spiller jo en stor Rolle ved Udsigter. Maaske Regnvejret har medvirket til, at de ikke vare saa begejstrede for Bastei (*en klippeformation (Lohmen i Tyskland) i sandsten der rejser sig 194 meter over Elben*)som vi andre. Synet af Elben og Rathen (*en landsby ved Elben ca. 35 km sydøst for Dresden)* ved foden af den brat nedfaldende Klippe, paa hvis Top man staar, fandt jeg baade smuk, interessant og betagende. Rathen var en morsom og hyggelig By, hvor vi *(Th + fader*) fik et udmærket og billigt Natteophold, som kom os aldeles vel tilpas efter en anstrengende Dag (rejste fra Berlin til Dresden, Malerisamling i Dresden, Rejse til Pötzscha-Wehlen (*P. er den del af Wehlen, der ligger på den venstre side af Elben*), dejlig Kjøretur op paa Bastei og lidt besværlig og trættende Nedstigning derfra). Tiden i Berlin forløb forbavsende hurtig. Vi turede jo godt omkring og fik et godt Indblik i Storstaden og dens Omgivelser. Kun Flyvninger naaede jeg ikke at faa set; det kom helt bag paa mig, at de 14 Dage allerede var forbi".

s. 25, d. 15.12.1910, Berlin, Olaf

O har sendt et Bidrag udenom Bogen, formodentlig en besked om Knuds fødsel d. 4.12.1910. O har været voldsomt syg med feberfantasier. Har måttet lægge sig, og det var ikke så godt, da han var barnepige om natten. Petra har det efter omstændighederne godt, er lidt oppe hver dag, i dag d. 15.12. skal de se at få hende op i stuen. O må bære hende op ad trapperne, for hun må ikke gå (*lejligheden ligger åbenbart på 2 etager. Soveværelserne ligger på samme etage som O's kontor, mens stuerne er højere oppe*).

O bemærker, at Ludvigs:

"Skræk for National-Denkmal og Bismarckstatuen *(Bismarck-Nationaldenkmal stod oprindelig på Königsplatz foran Rigsdagsbygningen, men blev i 1938-39 sammen med bl.a. Siegessaüle flyttet til den nordlige del af Tiergarten. Det blev opført i 1897-1901 af Reinhold Begas (1831-1911) i Nybarok stil og hører til et af 'Berliner Bildhauerschule's mesterværker*) er mig uforstaaelig, navnlig den sidste er virkelig noget af det flotteste og samtidig enkleste man kan tænke sig, og jeg tænker det maa stamme fra at han ikke har forstaaet at se bort fra Manden det forestiller, saa han ikke har kunnet se tilstrækkelig objektivt på Kunstværket". (*Otto von Bismarck (1815-98), skaberen af det Tyske Kejserrige 1871, Rigskansler fra 1871-90).*

De har haft problemer med nogle mus, der har holdt Petra vågen om natten, fordi de løb op og ned ad gardinerne og til hendes skræk over i hendes lænestol ved siden af sengen. Den unge pige, Anne, klager over, at de har taget nattely i Aagots dukkeseng. O vil købe Ratin for at udrydde de "uskyldige smaa dyr" for Petras skyld.

Den unge pige har været flink, mens Petra har ligget i barselsseng, så:

"Frøken har været ganske flink medens Petra har ligget, til Belønning var jeg i forgaars med hende at se Othello, hvad var en meget interessant udmærket spillet Forestilling, der dog kun varede fra 7 ½ - 11 ½, saa vi fik jo ikke saa meget for Pengene (6 ½ Mark pr. billet) som engang jeg var med Hermansen samme Sted at se "Don Carlos" fra 6 ½ - 12 ¼". For Resten er det et udmærket Teater med første Klasses Kræfter. Nu kun mange Hilsener til Eder alle. Eders heng Olaf. De 4 andre sender Hilsener". *(Othello af Shakespeare 1622 blev i 1910 instrueret af Max Reinhardt på Deutsches Theater i Berlin med Albert Bassermann i titelrollen*).

s. 48, d. 24.2.1911, Berlin, Olaf

O takker som sædvanligt for de andres bidrag. Ikke meget at berette:

"Den lille Knud trives udmærket og tager til i Vægt til Stadighed, og udmærker sig desuden ved at vide rigtig Besked med hvordan saadan en Kegle har at opføre sig, man hører ham aldrig saa godt som". Han spiser med stor interesse også når han engang imellem får "Mælkvarer " med ske, når "Petra har været ude mere end de traditionelle 3 ½ Time".

De andre børn trives. Aagot får i denne tid plomberet sine tænder, hvilket hun er ret stolt over. De mødes af og til med danske bekendte til en lille L'Hombre, "medens Damerne snakker og syer". Forretningen går særdeles godt for tiden, det går jo op og ned. Seedorfs har fået en lille søn, Heinrich, mens Ing. Seedorf var i Paris. Han har ikke været hjemme i et halvt år og er nu i Belgien (*Det er hårdt at arbejde for Hermansen!*).

De har foræret sig selv et nyt spisestel til finere brug. Det gamle er stærkt havareret.

" Meissener- Porcellain "(Zwiebelmuster), som vel nærmest svarer til "københavnsk Porcellain". Et lejlighedskøb, så de fik det billigt. "Det er ellers ret kostbart". O sender et billede af Slægtens yngste, ikke let at tage dette "Øjebliksbillede", da han ikke kan lide at få solen i øjnene. "Selvfølgelig er han betydelig kønnere i Virkeligheden". Deres forrige unge pige skal giftes den 2. Marts og så bo i Berlin. De har set kæresten en del, men det holder nok op, når de bliver gift. De bor lidt længere væk. På trods af de fantastiske befordringsmidler i Berlin tager det immervæk en halv time at komme dertil.

O følger dagligt i det "fremragende Blad "Vort Land"" de præstelige udnævnelser, men "har endnu ikke truffet vor kære Holsterbrobroder der, men det kommer vel". Det 'fremragende blad' er snart det eneste blad, der ikke har en bosiddende repræsentant i Berlin. Både Politiken, København, Riget og Nationaltidende har!

s. 81, d. 11.5.1911, Berlin, Petra

P skriver, at det igen er "skrækkelig " lang tid, bogen har ligget . Kan ikke få O til at skrive. Ludvig og Joh. Luise har været på besøg siden sidst. "Forfærdelig rart og hyggeligt, at vi kunne få den lille Knud døbt 'på dansk' ". P' s far, Jens Ludvig Joachim Kaaber, f. 30.5.1841, bliver 70 år, så P skal snart til Kbh. med den lille Knud, da alle, der kan, kommer. Hun glæder sig "voldsomt". Nu håber hun, at K ikke hyler i sovevognen. "Jeg

ser i Tanker Ærgrelsen hos den Dame der ser at hun skal dele Sovevogn med Knud og mig". P skal være hjemme igen til Påskelørdag(*Pinselørdag lyder mere sandsynligt?),* så det bliver ikke en lang rejse. Hun har fået en ny ung pige, hvis søstre hun selv har gået i skole med. Hun er sød og forstår sig godt på børn, er selv kun 17 år.

De skal med den danske klub til Wannsee. Til sommer skal de mødes der en gang om måneden. O+P har for nylig besøgt et sted, Werder, som var smukke frugttræsmarker højt på en bakke. Mens træerne blomstrer det vindunderligste landskab. "Jeg synes sjælden jeg har set noget kønnere". De har hørt Herold give gæsterolle i "Tiefland" (Dalen), han sang som altid smukt. Den kvindelige hovedrolle spilledes af Aino Acte. Folk var begejstrede og de blev fremkaldt 24 gange!! P. mener, det især var pga Herold (*Vilhelm Herold (1865-1937), en verdensberømt bornholmsk tenorsanger*) hvis navn blev råbt. De har også været hos Haihorns, hvor operasanger Van Holm, som er ansat ved "Komische Oper" var med. Han og Fru Haihorn sang scener fra "Troubaduren og en hel Del andet". Aagot er ved at lære at læse efter Lydmetoden. Det falder hende let. Hun skal i skole til næste år, desværre, "var det blot i dansk skole". Så stopper P, for hun har så meget hun skal sy.

s. 119, 12.8.1911, Aarhus, Theodor,

Theodor har inviteret Arnold med på sin sommerferie udlandsrejse, hvor de bl.a. kommer til Berlin:

"Kristi Himmelfartsdag tog jeg saa af Sted paa min Rejse sammen med Arnold, som har fortalt derom *(Arnold siger bl.a. s. 102, bog 19, at han ligesom Ludvig finder 'nationaldenkmal' fælt!*). Jeg var ganske overordentlig glad for Turen, og det var mg. fornøjeligt at have Arnold med; at foretage en saa lang Rejse alene er ikke rart. Vi fik set en Mængde nydelige og interessante egne. Byer, Kirker, Kunstværker m.m. Vejret var ret godt. Vi havde nok ret rigelig med Regn, men intetsteds hele Tiden, så vi fik et godt og heldigt Indtryk af det alt sammen.
Opholdet i Berlin var overordentlig hyggeligt og fornøjeligt. Det var mit 3die Besøg i Berlin, men første Gang jeg traf Børnene raske. Knud er en rask og overmaade sød og venlig Dreng. Olaf og Aagot ere kvikke, fornøjelige og rare Børn. Aagot er jo allerede helt fornuftig, virksom og velbegavet og ikke saa "nervøs" som tidligere. Vi boede der 3 Dage paa Udturen og 3 paa Hjemturen. Allerede under første Ophold blev vi trakterede med jordbær".

De rejste videre derfra i 11 dage, bl.a. til Prag, Salzburg og Wien. Theodor laver et sindrigt regnskab for rejseudgifterne s. 125, som, så vidt jeg kan se, konkluderer, at de har brugt 20 kr pr dag pr mand, og "billigere kan man absolut ikke regne at faa det".

s. 133, d. 25.10.1911, Berlin, Olaf

Olaf er meget kortfattet denne gang. Det viser sig at blive det sidste bidrag fra Berlin i denne omgang:

"Kære alle!

Bogen har desværre ligget lovlig længe her, men jeg har haft saa meget at gøre saa jeg ikke har haft Tid at tænke paa den; da det i den næste Tid ikke bliver bedre maa jeg hellere sende den videre uden denne Gang at levere mit Bidrag som saa næste Gang maaske kan blive saameget større og mere overraskende. Kærlig Hilsen til hele Familien fra os alle her. Eders hg Olaf".

Bromölla 2 – 1912 – 1914, bog 20-26

Næste bidrag fra Olaf kommer fra Bromölla. Det fremgår desværre ingen steder, hvorfor de er flyttet tilbage. Da Axel Hermansen gik konkurs i 1909 flyttede han ud til sin kones, Baronesse Birthe Elisabeth Margrethe de Falsen Zypthken-Adeler, gods i Ingelstad og fortsatte med at sælge de ovne, han havde taget patent på. Ovnene blev stadig fabrikeret i Bromölla. Desuden oprettede han en konsulentvirksomhed. Jeg kan forestille mig, at han havde brug for Olafs hjælp. Han havde jo været med næsten fra starten og kendte forretningsgangen. Olaf skriver et sted, at Appe er blevet direktør i Bromölla, så det kan jo også være, at det er på grund af ham, at han er vendt tilbage.

I bog 20 fortæller Theodor, at de alle sammen skal fejre jul i Stenstrup. I den forbindelse beklager Marthine, at 'svenskerne' "den 1. Nytårsdags Aften", da de kom til Stenstrup, allerede var taget af sted. Så Olaf og Petra er flyttet til Bromölla mellem den 25.10.1911 og 1.1.1912.

Bog 20

s. 20, Aarhus, d. 14.12.1911,Theodor

Bogen har været længe undervejs, så Theodor forsøger at opsummere, hvad der er sket siden han sidst havde bogen. Han fortæller bl.a. om sit 25 års studenterjubilæum. Han blev student fra Metropolitan Skolen i 1868. Både Theodors far, Johan Jacob, brødrene Arnold, Ludvig, Karl og nevøen Harald blev studenter derfra. Olaf udgik derfra i 1890 og tog i stedet Præmilinæreksamen i Odense i 1892. Formodentlig fordi hans far flyttede fra Frederiksberg i 1889 til Stenstrup ca 30 km fra Odense, hvor han blev sognepræst:

"D. 31/10 var jeg til Studenterjubilæumsfest paa Skydebanen. Vi var 126, deraf 11 Metropolitanere. Det var særdeles hyggeligt og fornøjeligt. Der herskede en mg. elskværdig og kammeratlig Tone, og det var rart og fornøjeligt at hilse paa en stor Del Mennesker, man ikke havde set længe. Der var kun en (rigtig god) officiel Tale (af Bibliotekar Jul. Clausen?). Talerne vare i øvrigt ikke særlig fremragende. Pastor Krogh holdt en smuk Tale for Fædrelandet. Sangene vare også jævne, en enkelt dog meget fornøjelig. Studenterbogen, som vi havde faaet i forvejen, er jeg mg. glad for. Den er mg. fyldig, ogsaa med hensyn til Billeder. Dr. Mourrier, der havde lavet Bogen og præsiderede ved Festen, døde en halv snes Dage efter denne (af Blodforgiftning)(1). Deltagerne sendte en Sølvkrans. Middagen stod som nævnt paa Skydebanen og bagefter serveredes der Kaffe i de tilstødende Lokaler. Kl 11 mødte der 30 Automobiler, der kjørte os til Studenterforeningen, hvor der var dækket Aftensbord i den store Sal. Bagefter sad man og samtalte og tilsidst arrangeredes der et lille? Det hele var som sagt overmaade vellykket og hyggeligt. Allerede om Morgenen havde jeg været på Rigshospitalets nye Børneafd. Og senere hos Nimbs og paa Hirschprungs Malerisamling". ---

1)Det er lykkedes for Charles Mourrier at opspore 413 af de 414, der blev studenter det år tilsammen fra alle gymnasier i hele Danmark. Ud af disse blev 77 læger.

Theodor fortæller videre om sine mange oplevelser og slutter:

"Nu glæder jeg mig til i Julen at se alle Børnene og tillige O. og P med deres tre. Det er jo lovlig mange at samle paa en Gang, men forhaabentlig gaar det nogenlunde fredsommeligt. De hjerteligste Hilsener til Eder alle. Tak for Meddelelserne og se, at faa lidt mindre Standsninger i Cirkulationen. Eders Theodor".

s. 30, Stenstrup d. 5.1.1912, Johanne Luise, som beretter om julen i Stenstrup:

"Ja, det er rigtignok en lidt kedelig Tid at skrive i Bogen, da jeg lige har talt med de fleste Søskende; men nu vil jeg nødig tage den hjem med og forsinke den yderligere. Jeg har ikke mange Meddelelser at gøre. Jeg var syg en Manedstid før Jul, og i den Tid oplevede jeg intet. Derfor vil jeg fortælle om Julen herhjemme til Benefice for dem, som ikke var her. Det var meget hyggeligt og rart at være saa mange samlede til Jul den sidste Gang i det gamle Hjem. Og det var morsomt at se Ellens og Olafs børn sammen, fordi de var saa glade for hinanden og forligtes saa godt. D. 23ende Kl. 9.28 rejste jeg fra Horsens sammen med Frk Br., som tog til Kbhvn. Jeg naaede Tilslutning til Sydfyenstoget, skønt vi var ½ Time forsinkede. Olaf og Petra samt Ellen, alle med Børn, tog imod mig paa Stenstrup Station. Søndag Middag kom Theodor, som var rejst fra Aarhus Lørdag Aften og blevet Resten af Natten paa et Hotel i Odense, samt Bendt og Poul, som ikke havde før fri fra Skole. Poul havde desværre tandpine. Det trak sammen til en Tandbyld, som pinte ham meget; først 2. Juledag blev han rigtig kvik. – Far var grumme hæs; dog kunde man med Lethed høre ham prædike Juleaften og 1. Juledag. 2. Juledag var han heldigvis fri. Saa blev det bedre og gik rigtig godt de 2 Nytaarsdage; men saa tog Hæsheden Fart igen. Nu har vi haft fat i D. Becker. Det er Stemmebaandene, som er belagte, og i disse 8 Dage skal han fuldstændig hvile, saa vilde Doktoren komme igen. Almenbefindendet er helt godt, han ligger heller ikke, men han risikerede, at stemmen gik helt væk, sagde Doktoren, hvis han ikke lod den have Ro lidt. – Juleaften var der Gudstjeneste her i Kirken. Efter Hjemkomsten drak vi saa The med Julekage, og saa blev Træet tændt. Børnene var meget glade over det og Gaverne, af hvilke de fik en Mængde. De var ogsaa med oppe at spise til Aften og var meget søde. Lille Olaf og Børge*(Ellens og Bendts søn, begge født i 1907*) var især fine Venner. Lille Ellen (*f. 27.2.10*) var ogsaa glad for Knud *(f. 4.12.10*), hun kaldte ham "Barnet". Han var meget sød og fremmelig, var næsten renlig og kunde næsten gaa og rigtig godt lystre, naar hans Far gjorde sig vred. 2. Juledag var her saa Gudstjeneste Kl. 2 i begge Kirker. Pastor Valerius(?) prædikede i Lunde og Pastor Kramaies(?) her. Pastor Valerius m. Frue blev her til Middag efter Tjenesten; Pastor K. vilde lige hjem. Vi havde sat Middagen sent, fordi Direktør Kaaber (*Petras far ?*), som holdt Jul i Odense, havde lovet at komme herud den Dag. Men saa om Morgenen kom der Telefonbesked om, at Direktøren havde fået Gigt, saa de kom ikke. 3. Juledag rejste saa Olaf og Petra med Børnene og Dagen efter Theodor. Nytaarsaften var Oskar, Pouls og Eriks Busenfreund (*hjerteven*), herinde og vi spillede Billede- og Kortlotteri. 2. Januar kom saa Carl og M. , og de er rejst i Dag 10 ½. Carl læste med Konfirmanderne i Torsdags, og nu kommer de saa ikke igen, før de faar Bud. I Morgen 10 ½ rejser vi andre, saa er den Ferie forbi. – Jeg er saa forkølet som en Allike, men jeg haaber ikke, det skal gøre det værre at rejse i Morgen. Jeg forsømte 4 Uger paa Seminariet før Jul, saa jeg har ikke godt Tid til mere. Snuen maa ogsaa tjene til Undskyldning for dette ret tarvelige Bidrag. Kærlige Hilsener til alle. Joh. Luise".

Så kommer Olafs første bidrag fra Bromölla. De er alle glade for at være vendt tilbage:

s. 40, d. 6.2.1912, Bromölla, Olaf

O starter: "Kære alle. Det var min faste Beslutning at faa Bogen sendt af sted omgaaende denne gang, men det gaar jo ikke altid som Præsten prædiker og som vi andre dødelige beslutter".

De har haft fornøjelsen af at være sammen med en del af familien i julen,

”men det er jo nu snart længe siden, i hvert Tilfælde forekommer den Tid vi har været her meget lang, det vil sige vi befinder os saa udmærket saa vi egentlig synes vi har været her altid og i stedet for 4 Aar har været 14 Dage borte”.

De bor midlertidigt i et rart lille hus i to etager:

”Vi har jo foreløbig et rigtig rart lille Hus, nedenunder har vi først en Forstue, saa mit Værelse dernæst Petras Værelse, Spisestue, Køkken og en indvendig Entré med Trappe op til et stort Loftrum, hvorfra der findes Indgang til Pigekammer, Gæsteværelse samt Sovekammer, der er dejlig stort og ligesom delt i to Afdelinger, saa at Børnene paa Sæt og Vis ligger for sig selv. Knud er jo nu saa stor at han har faaet rigtig Seng og ligger inde hos de andre. Fra Sovekammeret fører saa en Dør ind til en stor Garderobe, eller Pulterkammer”.

De har været rundt at besøge tidligere bekendte i Bromölla. ”Hverken Petra eller jeg har ikke et eneste Øjeblik savnet Berlin endnu, og jeg vil næppe antage at det kommer, da vi jo i enhver Henseende har Grund til at befinde os godt her”.

De har været på kanefart til Sølvesborg. De var 7 kaner og kom først hjem mellem 2 og 3 om aftenen i 16 graders kulde. Desværre væltede den ene slæde, så ing. Larsen brækkede sin hånd. ”Det var en meget fornøjelig Tur”. Har haft besøg af Agnar (Arnolds søn) i ca 14 dage og de to fulgtes d. 31.1. til Kbh med overnatning i Malmø undervejs. O har også været i Strib og endelig set Bendts og Ellens hus. ”Et rigtig rart Sted”. Han har også besøgt tante Nanna nogle gange, som ligger i sengen med årebetændelse. Desuden har hun en svulst i maven, som lægen siger, at hun har haft i 20 år og kan leve med i yderligere 20 år. Han mener ikke man skal operere da ”det vil være Døden og man ikke skal klippe den sidste Livstraad over”. Der arbejdes dog på at få hende opereret, hvilket O ikke er helt tryg ved. Sagen skal i hvert fald undersøges nøje. Lang beskrivelse af svulsten etc.

O taler så om deres nye hus, som ligger stille pga frosten. Foreløbig købes der vinduer og døre etc.

”Det er under Ventilation at vi skal have Centralvarme hvad jeg er meget glad for. Elektrisk lys har vi selv i det provisoriske Hus og Elektricitet kan vi i det hele taget bruge lige saameget af vi vil, saaledes anvendes f.eks til Strygning kun elektrisk jern her i Bromölla”.

O håber på besøg. Børnene har det godt, bortset fra Aagot. Hun er træt og selvom hun har en god appetit er hun ”tynd som en Pind”.

s. 7o, d. 12.6.1912, Frederiksgade 98, Horsens, Johanne Luise

”Endelig kom da den længe ventede Bog.” (*Joh. L har ikke haft den siden den 5. Januar*!)

Joh. L underviser i 1912 på Horsens Kvindeseminarium i dansk og historie og fortæller bl.a. lidt om, hvor hårdt det er, og hvilke sorger der følger med, når ens elever ikke klarer sig godt. Jeg har jo selv været gymnasielærer i 32 år, så det kender jeg alt til. Eleverne fatter vist ikke, hvor meget vi lærere bekymrer os om deres ve og vel!:

”I slutningen af denne Uge begynder vi paa Eksamen paa Seminariet og saa bliver vi ved til 13. Juli! Puh! Det er en lang, kedelig og besværlig Tid. Næste Uge skal jeg eksaminere 3 Dage til Afgangseksamen i Dansk. Historie ligger først ind i Juli: Fars Fødselsdag *(5.7.)* ligger Oprykningsprøverne i Dansk. – Jeg har haft den store Sorg i Aar, at en af mine unge Piger er dumpet i dansk Stil. Jeg synes nu nok, den kunde være til g ?,

men begge Censorer har den under, saa er der jo ikke noget ved det at gøre. Det er imidlertid forfærdelig trist; hun har læst 4 Aar, har været Omsidder et Aar netop paa Gr. af dansk Stil. Hun er en sød lille en, som vi gerne lige skulde have haft igennem, saa hun kunde uddanne sig i Gymnastik, hvortil hun er meget dygtig. Hun har ikke faaet det at vide endnu, da vi forhandler med Censorerne, om Dommen er uigenkaldelig, hvad den jo nok er. I det hele har de unge Piger Landet over (mine ogsaa) klaret den Opgave "Pressens Betydning og Ansvar" ret tarveligt, det er absolut ikke et Emne, der ligger godt for unge piger; de læser alt for lidt Aviser"

Joh. L fortæller så om travlhed i haven, som efter Pinse var totalt tilgroet med ukrudt. Sidste bemærkning er:

"Pas nu endelig at faa Bogen af Sted i rette Tid!"

s. 74, d. 18.6.1912, Holstebro, Karl

Også Karl og Marthine er blevet utålmodige:

"Efter at have takket for Meddelelserne, vi har faaet gjennem Bogen, maa jeg – ligesom Th og Joh. Lu. – paatale det utilladeligt lange Ophold Bogen havde i Magleby. Marthine er glad ved at det ikke er hendes Tur til at skrive i den, thi hun vilde fattes Ord stærke nok til at betegne Amagernes Sløseri (*Ludvig og Bitten har haft den liggende i 2 måneder!)*

s. 78, d. 4.7.1912, Bromölla, Olaf

Igen brok over den langsomme "Cirkulation", men O er også selv skyldig denne gang. Alle har det godt, men lidt svært at opsummere, hvad der er sket af interesse i det halve år.

O har været en del på rejse, men ikke så slemt som tidligere. Har været en uges tid i St Petersborg og har været i Dalarne og har sejlet på Silja etc. Har også været i Kbh. et par gange. De har haft besøg af frk. Seedorf fra Odense, Petra har været i Kbh. til sin faders fødselsdag.

"Det var jo ganske rart, da Svigerforældrene jo nu er meget alene eftersom Louise som den sidste Datter der boede i Byen efter et Giftermaal er kommet til Viborg. Armand *(Petras bror*) har aabnet en Kunst- og Musikboghandel i Aarhus".

Deres hus er snart færdigt:

"men der mangler jo dog en Del indvendig Maling og Udvendig do etc. endnu, dog haaber vi bestemt at kunne flytte ind før vi rejser til Stenstrup i August (*der skal være søskendekomsammen 11-12 august på Præstegården)*. Det bliver en dejlig Lejlighed vi faar selv om vi maa savne WC og Vandledning, har vi dog Pumpen i Køkkenet og Centralvarme og Elektrisk Lys, saa vi kan jo ikke klage".

Det går åbenbart op og ned med tante Nanna. De glæder sig til turen til Stenstrup, men O kan nok ikke holde ferie i de 14 dage, han havde håbet på. Børnene trives godt på landet og er tykke og solbrændte. O er begyndt at spille tennis for at tabe sig lidt. Det hjælper vist ikke, men han kan alligevel mærke, at det er sundt. Bogen er slut og O slutter selv med håbet om at få besøg af nogle af dem om sommeren.

Bog 21

s. 29, d. 12.10 1912, Bromölla, Olaf

O takker for alles bidrag og finder Theodors billeder fra "Lejren" meget interessante. De minder O om hans "særdeles behagelige Soldatertid". Der var for lidt porto på brevet med bogen, så O måtte betale 20 øre for at få den udleveret, men det gjorde han "selvfølgelig med Glæde". Alt er ved det gamle her, bortset fra, at de er flyttet ind i deres nye hus, "der er ganske umaadelig tiltalende at bo i, det er forfærdelig nemt og behageligt med Centralvarme". I underste etage er der 3 værelser, køkken, serveringsrum, entré og veranda. Ovenpå er der soveværelse med altan, børnekammer, der senere kan deles i 2 små værelser, pigekammer og gæstekammer og et "hal-agtigt Rum, hvor de forskellige Værelser gaar ud til". Ikke noget loftrum, men til gengæld en kælder under hele huset med vaskekælder osv. "Imellem Spisestuen og min Stue er der en stor og bred Skydedør (2 m bred) og fra min Stue gaar Døren ud til Verandaen. Jeg haaber næsten vi skulle kunne have den aaben hele Vinteren, men vi faar jo se".

De lever stille, men spiller en del "Firmandsbizique", især mens Marie var hos dem, men hun er nu taget hjem. "I gaar var jeg i Sølvesborg med Appe og Larsen inviteret af Appe. "Det er jo den slags Ture som Damerne sjældent kommer med paa, vi var for Resten tidlig hjemme, men "spillede saa en lille Vira (et 3-*mandsspil*) hos Appe bagefter, saa Klokken blev jo en halvanden Stykker(*er det halv to*?)". De har besøgt en familie Overgaard, hvor de to store børn var med samt Marie. Meget fornøjeligt. "Aagot er stadig glad for sin Skolegang, men bliver jo selvfølgelig ikke overanstrengt, da hun har meget let ved at følge med". De har talt om at særtte hende i 2. Klasse, men venter pga sproget. Hun har en dygtig lærerinde, "men det er jo kedeligt at der er 33 Børn i Klassen". Nu faar I ikke mere etc

s. 56, d. 11.11.1912, Bromölla, Petra

P takker for bogen, som nu har været der i 5 dage, "og da Olaf absolut ikke gør Mine af at ville skrive maa jeg gøre det". Ikke meget at berette, da den ene dag tager den anden. Lille Gudrun (*Arnold og Helenes datter*) har åbenbart været syg, men kommer hjem inden jul (*vel fra et hospital*). Tante Nanna har det heller ikke bedre. Har forfærdelige smerter, "saa man kan kun ønske hende Fred".

P har nok at gøre i det store hus, hun har heldigvis den samme rare, villige pige som i Berlin. P har syet sig selv en hel kjole, som hun er meget stolt af. Alle roser den (*min mor,Gerda, fik siden Petras trædesymaskine, og jeg arvede den så fra min mor. Både min mor og jeg har syet meget tøj på den maskine. Selve maskinen eksisterer ikke mere, men bordet blev lavet om til et marmorbord, som Bent og jeg havde i vores køkken i Carl Johans Gade 1. På den tid (i 1980'erne) var det meget moderne at lave de gamle symaskineborde om til marmor-café-borde. De havde jo et flot smedejernsunderstel.).*

Store Olaf har også meget at lave. Atmosfæren blandt funktionærerne er meget spændt for tiden, så folk holder sig for sig selv:

"Ja, det er nu for Resten mest Kamrer Rosengrens *(regnskabschefen*), som ikke kan passe sig selv men forsøger at skade alle de andre. Vi andre mere fredelige Mennesker havde i Onsdags en meget morsom Teatertur". De har set "Charleys Tante " i Kristiansstad med " "Fjelstrup" som tanten (*Peter Fjelstrup (24.3.1866-5.6.1920) dansk skuespiller og teaterdirektør. Han regnes for en af de største skuespillere på sin tid*). P finder det forfærdeligt morsomt at høre dansk midt i det hele. "han var ustyrlig morsom, maaske lidt voldsom men det var maaske nødvendigt for at Svenskerne rigtig kunde forstaa ham". De spiste middag kl

17.30, gik i teatret, drak kaffe og kørte så hjem med et ekstratog, som de selv havde bestilt. "Det var en morsom Aften men ogsaa fælt dyr (20 Kr pr Par)". De har også været på Hotellet og spise Soupé med hr. og fru Hermansen, som var på besøg i Bromölla. "Det var helt morsomt at se dem igen". De har også spist mortensgås hos Larsens *(så noget oplever de da, selv om P ikke synes det).*

P's svoger fra Fredericia (gift med?) er flyttet il Kbh, hvilket P's forældre er meget glade for. Børnene trives og glæder sig allerede til jul. De taler altid om "den dejlige Jul i Fjor hos Bedstefar". De tænker meget på svigerfader i denne tid. Det er længe siden, de har hørt fra ham. P + O er stadig meget glade for det nye, praktiske hus. O skal så overtage, men P har jo fortalt, hvad der er at berette, så han sender kun hilsener til alle og takker for deres forskellige bidrag.

NB, s. 61, d. 21.11.1912, skriver Bendt, Ellens mand, fra Stenstrup

"Ja nu er vi her i Stenstrup for sidste Gang medens Svigerfader er her; vi kom her i Lørdags og traf Carl og Marthine, om aftenen kom Kpt . Martensen og Søndag Morgen Bitten. Svigerfader holdt Afskedsprædiken her i Stenstrup Søndag Form., Kirken, der var meget smukt pyntet af gl. Konfirmander, var stuvende fuld. Under dyb Stilhed fulgte Menigheden Svigerfaders Tale og da saa til sidst Svigf. takkede og sagde Farvel til Menigheden var der ikke mange tørre Øjne i Kirken, det var saa man rigtig kunne mærke, at Menigheden med Sorg saa paa at Svigerfader nu trak sig tilbage. Ja undskyld at jeg begynder med at skrive om Stenstrup, for det vilde maaske Svigerfader selv gøre eller en af I andre der var her, men det var det der mest optog mig i Øjeblikket". *(Det er jeg glad for, at han gjorde. Jeg bliver også helt bevæget over min oldefars afsked med menigheden i Stenstrup!).*

Bendt fortsætter lidt senere i sin beretning:

"I disse Dage pakker jeg ind og sender til de forskellige Medlemmer af Familien, de Stykker Bohave, som hver især har ønsket at faa; jeg har det hele samlet paa Loftet i Øjeblikket; det er slet ikke saa lidt. Desværre kan jeg ikke komme til at gøre Gavn ved Flytning eller Auktion, da det først bliver i December, og jeg kun har Permission til d 29ende ds. – Nu haaber jeg Ellen vil skrive et Par Ord, saa jeg vil sige Farvel for denne Gang, mange venlige Hilsener til Jer alle Bendt"

Ellen tilføjer kun "De kærligste hilsener til Jer alle fra Ellen".

Der er selvfølgelig nok at se til, når man skal tømme en hel præstegård. Johan Jacob Mohr har været sognepræst for Stenstrup og Lunde siden 1889 og altså boet der i 23 år.

s. 64, 21.11.1912, Stenstrup Præstegaard, Johan Jacob skriver sit sidste bidrag derfra:

"Med fornøjelse har jeg læst Eders Meddelelser, kjære Børn, og ligeledes set, at det er gaaet saa hurtigt med Cirkulationen. Jeg siger alle dem af Eder, som var her i Søndags mange Tak, og I, som desværre ikke kunde komme , skal have Tak for Eders hjertelige Tanker for mig paa den Dag og Eders gode Ønsker. Men da jeg er i Færd med at skrive særskilt til hver af Eder, som ikke var her, vil jeg ogsaa for at Bogen her ikke skal blive endnu længere opholdt, og da jeg i aften føler mig meget træt, kun nu her bringe Eder, vel for sidste Gang herfra, i hvertf Fald i Bogen, mine kjærligste Hilsener.

Eders hengivne Fader"

s. 77, 14.12.1912, Horsens, Joh. Luise

Joh. Luise takker for fødselsdagshilsener (f. 9.12.1869) og gør derefter rede for problemer i forbindelse med Horsens Kvindeseminarium, hvor hun jo underviser i historie og dansk. Semimariet blev oprettet i 1878 af Emil Buchwald, der sammen med sin hustru Sørine Buchwald ledede det i en udpræget frisindet ånd. E. Buchwald var også optaget at at undervise på Horsens Statsskole, så derfor blev JHL hurtigt seminariets egentlige leder:

"Mange Tak for Lykønskningerne til min Fødselsdag. – Vi havde om Aftenen et lille Selskab: Rektorens-Buchwalds - Almegaards – Past.Mustum? og Faster samt Bjerres, og der spilledes L'Hombre over hele Linien. – Hvad der ellers optager os meget her i denne Tid, men hvad for resten ikke er officielt endnu, er, at Buchwald har indledt Underforhandlinger med en mand, som ønsker at købe Seminariet. Der er imidlertid den meget uheldige Omstændighed, at han har mine Fag: Dansk og Historie. B. har stillet som Betingelse, at han opnaar Enighed med mig, og jeg har i den Anledning faaet et foreløbigt Brev fra ham. Nu vil han imidlertid tage til Horsens og forhandle med B. mellem Jul og Nytaar, og dereftrer vil han komme til Kbhvn. og forhandle med mig. Der er jo naturligvis Sandsynlighed for, at Sagen kan gaa i Orden, men sikkert er det jo ikke. Hvis han bliver enig med B. paa andre Punkter, vil jeg jo imidlertid ikke staa som en Hindring for den Handel, saa vi er jo meget spændte paa, hvad Resultat der kommer ud af det hele. Det staar for os som noget meget sørgeligt, om Hjemmet her skulde opløses; men den Mulighed er jo ikke udelukket. Inden Nytaar tænker jeg imidlertid, Sagen vil blive afgjort, og indtil den Tid er der intet bekendt om det her i Byen. Ja, jeg maa springe alt, hvad der ellers kunde være at skrive, over denne Gang og gaa op at klæde mig om (*hun skal til Almegaards til Bridge*). Kun dette, at jeg fik et Kort med et Par Ord, egenhændigt fra Tante Nanna. Ellers er det nok meget daarligt med hende, efter hvad Ludvig skrev, og det bedste, vi kan ønske for hende, er vist, at hun snart maa gaa bort, hvad hun nu vist ogsaa længes efter. Det er saa sørgeligt at tænke paa, at hun maa lide saa meget og saa længe. Mange kærlige Hilsener til alle. I stor Hast. Joh. Luise".

Det blev åbenbart ikke til noget med den handel, for Emil Buchwald trak sig først tilbage i 1915, og Joh. L overtog nu den virkelige ledelse af seminariet. Det var dog svære tider for private seminarier pga faldende elevtal, og i 1918 blev Horsens Kvindeseminarium nedlagt. Til gengæld oprettedes et statsligt kvindeseminarium i Ribe. Joh. Luise blev af Dansk Kvindesamfund opfordret til at søge stillingen og blev i 1918 forstanderinde for det første Statseminarium for kvinder. Da Horsens Kvindeseminarium samtidig blev nedlagt, medbragte hun både lærere og elever til seminariet i Ribe. Hun ledede Ribe Statsseminarium i 12 år indtil 1930, hvor hun gik på pension (Kilde: Kvinfo, 2003 v. Hanne Rimmen Nielsen).

s. 82, 28.12.1912, Bromölla, Olaf

O siger, at bogen har ligget et par dage for længe, fordi den har holdt juleferie, så den må være undskyldt!

Nu vil han se at få bogen i vej! Sender en foreløbig tak for alle juleønsker og julegaver. De har haft en rar, hyggelig og stille jul. Børnene har været "overlykkelige alle sammen Knud indbefattet, han har rigtig kunnet nyde vores Juletræ og julegaver etc.". De har fået utrolig mange gaver, heldigvis også nogle nyttige. O selv har af P fået 3 dejlige natskjorter, som han i den grad trængte til, så det ikke skulle gå som tante Laura i sin

tid sagde til onkel Theodor, "at en skønne Dag vilde Skjorten blive i Sengen naar han stod op". O har også fået en pelshue, som var tiltrængt. Fik et dejligt bord, som skal bruges til "Schachbord". P har bl.a. fået teskeer, juleklokke, handsker osv. De har også fået en del bøger, som de glæder sig til at læse højt. "Vi er begyndt med Gustav Wieds "Vidunderbarnet", som vi fik af A og H, og som jeg forleden Aften læste højt for Petra. Vi var ikke rigtig tilfredse med den, men meget glade over at have faaet den". De har alle juledagene haft forskellige arrangementer. "Første Juledag var vi med de 2 ældste Børn inviteret til Larsens til Aften og Juletræ og havde det rigtig rart". … i gaar Aftes var Larsens her, det er rart vi har dem, da det næsten er de eneste vi rigtig omgaas og sætter megen Pris paa dem".

O glæder sig over, at fader er glad for sin nye lejlighed (*Johan Jacob er flyttet ind på Rolighedsvej nr. 7 på Frederiksberg*) og glæder sig til at se den, "men det varer vel nok en Tid". Er ligesom P og Joh.L. ked af tante Nannas tilstand. Hun har dog selv skrevet et julekort til dem. Posten går snart, så O slutter her.

Bog 22

s. 18-19, 2.2.1913,Horsens, Joh. Luise:

Joh. Luise kommenterer i sit bidrag sagen vedr. salg af seminariet:

"Det blev saa ikke til noget dengang med Salget af Seminariet; men egentlig beroligede er vi ikke blevet ved det. Jeg er bange for, at han tænker paa at lade det gaa over til Konen og Datteren, og det vil jeg allernødigst have, thi de vil sikkert ikke kunne drive det ordentligt. Vi spekulerer en Del over, hvad der er at gøre, ogsaa paa den Mulighed, at jeg skulde overtage det. Men, der er mange men'er ved det. Prisen maa han sætte ned, saa der kun skal udbetales 10.000 Kr.; dem mente jeg at kunne skaffe ved Frk. Branners Hjælp. Og saa skulde vi flytte derud, hvilket vilde være mer end kedeligt. Vi vilde faa en mindre god Lejlighed end denne, og Frk. Br. vilde faa en rædsom lang Skolevej! Naa, det er, forstaar I nok, ogsaa foreløbig helt ud i det blaa, og egentlig ønsker vi, at det aldrig kom længere. Jeg har ikke talt et Ord om det til Buchwald, kun drøftet det med Overlærer Bjerre, som raader stærkt til (?). Jeg har altsaa ikke engang set et virkeligt Overslag over Seminariets Indtægt og Udgift, og jeg haaber stadig paa, at der maa findes en anden Udvej; Saa I maa endelig ikke snakke noget om det. Det er kun skrevet i Tilslutning til, hvad jeg skrev sidste Gang".

s. 25, d. 28.2.1913, Bromölla, Olaf

Igen har O meget travlt og beklager, at bogen har ligget lidt for længe. Han takker Ellen for afskriften af "Faders Afskedsprædiken". Ikke sket så meget siden sidst. Det vigtige er besøget i Kbh. i anledning af tante Nannas begravelse. P+O har også ved den lejlighed set "Faders Lejlighed og Hjem som vi var meget glade over og fandt aldeles udmærket".

Der er problemer med arven efter tante Nanna: "Af Tante Nannas Efterladenskaber har vi jo faaet en Del men ikke alt hvad vi efter T.N.'s Ønske skulle have idet den ældste Kusine Johanne har tilvendt sig forskellige Ting vi efter Tantes udtrykkelige skriftlige Ønske skulle have bl. andet et Sølvtøjsskab og et Bord. Det er jo lidt kedeligt navnlig da Tante Nanna var saa glad ved at det skulle blive samlet. Pengenes Fordeling gøres heller ikke i Overensstemmelse med T.N's Ønsker, der nemlig vare saaledes at Joh. Louise og jeg skulle have 500 Kr. og saa skulle Resten deles i Forhold til hendes Opgivelser men nu bliver det hele nok delt saa der som hun skriver kun bliver en ringe Procentdel til hver. Naa disse sager har vel egentlig ikke saa stor almen Interesse".

O slutter med, at de lever i stor ”Ensformighed”, så der ikke er noget nyt at skrive.

s. 51, 12.4.1913, Horsens, Joh. Luise:

Salget af seminariet spøger stadig:

”Nielsen fra Haslev havde igen der (*på et møde i Kbh*.) henvendt sig til Buchwald om Køb af Seminariet, og denne *(B.)* spurgte derfor mig, om jeg ikke mente at kunne overtage det, hvad jeg jo ikke kunne sige noget om før jeg faar Oplysning om Seminariets Status o.s.v. Men det lader til at være meget vanskeligt at faa; nu maa jeg vist ud til ham i Morgen og se at faa ham til at rykke ud med nogle Oplysninger, saa man dog kan begynde at se, om der er Muligheder eller ikke, men om vi kommer videre, ved jeg ikke, thi han er saa vanskelig at forhandle med”.

Petra på verandaen i Bromölla 1913

s. 57, d. 5.5.1913, Bromölla, Olaf

Takker for bidrag og undskylder igen, at bogen ligger for længe. Igen er afvekslingen kun ringe, så der er ikke så meget at skrive om. Larsens har haft besøg af Augusta Nimb, som de så har set en del til, hvilket var meget fornøjeligt. Fru Seedorf fra Odense har været der en månedstid og bliver lidt endnu. Det er hyggeligt. De spiller Bizique om aftenen. De er også begyndt at spille Tarok med Larsens:

”det er et ganske Interessant Spil og skal jo spilles med en vis Omhu og foranlediger ikke til nogen Harsardering som det ellers nu om Stunder synes at gaa ud paa i Spillene med Bridge, Auktionsbridge etc. der og kun er en Udledning af det gamle ædle Whist med staaende Trumf og flyvende Bluf ”.

De har måttet kassere deres senge, da de har fået" ubehagelige Gæster " i dem (*borebiller, måske*?). De har købt nogle nye Jernsenge som er smukke, men dyre. De gamle er sat i kælderen. Deres gæstesenge fejler ikke noget, "saa I behøver ikke at dy jer for at komme hertil af den Grund".

De har været en tur i Stockholm. Disponent Appe og O havde nogle forretninger nordpå og kom til Stockholm om lørdagen. De blev enige om at ringe efter konerne om at komme om søndagen. De kom. Desværre var fru Appe blevet syg undervejs, men efter et par timers søvn fik hun det bedre. De andre gik imens på sightseeing i Stockholm (slottet, rigsdagsbygningen etc.). Fru Appe havde været der før, så det gjorde ikke så meget. Hentede derefter fru Appe og fik frokost i en tysk Ølstue, og så kørte de et par timer ud til den anden side af Stockholm. Om aftenen så de "Julius Cæsar", hovedpersonerne var udmærkede, teatersoupé hos Rydberg og så hjem i seng.

"Egentlig skulle vi have rejst om Aftenen men da hele Turen saa var blevet for forceret rejste vi først næste Formiddag efter at have været lidt i Butikker om Morgenen og kom saa Hjem mandag aften. Det var en i alle Henseender vellykket og fornøjelig Tur. Nu faar I kun alle mange kærlige hilsener fra os alle her ved Eders heng. Olaf".

s. 74, 12.6.1913, Aarhus, Theodor

Theodor er en rigtg god onkel. Han har haft 2 af Bendt og Ellens børn, Erik (f.30.6.06) og Ellen (f. 27.2.10), på besøg i 18 dage fra 11.4.13:

"Bendt fulgte dem over og Ellen hentede dem. De laa i Frk. K's Værelse (*frk. Kaiser er tilsyneladende Theodors unge pige*) i den store Seng, der var flyttet ned fra Gæsteværelset. De første to Nætter tudede Ellen lidt om Natten, men efter en Tid var der ikke det mindste i Vejen. De vare begge overordentlig rare, artige og fornøjelige, og der sporedes absolut ikke nogen Længsel"

Han lavede en masse forskellige ting med dem, var på stranden, på museum etc, og frk. Kaiser var flere gange i skoven med dem. Deres 2 brødre, Poul og Børge, kom også på besøg engang i mellem.

"Den Dag Ellen kom at hente dem, spiste hun til Middag her. Lille Ellen var da ikke til at kjende igen, hun tudede og var mg. uartig. En ubevidst Længsel, som er vakt, da hun saa Ellen, var rimeligvis Grund dertil" (*Ja, det har alle forældre vist prøvet!).*

s. 93, d. 4.7.13,Bromölla, Olaf

O takker som sædvanligt for alle gode bidrag. De har haft mange gæster, bl.a. Petras søstre Thyra og (Sara) Louise hver med et barn. Thyras datter havde fået kighoste på Bornholm og har smittet Knud, som har det rigtig skidt med grimme hosteanfald om natten hver time, så Petra må op og hjælpe ham:

"Han har endnu desværre ikke den Rutine i at spytte op på passende Steder som Aa og O havde da de havde samme Sygdom, men ' han har jo heller ikke den gode Kumme som de andre' Kummen vil være en Del af Eder bekendt. For Resten har han gjort gode Fremskridt og da det jo er en lang Historie har vi Haab om at det skal lykkes ham at blive rigtig dygtig. Han var for Resten forsvundet i dag men det viste sig at han var gaaet ned paa Fabriken for at faa en Vogn repareret, som han fik i gaar aftes af Thora Andersen, som tilligemed Karin Preisler kom i gaar Aftes".

De har været til et fornøjeligt arrangement i søndags.

”Ifö tjänstmånnen(?) havde inviteret Sølvesborgs Spidser med Damer. De ankom Kl. 1.44 og Vognen blev sat paa Stationen og kørtes af Brukets Lokomotiv over paa Bruket, hvor vi gik i 3 Dampbåde og tog over til Ifö. Der gjordes en Vandring op til Bjergets højeste Punkt, hvor et Fad tysk øl var anbragt, dette gjorde megen Lykke, derefter gik vi videre til et andet Punkt paa Klerken, hvor der var dækket to store Borde under Telt (vi var i alt 100 Personer), der spiste vi Smørgåsbord, Lax, blandet Kød, Is og Jordbær, Rødvin Rhinskvin Madeira. Det hele var meget fornøjeligt. Kl. 9 sejlede vi til Axeltange (?), hvor vi satte Gæsterne af paa en Station paa Elmhultsbanen (?), og her holdt saa Toget og ventede, men blev ½ Time forsinket. Vi andre tog saa hjem til Bromölla. Ellers gaar alt ved det gamle og fraregnet K’s Kighoste er vi alle raske og vel til mode. Nu Slut da jeg vil se at faa Bogen med posten. Mange Hilsener til Eder alle fra Eders heng Olaf med Familie”.

s. 111, 23.8.1913, St. Magleby, Ludvig og Bitten,

Ludvig og Bitten har været på besøg i Bromölla sammen med Theodor:

”Vi tog med Th. til Bromölla efter nogle Timers Ophold i Lund for at se Domkirken, der foraarsagede mig megen Glæde. Hos O. og P. havde vi det rart; den første Dag tilbragte vi sammen med Dr. Zimmermann og Frue fra Berlin, der kom nogle Timer før vi; saa da stod alt i Tyskens Tegn. Vi var i øvrigt en herlig Tur pr. Dampbaad ovre paa Ifø; det var baade interessant og smukt, særlig synes jeg, der var nogle hj-lige Konturer med Skov og Bakker paa Nordsiden af Søen. Ellers gjorde vi ej store Udflugter, men havde det hyggeligt hjemme. Vi befandt os da saa vel, at vi først kom af sted Mandag i Stedet for Fredag”.

s. 118-141, d. 5.9.1913, Aarhus, Theodor

Th har med sin sædvanlige grundighed en meget lang beretning om sin rejse til England, hvor han var på international lægekongres. Jeg bringer den hele her, da jeg synes hans rejseoplevelser er spændende og fortæller os noget om tiden og det liv, en aktiv læge havde:

”Den 2.8. tog jeg af sted til England. Vi havde en ganske udmærket Overfart, navnlig var Lørdagen mg. smuk og helt varm. Skjønt jeg havde bestilt Plads 5 Dage i forvejen, maatte vi ligge i Spisesalonen, saa det var herligt Vejret var saa godt. Vi traf om Bord en hel Del danske Læger. Da vi kom til Harwich, gjorde jeg den kjedelige Opdagelse, at min Kuffert ikke var med. Paa den Rute skal man selv sørge for at faa Rejsetøjet fra Skibet til Banen. Da jeg kom til London, telegraferede jeg saa til Esbjerg. Det voldte mig lidt Bryderi at sætte Telegrammet sammen, men med Portierens Hjælp lykkedes det da. Da vi kom hjem om Aftenen efter en Spadseretur, laa der Telegram til mig fra Harwich (kl 7.30) om, at Kufferten var afsendt og jeg skulde klarere den paa Liverpool-Street-Station næste Dag inden kl 10. Det var neml. Bank-Holiday den Dag og saa lukker alle Kontorer og de fleste Forretninger mg. tidlig, senest kl 12. Vi boede paa Thackeray Hotel, der ligger lige over for British Museum. Det var et stort Temperance-Hotel (200 Værelser) og udmærket, lige som det ogsaa var særdeles godt beliggende med gode Forbindelser til alle Dele af Byen. Jeg boede paa 1ste Sal, men Værelset var tarveligt (*måske derfor navnet Temperance(mådehold))* med en Mur udenfor vinduet, saa man maatte stikke Hovedet ud for at se, hvordan Vejret var. Det kostede 5 ½ Pund med Breakfast(havregrød, stegt Fisk, Skinke og Æg samt kogte Svedsker el. Figener). Den første Eftermiddag var vi en udmærket Tur gj. Ø-London (Whitechapel og Dokkerne) til Greenwich, der ligger paa hj. Themsensbred. Vi spadserede gj. En Tunnel under Floden; man kom ned og op med en stor Elevator (gratis). Der er en smuk og stor Park, hvor der i Anledn. af Bankhelligdagen var en Masse Mennesker, væsentlig af det brede og bredeste Lag. Efter at have set Observatoriet, kjørte vi til Blackwall-Tunnel. Den er 1 ½ Miles lang, men der gik Omnibus igjennem. Næste Eftermd. var vi i Hampton-Court, et gammelt Slot med en ganske overordentlig smuk Have og Park, der gaar over i Buschy-Park, der har en mg. lang Kastanie Allé og talrige mg. tamme Dyr. Fra Hampton-Court

sejlede vi paa Themsen til Richmond, en smuk og morsom Tur. Det vrimlede med smukke Robaade og vi passerede mange svømmende Villaer (à la Bethelskibet*)(Bethelskibet - et sejlende sømandshjem - blev afløst af sømandshjemmet Bethel Nyhavn 22 , der blev indviet i 1906).* Onsdag aabnedes Congressen i Albert Hall, hvor der var ca. 8000 Siddepladser. Medlemmernes Antal var 7400 foruden ledsagende Damer. Prins Arthur (*dronning Victorias og prins Alberts 7. Barn, f. 13.1.1883 på Windsor Castle og d. 12.9.1938)* aabnede Congressen og derefter bød Undenrigsmin. Lord Gray velkommen *(Edward Gray (25.4.1862-7.9.1933), udenrigsminister fra 10.12.1905-10.12.1916).* Jeg sad i øverste Balkon, og der kunde man ikke forstaa, hvad de sagde, eller i alt Fald kun mg. lidt. Efter at have været paa forskjellige Museer, ligesom de foregaaende Dage, var vi om Aftenen til en Reception af hele Congressen i Naturhistorisk Museum. Presidenten (Sir Barlow) og Committen var Værter. Alle 8ooo var henne at trykke Sir Barlow i Haanden *(Sir Thomas Barlow, 1845-1945, berømt læge og forsker, der var formand for "The Royal College of Physicians" fra 1910-1914).* Man spadserede rundt og hørte paaa Musik bl.a.ude i Haven. Der var saa Buffeter med Forfriskninger og Arrangementet var udmærket, saa det gik mg let at faa noget (The, Sandwich, Kage, Frugtgelé, Is, Claret-Rødvin *(Claret er et engelsk udtryk for bordeaux-vine*)og Øl.

De følgende Dage var vi saa til Congress om formiddagen. Det gik (som Regel) godt med at forstaa Foredragene, hvorimod jeg var mg. umulig til Conversation., Jeg er i det hele mg. daarlig til alle Sprog. Om Eftermiddagen var der jævnlig Besøg paa Hospitaler. Jeg var paa et stort Børnehospital inde i Byen, hvor der fremvistes en hel Del interessante Patienter, og en Eftermd. ude at bese en Aandssvageanstalt og en anden Dag et mg. stort nyt Børnehospital (Queen Mary's ved Carshalton (*åbnet i 1908 og lukket i 1993*)) med Plads til 65o Børn i 20 Pavillonner.

Torsdag Aften var vi henne at se Milspale(?). Det var mg. vanskeligt at forstaa, hvad de sagde, og jeg fandt, at det blev spillet mindst lige saa godt i Aarhus. Fredag Aften var vi til en mg. smuk Fest i Guildhall, Raadhuset, hvor Lordmayor og Raadsmd var Værter. Der var inviteret 1500. De (Lordmayer og Raadsherrene) kom ind i et fint Optog, medens Orkestret spillede. De havde nogle mg. fine og mærkelige Dragter, men ikke Parykker. Derimod havde én en mg. høj og stor Skindhue, ligesom mange havde skindbræmmede Kapper, én havde et stort Sværd, der gik ham til Hagen og én et stort Guldscepter. Lordmayor, der var en ualmindelig smuk Mand, havde Guldindvirket Kappe og Guldkjæde om Halsen samt en flot sexkantet Fløjelshat. Hans Frue var i moderne, elegant Selskabskjole. De tog Plads paa en Forhøjning og i ca. ¾ Time gav de saa Kur for de tilstedeværende, der ønskede at trykke dem i Haanden. Ligesom i Naturhistorisk Museum opgav de(Gæsterne) deres navn til Generalsekretæren, lige inden de kom frem, og han udraabte det saa, naar de traadte frem. Der var Musikkorps i 2 Lokaler, og Dans (selvfølgelig ogsaa til Musik) i Biblioteket og endelig var der i Raadssalen arrangeret en mg. interessant Aftenunderholdning med Solosang, Kvartet, Trio, Violin- og Cornetsolo. Der var flere Buffetter med Forfriskninger, bl.a. nede i Krypten. Det var som ved den tidligere Fest; men her var tillige Champagne, ligesom i Windsor. Der var ogsaa Rygeværelse; men der fik jeg slet ikke Tid at komme ind. Lørdag var vi (i alt 2000) i Windsor efter Indbydelse af Kongen, som dog ikke kunne være til Stede, da han var til Regatta i Cowes *(en engelsk havneby på "The Isle of Wight").* Vi besaa Slottet, der er mg. interessant og imponerende. Det er paabegyndt af Wilhelm Erobreren. Derefter spadserede vi i Haven og i Parken, hvor to Musikkorps spillede. Det ene paa 47 Mand, det andet noget mindre. Parken var ganske overordentlig smuk og storslaaet, med nydelige vidtstrakte Plæner og pragtfulde Trægrupper og enkeltstaaende Træer.

Søndag var vi til en special service: en Gudstjeneste, beregnet paa Congressen. The Dean prædikede og var let at forstaa. Der var en lang og smuk lithurgisk Tjeneste. Under denne var der en samling Suffragetter (*kvinder,der kæmpede for almindelig stemmeret. Begrebet stammer fra slut. 1800, beg. 1900-tallet, særligt*

om de ret militante bevægelser i Storbritannien), der hvinede op. De blev sat ud, men, medens de blev ført ud skreg de op paany. Lithurgien var ganske rolig blevet fortsat. Strax den første Dag var der et Optog rundt om Albert Hall med trykte Plakater med Spørgsmaal om, hvad Lægerne mente om den Maade, hvorpaa de (Suffragetterne) blev behandlede. Jeg fik ogsaa sendt Adgangskort til et Møde, hvor Miss Pankhurst (*leder af Women's Social and Political Union (WSPU)*), skulle tale, men jeg gik der ikke. Paa Hampt-Court var malerisamlingen lukket og en anden mindre Samling i London ligeledes samt ganske enkelte Værelser i National Gallery, som var saa mørkt, at Opsynet vanskeliggjordes. Der var nogle pragtfulde Samlinger og Museer, saa man kan ikke naa at faa set det altsammen. Byen er selvfølgelig imponerende, men sort. Alle Bygningerne ere overtrukne med et Lag af Kulstøv. Skinner Solen, hvad den dog gjorde enkelte Gange, medens vi var der, ser det alligevel pragtfuldt ud; og Færdslen er mg. imponerende, men godt reguleret. Det er morsomt og livligt at se paa, men ikke kjønt, da Vogntrafikken for den allerstørste Del bestaar af Autoomnibusser. Derfor er der ogsaa et farligt Spektakkel. Jeg syntes, det var et fortrinligt Befordringsmiddel. Da vi kun havde Regn en enkelt Dag foruden nogle Byger, sad vi altid ovenpaa, hvor man jo har en morsom og livlig Udsigt. Jeg havde 84 Omnibusbilletter med hjem, saa mange Ture har jeg altsaa mindst gjort.

Efter Gudstjenesten i Westminster tog Dr. Jacobsen og jeg til Brighton, et mg. stort og mondænt Badested ved Kanalen mel. Engl. og Frankrig. Det var en udmærket Tur. Kun var jeg mg. forbavset over, at der ikke var Spor af Sand paa Strandbredden, men udelukkende Rullesten. De gik imidlertid derpaa og laa derpaa lige saa fornøjede, som om det havde været Sand. Endnu en Congresfest var vi til, idet Lord Strathcona (*diplomat og forretningsmand*) og Frue havde inviteret hele Congressen til en Aftenfest Mandag i Botanisk have. Der var pragtfuldt illumineret og en Mængde Mennesker og fornøjelig musikalsk underholdning samt Forfriskninger. Indbydelsen lød paa 9 ½. Vi kom Kl. godt 10, saa det var en sen Fest, men mg. interessant og fornøjelig. Efter Congressen rejste Dr. Jacobsen til Wales fra Onsdag til Lørdag. Jeg benyttede saa Lejligheden til at spadsere godt omkring i Byen, hvor jeg jo manglede meget, jeg skulde have set. Jeg overværede ogsaa et Møde i Underhuset efter at have faaet et Kort hos Gesandten. Uldsækken, Formanden sidder paa, kunde jeg ikke se, men baade han og de 3 Sekretærer optraadte med Parykker og paa Bordet foran Formanden, nedenfor hvilket de 3 Sekretærer sad, laa der et 23 Alen langt, mg. tykt Guldscepter. Det skulde agere, at Formanden sad med det i Haanden og kun havde lagt det fra sig et Øjeblik. Saasnart Formanden forlod sit Sæde (hvilket han gjorde, hver Gang han skulde oplæse en Lov, inden der stemtes om den), kom der en fin Mand og fjernede Sceptret, idrt han anbragte det paa et Par Hager under Bordet. Saasnart han atter satte sig paa Uldsækken, kom Sceptret frem igjen. En Eftermiddag tog jeg ud til Kew, hvor der er en pragtfuld botanisk have med et stort Palmehus og mange Drivhuse og desuden en overordentlig smuk Park. Derfra tog jeg til en Udstilling i Earlscourt, hvor der foruden det sædvanlige Udstillingsgjøgl var en virkelig imponerende Fremstilling af et Søslag med Aeroplaner, Undervandsbaade m.m. Krigsskibene var indtil 25 Fod lange. Londonsæsonen ophører i Slutni ngen af Juli. Derfor var de fleste Theatre lukkede, saa vi maatte nøjes med Variététheatrene. Der saa jeg i et af dem den russiske Danserinde Anna Pavlova(*meget berømt russisk balletdanserinde (1881-1931))*. Man kunde leve ret billigt herovre, da der var en Mængde pæne Restauranter, hvor man kunne spise à la Carte for en billig Pris, og i det franske Kvarter (Soho) kunde man faa en Middag (4 Retter) for 2 Sh. Der spiste vi flere Gange. Plumbudding lykkedes det mig ikke at opdrive. I de billige Restarationer havde de det slet ikke, og i de dyre kun ved Juletid. Lørdag d. 16de rejste vi (Dr. Jacobsen og jeg) hjem. Vi havde en udmærket Kahyt for os selv. Det var mg. godt, da Vejret om Søndagen var mg. uroligt. Jeg laa til kl 3, stod saa op og fik lidt The; og Kl. 7 spiste jeg Middag. Fra Esbjerg tog jeg Sovevogn til København. Jeg sov godt. " (*Ja, det tror jeg, ovenpå sådan en begivenhedsrig rejse!).*

s. 151, d. 13.10.1913, Bromölla, Olaf

O takker for bidragene og henviser til Th's rejsebeskrivelse, som var " umådelig indholdsrig og interessant".

De har haft mange besøg, som de har været glade for, men ville gerne have haft flere. De har også haft tysk besøg, som desværre faldt samtidig med, at Bitten og Ludvig var der, så de ikke fik tilstrækkelig fornøjelse af Ludvig, Bitten og Th "og det var en Skam at der gik en Dag fra den Tid som ellers var os knap tilmaalt af deres Rejse". De kommer ikke sammen med så mange mennesker til daglig, kun Larsens. Hr L har været i Norge, og så har de imens spillet Bezique med Lissa (Larsens kone) og Marie. O har været i Sölvesborg og spise til aften med Appe, Rosengren og nogle andre, og de spillede så også lidt kort bagefter og kom først hjem kl. 2., "men det var kun en Herreaften, hvad Sölvesborgturene i Almindelighed er". De har dog været derinde og se Tolstoys "Opstandelsen". O er utilfreds med iscenesættelsen, bl.a. virker det ikke særlig:

"illuderende naar de gaar og fryser med store tykke Pelse i Sibirien, naar Dekorationerne hvor den Frost foregaar forestiller en venlig udsprungen Bøgeskov med en hyggelig Skovsø i Baggrunden. Imidlertid var det jo altid en Afveksling, saa vi var meget glade for den og Køreturen frem og tilbage var ogsaa særdeles vellykket og foregik i det Herligste Vejr for Hjemkörslens Vedkommende i Maaneskin".

Børnene trives vel, de er begge to meget glade for deres skole: "O synes ikke at komme saa godt efter det som Aa, men hans Lærerinde er meget tilfreds med ham og hun maa vel have Forstand paa det". De har for lange ferie efter O's mening. Efter 3 måneders sommerferie var de lige startet i september, men har nu "Kartoffelferie" fra 1. til 15. oktober. "Nu faar I ikke mere denne Gang uden mange kjærlige hilsener til Eder alle fra os alle her ved Eders hg Broder, Olaf".

Bog 23

s. 23, Horsens, d. 12.12.1913, Joh. Luise

Joh Luise refererer endnu engang til sagen om skoleovertagelsen:

"Paa Seminariet gaar alt ved det gamle; foreløbig har Buchwald og jeg indstillet vore Forhandlinger, saa til næste Aar sker der i hvert Tilfælde ingen Forandring. Jeg er ikke saa meget længselsfuld efter det, og det er i hvert Tilfælde ingen god Tid at fastsætte en Afstaaelsessum; Elevtallet er stort for Tiden og vil sikkert nok synke de nærmeste Aar. For tiden tales der altsaa aldeles ikke om det".

s. 25 fortæller Joh. Luise om planlægning af julegaveindkøb og julen:

"I Søndags havde vi et rart Besøg af Theodor; vi førte indledende Forhandlinger om Julegaver, og paa Søndag tager vi saa til Aarhus og gør Indkøbene" *(det lyder hyggeligt*) … "Nu glæder jeg mig til Jul; det er saa længe siden jeg har været hjemme. Juleaften skal vi jo efter Bestemmelsen tilbringe i Korsør (*hos Bendt og Ellen*), saa det bliver igen som for 2 Aar siden en Jul med Børn, hvad jo er rart og fornøjeligt. Paa Fredag skal vi til Julefest paa Seminariet; det er altid en stor Historie med Komedie Tableauer, saa de unge Piger i 3. Klasse har forfærdelig travlt. Det plejer for resten at være saa morsomt og rart"

s. 38, d. 22.1.1914, Bromölla Olaf

O. og P har ikke været med i Korsør for at fejre jul, men fået mange gode gaver:

Igen har bogen ligget alt for længe, og O begrunder det med, at han pga lockouten her har så meget at gøre.

"De fleste af mine "Mænd" er nemlig blevet sendt ned i Fabriken for at arbejde, saa der hviler en hel Del mere paa mig end ellers, men da den vel kan vare en uoverskuelig Tid maa jeg hellere se at gribe Pennen nu i Dag for at faa Bogen bort og faa min Samvittighed lettet i den Henseende".

Alt ved det gamle. De har haft en hyggelig, men temmelig stille jul. Børnene var henrykte og taknemmelige for deres gaver ligesom O+P, og han takker alle for gaver, julebreve og nytårsønsker. De har også fået flotte gaver fra Joh. Louise og Th, men "savnede det skrevne Ord vi formoder at dette paa et eller andet Sæt er bortkommet". De har været til juleandagt kl 7 med de 2 store børn julemorgen. Det er tidligt, men man holder ikke juleaftengudstjeneste i S. Til gengæld er der aftengudstjeneste kl 4 Nytårsaften. De har i juledagene ikke set mange andre end Larsens. Petras fødselsdag var en søndag og forløb stille, men de blev overvældet af blomster og gaver og besluttede så om mandagen, som var "Helligaften", at invitere alle de gifte par, ca. 20 mennesker, til en lille kaffe med kager og torte. Nogle af mændene spillede så Vira og:

"vi andre og Damerne spillede et beskedent Hasardspil, som I vel næppe kender, men som morede dem alle ganske godt. I Løbet af Aftenen fik vi saa Julekans Nødder Konfekt etc. Lidt senere Ananas og syltede Pærer med Flødeskum og inden de gik Kl. 1 ½ skaaret Smørebrød med Øl og Snaps, det hele gik rigtig godt, og det er egentlig den eneste gang vi har gjort noget i Retning af Selskab siden vi kom her. Skal man give Soupé bliver der dels saa mange mennesker og dels bliver det saa dyrt, som vi ikke kan overkomme det, da de er saa flotte heroppe, men for Resten er Selskabeligheden ikke saa stor heroppe mere, da Forholdene ikke er saa gode mellem de forskellige Mennesker som tidligere, og vi havde ikke noget imod at der kunde vise sig en Plads hjemme i Danmark, men det er der desværre ingen Udsigter til, da vi jo ikke har nogen Forbindelser dér, som jo hører til nu for Tiden for at faa noget, og da der jo egentlig er saa lidt hjemme, der ligger inden for det Fag hvori jeg har faaet min praktiske Uddannelse i de sidste Aar".

(Olaf er altså ikke helt så glad for sit arbejde som tidligere. Alt har forandret sig efter Hermansen gik konkurs, og arbejderne forlanger nu også bedre arbejdsvilkår, hvilket ikke gør det hele lettere. H.er bl.a. meget vred over, at de har oprettet en fagforening og har i den anledning fyret sin husholderske Frederikke Berger, som han har haft med fra Danmark lige fra starten. Hun er gift med en af arbejderne, der er gået med i fagforeningen).

De har for tiden besøg af fru Thorvald Seedorf med 2 børn på Rejsen fra Petersborg til Berlin. Hr.S har arbejdet 2 ½ år i Petersborg, men er nu vendt tilbage til sin gamle plads i Berlin. Han er ikke med nu, da han måtte tage direkte til B. Hun har været der i 14 dage og bliver yderligere et par dage:

"Nu farvel og tak til Eder alle for de værdifulde og interessante bidrag i Bogen".

s. 72 – udateret, skrevet mellem 5.3. og 25.3.1914, Bromölla, Olaf

O har stadig meget travlt pga lockouten. Takker for alle fødselsdagshilsenerne. Han fik en hel del blomster og gaver på dagen, bl. a. en BBB pibe i et elegant Foteral. "Vi er nemlig alle heroppe begrundet paa de økonomiske Besværligheder begyndt at ryge piber i stedet for Cigarer". Har også fået en hel kasse fine cigarer af både Larsen og af Petra, samt en flot krystalkaraffel af Petra. Om aftenen blev der sendt besked fra

Hotellet, at Major Kleberg var der med Sessionskommissionen og gerne ville se ham der. Han tog så til fin Soupé med Kaffe bagefter. Meget fornøjeligt. Mange fremmede mennesker, 2 majorer, 1 kaptajn i flåden etc. Det var så fornøjeligt, at de alle blev inviteret til middag kl 1 den næste dag hos O+P, hvor Appe og Rosengren så også var med. ”Ellers gaar alt ret stille navnlig for Damerne. Vi andre kommer jo lidt ud engang i mellem og spiller Kort og en enkelt Gang til Sølvesborg. ”I aften skal jeg til Fødselsdag hos den gamle Dr. Nielsen (69) kun Herrer, men i Morgen giver en af de unge Mennesker oppe hos mig en Fest efter Aften i Klublokalet for Herrer og Damer i Anledning af sin Fødselsdag. Der skal nok danses til Klaver, Harmonika og Violin”.

Der er mæslinger i omløb for tiden, så de venter hver dag på, at det rammer Knud. Alle Larsens børn har det. De 2 ældste næsten raske, men de 3 mindste ligger alle i sengen. Joh Luise har været syg, men ”de senere Builletiner tyder paa Fremgang, som vi haaber maa blive ved”.

I Berlin har der været ”stort Knas” med O’s efterfølger. Han er blevdet fyret helt uden varsel. O tror, at Hermansen nu vil lede det selv, men har ikke hørt noget nærmere endnu.

Til slut kærlige hilsener …

s. 114, udateret, skrevet mellem 5.5. og 25.5.1914, Bromölla, Olaf

”Kære alle! Tak for de forskellige Bidrag som vi har læst med største Interesse. Herfra er som vanlig intet nyt at berette, andet end at vi alle ere raske, og det er jo i og for sig en ganske behagelig Meddelelse at kunne give ”. De har dog været til en stor fest i klublokalet i anledning af Fru Verstundigs (?) fødselsdag. Soupér kl. 7 og i løbet af aftenen ”friske Torter o.s.v. Kaffe Punsch Grog og inden vi gik Smørrebrød. Der var ca 50 mennesker idet at en Del af Formændene var med. Det varede til Kl. godt 2 og var for Resten meget fornøjeligt”.

Petra har været til en del damefødselsdage – de ”vanlige Eftermiddags ”Damekafferep” *(sv. Kaffeslabberads*)”. Larsen har været i Malmø for at sætte deres udstilling op, så Lissa har været ”Stråenke”, og i den anledning har de fået ”en del små trekanters Whister”. Sommeren nærmer sig, så kortsæsonen er snart forbi. Aftnerne er lidt kølige endnu, så man kan ikke så godt sidde ude: ”navnlig er Petra meget forfrossen”. De håber på at kunne komme til Danmark i Pinsen og træffe en del af familien. Børnene skal til eksamen i marts: ”Deres respektive Lærerinder er meget begejstrede for dem, men det er vel ikke saa store Fordringer der stilles, og jeg er ikke rigtig tilfreds med hvad de læser”. O er bekymret for, at de ikke kan følge med, når de kommer til byen i en ordentlig skole. De overvejer om et år at lade dem bo i Kristianstad ligesom Overgårds Børn, hvor en Frk. Jaisson kan holde Hus for dem, ”men det bliver jo også dyrt, selv om det bliver billigere og behageligere end at lade dem bo hos Familier i Byen”. Nu ikke mere for denne gang.

Bog 24

Det lykkes for O + P at komme til Danmark i Pinsen. Både Bitten og Ludvig, Theodor og Joh. Luise fortæller

s. 6, d. 11.6.1914, St. Magleby, Bitten og Ludvig

”Pinsedag var vi inde hos Fader og vi, vil sige mange, idet vi Fredag Aften fik Besøg af hele den svenske Familie, der var hos os en Ugestid. Den meste Tid, Olaf var her, opholdt de sig jo mest i København, men vi var alligevel særdeles glade for deres Besøg. II Pinsedag var Fader med Joh. L., Theodor og Frk. Fr. *(frk. Friese er Johan J's husbestyrerinde*) herude hos os”. Bitten havde desværre forvredet en ankel, så det var hårdt for hende med alle de gæster!

s. 14, d. 24.6.1914, p.t. Varde, Theodor,

” 1ste og 2en Pinsedag tilbragte jeg i Kbhvn. Fader havde det heldigvis helt godt, men maa jo stadig holde streng diæt. 1ste Pinsedag var vi alle til Frokost paa Rolighedsvej. Det var overmaade fornøjeligt at være sammen med Olaf, Petra og Børnene. 2en Pinsedag var Joh.L. og jeg paa den franske Udstilling, som jeg var mg. glad over at faa set; derefter var vi i St. Magleby *(hos Ludvig og Bitten*). Vi kom hjem derfra kl 9, og jeg tog saa ikke ud med paa Rolighedsvej, men gik til mit Hotel for at ? og derefter i Tivoli. Der var en Masse Mennesker (35.000 læste jeg bagefter). Den gamle By er mg. smuk, men den Aften var der en farlig Trængsel. Kl. 11 sejlede jeg til Aarhus og tog videre med Toget til Randers”.

s. 23, d. 7.7.1914, Horsens, Joh.L

“I Pinsen var jeg en dejlig Tid I Kbhvn. Og var glad over at se Fader saa rask og fornøjet, og saa var det meget morsomt at træffe saa mange af Familien: Alle Maglebyerne, alle Svenskerne, Bendt og Ellen, Helene og Agnar. Særlig dem fra Sverige var jeg rigtignok glad ved at se; det var sa længe siden jeg havde set Børnene, de var rigtignok ogsaa blevet store. Den sidste Aften i Kbhvn var jeg inviteret af Overretssagfører Branner i Friluftteatret til ”Elverhøj”, og jeg var meget begejstret over det, det tog sig aldeles brilliant ud, enkelte af Scenerne var noget af det skønneste, man kunde tænke sig. Det glædede mig meget, at Far ogsaa naaede ud og fik det at se”.

s. 45, d. 30.7.1914, Bromölla, Olaf

Som man godt har kunnet fornemme på de seneste bidrag fra Olaf, har tingene ændret sig i Bromölla, og der er diverse problemer. De skal derfor holde op til jannuar, men ved endnu ikke, hvor de så skal hen:

”Mange Tak for alle de forskellige interessante Bidrag. Desværre er Bogen jo blevet forsinket noget her, men vi har haft saa meget saa der ikke har været Lejlighed til at faa den videre. Som I vel alle har faaet at vide skal vi jo desværre bort herfra til Januar, og ved endnu ikke noget bestemt om hvor vi skal hen. Vi har ganske vist et Tilbud fra Hermansen til Berlin, men da selvfølgelig alle bedre Pladser dér er besatte i Løbet af de 3 Aar jeg har været borte, er det kun en mindre Løn paa 4 à 5ooo Mark jeg der kan faa til at begynde med og det vil være meget svært at komme ud af det med den, saa den kan vi kun tage i yderste Nødfald, men det er jo altid godt at vide at man har noget. Vi haaber paa at der skulde kunne blive noget af en eller anden Art i Danmark, men det lader sig vel næppe gøre at faa noget dér. Vi har i Løbet af Sommeren haft nogle Gæster, som vanlig Tora Andersen og hun har denne Gang Ebba med da hun ikke kunde komme i Præstegaarden, saa er Karen Preische(?) her ogsaa som vanlig. Videre havde vi Besøg af min Svigerinde Ellen fra Island med den mellemste af hendes Børn (*Ulfar Thordarson f. 2.8.1911*) samt Dagny, dette var desværre kun et kort Besøg. For Øjeblikket er en af Petras Søsters sønner her et ungt Menneske paa 19 år. I faar ikke mere denne Gang uden mange Hilsener til Eder alle fra os alle her ved Eders hg Olaf”.

1. Verdenskrig bryder ud.

Den 28.7. erklærede Østrig-Ungarn Serbien krig pga mordet på det Østrig-Ungarske tronfølgerpar i Sarajevo den 28.6.1914. Derefter blev de internationale alliancer aktiveret, og Tyskland erklærede Rusland krig den 1.8 og Frankrig krig d. 3.8. Den 4.8. erklærede Storbritannien Tyskland krig, og den 12.8. erklærede Frankrig og Storbritannien Østrig-Ungarn krig. 1. Verdenskrig var en realitet, og alle de forskellige allierede lande var nødt til at deltage på hver deres side. I Tyskland og andre steder havde mange gået med en drøm om en ny krig, der kunne "rydde lidt op i det hele". Ingen havde forestillet sig, hvor forfærdelig en krig det ville udvikle sig til. I Frankrig har 1. Verdenskrig fået navnet "La Grande Guerre" (Den Store Krig) og med rette, for aldrig før havde man oplevet noget lignende. Rent historisk er der et før og efter 1. Verdenskrig:

"Krigens omkostninger var enorme. Ca. 10 mio. faldt, men lægger man ofrene for de hungerkatastrofer og epidemier, der fulgte i krigens kølvand, til, vokser tallet af døde til 25-30 mio. Materielle ødelæggelser var begrænset til selve krigszonerne, men den lange og kostbare krig svækkede de europæiske lande afgørende, mens især USA havde oplevet vækst som følge af krigen. Dermed markerede krigen afslutningen på Europas position som verdens økonomiske og politiske magtcentrum; et forhold, der dog først blev erkendt klart i forbindelse med *2. Verdenskrig* " (Historisk Opslagsbog, s. 469).

Olaf er så optaget af sin egen situation, at han ikke nævner det i sit bidrag af 30.7.1914, måske er han slet ikke klar over, at Østrig-Ungarn har erklæret Serbien krig d. 28.7., men Bendt, der er kaptajn ved DFDS og sejler mellem Korsør og Kiel, bliver straks påvirket af situationen:

s. 46, d. 3.8.1914, Korsør, Bendt og Ellen

"Kære Alle! Tak for de forskjellige Bidrag … Her i Korsør er der selvfølgelig ikke Tanke og Tale om andet end Krigen, der jo har udviklet sig i en rivende fart.

Vi har jo Begivenhederne paa saa nært Hold; idet de danske Kielerskibe jo har sejlet lige til i Gaar og da kun med Nød og Næppe slap hjem. Ved Storebælt gaar Overfarten da endnu; usædvanlig mange Rejsende, ogsa indkaldte Soldater giver megen Ekstrasejlads, og da tilmed alle Ekstrastyrmændene er indkaldt, maa vi en Gang imellem sejle 2 Døgn i træk. Det er underligt at se Soldaterne her i Byen og navnlig ved Færgerne, hvor der er særlig skarp Bevogtning. Drengene kom godt hjem fra Ludvigs. Tak Marthine og Karl, fordi I var nede og hilse paa dem og havde "noget dejligt noget" med til dem. Ellen hentede dem i Fredericia; de følger Krigsbegivenhederne med stor Interesse; men er jo meget misfornøjede med, at der nu ikke er noget "Stenstrup", de kan flytte til naar "Tysken" kommer, saadan som de altid sagde de vilde, naar de saa de tyske Krigsskibe fra Vinduerne paa Strib" (*Ellen og Bendt boede mange år i Strib).*

s. 57, St. Magleby, 20.8.1914, Ludvig og Bitten (Ludvig er præst i St. Magleby Kirke)

Ludvig og Bitten bliver også hurtigt direkte berørt af 1. Verdenskrig. Deres søn, der er til søs, kan ikke komme hjem, og deres Præstegård bliver brugt af det danske Beredskabskorps, sikkert fordi de ligger i nærheden af Dragør havn og hele kystlinien der:

"Sidst jeg skrev, var da Theodor (*deres næstældste søn: Gunnar Theodor, f. d. 30.4.1896, nu 18 år, kaldenavn Theodor*)skulle til Filosofikum; den klarede han meget pænt med mg-. Da Valget saa stod om at tage fat ved noget praktisk, valgte han Søen og kom, som I nok alle have hørt af sted som Jungmand med en 3mst

Skonnert fra Tromsø "Triton". Først var det Meningen, han skulde været med Ø.K. el D.F.D. til en oversøisk Plads, da vi jo mente, der var Plads paa Sejlskole paa den Aarstid; men saa meldte sig netop denne, idet Skibet laa paa Reden og manglede en i Besætningen. Han rejste til Appledon i Bristolkanalen 11. Juli og kom der 2/8 ; da han skrev vidste han endnu intet om Krigen, men i gaar fik vi atter Brev fra ham og derefter var det vist, som de skal blive liggende der, mens Krigen varer. Det er jo ikke rart; thi det ser jo desværre ud til at kunne vare længe, endnu er den jo næppe begyndt. Gud give dog, det ej maa vare for længe og at vores Land maa kunne bevare sin Neutralitet. Det er jo aldrig saa rart, at have nogen ude paa Søen, men især i denne Tid. Th blev es. meget kjed af at høre om Krigen og længtes da stærkt, es. efter Akadm. Skyttekorps; han faar kun meget faa Meddelelser fra Verden derom. Det var ikke de behageligste Mennesker, han er kommen iblandt og Arbejdet er noget strengt, men vi haaaber og beder, at Gud vil bevare ham for alle Skær baade legemligt og aandeligt; det er gode Breve, vi har faaet fra ham, og det er vi jo glade og taknemmelige for; nu synes jo Postgangen es. at blive lidt bedre igjen; det sidste gik over paa 5 Dage. Harald (*deres ældste søn, f. d. 5.3.1893)* har været en Cycletur sammen med en Kammerat gjemmen Sønderjylland; de tog med Skib fra Korsør til Kiel og cyklede saa nord paa og over Ribe og Rand? hjem. Han kom over Beltet lige inden Troppetransporterne. Han har ikke meldt sig til Akademisk Skyttekorps, men hvis der bliver Mobilisering, melder han sig til Sessionen, ellers skal han gøre Værnepligten om igjen, selv om han kom til at ligge nok saa længe ved Korpset. For resten tænker han stærkt paa at opgive at gaaa op til 1. Del til Jul og vente til Sommer (*H. læser til Læge*); Jürgens, som han læser sammen med, har nemlig ligget paa Rigshospitalet en Tid. Han har nu for øvrigt meldt sig til Hærens Lægekorps, saa han vil komme ind i det, saafremt han ej skulde blive indkaldt til Hospitalernes, sagde de; men det sidste mener han ej der kan blive Tale om"—

L. og B har været på sommerferie i Tikøb. De har i den forbindelse ogsaa været i Helsingør:

"..de sidste 5 Dage paa Missionshotellet i Helsingør, hvorfra vi gjorde stedlige Udflugter. … Opholdet i Helsingør var rigtig behageligt; men der hvilede nogen Uro og Utryghed over det; idet det var i de Dage fra Østrig erklærede Serbien Krig indtil Tyskland erkl. Frankrig den; vi vidste jo ikke, hvad Tid vi kunde blive kaldt hjem for Indkvarterings Skyld. Vi kom her hjem Fredag Aften; Fader og Frk. Fr. kom Lørdag Aften. Søndag Aften vor Indkvarteringshold (?). Her ligger en Oberstleuitnant Glahn med Adjudant Al. Brøndum, endv. 1 à 2 Ordonanser. Værst er dog, at de har faaet Spisestuen til Bataillonskontor, saa der er Rykind Dag og Nat. De har faaet 4 Telefoner anbragt der ofte kimer og summer i et Hjørne; nu har vi i det gode Vejr kunnet spise i Haven; ellers er Dagnys (*deres datter f. d. 1.3.1902*) Stue lavet om til Spisestue, men vi har kun et 'Spillebord' at sidde ved; vores har de 3 Plader i og dog knap Plads nok inde paa Kontoret. Bryggerset lægger de ogsaa Beslag paa til Pakkepostene, Bøger o.s.v. Der er gravet Skyttegrave langs hele Kysten og her uden om Byen; lidt nordligere er der spændt Pigtraadshegn over hele Øen og anlagt Batterier og Skanser, vistnok en halv Snes Stykker, saa det ser meget krigerisk ud. Naar blot vi dog slipper for Krigen, saa gaar det jo nok. Men hvor er det sørgeligt at se, hvor megen Vildskab, der ligger i Menneskehjerter, selv om ikke alle Beretninger om Grusomheder er sande. Det er sørgeligt for et tætbefolket Land som Belgien at blive Skueplads for den Kamp, man helst vilde være foruden og for de mange Sønderjyder, der har kæmpet der ved Liege og de andre Steder paa deres 'Undertrykkeres' Side. Vore Officerer her er umaadelig elskværdige. Oberstlieutnanten er noget af det mest hensynsfulde man kan tænke sig; bange for at gøre Ulejlighed paa enhver Maade. Adjunt. er forlovet med Emmy Christoffersen fra Slagelse (Bagerens Datter), jeg kan hilse Joh.L. fra hende. Enkelte Menige kommer her, es. Aage Rohde har været her et Par Gange; men han ligger lidt herfra i Tømmerup; i Søndags var her en ung Schiøyy (?) fra Vejle hele Dagen og saa kommer der jo en Del Besøgende baade til Soldaterne og os selv. Det bliver værre med Vinteren; jeg aner ej, hvorledes vi skal

ordne Arbejdet her i Vinter; thi vi har jo intet andet Forsamlingssted end Prg . og naar de lægger Beslag paa Spisestuen, er det jo umuligt at have nogen her".

Bog 25

s. 1, d. 26.8. 1914 pt Viborg, Theodor

Theodor, som er chef for Garnisons Sygehuset i Aarhus siden 1905, overlæge i hæren siden 1907 og ansat ved 8. Regiment siden 1910, bliver selvfølgelig også straks involveret i 1. Verdenskrig:

"Indtil Krigen udbrød, forløb Sessionsrejsen særdeles godt (*Th er ofte på Sessionstur i forb. med sit job*). Jeg var overordentlig glad for at se Ribe, som foruden at være en mg. interessant By er meget hyggelig. Kommandant Stegmann udviste en ualmindelig gjæstfrihed, idet han, da vi Torsdag Aften meldte Afbud til Søndagen, først inviterede os til Lørdag, og da vi skulle rejse den Dag, til Fredag: Dagen efter"

Th. er både i Fredericia, Kolding og Vejle samt andre steder i forbindelse med Sessionsrejsen og til dejlige middage alle steder.

"Mandag 27/7 sejlede vi Kl. 9 om Morgenen til Samsø med egen Damper (250 kr.). Vi fik en udmærket Frokost, serveret paa Dækket, og havde en udmærket smuk Sejltur. Vi gik i Land ved Selvig og kjørte til Tranebjerg, en stor pæn by. Efter Session her sejlede vi videre til Ebeltoft, ligeledes en mg smuk Tur. Her var vi til Middag hos Borgmester Olsen, hvor vi havde det overmaade rart og fornøjeligt. Her begyndte Krigsuroen, og det tiltog stærkt under vort Ophold i Grenaa, som var mg uhyggeligt. Hertil bidrog ogsaa, at Hotellet var under Reparation, saa Murerne Kl. 6 Morgen hamrede løs paa Murene. Vinduerne kunde ikke lukkes op p.g.a. Stilladserne; ikke desto mindre laa der et tykt Lag Kalkstøv paa alt i Værelset. Fredag Aften kom Telegrammet om Tyskernes Krigstilstand og Afbrydelsen af Telefon- og Telegrafforbindelsen med Danmark, samt Indkaldelsen til For? og Marinen. Efter at have holdt Session Lørdag 1/8 i Grenaa rejste vi til Aarhus. Kl. 9 ½ fik min Afdeling Ordre til at drage til Viborg. Oberstl. turde dog ikke beordre mig med. Næste Dag skulde vi have været til Middag hos Obersten, men ved 1-Tiden kom han og meddelte, at de andre Officerer vare rejst til deres Afdelinger, og han havde telegraferet om Tilladelse til at udsætte Sessionen, men ikke faaet Svar endnu. Jeg ville saa ikke afvente Svarets Ankomst (Sessionen blev afbrudt), men rejste Kl. 6 ½ (Tog 5,44) til Viborg, hvor jeg traf Afdelingen på Excerserpladsen. Vi sov den Nat i Depotbygningerne paa nogle Tæpper paa Cementgulvet. Jeg sov ret godt. Næste Dag var vi til K?turen, N. for Viborg . Jeg boede først paa Løvel Mark, men ved den forøgede Indkaldelse et Par Dage senere, kom jeg til 2et Batteri, og flyttede saa hertil. I Begyndelsen vare Forholdene mg urolige og beregnede paa mg hurtigt Opbrud, og Dagen inden min Overgang til 2et Batteri, afgav vi Mandskab og Heste til 2 Kaserner og 1 Ammunitionsvogn. Her ere Forholdene (for Tiden) mg. rolige. Vi skal, hvis der intet sker, blive her til den 3ie Sept og saa holde Øvelser op mod Hobro til den 9ende, og derefter indkvarteres i Mammen og Le?, N.f. Bjerringbro, indtil videre. Det vilde rigtignok være i høj Grad et Ønske, at vi fremdeles kan undgaa Krigen, og i den Henseende har Forholdene til at begynde med udviklet sig særlig heldigt for os. Naar nu blot Krigens videre Forløb til Lands og Vands ikke maa gjøre Forandring heri. Det tegner jo til at blive en blodig Krig og det er jo uhyre Menneskemasser det drejer sig om …"

Th fortsætter med at fortælle om søslag osv, om et kortvarigt maveonde *(som måske var årsag til hans senere sygdom(se bog 26),* men også om hyggelige middage og rideture med Kaptajnen:

”Mandag Nat og Tirsdag havde jeg et lille Maveonde, som dog ikke blev af større Varighed. For godt 8 Dage siden var jeg ligeledes med Kaptajnen en Ridetur til Viborg, hvor vi spiste Middag paa Hotel Phoenix, og jeg blev klippet, hvad jeg trængte mg til, og fik et varmt Bad, som det samme gjaldt. Nu kun de kjærligste Hilsener til Eder Alle. Eders heng Th”.

s. 8. D. 31.8.1914, Horsens, Joh.L

Joh. Luise er også bekymret over krigen:

”.. jeg har længtes meget efter den *(bogen)* denne Gang; jeg synes, at i saa tunge Tider, er det dog rart, at vi har nogen Forbindelse med hinanden. Hvor er det dog en ret dum Krig. Og værre og værre synes jeg, de raser efterhaanden. Gud give, vi dog maa slippe fri. Det er rigtignok slemt for Bror(*jeg tror hun mener den unge Theodor, et kælenavn måske),* som sidder derovre i England, for saa vidt jeg forstod Ludvig, ligger de jo stille derovre, og det er da endda godt. Jeg tænker ogsaa saa meget paa Olaf, for disse Forhold maa jo gøre det meget vanskeligere at faa fat i noget; men ved Guds Hjælp kommer det vel. –Ellers har vi det godt, er kun saa optagne af Krigsbegivenhederne, at det undertiden gaar ud over vor Nattesøvn. Vi mærker ellers intet direkte; her er ingen Soldater, og vor Gas og Elektricitetspris er ikke forhøjede; vi sparer naturligvis alligevel, alt hvad vi kan” (*jf. situationen i dag, d. 29.1.2023,hvor jeg læser korrektur på dette. Nu sparer vi på varmen og el pga krigen i Ukraine!).*

s. 17, 5.9.1914, Aarhus, Marthine og Karl

Marthine og Karl er nu flyttet til Aarhus, hvor Karl er blevet 1. resid. Kappellan ved Sct. Pauls Kirke i 1914 efter at have været præst i Holstebro siden 1904. Karls arbejde er også blevet påvirket af krigen:

”Vi er jo endnu noget fremmede her – det er et stort Sogn at blive kjendt med. Sognet er nu blevet delt i 3 – omtrent lige store Distrikter. Th. er saa godt lokaliseret herude, at han kan have Interesse af at faa Distriktet nærmere bestemt: Mit distrikt er: Fredericiagade, osv. … I Øjeblikket er det med Hensyn til Ministerialia en stille Tid, men jeg har jo en Del syge og gamle at se til, og paa Grund af Krigsuroen holder vi Aftenandagt i Kirken (i Begyndelsen holdt vi Andagt hver Aften, nu kun Mandag, Onsdag og Fredag). Der kommer mange Mennesker. – Vi savner Th. og ønsker, at han snart maa komme hjem igjen. Vi ønsker det, ikke stort for at vi da kan se til hinanden, men endnu mere fordi vi længes efter at Krigen skal faa en Ende. Desværre synes den at skulle trække ud. Maatte vi endda blive forskaanede for at komme med ind i den!”.

s. 22, d. 21.9.1914, Bromölla, Olaf

Olaf nævner i modsætning til de andre kun krigen kort. Han er selvfølgelig bekymret pga. sin arbejdssituation, men andre overvejelser gør han sig ikke! Måske har den store ildebrand, han omtaler, taget fokus fra krigen?

Han har været på en forretningsrejse til Ørebro, en by han finder interessant med sit gamle slot og mange nye flotte bygninger. Minder ham om Kalmar. Rejsen var utrolig besværlig, da sovevognene pga af de ”urolige Forhold” er delvis indstillede, så O måtte renoncere på den behagelige tur. I stedet skulle han skifte flere gange i løbet af natten, hvilket ikke var behageligt.

De har haft en skrækkelig ildebrand, som optager alle meget: ”I Lørdags da vi skulle gaa til Middag blæste Dampfløjten 3 Minutter før 12 og det viste sig at der var Ild i Fabrikken begyndende nede ved det hjørne hvor Smedjen ligger og Formanden kan huske at han overværede en mindre Ildebrand der kort før Aagot blev født (*2.10.1905*)”.

Dengang blev den hurtigt slukket, men denne brand var den værste O havde oplevet i sin tid på fabrikken. I løbet af 2 timer var alle bygningerne på et areal på 5000 m2 brændt ned. Værdien sætter O til ca. 500.000 kr. Det var et ”imponerende” syn at se på.

”Petra og børnene var derhenne en Tid og var meget urolige over ikke at se mig, men da jeg havde vist mig lidt hos dem blev de jo beroligede, det var særlig Aagot og Knud der var lidt hysteriske”.

Der var en overgang fare for, at ilden ville brede sig til boligerne pga vindretningen, men det skete heldigvis ikke. Dagen efter branden var der så en større valfart fra Sølvesborg for at se på ruinerne. I dag den 21.9. kommer så direktør, styrelse, forsikring og vurderingsmænd. ”Driften maa jo nok et Par Dage delvis stoppes, men jeg tænker at vi om kort Tid kan faa lavet nogle interimistiske Anordninger saa vi kan arbejde videre”.

”Helbredstilstanden heroppe er ved det gamle, og vi ere alle raske, men er jo lidt kede over de urolige Tider, som gør det delvis umuligt at søge noget med Udsigt til at lykkes”.

O finder bogen meget primitiv *(bog 25 er et lille tyndt, tilklippet kladdehæfte*) ”og i hvert Tilfælde mener jeg at Afklipningen burde kunne være foretaget bedre. Nu kun mange kærlige Hilsener ..”.

Bog 26

Arnold fortæller fra Nykøbing Mors, hvor han er læge, i sit Bidrag af 13.10.14,side 8, at Theodor er blevet syg, og han har ringet 3 gange til 3die Artilleri Afdeling for at blive informeret, men første gang vidste de intet, og 3. gang fik han at vide, at Th havde det godt. Det passede dog ikke. Theodor har fået Tyfus, hvad han selv beretter om senere. Han har været meget syg og ved at dø.

s. 9., d. 2-11-1914, St.Magleby, Bitten og Ludvig, som beklager, at bogen har ligget længe, har også været bekymrede:

”Ja desværre har bogen ligget her for længe, dels fordi Vintertravlheden er begyndt stærkt at melde sig, dels fordi vi har været saa optagne af Theodors Sygdom; vi har stadig ventet paa, at der skulle meldes om en afgjort Vending til det bedre; men endnu staar det jo nogenlunde ved det samme, om vi end haaber, at den sidste Uges Efterretning er et Vidnesbyrd om, at han maa føres over Sygdommen, saaledes som vi bede om det. Vi ved, han ligger i Guds Haand og at det er et trygt Sted at være (*Præsten udtaler sig!*). At Bogen gaar direkte herfra til Joh. L. er en Selvfølge, men det har vi egentlig hele Tiden været klar over, saa for den Sags Skyld kunde jeg godt have sendt den før”.

Der er ikke så meget at berette, det er stadig urolige tider ligesom sidst L skrev. De har fået et nyt hold til indkvartering, og det er sandelig ikke nogen fornøjelse. Det må have været en stor belastning at have disse folk boende under hele krigen:

”Her har vi stadig Indkvartering, om den end er skiftet. Vor gode 13. Batl. drog bort allerede 25. Aug. og vi fik 37.do i Stedet; det var intet opmuntrende Bytte. Oberstlieutnant Wegner (den nyudnævnte Spejderchef)

viste sig ligesaa hensynsløs som Ob. Glahn var hensynsfuld; jeg synes, han mangler alle de Evner, man skulde mene en Spejderchef skulde være i Besiddelse af uden maaske det at glæde sig over de smukke Dragter; thi det ved jeg han kan. Han kan da ogsaa glæde sig ved en høj Grad af Upopularitet og det baade hos Befolkning og Mandskab, mens Glahn var afholdt af alle. Jeg tror ikke der er en af Soldaterne, der kan udstaa W. Hans Adjudant, som vi ogsaa havde, er som et Par andre af Løjtnanterne en fordrukken Fyr. Han drak sig fuld midt paa Dagen, saa han faldt af Hesten og slog Hofte og Knæ; saa laa han på Sygehuset i 3 Uger; i den Tid var vi da fri for ham, men det var ej bedre, da han kom tilbage. Jeg skulde lige til at protestere mod at have ham længere, da han en Aften maatte følges op paa Værelset; men saa skulde Vinterkvarteret begyndes 2 Dage efter og saa rykkedes den Stab ud til Dragør. Vi havde dem heldigvis ej længe på Kost; Maden var dem ej god nok, saa de fik lavet sig en Officersmesse efter et Par Ugers Forløb. De spiste nærmest som uopdragne Børn, krævede ind det og levnede det halve paa Tallerkenen; det sidste gjaldt dog kun Adjudanten; men W. kunne kun lide Orangemarmelade; en Aften vi var nogle flere, saa han ej det var der, og saa kunde han umulig spise mere; men da B. spurgte, om han ej vilde have Marmelade, sagde han: "jo er der det" og saa tog han et stort Stykke Brød til og øste op af Marmeladen som det var Æblegrød. Nu ligger her kun et Compagni i Byen. Vi har Kaptainen her, Blom og de flinke Menige; disse sidste spise med os, Kapt. paa sit Værelse. Han er et overordentlig, elskværdigt og godt menneske, men højst aparte…"

Heldigvis har deres søn, Theodor, været på besøg:

"Den største Begivenhed i Hjemmet var i den forløbne Tid, at Theodor kom hjem 30/9, de havde faaet en Kulfragt fra Leith til Faaborg og saa lagde Skibet op. Han var saa hjemme knap 3 Uger og kom saa ud som Letmatros paa Ø.K.s Orlovsskib "Jutlandia". De skal på en lang rejse, bl.a. gennem Panama-kanalen og så hjem via Asien og Suez, så de kommer ikke hjem til jul: "til Jul vil vi savne ham meget og han sikkert ogsaa os".

s. 15, 22.11.1914, Horsens, Joh. L.

Johanne Luise har også haft bogen liggende, fordi hun har ventet på en afgørelse vedr. seminariet, som stadig ikke er kommet. Ellers er det også Theodors sygdom, der har optaget hende:

"Hvad der jo ellers har optaget mig ligesom ogsaa jer andre mere end alt andet, nemlig Theodors Sygdom, er jo nu Gud ske Lov paa det Stadium, at vi ikke behøver at nære nogen alvorlig Bekymring længere".

Joh. L har besøgt ham på et tidspunkt og siden haft tæt kontakt telefonisk med lægerne. Han har haft diverse tilbagefald og meget høj feber, og bl.a. en nyrebetændelse, som man ikke har informeret ham selv om, har gjort situationen værre. "I Onsdags fik jeg et rigtig godt skrevet Kort fra Th. selv, hvad jeg naturligvis blev overmaade glad for; thi det er dog et sikkert Bevis paa stor Fremgang".

Mht. Seminariet er Buchwald og Joh. Luise nu blevet enige om en pris på 8000 kr og de 6000 skal han have ved at overtage Joh. L og frk. Branners Villa for 12.000kr. De har også talt om statstilskuddet 1914-15, som skulle indgå i deres forhandlinger. "Jeg mener ellers, det er gode Vilkaar, jeg faar det paa; men det vil knibe meget de første Aar, da der er Nedgang i Seminariristernes Antal for Tiden. Vi har kun 11 Elever i den 1. Kl. i Aar og 4 Præparander. Endnu foreligger der altsaa intet officielt; men vi har jo sikret os Ministeriets Anerkendelse af mig som Forstanderinde ved privat Samtale med Prof. Larsen".

s. 21, d. 7.12.1914, Aarhus, Marthine og Karl

Det var egentlig Marthines tur til at skrive, men hun undskylder sig pga sin Ischias, som dog er i bedring. Sidst Karl skrev d. 13.10.14 drejede det sig bl.a. om Th's sygdom. Her 2 måneder senere er han stadig syg:

"Jeg maa begynde med en Undskyldning for at det har trukket noget ud, men vi har jo igjen været meget stærkt optagne af Th's Sygdom. I Dag for 8 Dage siden ringede Frk. Kaiser *(Th's husbestyrerinde*) for at spørge, om Dr. Kock havde talt med mig. Det havde han ikke – hun fortalte saa, hvad det var, hvorefter jeg ringede til Dr. Kock, der ikke havde noget at føje til, hvad Frk. kaiser havde sagt. Dr. Kock havde om Søndagen været nede for at se til Th. Th skulde den Dag have været erklæret feberfri, der var vist endda lavet en hel fin Spiseseddel til ham, og saa havde han i stedet for faaet Tilbagefald. Hele sidste Uge har Feberen været meget høj – en Morgen 40, en Aften 40,1, en anden 40,2 – den sidste Temperatur havde Th faaet at vide, og det havde gjort et meget stærkt Indtryk paa ham, saa fra da af opgav de hans Temperatur ½ Grad lavere end den var. I Morges var der – Gud ske Lov – betydelig Nedgang (38,2). Da fik Th igen den rigtige Temperatur at vide, og det oplivede ham meget at høre, at den var gaaet saa langt ned. Nu haaber de Temperaturen maa blive ved at gaa ned af – og at Th vil være forsigtig, saa han hverken læser eller skriver for meget, for der skulle jo ikke gjærne komme flere Tilbagefald (*Jeg tror ,Th er typen , der har meget svært ved at holde sig i ro. Han er jo altid utrolig aktiv*)… Ellers er her ikke noget særligt at berette. "

s. 25, d. 12.12.1914, Bromölla, Olaf

O takker for de forskellige bidrag:

"Det glæder os at se at Theodors Temperatur igen er faldet og vi haaber at det nu maa blive ved med Bedringen"

Den største nyhed er den lille piges ankomst (min mor, Gerda f. d 22.11.1914):

"Af Nyheder herfra er jo den lille Piges Ankomst den vigtigste. Vi sad Lørdag Aften og spillede Tarok til kl. 10 ½ ,men saa hentede jeg "Madammen " *(jordmoderen*) og Petra gik i Seng med det samme og saa kom først den lille Søndag kl 2, det var saaledes en ret langvarig Fødsel, men alt forløb da heldigvis normalt og vel. Det er et ualmindeligt sødt lille Barn at se paa, hun havde pænt Haar, ikke et Modermærke paa hele kroppen og var ikke rød men saa straks efter Fødselen ud som om hun var et Par Maaneder gammel. Hun opfører sig ganske anstændig og skriger ikke ret meget, men hendes mave er lidt grøn i det, dog haaber vi at det snart skal fortage sig, det begynder da at hjælpe. Frk. Larsen var som sædvanlig dygtig til sit Arbejde og omhyggelig men hun er – ja det kan Bitten bevidne – ikke morsom at have at snakke med. Hun var her daglig 2 Gange medens Petra laa og var her ogsaa de første Nætter".

De havde engageret en af deres tidligere piger, Thilda, til at hjælpe i huset i den tid. Deres gamle pige, Caroline, som de egentlig ville have haft hjælp af, men ikke kendte adressen på, kom tilfældigt forbi for at besøge dem, og så blev hun hele ugen og var til stor nytte.

Petra fik mange barselsvisitter, bl.a. Fru Overgaard:

"hvilket opmuntrede Petra meget da hun kom paa et tidspunkt hvor Petra var ved at tabe Taalmodigheden og hun jo har en ret oplivende Virkning. Barnet faar Bryst og hun synes at faa tilstrækkeligt og det har der

slet ikke været nogen Vanskeligheder med. Som vanlig havde Petra det godt i den Tid hun laa i Sengen og hun modtog jo ogsaa en Del Visitter og Blomster".
"Angaaende Flytningen bliver den i hvert Tilfælde ikke før 1ste Marts, saa vi er jo glade over ikke at skulle have Opbruddet lige over Juletid". Nu kun mange kælige hilsener …

Olaf taler om flytningen – men vi får ikke at vide hvorhen. Hans næste bidrag skriver han først fra den 4. til den 17. Maj fra Rusland! På trods af krigen vover han sig ud på denne lange rejse alene, hvor Petra med børnene kommer senere. Det er ufatteligt, at de tør, men han har vel ikke andre muligheder. Det dårlige tilbud i Berlin er vel heller ikke bedre, da Tyskland også fører krig.

s. 27, d. 18.12.1914,Korsør, Bendt og Ellen

Bendt sender en smuk julehilsen til dem alle:

"For at Bogen kan komme af Sted inden Jul og paabegynde en ny Runde i det nye Aar, vil jeg i Dag ganske kort skrive et Par Ord og sende den af Sted. Først en Tak for de forskellige Bidrag; det er forfærdelig Trist med Th. men vi maa haabe, at den Bedring der for Tiden er, maa vare ved, saa han snart igen kan komme oven Senge. I Sverige hilses den lille Niece hjertelig velkommen, vi haaber hun er artig, og ikke volder sin Moder for megen Kval. Ludvig og Bitten sendes mangen venlig Tanke! I Aar, er det jo vel første Gang, de skal undvære en af deres egne i Julen, i hvert Tilfælde have ham saa langt borte, og paa Søen, vi haaber han maa være rask og at han nu maa finde sig tilfreds med den Gerning, han har valgt sig.
Her gaar alt godt, Ellen befinder sig Gud ske Lov godt (*hun har været dårlig i noget tid*) og Børnene er raske og trives godt.
Til slut vil vi saa ønske Eder alle nær og fjern en rigtig glædelig Jul og et godt og lykkeligt Nytaar; specielt ønsker vi for Theodor, at han maa gaa ind i det nye Aar som rask og i det snart genvinde sine tabte Kræfter, og for Olaf ønsker vi, at de Skyer, der for Tiden truer, maa spredes og det nye Aar bringe Eder alt godt.
Kærlig Hilsen fra os alle. Jeres hengivne Bendt"

s. 29, d. 21.12.1914,Rolighedsvej, Johan Jacob

Johan Jacob er stadig familiens overhoved og kommer med formaninger vedr. bogens langsomme ekspedition:

"Kære Børn! Idet jeg siger Eder Tak for Eders foranstaaende Meddelelser, som meget har interesseret mig, vil jeg med Beklagelse af, at flere af Eder har beholdt Bogen alt for længe, om der end kan have været nogenlunde gydige Undskyldninger derfor, nu udtale det Haab, at den i det nye Aar maa blive langt hurtigere expederet. Efter de mange Bekymringer vi alle har delt med hverandre paa Grund af vor kjære Theodors langvarige Sygdom, haaber jeg nu at vi maa komme til at dele Glæden over at den gode Bedring, der i de sidste Dage er indtruffen og som med Guds naadige Hjælp nu skal vedvare, saa han snart ind i det nye Aar maa kunne forlade Sygehuset og styret bredt (?) af Herren maa gjenvinde Helbred og Kræfter. Selv har jeg det godt, Gudske Tak, og ? Mave, der i den sidste Tid har været ualmindelig urolig, er nu i Bedring. Vi lever jo i Reglen "rolig og indgetagen(?)", men engang i mellem har vi dog nogen Adspredelse, og her vil jeg særlig nævne en udmærket Koncert i Frederikskirken til Fordel for Berl. Tidendes Julefond med Sang blandt andet af Herold, Ellen Brink, Fru Lindevang (?) og Carolinforeningens Kor og smukke Violin- og Violinsoloer af Rev(?)Møller og Henr. Bramsen. Det var en rigtig rar Aften. Men nu ikke mere i Dag. Med ønsket om en velsignet Jul for os alle sendes Eder kjærligste Hilsener fra Eders Fader".

s. 33, d. 6.1.1915,Nykøbing M, Arnold

I et P.S. skriver Arnold:

”Jeg talte lige nu i Telefon med Frk. Godhavn(?). Th havde været oppe 5 timer i Dag, skulde i Bad i morgen og mulig, om alt gaar vel, hjem Lørdag”.

s. 33, d. 17.2.1915,St. Magleby, Ludvig

Ludvig undskylder at bogen ikke er sendt videre. Han troede, at han havde skrevet i den, men fandt den så pludselig under nogle papirer. De har haft travlt siden Nytår. Deres søn Harald læser flittigt, vil gå til 1. Del i maj, Theodor venter de til Kbh. en af dagene ”Vi saa at de i Fredags passerede St. Catherine’s Point i Kanalen”. Dagny, deres datter f. 1.3.02, passer sin Skole og bliver stor og tyk. ”Desværre holder hun sig daarlig, nu har hun faaet et Trækors, hun skal have spændt paa Ryggen ½ time daglig. Vi haaber det hjælper.. Indkvartering har vi stadig, men det har været flinke Mennesker, siden Wegner og hans Adjudant rejste”.

Ludvig har været med til lille Gerdas barnedåb:

”d. 31/1 om Aftenen rejste jeg til Bromølla og havde en rigtig hyggelig og rar Dag hos dem. 1.2. var den lille Gerdas Daab. Jeg var meget glad over, at jeg kom derop; det var endnu en nem Rejse; men jeg kan forstaa, at det ej er saa let, naar ”Familien” nu ogsaa skal rejse over til Olaf til Petrograd, men jeg tænker de kan blive paa Ingelstad *(Hermansens gods*) til Forholdene bliver roligere og Vejret mildere; gid de to Ting vilde følges ad; thi Vejret skal jo nok blive mildt, maatte blot det andet komme ligesaa snart”.

s. 37, d. 22.3.1915, Østrup, Theodor

Theodor skriver en lang beretning om sit sygdomsforløb og også den formodede årsag dertil: Det dårlige drikkevand i Viborg, som han var udstationeret i nærheden af, lige da krigen brød ud:

”Modtag alle min Tak for Bidragene her i bogen samt for al Kjærlighed, Venlighed under min lange Sygdom.. Hvad Sygdommen angaar ved I jo alle Besked. Der havde ikke i 6 Aar været noget Tilf. af Tyfus i Hjermund(?), hvor jeg maa have paadraget mig Sygdommen, da jeg havde været der i over 1 Md. inden dens Udbrud. Der kom heller ikke nogen Tilf. bagefter. Jeg antager næsten jeg har faaet Smitten gj Jordvand fra Viborg. Det var daarligt, af og til raadent og, da der var Tyfus i Viborg, kan der jo godt have været Tyfusbaciller i ogsaa. I den Tid, jeg var mest syg, havde jeg ikke nogen rigtig forstaaelse af Tilstanden. Dagen gik helt godt, idet jeg sov den meste tid, men Nætterne vare ikke saa rare. Jeg vaagnede jævnlig kl 1 og kunde saa ikke sove mere. Da jeg begyndte at kunne læse, læste jeg gerne fra 6-9 om aftenen for ikke at falde i Søvn. Jeg kunde saa sove til 5-6. Jeg var mg glad over at faa en Del læst, mest engelsk, under mit Tilbagefald kunde jeg læse og følte mig kun syg en enkelt Aften. Reconvalescensen forløb mærkværdig godt og hurtig. D. 26/12 begyndte jeg at faa lidt Grød; d. 2/1 kom jeg op og allerede d. 9/1 rejste jeg til Aarhus. Skønt jeg havde befundet mig vel ved mit Ophold paa Sygehuset, var jeg ganske overordentlig glad over atter at være hjemme og tilbragte en mg behagelig Tid der (godt 14 Dage). Der var mange smukke blomster, da jeg kom hjem, og jeg havde mange Visitter i den Tid. I slutn. af Januar rejste jeg over til Fader og blev der i 4 Uger”.

Th fortæller, at han i starten havde en voldsom appetit ”og Maden smagte mig saa udmærket, som man ellers kun kjender det fra Barndommer”. Senere aftog den og det var godt ” da jeg ellers vilde blive for tyk, hvad jeg absolut ikke sætter Pris paa. Jeg var i 4-5 Dage sammen med Olaf, hvad jeg var mg glad for”. Både

Arnold, Bendt og Ellen har også været forbi. Th har problemer med benene, der hæver om aftenen og er ømme, når han går.

"Jeg maatte derfor hvile en Del, men kom dog en hel Del paa Hospitaler og 6 Gange i Theatret og de allersidste Dage lidt paa Samlinger. Vi var desuden hos Ludvig og Valborg samt hos Nimbs, og en Søndag var jeg en Eftermiddag i St. Magleby. Jeg var mg glad over, inden min Afrejse at faa hilst på Th, der lige var kommet hjem med Jutlandia. Han var blevet lidt sværere og havde en udmærket Farve".

Th har egentlig orlov til den 9/3, men får brev om en Sanitær Øvelse d. 2/3, som han rigtig gerne vil med på, så han skrev blot til dem, at han ikke kunne ride. Han er en sej mand sådan at tage på en anstrengende øvelse efter 4 måneders alvorlig sygdom:

"Efter min Stilling (Ambulancechef) skulde jeg have været beriden. Nu maatte jeg kjøre paa aaben Vogn eller gaa…. d. 2/3 tog jeg saa til Aalborg, hvor jeg boede paa Hotel Phoenix. Der var Øvelser med Ambulancen paa Exercerpladsen fra Kl. 7-12 og 3-6 hver Dag. Da det var Snestorm jævnlig, var det jo ikke saa rart, men Kulden generer mig ikke. Derimod havde jeg den første Dag og Nat en slem Tandpine. Det blev næste Dag til en Tandbyld"

Øvelsen varer i flere Dage flere forskellige steder i landet, hvor Th bl.a. "maatte trave mg i dyb, løs Sne og efter Øvelsen gik jeg en mg tung Tur fra V for Hobro til Kirketorp(?), hvor jeg skulle bo".

Den 11.3 er øvelsen endelig forbi og Th kan tage hjem til Aarhus. "Her har jeg det meget roligt. Benene synes ogsaa helt gode nu, men bliver dog hurtig trætte. Jeg gaar stadig med Bind paa v. Ben. … Jeg maa først ride fra d. 9/4".

s. 48, d. 26.3.1915, Horsens, Joh. L.

Joh. L beretter om diverse, men vigtigst vedr. Seminariet s. 52:

"Saa er det jo, som I nok ved, gaaet i Orden med Overtagelsen af Seminariet paa de Betingelser, jeg skrev om sidst. Men der er jo ingen forandring i min Stilling før til Sommerferien. Det er for resten en ret ubehagelig og vanskelig Situation, især da Fru Buchwald *(som også underviser der*) er saa frygtelig ked af det; det er der imidlertid intet ved at gøre; jeg synes ogsaa de burde have afgjort den Sag indbyrdes for længe siden; men det gør Situationen lidt precær. De vil ell. hun vil helst bort herfra, saa de flytter næppe ind i vores villa. Den bliver rimeligvis solgt (af Buchwald) til en af Frk. Branners og mine Kolleger, Adjunkt Thorup. De har kun 1 Barn, saa den vil passe godt i Størrelsen for dem. Jeg er saa smaat begyndt mine forberedelser, i denne Tid laver jeg Program; d.v.s. jeg samler det for Buchwald, for jeg mener, han skal udgive det endnu i Aar, og han vil ogsaa indlede det med Seminariets Historie. Jeg har engageret Lærepersonale, væsentlig det gamle … Det er vist godt nok med Lærepersonalet. Naar der nu blot ogsaa var Elever. Ved dette Punkt har jeg ikke gjort ret meget endnu.. "

Lidt har Joh. L dog gjort, bl.a. indrykket en annonce i Sorø Amtstidende.

Skt. Petersborg 1915-1919, bog 26 – 31

Bog 26, fortsat

s. 66, d. 4.-17. Maj 1915, Udeljnaja, (*nær Petrograd, Skt. Petersborg*), Rusland, Olaf

Bogen er sendt fra Aarhus d. 7.4.15,så den har været lidt tid undervejs, men måske også ligget lidt længe hos Olaf. Olaf har altså befundet sig i Rusland den 7. april 1915. I sit sidste brev fra Bromölla, siger han, at der ikke er opbrud før den 1. marts, så han er vel rejst ca. på det tidspunkt og har nu endelig i slutningen af april? fået Petra og børnene sikkert frem til Skt. Petersborg. Det følgende er det første bidrag fra Rusland og i hele sin længde:

"Kære Alle. Mange Tak for de forskellige Bidrag som vi har læst med stor Interesse selv om en Del ere noget forældede. Jeg ville have haft Bogen med sidste Kurerpost, men det kunne ikke lykkes, da det blev meddelt os saa sent om naar Kureren skulde gaa, men nu vil jeg saa sende den med i Morgen, med direkte Post er det nemlig umulig at faa saadan en Bog ud af Landet og i hvert Tilfælde vilde det vare Aarevis inden den kom frem. Heroppefra kan jo være en hel Del at fortælle men det er jo lidt vanskelig at tage fat paa hvor man skal begynde og hvor man skal ende.

Det vigtigste er jo selvfølgelig at jeg nu har faaet Petra og børnene herop saa at man kan leve lidt Familieliv igen, det var jo en meget lang Adskillelse denne Gang. Det var en slem Rejse for Petra og Børnene, de sidste havde været ganske artige men det er jo lidt trættende for saadan nogle smaa Børn med 5 Dages Rejse. Gerda havde hele Tiden været eksemplarisk. Nu kom jo saa det slemme til at Forbindelsen mellem svensk Karungi (*en lille stationsby ved Torneälven, som i 1913 blev forbundet med jernbanen fra Luleå. Karungi udenrigspostkontor blev indrettet der)* den Dag de rejste var afbrudt, saa de i Stedet for den korte (1/2 Time) Slædekørsel over Torneå Elv (1) maatte køre 30 Kilometer paa Vogn i Storm, saa maatte de endda slaas om Vogne og havde vanskelig ved at finde nogen der ville tage deres Rejseting etc. med, navnlig Barnevognen var det at Kuskene var gale over, men til sidst lykkedes det dem ved gode Ord og 70 gode svenske eller danske Kroner at faa Befordring, det var jo lidt dyrere end det normale 2 Kr eller 1,50; da de saa kom til Haparanda maatte de over til Torneå med Ekvipagen, for at den overhovedet skulde køre Haandbagagen over, men da de saa var kommen dertil maatte de sætte Børnene for sig selv af i en Ventesal og saa selv gaa tilbage til Haparanda for at fortolde det indskrevne Rejsegods som kom med en anden Befordring. Men det blev da overstaaet og efter at de saa ogsaa havde faaet Tøjet undersøgt i Torneå kom de af sted videre igennem Finland, men saa ved Grænsestationen til Rusland maatte Bagagen undersøges igen og ved den Lejlighed blev de ogsaa selv undersøgt af en kvindelig Undersøger, saa om Aftenen Kl. ca 12 Aften ankom de hertil (Tirsdag Aften) efter at de var rejst fra København Fredag. Vi tog saa ind på et Hotel lige over for Banegaarden og tog saa først den næste Dag ud til vor Bolig her. Her lever vi i en smuk lille møbleret Sommervilla med lille Have nær ved Skov fuldt af Solskin og i det hele rigtig rart. Vi bor sammen med Ruhus idet vi har delt Lejligheden imellem os. Vi har saa hver 3 Værelser og en fælles stor Veranda, Køkken, Badekammer (lille) W.C., Elektrisk Lys. Værelserne er rigtig gode. Møblerne tarvelige, det vil sige slidte; men i Forhold til hvad vi saa i andre møblerede Datchaer forfærdelig elegante, og i hvert Tilfælde maa vi jo være glade for at vi kunde indrette os paa denne Maade, da vi vel kan vente længe paa vore egne Møbler, hvis vi da ser dem mere, det vil sige hvis de ikke sprænges i Luften undervejs naar de først kommer saa vidt at de kommer af Sted. De staar i Sølvesborg efter at Pantet er hævet paa dem, det gik jo som vi havde tænkt os at de var saa venlige at pante os for Skatten som vi rejste fra, og saa for et helt Aar, saa vi skulle have fulgt Ludvigs Raad og godvillig have betalt 100 Kr. i Stedet for end nu ved Pantningen at maatte betale 300 med

Tillæg. Vi har her 1 rigtig pæn Spisestue med Egetræsmøbler og Uhr der gaar fortræffelig samt en meget stor og rummelig Buffet, saa en Stue hvor Børnene liggger i en slags Søsterseng, idet Aagot og Olaf ligger i Sengen og Knud i en Sofa som trækkes hen til om Aftenen. Saa har vi en Dagligstue hvor Petra og jeg ligger paa en stor Divan der om Natten er en dejlig stor Seng og om Dagen en ganske antagelig Sofa, der er saa ellers forskellige Møbler og Billeder en Del store Planter særlig et Par af en Slags der er meget almindelige her med store Blade og Luftrødder. Vi har faaet os indrettet ganske godt, men det værste er rigtig nok at trods alle Anstrengelser er det endnu ikke lykkedes os at skaffe nogen Pige, saa Petra har jo haft meget at gøre næsten mere end det kan lade sig gøre; særlig i Begyndelsen var der jo meget, da det i Overensstemmelse med de russiske Forhold var en ren Svinesti da vi kom her og den var jo ikke saa let at faa muget ud i, men dengang kunde hun jo trøste sig med at det kun var en Overgang, men nu synes Tilstanden at blive kronisk og der frembyder sig store Vanskeligheder. En havde vi Løfte om, men saa fik hun Blodforgiftning, og i Dag var Petra paa Fæstekontoret i Byen (*det er Petrograd*) men det lykkedes ikke. Et Par havde hun det næsten ordnet med, men saa kom alle de andre Piger og sagde 'den Plads skal du ikke tage', og saa faldt de af paa den. Og hun ser den med Smerter. –til at begynde med vilde vi have en der kunde svensk eller tysk, men nu tager vi gerne en der kun kan russisk, men det er lige svært. Vi har en svag Udsigt til at kunne faa en men hun medfører et barn på 9 Aar, saa det er jo ikke saa gevaldig godt, da vi jo selv foreløbig efter Forholdene er ganske godt forsynet med den Vare. Naa vi faar jo se hvordan det gaar, vi haaber paa det bedste, for Petra kan umulig holde ud til alt det her er at gøre. Jeg tager væk om Morgenen Kl. 8 og kommer hjem Ll. Godt 6, saa spiser vi til Middag og derefter har hun jo Opvasken og saa ved 8 Tiden kan hun begynde at tænke paa at hvile sig lidt naar vi har faaet smidt Ungerne i Seng. Naa vi haaber jo paa der skal vise sig en Pigeudvej selv om vi ikke i Øjeblikket kan se den. Jeg har lagt en Brase paa i Aften og fryser ikke da det har været temlig koldt i Dag, ellers er vi begyndt paa Sommeren. Kristi Himmelfartsdag var det vidunderligt Vejr, og det er jo udmærket naar man bor paa Landet (det vil sige modsvarende Hellerup eller Charlottenlund eller nogle af de andre Kystopholdssteder hjemme) saa kan man altid benytte det gode Vejr. Selv har jeg meget at bestille og det synes at gaa godt med Forretningen, vi har fornemme Kunder og bygger for Stat og Kyst og Marineministeriet, ja ogsaa det kajserlige Hofministerium som raader over en Porcellænfabrik her hvor vi bygger en glasovn. Sproget er forfærdelig svært og endnu kan jeg ikke tale 2 Ord russisk men det kommer vel efterhaanden naar man først vover sig ud paa at tale Sproget uden at genere sig for de Fejl man gør.

Jeg sender Bogen til Fader for at han kan faa læst disse Guldkorn først og besørger han den vel videre. Nu maa jeg slutte for nu skal jeg læse lidt Aftenrussisk og saa i Seng og i Morgen gaar Kureren saa der bliver ikke mere Tid denne Gang. Saa kun mange kærlige Hilsener til Eder Alle fra Eders heng Olaf og Petra med Børn. Naar Bogen skal sendes næste Gang er det bedst at I faar den med Kurer og det kan sikkert lade sig gøre ligesom jeg nok kan faa Breve paa den Maade. Ludvig kan gøre mig den Tjeneste at gaa op til Overretssagfører Fr. Winther, Gammelmønt 2, og hilse fra mig og spørge, om det ikke var mulig at de maatte sende Posten til ham og om han saa vil besørge den sammen med Hermansens post til Kontoret her samt spørge ham hvordan det skal adresseres, saa vidt jeg ved maa det lægges i en Konvolut hvorpaa der staar , Hermansens tekniske Kontor Adr. Det danske Gesandtskab Petrograd. "Bedes godhedsfuldt opbevares til det afhentes". Men jeg tror i hvert tilfælde, at det kan ordnes, hvis L. vil tale med bemeldte Winther personlig og saa er det jo noget der ikke skal omtales mer end nødvendigt da det officielt ikke er tilladeligt. Fader vil nok tale med L. derom og hvis det ordnes sige til Svigerfader, at han skal lade Eder besørge Brevene, da det saa gaar hurtigere". (1)

1) Under 1. Verdenskrig var Haparanda-Torneå Ruslands eneste forbindelse til omverdenen, da alle øvrige forbindelser i Europa var lukket af krigsfronterne. Det var også den eneste vej ind i Rusland. Haparanda ligger i Sverige og Torneå i Finland. 1. August 1914 blev hovedpostforbindelsen til

Rusland – en skibsrute fra Luleå med post via Kalix til Haparanda og videre til Finland - lukket. På den finske side blev der oprettet et russisk censurkontor- Torneå-censuren. Så Petras rejse blev vanskeliggjort, og postforbindelserne blev meget dårlige. Derfor anbefaler Olaf kurerpost.

s. 79, d. 3.6.1915,pt Jylland, Bendt og Ellen

Tidligere har Bendt fortalt om, at Ellen var dårlig, og hun havde været i Kbh hos sin fader på Rolighedsvej for at få det lidt bedre. Nu forstår man, hvad der var galt. Hun ventede sig og var bange for, at noget skulle gå galt:

"Kære Alle! Da nu bogen efter sin lange og begrædsomme(?) Vandring, endelig er havnet hos os, saa vil jeg nu se at lette lidt paa dens Fart. I det halve Aar, er der da foregaaet noget, maa jeg mene; ja, Verden har gaaet sin Gang, og vi har fulgt med, den ene Dag som den anden lige saa skadeligt(?). I Øjeblikket ser jeg kun det ene store, at vi har faaet en Søn, men ogsaa en stor Søn, en dejlig Dreng, der er blevet døbt og hedder Jens *(f. 28.4.15).* Det var en trang Tid for Ellen, først den lange tid hun gik med ham og var plaget af Angst, og som Følge deraf meget nervøs; vi ventede jo akkurat paa den Tid, da Fru Eriksen for 2 Aar siden døde i Barselssengen, og Ellen fandt jo hele Tiden Ligheds-Punkter, som jeg havde meget Mas med at bortforklare. Tilmed havde vi en Del Pigevrøvl … naa, men alt ordnede sig jo saa godt; og vi har nu vor Jens, der trives og Ellen begynder heldigvis igen at faa sine Kinder og lidt mere Kød paa Kroppen. Jens blev døbt Pinsedag, Svigerfader var her og døbte ham; Ellen bar selv, og Frk. Friese stod hos".

Bendt remser diverse faddere op og fortsætter så med at omtale vejret og det sorgens budskab, at Theodor (Ludvig og Bittens søn)er omkommet d. 25.3.1915 på sit skib:

"Dagen forløb rigtig godt; det var et straalende Vejr, Saa Byen viste sig fra sin bedste Side, til Glæde for de tilrejsende, nemlig Joh. Louise, Ludvig, Valborg og Ragnhild. – Det Sorgens Budskab, der ramte Ludvig og Bitten, at de ikke mere skulde se deres store Dreng, tog vi os meget nær, jeg havde længe tvivlet paa, at de nogensinde mere hørte fra Skibet, det var jo en uforholdsmæssig lang Rejse. Da Ludvig meddelte os det tunge Budskab, sagde jeg straks til Ellen "det sandsynligste er, at han er gaaet over Bord fra Vejret, medens han har været ved at gøre Sejl fast, eller ogsaa er han skyllet over Bord af en braad Sø"; Ellen mente han var død i sin Køje, men det er han heldigvis bleven forskaanet for". *(Hvad der egentlig er sket, får vi desværre ikke at vide, men han er højst sandsynligt faldet i vandet).*

Bendts arbejde er selvfølgelig stadig påvirket af krigen. Han har meget travtl:

"Vi har meget travlt her med Overfarten; vi sejler til Stadighed med 4 Færger. Isbryderfærgen "Jylland", som jeg hører til, maa holde for og det er ikke nogen morsom Fart frem og tilbage kun med Gods, Permission og Fridage gives der heller ikke, da alt disponibelt Personale er taget i Brug i Anledning af den store Trafik. – Ja, de dyre tider mærker vi jo alle sammen, hvad skal blive Enden paa det hele?".

s. 88, d. 16.6.1915, St. Magleby, Ludvig og Bitten

Bog 26 er nu nået til Ludvig, og han starter efter de sædvanlige indledningsord med at fortælle om sønnen Theodor. Ludvig og Bittens stærke tro på Gud skinner tydeligt igennem, og jeg er på deres vegne glad for, at de havde troen at støtte sig til, for intet er vel så slemt som at miste et barn:

”Alle har I jo hørt om vor store Sorg ved Theodors Død og vi takker paany for alle Vidnesbyrd om kjærlig Deltagelse. 20/2 kom Th. hjem fra Turen med ’Jutlandia’; frisk og glad ligesom fra den første Tur; han havde 218 kr. hjem med fra de 4 Maaneders Tur. Hjemturen var jo altsaa gaaet gjennem Panamakanalen; derved kom han noget tidligere hjem, end vi havde ventet. Da han fik at vide, at Ø.K.’s Skoleskib ej blev færdig før engang i Sommer, maaske først til Septbr og da der ej var Plads paa et andet Sejlskib, som Ø.K. havde Forbindelse med, tog han allerede Onsdag Hyre paa ”Lormez”(?), der da laa i Porigrimsl i Norge og skulde takles til og laste til Irland. 28/2 fulgte vi ham saa til Christianiadamperen og saa ham fra Kvædehusbroen tage ud til sin sidste Rejse. Vi fik flere Kort fra Norge og ogsaa et par Breve, hvoraf særlig det sidste gjorde os saa glade. Han lod til at finde Folkene flinke og vi kunde rigtig mærke hans store Kjærlighed til Hjemmet her, men tillige, at han nu havde lagt sine Planer for Fremtiden og drog frimodig af sted i Tillid til Guds Hjælp. Det var skrevet i Langesund 15/3, Dagen før de sejlede af. Saa kom 6/5 Brevet med Telegr. fra Waterford, at han var gaaet bort paa Rejsen dertil og 22/5 Brevet om, hvornaaar og hvorledes. Vi savner ham uhyre meget; det er saa underligt ikke mere at skulle regne med 3, men kun med 2 (*børn).* Og svært er det, at vi ej fik ham hjem. Men Gud har forvisset os om, at vi tør tro, at han er gaaet hjem og at Han har faaet ham i Naade modnet og beredt for sit Rige. Og vi ved saa sikkert, at ogsaa denne Bortgang skal virke med til Gode baade for ham og os; men stadig gaar vore Tanker til ham ad mange forskjellige Veje og Maader. Vi har mødt saa megen Deltagelse fra saa mange Sider. Fra alle Medarbejderne i Dragør fik vi en meget smuk, stilfuld, kalligraferet Krans(?) underskrevet med alle 37 Navne. Jeg var igjen i Udenrigsministeriet; de fik først 3/6 Meddelelse fra Konsulen i Belfast, saa først efter den Tid, vilde vi have faaet Meddelelsen om hans Død, hvis jeg ej havde henvendt mig til Rederiet. Dette har jo samlet alle vore Tanker, saa hvad der ellers er, er traadt tilbage. Jeg skal lige nævne, hvad I vel ogsaa alle ved, at vi havde den Glæde, at Har. fik 16 i begge Fag til I Del” *(lægestudiet)* .

De er trods sorgen meget aktive og har bl.a. været med til Nyborgmødet med mange gode foredrag. De har ogsaa haft 600 Børn samlet i Dragør Kirke foruden deres Voskne: ”de sad i stort Tal i Bænke og paa Gulvet, bagefter havde vi saa Marktur med vores herfra”. De har stadig indkvartering. De skulle have et nyt hold lige på det tidspunkt, hvor Theodor døde, men man viste hensyn og forkortede det. Nu har de dog igen en Løjtnant Skovgaard: ”han er en meget flink, hensynsfuld Mand og kristelig interesseret”.

”En Ting endnu, som vi er overordentlig taknemmelige for, er et godt Billede af Th., som han havde faaet taget, mens han var hjemme, og overraskede os med om Morgenen den Dag, han rejste herfra” *(Det gør ondt i hjertet at læse om det sidste foto af Th.!).*

Ludvig spørger i et ps: ”Hvad Stedsbetegn. staar der over Olafs Bidrag?” (*og det kan jeg godt forstå, men der står Udeljnaja (nu Udelnaya), som i dag er en metrostation på linje 2 i Skt. Petersborg, der åbnede i 1984. I 1915 var det en landlig forstad til Skt. Petersborg).*

s. 94, d. 23.6.1915, Aarhus, Theodor

Th har åbenbart været af sted med militæret et helt år og boet længe i Østrup, hvor hans sidste bidrag kommer fra d. 22.3.”Paa Østrupgaard havde jeg et rart Ophold til d. 1/5”. Han har også været diverse andre steder, bl.a. for at træne skarpskydning. Men så kommer han hjem:

”Allerede næste Formiddag tog jeg af Sted til Aarhus. Jeg skal være her saalænge Dr. Løchte er paa Sessionsrejse (Den samme, jeg var paa i Fjord). Den varer til d. 6.8. Det var rart at være hjemme igen. Der var lige gaaet et Aar siden min Afrejse. Det var selvfølgelig i høj Grad gaaet ud over min Praxis, og værre bliver det jo nok, naar jeg skal bort igjen. Noget mener jeg dog, at disse 3 Mdr. vil hjælpe paa at bevare lidt af den.

Hvad mit Helbred angaar, er jeg mg vel fornøjet. Der er nu kun mg lidt at mærke af den overstaaede Sygdom. Efter at være kommet til Aarhus levede jeg mg stille og gik tidligt i Seng om Aftenen. Der var mg at gøre paa Garnisonssygehuset, men af Praxis var der ikke ret meget, navnl ikke i Begyndelsen".

Th har haft besøg af Fader og frk. Friese og nævner så O og P:

"Det var rart at høre noget om O og P. Det gaar jo lidt sparsomt paa. Forhaabentlig haver de faaet en Pige nu. Hvor langt er der fra Boligen til Udeljnaja Station, og hvor langt at gaa fra Stationen til Nv III? Bare Børnene kommer i den svenske Skole. Modtag til sidst de hjerteligste Hilsener til Eder alle fra Eders heng Th."

Bog 27

s. 7, d. 12.7.1915, Korsør, Bendt

"Da der nu er kommet lidt Fart i Cirkulationen, er det ikke værd, at vi smøler her, men søger at faa Bogen fra Haanden, saa den kan komme paa sin lange Vandring til Petrograd". Bendt fortæller så om livets gang i Korsør, Besøg af Arnold, Svigerfaders fødselsdag osv.

B sender den til Johan Jacob på Rolighedsvej. Han skriver:

s. 10 – 11, d. 21.7.1915:
"Det eneste, forbundet med nogen særlig Interesse, var kun Beretningen om min fornøjelige og meget behagelige Rejse fra 21/5-22/6 og saa om min Fødselsdag. Men derom have vi jo alle hørt, ogsaa Olaf, i det jeg vil haabe, at han rigtig har modtaget det Brev, jeg sendte ham pr Post nogle Dage efter min Fødselsdag *(5/7).* Jeg kan derfor denne Gang fatte mig i stor Korthed. Jeg vil nu sende Bøgerne her til Overretssagfører Winther med Adresse: Pt. Det Danske Gesandtskab i Petrograd og haaber saa, at den sikkert vil komme i Olafs hænder".

Gerda, Petrograd 1915

Bøgerne er heldigvis kommet frem og forholdsvis hurtigt. Petra svarer d. 2. august:

s. 12, d. 2-15./8 1915, Udeljnaja, Petra + Olaf til sidst
"Da jeg ikke tror Olaf faar Tid til at skrive i Bogen i den nærmeste Fremtid vil jeg i Dag se at faa det gjort saa vi, for en Gangs Skyld, ej skal være Skyld i at den bliver forsinket.
Her hos os staar alt vel til, vi er alle raske og befinder os saa godt, som man kan vente. Meget er jo saa fremmed og svært at vænne sig til, men vi maa nu dog ikke klage, overfor alle de Rædsler og Ulykker som dette Aar har bragt synes man slet ikke, man har Lov til at beklage sig. Sproget er ganske skrækkeligt, jeg tror aldrig vi "Gamle" lære det, Børnene tage undervisning, og selv for dem er det meget svært. De skal nu til Septbr. i den svenske Skole, men Præsten fra den sv. Forsamling sagde, at de maatte kunde noget russisk, bl.a. er Undervisningen i Regning nok paa russisk. Det skal være en god Skole, de lære tysk, fransk og har Valg mellem engelsk eller finsk, der er mange Finner i Skolen. Men Eksamen kan de ej tage derfra, det er jo meget kedeligt, men nu maa vi se Tiden an.

Herude er fredeligt og stille, man kan tit ikke forstaa, at det er et krigsførende Land, men komme vi ind til Byen ser man jo Masser af Lazaretter; ogsaa indrettede i private Huse, flotte villaer, Fabrikker o.s.v. og en Mængde stakkels Invalider, værst er det at se unge kraftige Mænd helt gjort til Krøblinge. Alting er umaadelig dyrt for Tiden, der siges en 40 % dyrere end før Krigen, enkelte Ting er saa svimlende dyre, f.Eks. er Grøntsager, et lille Bundt smaabitte Gulerødder koster f.eks. 35 Kopek; de vilde hjemme koste 10 Øre; forhaabentlig bliver det bedre efter Krigen. Børnene er saa glade og raske, de er ude fra Morgen til Aften. Vi havde det en Overgang skrækkelig hedt, men det var ikke længe, Fluer er her en Masse af, og det er nu en Gang et Dyr jeg hader. Vore Møbler skal gaa af Sted fra Sølvesborg en af Dagene, saa er det, om de nogen Sinde kommer frem. Der skal indgives Ansøgning om at faa dem gennem Finland, da for Tiden kun alt til Krigen ekspederes, og hvor længe det vil vare at faa dem, er helt uvist, saa det er ikke godt at vide, om vi har dem til vi d. 15. Septbr. skal herfra, ellers ved vi ej, hvad vi skal. Her kan vi maaske, hvis det ikke bliver lejet ud godt blive, men det er for langt for Børnene. Vi savner Møblerne saa forfærdelig og i det hele alle vore Ting, jeg synes jeg vil føle mig meget mere hjemme, naar jeg en Gang har noget, der er mit eget. Og ingenting har vi, alt er saa dyrt at købe, saa vi synes ikke vi vil, men tænk Jer, naar vi skal vadske maa jeg først se, om Vejret er til at tørre samme Dag, da vi kun har et Hold Lagener. Og min Symaskine savner jeg forfærdelig, Lapperiet vokser mig helt op om Ørene, det gaar langsomt at sy med Haanden, og jeg syr f. Eks. Drengebukser i Haanden, det er virkelig meget besværligt. En Pige har jeg da heldigvis faaet, f. Øjeblikket er hun ude at køre med Gerda, hvem hun ligefrem elsker. Det er en Bondepige, som aldrig har tjent før. De første Dage troede jeg, det var helt umuligt at faa noget ud af hende, men nu er hun virkelig helt flink, forholdsvis, og jeg tror, at hun, hvis Sproget ikke lagde os saa store Hindringer i Vejen, saa jeg tit ligefrem maa lade det staa til og gaa til, kunde blive en meget flink Pige. Hun er meget villig og rar mod Børnene, men noget langsom er hun endnu. Hun kan hverken læse eller skrive og er i det hele taget meget ukultiveret; Klokken har hun ogsaa svært ved at klare. Russerne er egentlig et underligt Folk, godmodige er de vist nok, meget dovne og langsomme er de ogsaa. Og jeg synes, at gennem det hele gaar noget uærligt. F. Eks. i Butikkerne har de aldrig bestemte Priser, skal de veje noget lægger de tykt, tykt Papir paa Vægten først, Droskerne har en Taxa, men den køre de aldrig efter og i det hele er det ikke nøje med mit eller dit.

I Forretningen gaar det godt, siger Olaf, f. Tiden er Hermansen her, saa Olaf er mere optaget. Én Aften har fru Rubin, Hr. R, Olaf og jeg været inde hos ham til Aften, meget fin Aften. En Aften var Olaf der alene sammen med Gesandten, han morede sig saa godt. Her har Hermansen været et Par Gange. Forrige Søndag kom han i Automobil og ville have os alle med til Petershof (1) og Tsarskoe Selo (2), desværre maatte jeg jo for Gerdas Skyld sige nej, Olaf var umaadelig begejstret for Turen, især ved Petershof var der vidunderligt;

naa det naar jeg jo nok en Gang at se; de kørte i Bil for 56 Rubel, det er for galt næsten. Ellers er vi aldrig ude, jo, det er sandt, jeg kendte en ung Pige, da jeg selv var ung, som blev gift med en dansk Telegrafist Hr. Caspersen. Dem har vi været hos flere Gange og de her, vi synes godt om dem, og Fruen har hjulpet mig paa flere Maader. Nu skal vi snart se paa Lejlighed, de er desværre ogsaa dyre. Det er rædsomt med Brændsel her, det vil nok knibe til Vinter, og det der før kostede 5 Rbl. Giver vi nu 13 for. Ja, nu har jeg talt om os selv paa saa mange Sider, nu har I vist snart nok. I kan nu tro, jeg længes tit efter alt hvad der er hjemligt, her er alt fremmed, og jeg synes til Tider, vi er saa langt fra Jer alle sammen, saa det er til at fortvivle over, men saa har vi det jo ogsaa godt paa andre Maader.

Jeg tænker saa forfærdelig meget paa Bitten og Ludvig, Bitten skal have mange Tak for Brevet, jeg skal snart skrive. Og Joh. Luise, hvordan mon det gaar hende, nu er Ferien snart slut.

Ja, nu maa Olaf føje til, hvad han synes, nu vil jeg slutte og kun til sidst sende Jer alle de allerkærligste Hilsener fra Børnene (I kan tro lille Gerda er prægtig og sød nu). Olaf og Eders heng. Petra"

Olaf:" Det i Bogen omtalte Brev fra Fader er ikke kommet hertil endnu, men det kan jo være det kommer, almindelige Breve er tit længe undervejs, saa Kurerposten er at foretrække. Petra har jo ellers den ene Gang skrevet et langt Stykke, saa jeg intet yderligere har at føje til uden mange kærlige Hilsener til Eder alle fra Eders heng Olaf"..

1)

Petershof er et kompleks af paladser med et parkanlæg i byen Petergof lige uden for Sankt Petersborg. Blev grundlagt i 1711 af Peter den store. Blev i 1990 optaget på Unescos verdensarvliste.

2)
Tharskoye Selo (Zarens landsby) 24 km fra Sankt Petersborg var den kongelige/kejserlige residens fra starten af det 18. århundrede. Består bl.a. af Catharinas Palads, Alexanders Palads og Den kongelige Forst-skole, som blev grundlagt der i 1803.
I 1918 skiftede den navn til Detskoe Selo (børnenes landsby) og i 1937 til Pushkin Selo, som den hedder i dag (Alexander Pushkin (f. 26.6.1799 d. 10.2.1847) er Ruslands nationaldigter).

s. 26, d. 4.9.1915, St. Magleby, Ludvig og Bitten

Livets gang fortsætter for Ludvig og Bitten. De har bl.a været på sommerferie og boet på pensionat "Ørenæs" i Skotterup med udsigt over sundet til Helsingborg. De har cyklet rundt i området og nydt det. Desværre har de ikke fået Theodors ting tilbage:

"Vort Haab om at faa Theodors Tøj hjem er blevet skuffet; jeg blev ringet op fra Amager Bank for ca. 14 Dage siden med Anmodning om at hente hans Efterladenskaber; der var kun hans Bibel, et Cigaretfutteral, Tobakspung og nogle Breve, han havde faaet i Norge og dem der laa til ham i Waterport samt 3 Fotografier. Hans Skrivemappe, alle Bøgerne, Ur/Uld? og alt andet var solgt og Udbyttet for det hele var 211 Kr. Jeg gik op i Udenrigsministeriet, hvor de i sin Tid havde sagt mig, at det alt vilde komme hjem, for at høre nærmere derom; de mente at visse Viceconsuler ikke altid kjendte Søloven saa godt, og de havde skrevet om at faa tilsendt Specifikation over hvorledes Beløbet var fremkommet. Det er os en stor Skuffelse; der var saa mange Ting, vi saa gerne vilde haft tilbage og som jo slet ingen Værdi havde for andre. Naar de var saa nær her ved Landet, skulde jo alt ombord hjem, forsaavidt det var ret vores; jeg tænker de øvrige forhold for Skibsfarten

har gjort, at de har ment, det ej kunde betale sig; men jeg syntes, de kunde have forhørt, om vi vilde bekoste Hjemsendelsen, da der af Brevene (der laa 6 el 7 fra os) kunde ses, at han stadig stod i Forbindelse med sit Hjem".

s. 31, d. 19.9.1915, Aarhus, Theodor

Th har været bortrejst, så bogen har ligget en tid, og han vil nu skynde sig at sende den videre:

""Jeg takker nu for alle Meddelelserne, ikke mindst var det rart at høre lidt om O & P. Jeg vil gerne vide, hvor den svenske Skole ligger, og hvor i Newsky Prospekt M? III er. .. Herfra er ikke mg at berette. Jeg lever ret stille.

Th håber nu at kunne blive i Aarhus en "Tid. Ellers vilde min Praxis ogsaa svinde helt hen". Ja, det kan ikke have været let at opretholde en lægepraksis, når man sådan bliver sendt rundt i landet hele tiden.

s. 37, d. 3.10.15,Horsens, Joh. L

Joh. L har meget travlt, nu da hun er blevet Forstanderinde på Kvindeseminariet i Horsens, så bogen har ligget for længe:

"Det var rigtignok rart at høre lidt fra Petrograd; jeg vil inderlig ønske, de maa faa deres Sager i nogenlunde god Behold, og at de snart maa blive perfektionerede i det russiske, jeg tænker mig, at Børnene snart faar det lært, og saa hjælper det vel. – Ja, her kunde jo ellers være en Del at meddele, men jeg kommer til at fatte mig i Korthed. Jeg er nu i fuld Gang med Arbejdet her og er meget glad ved det; jeg synes, det gaar helt godt. Travlt har jeg jo, men det har da ikke taget paa mit Helbred hidindtil. Elevantallet kunde jo være meget bedre. III Kl.:18, II 11, I 8, Præp. 8. Det sidste er Lyspunktet, da det er flere, end her plejer at være. Det er galt ved en Mængde Seminarier, og der arbejdes under Højtryk i Seminarieforeningen paa at faa en ny Seminarielov gennemført i Aar …"

De er ved at vænne sig til lejligheden, som er blevet meget smuk, men som har været dyr at sætte i stand.

s. 42, d. 11.10.1915, Aarhus, Karl og Marthine

"Nu siger vi saa mange Tak for alle de forskellige Bidrag – ikke mindst for Petras som interesserede os meget – det havde jo helt Nyhedens Interesse. Jeg haaber rigtig for dem, at de nu har faaet deres Ting og er kommen ind under nogenlunde normale Forhold, for Sommeropholdet har jo rigtignok haft sine primitive Sider". --- De slutter med at skrive: "Vi sender nu Bogen til Svigerfader (*det er Marthine, der skriver*) for at den derfra kan gaa pr Kurer til O & P".7

Bogen er dog lige forbi Bendt og Ellen i Korsør den 13.10.15. De har alle halsbetændelse. Kun Bendt går oppe og skal klare det hele, så derfor har han ikke tid til at skrive i Bogen. Han lader bogen gå direkte videre til Johan Jacob.

s. 47, d. 29.11.15,Rolighedsvej, Johan Jacob

Og her kommer så forklaringen på, hvorfor der ikke er nogen Bidrag fra O og P i bog 28, 29 og 30:

"Kære Børn! Bogen her, som jeg i anbefalet brev sendte til Petrograd d. 14.10, har jeg i disse Dage faaet tilbage. Den havde været aabnet og derefter forseglet med et russisk Segl, der stod noget og ikke ret meget, skrevet paa Russisk, som jeg jo ikke kunde læse, og forpaa stod trykt: Retur til Afsenderen; jeg havde nemlig

skrevet min Adresse bag paa Konvolutten. Det er meget kjedeligt, at den gamle Maade at forsende paa ikke kan benyttes, idet det ikke længere kan nytte at sende Bogen derover; i hvert Fald ikke saalænge Krigen endnu varer ved, hvad vel desværre vil vare i min Tid. Jeg sendte i Begyndelsen af Oktober et anbefalet Brev til Olaf lige efter jeg havde modtaget et do fra ham, han skrev nemlig, at det paa den Maade plejede at gaa sikrere og hurtigere – skønt hans havde været undervejs fra 3/9-6/10. Jeg har ogsaa i anledning af Aagots og Gerdas Fødselsdage og nu for nogen Tid tilbage ogsaa til Knuds, men endnu har jeg da slet Intet hørt derovrefra. Det synes jeg er meget trist med Postbefordring".

Johan Jacob har været syg og følt sig afkræftet, men nu går det bedre.

s. 54, d. 4.1.1916, St. Magleby, Ludvig og Bitten

"Vi havde det med Stilhed i Julen; vi savnede jo særlig i den Tid Theodor saa meget"--"Nu i Dag havde vi den Glæde uventet at faa brev fra Kaptajnen paa "Lornez", som Th. var ude med. Jeg havde skrevet til ham 28/5, men han fik det først, da han anden Gang var i Kanada og skriver nu fra Frankrig. Han har selv mistet 3 Børn paa Søen og udtrykker sin Deltagelse. Han og Styrmanden har savnet Th. meget i Aar; han var den bedste Mand om Bord og de har ikke kunnet faa nogen Erstatning for ham. Vi havde helt opgivet at høre fra ham, saa det var en Glæde, at det kom" – "I gaar fik vi et Kort fra Olaf, skrevet fra Tula 23/12; han var paa Rejse, men ventede at være hjemme til Jul efter russisk Tid. Han var opholdt der i 24 Timer, da det var saa vanskelig at faa Billet og havde maatte tilbringe den meste Tid paa Banegaarden. Det er det første vi har hørt, siden det Brev, Fader fik fra Oktober; men nu er der vel ogsaa kommet noget igjemmen til de øvrige Familiemedlemmer".

s. 60, udateret, men skrevet ml. d. 4. og 20. januar 1916, Aarhus, Theodor

"Tak for alle Meddelelserne. Selvom jeg nylig har været i Kbhvn, var der dog meget, som jeg ikke vidste. Slemt er det jo, at Bogen ikke naaede op til O & P. Saalænge Krigen varer, nytter det vist ikke at prøve derpaa. Heldigvis har Fader jo lige faaet Brev fra dem og vi andre et Kort. Det var jo godt, at Forretningen gaar godt; men slemt nok er det, hvis Olaf skal rejse ret meget. Han var, da han skrev i Sydrusland, saa P. var alene mede Børnene i vor Jul. De synes jo at have det godt. Dog har lille O faaet noget "Æggehvide", men P. haaber, det snart fortager sig, saa man kan jo ikke antage, at det er en Nyrebetændelse. Hun skriver ikke noget om, hvorvidt han ligger til Sengs. Her staar alt vel til. Jeg er jo mg glad over, at jeg nu har siddet rolig her i Byen saa længe. Forhaabentlig forbedre Praxis sig saa igjen. Den har lidt meget i det Aar, jeg var borte".

Th. har været i Horsens hos Joh. L:

"Midt i December var jeg en Lørdag i Horsens, hvor jeg gjorde Juleindkjøb sammen med Joh.L. Bagefter spillede vi Bridge med Overlærer Bjerre. Jeg har allerede én Gang tidligere besøgt dem paa Seminariet, hvor de havde en stor, smuk og hyggelig Lejlighed. Lille Juleaften rejste jeg til Kbhvn med Damperen, der ankom Kl. 1 i stedet for Kl. 8. Jeg boede paa Missionshotellet paa Gl. Kongevej, lige ved Falkoner Alléen. Det var jo rart nær ved Fader. Han havde allerede været oppe nogle Dage, og var mg flinkere, end jeg havde ventet at træffe ham efter hans Tilbagefald af Influenzaen. I Julen maatte han blive inde. Vi havde det overordentlig hyggeligt og rart. Ludv., B, H og D var der en Dag til Frokost og den sidste Middag (dog ./. Dagny). 3e Juledag var E & B samt de 4 største Børn her. Jeg havde ikke set Børnene længe, saa jeg var mg glad over at være sammen med dem. De var særdeles søde og fornøjelige. …… . D. 31te Formd. var jeg (rettidigt) tilbage i Aarhus. Jeg spiste til Aften hos K. og M, hvor jeg saa tilbragte Aftenen til Julegudstjenesten i Paulskirken *(Karls Kirke*) begyndte (Kl. 11 ½). Vi maatte staa paa Trappegangen, saa det kneb lidt med at høre. Saaledes

gik det ogsaa Joh.L. og mig i Frederiksberg Kirke Juleaften. Modtag nu kun de kjærligste Hilsener til Eder alle. Theodor"

s. 66, d. 20.1.1916, Aarhus, Karl og Marthine

Karl har nu ligesom Theodor tidligere været il 25 års Studenterjubilæum:

"Først i November var vi et lille rart Besøg i Kjøbenhavn i Anledning af mit 25-Aars Studenterjubilæum. Da jeg senere har truffet de fleste af Familien skal jeg ikke nærmere omtale selve Festen, men nøjes med at sige at det var i alle Maader en pæn og fornøjelig Fest. Under Festen blev der taget nogle Billeder af alle Deltagerne ogsaa bl.a. et af Metropolitanerne. Billederne er blevne rigtig gode, sa jeg er glad ved at have faaet dem. Bogen (Studenterbogen) er ogsaa meget fornøjelig". *(Det var åbenbart kutyme at lave en bog hvert år med **alle** Danmarks studenterjubilarer og også at samle dem alle på et sted – hvilket også fremgik af Theodors bog, som man kan finde på Metropolitanskolens hjemmeside).*

Bog 28, 29, 30

Der er pga de ustabile postforbindelser ingen bidrag fra Olaf og Petra i bog 28,29 og 30. Familien har besluttet ikke at sende bøgerne af sted. Til gengæld har de skrevet individuelle breve og kommenterer diverse post fra Rusland i bøgerne.

Bog 28

s. 16, d. 26.3.1916, Aarhus, Theodor

Theodor fortæller i dette bidrag bl.a., at han har fået Ridderkorset og skal op til kongen for at takke for det, men da han er nødt til at vikariere for en syg kollega, må han udsætte besøget:

"Mit Takkebesøg hos Kongen i Anledning af Ridderkorset maatte jeg derfor udsætte til et Mellemrum mellem to Rekrutskoler (8-20. Marts)".

Den 10. marts har han fejret fødselsdag:

"D. 10ende kom Karl og Marthine samt Korpslæge Nielsen her til Frokost (improviseret) og Fruerne Lange, Branner og Koch samt Else Kaiser kom og gratulerede. Erik Br. og Aage og Lisbeth var med. De fik Chokolade"

Han fortæller om sine gaver og også om et dejligt besøg i Horsens samme dag:

"Kl. 2,35 tog jeg sammen med K. og M til Horsens. Vi drak Kaffe paa Seminariet. Frk. Br. havde det heldigvis en Del bedre, men det kneb endnu med Nattesøvnen og Kræfterne. Kl. 6 ¾ spiste vi (5) Middag paa Jørgensens Hotel og gik Kl. 8 ¾ atter til Seminariet, hvor vi drak The. Jeg boede paa Jørgensens Hotel og tog ind med Toget 7,o9 Formd. Det var en rigtig rar Dag"

Dagen inden besøget i Horsens har han faaet brev fra Olaf:

"Jeg fik Dagen før Brev fra Olaf. Efter min Orientering ligger lille Olaf nu til Sengs. Deres Læge mente, det var ganske unødvendigt, hvad jeg ikke kan forstaa. Blot det nu maa hjælpe godt paa ham".

Efter besøget i Horsens tog han så næste aften til København, hvor han boede hos fader og var til Audiens hos Kongen:

”Den næste formiddag var jeg saa til Audiens hos Kongen, hvilket forløb særdeles godt. Selve Audiensen varede ikke længe og Ventetiden var heller ikke saa lang, og jeg traf mange bekjendte deroppe; nvl. Officerer, men ogsaa Pastor Wassmann. Jeg havde ladet min Bil holde og kjørte saa paa Hjemvejen til Lægekorpset, hvor jeg hilste paa en ny Generallæge (Ammentrop) og en ny Stabslæge (C.F. Hansen), hvad jeg var mg glad ved at faa naaet”.

s. 28, d. 9.4.1916, Horsens Kvindeseminarium, Joh.L.

Johanne L fortæller om Frk. Branners stadig dårlige helbred, men også omTheodors besøg, samt brev fra Petra:

”Af Opmuntringer har vi jo haft Theodors Fødselsdag; det var forfærdelig fornøjeligt, at han fik den Tanke at holde den her. Vi fik en fin lille Middag. Retterne er her, da ingen af de andre har omtalt dem: Østers, U?høns og Is. Vi havde det uhyre rart og fornøjeligt, og Frk Br. taalte det saa godt og var slet ikke syg efter det --- Jeg har faaet et langt Brev fra Petra. Det er kommet med Kurer; de andre, de har sendt til mig, bl.a. et med Gerdas Billede, har ikke naaet mig. Jeg skal hilse alle; jeg kan jo for resten sende Brevet med, kommer jeg nu pludselig i Tanke om. Af godt Nyt er jo da, at det ser ud til et meget større Tilskud til Seminarierne næste Aar, og jeg har faaet Meddelese om, at det vil blive udbetalt i December, hvilket er en stor Fordel --- Og saa er der ogsaa gode Udsigter for Lønning”.

s. 39, d. 4.5.1916,Rolighedsvej, Johan Jacob

Bendt og Ellen og alle børnene har været meget syge af influenza, og J.J. har fra dem modtaget bogen midt under sin sygdom, så den har ligget længe og han skriver meget kort. I et PS:

”Jeg vedlægger et Brev fra Olaf jeg fik for en Uges tid siden og et fra Petra til Th, som han sendte til mig Søndag”.

s. 41, d. 20.5.1916, Nykøbing Mors, Arnold

Alle er glade for, at de nu er begyndt at vedlægge brevene fra Petersborg:

“Allerførst Tak for alle Meddelelserne, særlig glad var jeg jo, fordi Joh. Luise og Fader havde lagt Deres Breve i fra Petrograd, hvor vi ellers aldrig høre noget fra, skjønt lidt havde jeg jo hørt derom i forvejen, i det Helene ude hos Fader havde læst Olafs Brev. Hun var jo nemlig i Kbhvn i Paasken”.

s. 51, d. 16.6.1916, Aarhus, Theodor

”Bogen har allerede ligget vel længe, saa nu maa den vist af Sted. Tak for Meddelelserne, som har interesseret mig meget. Det er rart med Vedlæggelsen af Brevene fra Rusland. Jeg vedlægger et, jeg fik for et Par Uger siden fra Petra. Olaf skrev ogsaa et Par Ord, men der stod kun, at Æggeprocenten de sidste Dage var steget til 4 %. De mente, det navnlig skyldtes Forkjølelse ved Flytningen. Jeg synes, det ser overmaade betænkeligt ud; og det er mg trist, at de er saa langt borte under saadanne Forhold. Aagot fik fine Vidnesbyrd og var den bedste i Klassen. Naar Brevene addresseres: Hermansens Tekniske Kontor, Adr. Den Danske Legation, Petrograd, og uden at være lukkede leveres til Postrum i Udenrigsministeriet, kan de gaa

med Kurer. Det hjælper dog kun os fra København. Med Fader gaar det heldigvis atter godt. Han har ingen Træthedsanfald haft i den sidste Tid, og i Morgen rejser han til Korsør for at blive der til 3/7".

Th skulle egentlig have besøgt sin far i Påsken, men: "Forhindringen var, at der optraadte et Tilfælde af Centerspinalmenigitis blandt Rekrutterne. Det konstateredes på Martines Fødselsdag kl 6 ½ Efterm. Jeg skulde have været der til Middag kl 7, men maatte saa melde Afbud og gaa op paa Kasernen. Kl. godt 8 kom jeg derud. De havde da ikke spist endnu, men ventet paa mig. Der blev dog ingen Ro, da der stadig blev telefoneret og til sidst maatte jeg op paa Kasernen igjen. Det trak længe ud der, og saa skulde jeg lave Indberetning, saa det hele varede til Kl. 1 om Natten. Der kom heldigvis ikke mere end det ene Tilfælde; men der var jo stor Ængstelse, og da der samtidig var en mg udbrudt Influenza-epidemi, maatte jeg jævnlig derop flere Gange om Dagen og havde mg at gjøre. Det er jo en ækel Sygdom, og selvfølgelig er man mg kjed af at faa den ind paa en Kassernerne."

Th har i det hele taget et efter min mening meget anstrengende liv. Han skal konstant stå til rådighed og udsættes i forbindelse med hæren for nogle meget strabadserende forhold. Alligevel har han også hele tiden gang i stor selskabelighed, teaterture, museumsbesøg osv. Han har været et meget aktivt og spændende menneske.

"Af Korpslæge Nielsen er jeg (som Tak for Lægebehandling) blevet begavet med et net og hyggeligt lille Maleri af Vennerwald (*formodentlig Finn Wennerwald, 10/5 1891-29/5 1969*) (en tilgroet, forfalden Have). I den Anledning er Raderingen efter Rembrandts Selvportræt, som jeg har faaet af Fader, flyttet hen paa den store Væg ved siden af Reolen. Lyset falder bedre paa det her".

Alle familiemedlemmerne taler her i disse år i deres breve om de dyre priser på alt, især på brændsel. Så selvom Danmark var et neutralt land, påvirkede krigen selvfølgelig også os. Th, s. 58: "2en Pinsedag maatte jeg have Ild i Kakkeloven. Der var kun 10 grader om Morgenen. Sidste Vinter har jeg kjøbt for 300 Kr. Brændsel. Det er jo farlige Priser, man maa give for al Ting".

s. 70, d. 2.8.1916, Rolighedsvej, Johan Jacob

JJ vil ikke skrive så meget, da de jo alle holder ferie. Han skrænter stadig og skriver til sidst: "Ja, I ved nok, at jeg ikke har saa let ved at skrive". Inden da en lille kommentar om lille Olaf: "-Det ser jo nu Gudske Lov noget lysere ud med lille Olaf; i det Olaf har oplyst, at han havde skrevet % i stedet for m, hvad jo gjør en betydelig Forskjel, men det skriver Theodor nok lidt nærmere om".

s.77, d.19.8. 1916, St. Magleby, Ludvig og Bitten

De fortæller om deres ferie, Haralds arbejde på Diakonissen og Dagnys ferieophold hos diverse familiemedlemmer. De slutter: "Vi fik ingen Breve fra Petrograd med Bogen, men de er maaske tagne ud, da den var hos Fader, der var nogle med sidste Omgang ".

s. 81, d. 27.8. 1916, Aarhus, Theodor

Theodor har holdt ferie i 14 dage fra den 25. juli og været vidt omkring, bl.a. i Ringkjøbing, Silkeborg, Korsør, Kbh., Humlebæk, Tisvilde og til sidst Skagen. Det lyder alt sammen dejligt. Har også været til fødselsdag hos Marthine og på samme dag til stor middag hos Prof. T-Hansen, som har fødselsdag samme dag: "Det var mg fornøjeligt og hyggeligt"

”Lille Olaf i Rusland har det en Del bedre. Æggehvidemængden har i den sidste Tid været mg lille. Dog fik han først i Aug. en Halsbetændelse med Feber, og den steg saa strax stærkt (indtil 12 0/00), men efter 4 Dages Forløb gik den igjen ned til under ½ 0/00 og har holdt sig lav siden, saa de tænker nu paa at tage ham lidt op og stoppe Diæten lidt, og saa prøver, hvad det vil bevirke. Det viste sig, at Æggehvidemængden ikke var saa stor, som de formodede, idet Glasset angav Mængden i 0/00, medens Olaf hele Tiden har hævdet at det var i 0/0. Slemt er det jo alligevel, og Halsbetændelse viser jo, at hans Nyrer ere mg paavirkelige, men Udsigterne er jo langt bedre end de tidligere Angivelser lod formode. Han har jo nu ligget i ½ Aar, saa det var i høj Grad at ønske, at Fremgangen maa holde sig, naar han nu kommer lidt op. Petra har i nogen Tid haft en slem Gigt, saa hun ikke kunde gaa; men det er nu forbi igjen. De andre har det godt. De tænke nu snart at flytte ind til Byen igjen, da Varmen er forbi og Aftenerne mørke.

Hvad mig selv angaar lever jeg vel; jeg fik forleden trukket en Tand ud og en anden knækkede af sig selv, men det følger jo med Aarene. Jeg er i den sidste Tid begyndt at ride igjen, da jeg nu forretter Tjeneste ved 3ie Dr-rgmt og derfor har Hest. Lige inden min Ferie begik jeg den Flothed at anskaffe mig et stor Maleri (Hedestykker af Milton-Jensen *(Carl M-J, 16.6.1855- 17.1.1928*)) 1,50 x 1,05 Meter. Jeg er mg glad ved det. Det hænger paa Øst-væggen mellem Vinduet og Undersøgelsesstuen. Til sidst de kjærligste Hilsener til Eder alle Eders heng. Theodor”.

Huset i Udeljnaja sommer 1916 – på 1. Trappetrin: Aagot, Petra med Gerda, Olaf, Henrik

s. 89, d. 5.9.1916, Aarhus, Karl og Marthine

Marthine skriver, da det er hendes tur, og fortæller også om sommeren. Hun siger til sidst:

”Hvor er det dog rart, at lille Olaf har det bedre. Med Svigerfader glæder vi os over, at han nu igen maa spise rigtig Menneskemad. Nu slutter Bogen med mange kærlige hilsener til Jer alle fra Karl og Marthine”.

Bog 29

s. 37/38 d. 5.11.1916, Aarhus, Theodor

Theodor skal flytte, hvilkket han er meget ked af:

”Først vil jeg meddele, at jeg skal flytte til April. Det er jo altid slemt og ubehageligt, men særlig kjedeligt, naar man er fornøjet, hvor man bor, hvad jeg er. Manufakturhandler Grabow, der har den store Butik i Huset, har altid haft Lyst til den Lejlighed. Nu skal han giftes og har øvet Pression paa Værten, og denne turde saa ikke nægte ham at faa Lejligheden. I 1909 lejede jeg for 5 Aar, men siden har jeg ikke sikret mig. Det er jo ellers ikke Skik, at Værten siger op for at faa en anden ind, men uforsigtigt var det selvfølgelig. Naturligvis har det ogsaa ærgret Værten med den Nedsættelse i Lejen, jeg fik for nogle Aar, efter min langvarige Bortrejse i 1914. Jeg har nu lejet paa Nørregade 38, 1. Det er nedenunder Overlæge Albeck fra Fødselsanstalten. Det er jo ikke saa central og fornem en Beliggenhed som her; og jeg vil savne den livlige Udsigt. Jeg tror imidlertid, at jeg maa være glad over, at jeg saa hurtigt fik en brugelig Lejlighed. Der er nemlig mg faa--- Der er Venteværelse, (Consultations-og) Dagligstue, (begge til Gaden), Spisestue, af hvilken jeg ved spansk Væg vil afskærme en Del til Undersøgelsesstue, Badeværelse og W, Soveværelse, Frk. K’s Værelse og saa et Pigeværelse ved siden af Køkkenet. Det kan bruges til Gæsteværelse. Jeg faar lavet Dør fra Trappen til Venteværelset, Gasbord, Skab og Vask. Til disse Forandringer skal jeg betale Halvdelen af Udgifterne. Leje er 900 Kr. og jeg har lejet for 5 Aar. Hvad min Tjeneste angaar, gjør jeg nu Tjeneste ved Dragonregimentet”.

Th har fra den 2/10- 7/10 været på en fingeret Krigsøvelse/Ambulanceøvelse med særtog fra Skive. Han skulle bl.a. etablere en Ambulance lige over for Banegaarden i Skive. Hele Holdet tog d. 7/10 tilbage med tog fra Skive, men Th var ikke med, da han var til Kongens Taffel på Hotel Royal:

”Jeg var ikke med, da jeg var til Kongens Taffel paa Hotel Royal Kl. 6. Vi fik Østers, Suppe, Sprængt And, Agerhøns og Is. Kongen, General Tuxen og Stiftamtsmand Grøn talte. Vi var 38. Jeg gjorde et Forsøg paa at komme af Sted med Aftentoget, men da jeg ikke havde bestilt nogen Bil i forvejen, naaede jeg det ikke. Det var det samme tog, Kongen tog med, og man kunde jo først gaa, da han var taget af Sted. Jeg gik saa tilbage til Hotel Royal, laa der om Natten og tog næste Morgen til Viborg. Kl. 12.20 tog jeg saa derfra til Aarhus”.

Til sidst nævner Th Olaf og Petra:

”Fra Olaf havde jeg brev midt i Maaneden. Ved Flytningen gik æggehvidemængden hos lille O op til 3 0/00, men gik saa efterhaanden ned igen til under ¼ 0/00. Han var endnu ikke begyndt at komme op. I øvrigt havde de det godt. Kun var Indkjøbet mg. umuligt for Petra og alting umaadelig dyrt. Til Slut kun de kjærligste H … Th”.

s. 61, 7.1.1917, Nykøbing Mors, Arnold

Arnold slutter sin beretning med at omtale 2 breve fra Petrograd:

”Indlagt følger to Breve fra Petrograd, et fra Olaf og et fra Petra, som jeg har faaet fra Fader og som han har bedt mig om at lægge med i Bogen. Så til Slut kun mange Tak for Bidragene og en kjærlig Hilsen til Eder alle herfra”.

s. 7o, 24.1.1917,Aarhus Th slutter:

”P.S. Brevet fra Olaf til Fader, hvilket kom lige til Jul, var ikke med, da Bogen naaede mig, men det er jo ogsaa ældre end Petras og af lign. Indhold. De kjærligste … Th”

s. 77, 1.2.1917, Aarhus, Karl og Marthine slutter:

”P.S. Th har i Dag haft Brev fra Petrograd hvoraf det fremgaar, at de alle har det rigtig godt og at de har modtaget Julepakker – i hvert Fald fra Joh. L. og Th og fra os ”

s. 84, d. 22.2.1917,Dampskibet ”Freja”, Bendt og Ellen

Bendt skriver som så ofte fra sit ’skib’. Han bliver af og til udstationeret i op til 1 ½ måned, bl.a. i Helsingør, hvor han så ikke har mulighed for at komme hjem til familien på weekend eller lign. Han savner sin normale rute ml Korsør og Kiel. Dette brev slutter hen med en besked vedr. Olaf:

”Vi fik Kort i Dag *(2/3*) fra Svf (*svigerfader*), at Olaf var paa Besøg i Kbhvn i Forretninger. E vil derfor se at komme ind at hilse paa ham. Nu Farvel og Tak alle sammen for de mange Bidrag. Eders heng Ellen og Bendt”

Bog 30

s. 1, d. 8.3.1917,Rolighedsvej, Johan Jacob

”Men den fornøjeligste Afbrydelse var jo Olafs Besøg. Han var her først en Timestid den 28e *(februar)*om Eftermiddagen, og saa var han her til Middag og Aften paa sin Fødselsdag (*2/3*) hvilket var en stor gevaldig Glæde. Saa var han her hele Søndagen og hans Nærværelse havde jo draget flere af de andre børn hertil (Th., E. og B og Amagerne), hvilket var meget glædeligt. Saa var han lidt om Mandagen og paa en kort Afskedsvisit Tirsdag Middag. Jeg havde et Kort fra ham fra Stockholm, skrevet den 7ende, hvor han skrev, at nu var han godt paa Hjemvejen, og at alt hans Indkjøbte var gaaet glat igjemmen herhjemmefra.

Dette er det mest Interessante, jeg har at meddele denne Gang, og med mange Hilsener fra Frk Fr hilses I allerkjærligst af Eders Fader”.

Februarrevolutionen 1917/ Oktoberrevolutionen 1917 - den russiske statsomvæltning

(Efter den Julianske Kalender, som Rusland endnu fulgte på det tidspunkt, skete det i februar henholdsvis oktober, men efter den Gregorianske Kalender, som vi fulgte i Vesteuropa, skete det i marts henholdsvis november).

Forsyningsforholdene i Rusland var i løbet af 1. Verdenskrig blevet stærkt forringede, især mht. fødevarer og brændsel, hvilket Petra også fortæller om i sine breve. I marts 1917 bredte der sig en revolutionær stemning i Petrograd, der især var ramt af varemangel. Der opstod gadeuroligheder, og militæret blev sat ind, men det endte med, at militæret tilsluttede sig demonstranterne. Demonstranterne overtog magten og oprettede en 'Sovjet', der med tiden ikke kun repræsenterede Petrograd, men det meste af den revolutionære arbejder- og bondebevægelse i Rusland. Dumaen *(betegnelse for den russiske rigsforsamling fra 1905-1917 – i 1993 vendte denne betegnelse tilbage*) lod nedsætte en Komité, der forsøgte at få hold på situationen. Den 14. marts enedes Komitéen og Sovjetten om at oprette en provisorisk regering ledet af fyrst Lvov og med Kerenski som repræsentant for Sovjetten, og Zaren blev tvunget til at abdicere. Der opstod en magtkamp mellem den provisoriske regering, som ønskede et liberalt demokrati, og Sovjetterne, der til sidst gik ind for socialisme ved hjælp af proletariates diktatur. Dette førte til Oktoberrevolutionen *(undertiden kaldt Novemberrevolutionen*) samme år, som den provisoriske regering blev styrtet, og Lenin overtog magten. (Historisk opslagsbog, s. 331).

Olaf har været i Danmark fra slutningen af februar 1917 til starten af marts. Det er klart, at familien er urolig for ham og frygter, at han skal få problemer i forbindelse med hjemrejsen fra Dk til Petrograd.

Bog 30 fortsat

s. 4, d. 20.3.1917, Nykjøbing M, Arnold

Arnold takker for Bogen og er forbavset over Olafs besøg, men han er også bekymret pga forholdene i Rusland:

"Tak for alle Meddelelserne, af hvilke jeg maa sige, at Olafs Besøg i Kbhvn mest af alt forbavsede mig. Jeg formoder, at det var Forretningen, der var Aarsagen til det. Forhaabentlig er han kommen vel hjem, nu Forholdene ere blevne saa elendige der ovre. Ja, længere kom jeg ikke forleden Dag og fortsætter derfor i Dag Søndag d. 25nde --- Jeg talte forleden med Marthine i Telefonen og af hende fik jeg at vide, at Olaf var kommen godt hjem og Fader havde faaet Telegram om, at alt er vel der ovre".

s. 7, d. 4.4.1917, St. Magleby, Bitten og Ludvig

Både Joh. Luise, Bendt, Theodor og nu også Ludvig taler om de strenge tider især pga maglen på og derfor dyrt brændsel, som man må spare på. Det er altså ikke kun i Rusland, der er mangel, selv om det slevfølgelig slet ikke kan sammenlignes:

"—nogle Forkjølelser fraregnet, har haft det godt i denne lange og strenge vinter, dobbelt streng fordi der skal spares paa Brændselet. Vi er flyttet meget sammen, fyrer mestendels kun i Dagligstuen og enkelte halve Dage hos mig; jeg flytter saa et Spillebord ind i Dagligstuen, naar jeg skal arbejde den øvrige Tid. Paa den Maade haaber vi at komme igjennem med Brændsel, hvis vi da kan faa Petroleum til at koge ved, som vi har gjort Vinteren igjennem. Temperaturen hjolder vi paa III – II g (*3-2g??);* det har vi efterhaanden vænnet os til at kunne nøjes med. Heldigvis har vi været fri for Militær fra 2/2-1/4; det har hjulpet meget. Lægen, vi skulde have, kom nemlig ikke; og nu lader det til at vi foreløbig kan nøjes med at have Vaabenkammer; der skal der ingen Varme".

s. 11, d. 29.4.1917, Aarhus, Theodor

Bogen er blevet forsinket hos Th under flytningen, fordi den var blevet pakket væk og:

"det varede lidt, inden jeg fandt den frem. Om O's Besøg i Kbhvn. har I jo hørt. Jeg var overordentlig glad over at kunde komme derover og være lidt sammen med ham. Han saa rask ud og var vel fornøjet med Forholdene. Rart var det at høre, at han var kommet godt hjem og at alt stod vel til. Usikre er jo Forholdene imidlertid og det er umuligt at sige, hvordan Situationen vil udvikle sig. – Den 19de flyttede jeg. Det var inderlig ubehageligt, især fordi min Formand først flyttede ud Flyttedag og der var mg at ændre og reparere i Lejligheden. Nu ere vi imidlertid paa det nærmeste kommet i Orden. Lejligheden er absolut ringere end min tidligere. Det vidste jeg jo imidlertid i forvejen, og jeg flyttede jo ikke med min gode Villie. Det maa under de givne Forhold imidlertid anses for et stort held at finde en Lejlighed, der dog passer mig saa godt som denne. Her i Byen hersker neml. stor Bolignød. Jeg glæder mig til at have Harald (*Ludvig og Bittens søn*) boende her i Juni Maaned, da han skal deltage i et Lægekursus ved Hospitalerne i Aarhus. Gæsteværelset er mg lille, men er nu sat pænt i Stand".

s. 22, d. 13.5.1917, Horsens, Joh. Luise

"Mange tak for de sidste Meddelelser; jeg synes nok, det er rart at høre lidt fra hinanden i disse trange Tider; blot vi kunne høre regelmæssig ogsaa fra Olaf, det var jo dejligt med det sidste Brev fra ham, hvorefter alt saa saa godt ud; (det er vel derfor, det er sluppet gennem Censuren) men efter Aviserne synes jeg nok, det ser ud, som om det kunde bryde løs, naar det skal være derovre; det er nu ikke altid saa godt med den "megen Frihed"".

s. 50, d. 5.8.1917, Aarhus, Theodor

Bendt bliver sendt til Helsingør for at gøre tjeneste der pga krigen. Th bliver pålagt at gå ombord på skibe med fangetransporter 1):

"Der har været 5 andre Fangetransporter. Ankomstdagen skulde jeg om Bord og faa Oplysninger om Fangernes Antal, og hvor mange, der skulde køres i Baarevogn og derefter aftale med Statsbanen om Toget. Næste Morgen blev de saa bragt over i Toget for at kjøres til Hald. Jeg maatte op Kl. 5 ¼ om Morgenen. En Del af dem var mg medtagne (der var mange med svær Tuberkulose), men nogle fejlede ikke ret meget; og de allerfleste var saa raske, at man kunde se deres Glæde over de gode Forhold, de gik ind til".

1) Danmark var neutralt under 1. Verdenskrig, men havde handlet med begge parter, hvilket havde ført til en del spændinger. For at styrke og understrege sin neutralitetspolitik under krigen havde Danmark iværksat en række humanitære projekter og nødhjælpsarbejde, der kunne hjælpe og sikre et godt navn og ry. Et afde humanitære projekter var at udsende danske frivillige for at hjælpe de tilfangetagne soldater i krigsfangelejrene rundt omkring i de krigsførende lande, bl.a. ved at sørge for mad, medicin, tilsyn …. Derudover havde Danmark i 1917 taget imod omkring 4000 syge og sårede østrig-ungarske og russiske krigsfanger fra Tyskland, der blev indsat i lazaretlejre i Horserød og i Hald ved Viborg for at modtage medicinsk behandling og komme til kræfter. (*Louise Lis Nielsen, Historiker, Østerbro Lokalhistorisk Forening og Arkiv, nr 1 – 28. Årgang – 2021, s. 2.)*

Th slutter med at omtale et brev fra Petra:

”jeg vedlægger et Brev, jeg fik fra Petra d. 20/7. Det er da godt, de er raske. Blot Forholdene nu ikke maa udvikle sig alt for galt derovre. De kjærligste .. Th”

NB: Th er meget ude at rejse og sætter krydser der, hvor hans rejseberetninger begynder og slutter med denne kommentar: ”s. 89-95 er kun en Beskrivelse af min Bornholmstur og kan springes over uden Brud af Sammenhængen”

Det samme skrev han i forbindelse med sin 15 siders lange beskrivelse af konferencen i London (Bog 22), som jeg har taget med i sin fulde længde.

s. 78, d. 27.9.1917, Nykøbing M, Helene

Normalt er det Arnold, der skriver, men han har så travlt pga en Tyfus-epidemi, at han ikke har tid:

”Kære alle sammen! Denne Gang bliver det nok mig, der maa skrive lidt i Bogen, da Arnold ikke paa nogen Maade kan faa Tid paa Grund af den meget ondartede Tyfusepidemi, der nu har raset her i 3 Uger; i Øjeblikket 160 Tilfælde, 17 døde. Den første Uge var Arnold constitueret Kredslæge paa Grund af dennes Bortrejse og maatte ordne det hele med Indretning af Lazaretter paa Teknisk Skole og i Frelsens Hærs Lokale, det var et stort Arbejde, han var aldrig hjemme og maatte tage Natten til Hjælp. Senere blev han saa ansat som Epidemilæge sammen med Kredslægen, de har delt Patienterne imellem sig, men der kommer næsten nye Tilfælde hver Dag, og der er mange meget daarlige med Tarmblødninger o.s.v.”.

Arnold afslutter brevet med et P.S:

P.S. Brevet fra Petrograd, som Th omtaler skulde følge med bogen, var ikke med, da den kom her. Kærlige hilsener til Alle. Undskyld Forsinkelsen af Bogen her, men Helene har jo omtalt Aarsagen. Arnold”.

s. 87, d. 16.10.1917,Aarhus, Theodor

”Tak for Meddelelserne, som har interesseret mig meget, baade Feriebeskrivelserne og Meddeleleserne om Epidemien i Nykjøbing M (*med blyant tilføjet ”*Ja, ja*”- om det er en hentydning til hans egen sygdom tidligere eller at han også har travlt, ved jeg jo ikke).* Brevet fra Olaf lovede Fader at lægge i Bogen. Joh.L. kan jo anmode Fader om at sende det til hende, og hun saa sende det til Arnold. De øvrige har læst det”.

s. 105, d. 11.11.1917, Horsens, Joh. Luise

“… Mange Tak for Beretningerne. Det er rigtignok dejligt, at vi dog nu har faaet nogle Efterretninger fra Petrograd, nu ser det jo forfærdelig broget ud derovre igen *(Joh.L. refererer nu til ’Oktoberrevolutionen’)*; men Blodsudgydelserne lader der dog ikke til at være foreløbig. Det maa nu være strengt at være derovre i disse Tider: jeg tænker ogsaa Petra og navnlig Aagot er meget ængstelige”.

Bog 31

s. 2, d. 19.11.1917, Kbh, Johan Jacob

Johan Jacob har det ikke så godt og er ofte meget træt. Problemer med lungerne og nyrebetændelse:

”Men nu kan jeg da meddele, at jeg i dag har haft et kort og fornøjeligt Besøg af Telefgrafist Caspersen(1) fra Petrograd, han, der jo er gift med (navn?) veninde af Petras. Han har været her i flere Dage med (?) og søn ; de sidste bliver her en Tid, men han skal snart tilbage igen. Det var en Glæde at høre ham fortælle om Olaf og hans Familie. De har det, Gud ske Lov, alle saa godt og er, trods Alt, i godt Humør og der er ingen Grund til at være urolige for dem. Thi blot de holder sig hjemme under Urolighederne har de intet at risikere. De bor jo på 4. Sal i et stort hus med Soitzer *(Vagter?)* i Porten. Naar der er stille i byen, gaar jo baade Olaf paa Kontoret og Børnene i Skole, men skydes der paa Gaden, holder de sig alle hjemme. De lider ingen Nød thi foruden det Rationerede kan de, blot de vil betale, skaffe sig en Del. De saa alle velnærede ud, kun Petra er tynd, men det har hun jo altid været. I det hele Taget gaar det ikke saa slemt til, som der staar i Aviserne, som man ikke kan stole paa. De haaber sikkert at kunde komme herned til Sommer. Det var jo rart at jeg kunne meddele Eder dette inden jeg slutter … Eders Fader”

1) Telegrafist Caspersen har 18. marts 1917 skrevet om sine oplevelser i Petrograd, som udkom i bladet ”Kablet”, April 1917 *(vel et fagblad for telegrafister?)* : ”SET og HØRT” (Under Revolutionen i Petrograd).
   Artiklen med billeder stammer fra et større værk, s. 153-164, som jeg desværre ikke har navnet på. Artiklen har min mand (Bent Essinger) i år 2000 fået af vores islandske familie i forbindelse med, at vi besøgte dem i Rejkjavik. Petras lillesøster, Ellen, blev jo gift med en islænding, Thordur Sveinsson, og fik 7 børn. Barn nr 5 var Agnar Johannes Thordarson (11.9.1917 – d.2005(?). Hans kone Hildigunnur Hjalmarsdóttir (f. 20.3.1920 – d. 2022) har skrevet en bog baseret på Ellen Kaaber Sveinssons breve, som udkom i 2007: ”Danska Frúin á Klippa”, forlag SKRUDDA. Den er desværre ikke oversat til dansk, men både jeg, min søster Marianne og fætter Henrik har den.

   s. 156:

   ”Om Søndagen udstedtes der Advarsel til Folk om at færdes paa Gaden, og dette i Forbindelse med Erindringen fra 1905, hvor den værste Dag ogsaa var en Søndag, gjorde, at man var forberedt paa, at man stod overfor et Vendepunkt, nu maatte det briste eller bære, og Dagen blev da ogsaa den sidste Dag for det gamle forhadte Regimente .
   De fleste af vore Folk, der paa denne og de følgende Dage begav sig til Tjeneste, var paa Vejen til eller fra Kontoret i overhængende Livsfare, ved hvert Gadehjørne, man skulle passere, maatte man forvisse sig om, at Gaden ikke blev beskudt, og ofte overraskedes man af pludselige Geværsalver, som man hurtigst maatte søge Dækning for i nærmeste Port. Særlig slemt var det naturligvis for de af os, der bor langt fra Kontoret, og hvoraf mange har en Mils Vej til Stationen, men skønt alle med beundringsværdig Energi passede deres Tjeneste, kom heldigvis ingen til Skade i disse farefulde Dage.

s. 158:
I løbet af Søndagen og Mandagen gik flere og flere Regimenter over til Oprørerne, og Slaget formede sig mere og mere som en Kamp mellem Politiet paa den ene Side og Soldater og den bevæbnede Befolkning paa den anden Side. … Politiet var de eneste, som gjorde alvorlig Modstand, der dog snart var fuldstændig brudt, og Kampen vilde sikkert være endt betydelig tidligere, hvis ikke det opløste Politikorps havde søgt Tilflugt paa Husenes Tage, hvorfra det med Geværer og Kuglesprøjtere kæmpede den sidste haabløse Kamp for Livet. Befolkningens Raseri mod Politiet, der endskønt det jo egentlig kun havde gjort sin Pligt, betragtedes som Forræddere mod Frihedens Sag, var saa stor, at der ikke gaves Pardon, en for en blev Betjentene jaget frem og skudt og samtlige Politistationer brændt. Det var et gammelt Mellemværende, der paa denne sørgelige Maade blev gjort op, en Hævn for Fortidens haardhændede Uretfærdighed.

s. 162:
Ogsaa ovre paa Vaseliski var der mange Steder bleven skudt paa Husene, saaledes paa *H.C .Jensens* Hus, og han, der boede i øverste Etage, var meget udsat,men alt i alt maa man sige, at der blev taget saa meget Hensyn til den civile og fredelige Befolkning, som det var muligt under disse lovløse Tilstande, og det tjener Lederne af Revolutionen, der har haft to gode Forbundsfæller i Spititusforbudet og den stærke Kulde, til megen Ære, at saa forholdsvis faa Nonkombatanter blev dræbt, og at egentlige Plyndringer af private Lejligheder eller andre Ekcesser kun fandt Sted i yderst ringe Udstrækning. Som Regel optraadte Soldaterne høfligt og beklagede den Ravage, de foraarsagede, og noget Fremmedhad sporedes ikke. Petrograd-Bladene opgiver Antallet af Døde til i alt mellem 4 og 5000, deriblandt 1 Dansker, 1 Nordmand og 2 Englændere".

Telegrafist Caspersen forsikrer derfor Johan Jacob om, at det ikke er så slemt, som det lyder i Aviserne, men han er dog godt klar over, at det kan udvikle sig i en kedelig retning og slutter sin lange og detaillerede beretning således:

s. 163/4:
"Ogsaa den politiske Situation, de forskellige Partiers modstridende Synspunkter og Interesser giver tilstrækkelig Anledning til at stemme Sindet alvorligt, thi at have Blikket aabent for Farer er ikke det samme som at frygte den, lige saa lidt som at lukke Øjnene for den behøver at være Tegn på større personligt Mod, saa selv om den øjeblikkelige Fare er overstaaet, og man for en Stund kan aande lettet op, bør man sikkert gøre sig fortrolig med denTanke, at hvorledes Forholdene end udvikler sig, gaar vi tunge og triste Tider i Møde, Dage fulde af Savn og Ængstelse, og at det endnu vil vare Aar, inden Frugterne af disse seneste Dages voldsomme Omvæltninger, hvis Virkninger vil spores ikke blot ud i det mægtige Riges fjerneste Afkrog, men over hele den civiliserede Verden, kan nydes under Fredens Velsignelser, og den nyskabte Dags Sol bryde sejrrigt gennem de mørke Uvejrsskyer, der sortner det russiske Riges Fremtidshimmel.
18. Marts 1917 Caspersen ".

Og det fik han jo så evig ret i – de mørke uvejrsskyer over det russiske rige! De mørke skyer forsvandt aldrig rigtig fra Rusland. Revolutionen gjode ikke Rusland til et bedre sted at være. Og tænk på situationen i dag, d. 28.01.2023, hvor jeg sidder og læser korrektur på dette skrift. Russerne invaderede Ukraine d. 24.2.2022. Jeg er efterkrigsbarn, født i 1947, og min generation er vokset op med parolen:"Aldrig mere krig". Jeg havde

aldrig forestillet mig, at jeg skulle komme til at opleve sådan en krig i Europa. Jeg troede, at man - også russerne - havde lært af 1. og 2. Verdenskrigs rædsler. Men nej!

s. 13, d. 24.1.1918, Aarhus, Theodor

"Tak for Meddelelserne, som jeg har læst med stor Intereesse. Det var rart at faa saa gode Efterretninger fra Rusland, som Fader giver; men nu er de jo desværre allerede lidt gamle, og forholdene bliver jo værre og værre derovre i stedet for bedre. Det er ogsaa slemt, at Faders Nyrebetændelse har forværret sig, saa han igjen er paa streng Diæt …"

s. 17, d. 7.2.1918, Aarhus, Karl og Marthine

"Først i det nye Aar fik vi et lille Julebrev fra Olaf skrevet d. 1.12. Dengang havde de det godt, fraregnet nogle Smaasygdomme hos børnene, Gerda havde haft Lungebetændelse. Husholdningsudgifterne var næsten 40 Gange dyrere end, da de kom (Smø r 9 Rub. for 400 Gram, Kød 4 R, Pølse 6). Røveri og Mord hører til Dagens Orden, men de havde ikke lidt Overlast eller Ubehageligheder. Petra føler sig noget fremmed og længes efter Danmark. De haabede at kunne komme hjem i Sommer. Da O skrev kostede en Billet den ene Vej 800 R. Knud var begyndt at gaa i Skole og klarer sig godt trods det, at han gaar i tysk-russisk Skole, saa han har to fremmede Sprog til at begynde med og to forskjellige Alfabeter.

Efter Aviserne synes forholdene jo at have forværret sig betydeligt siden dengang; nu er der ikke alene Urolighederne, men ogsaa Nødstilstand – og der er vel næppe nogen Udsigt til at kunne komme hjem i Øjeblikket … Det glæder os gj Frk. Fr's Brev til Th. at erfare, at det var lidt bedre med Fader. Vi haaber, at det maa blive ved at gaa fremad ".

s. 21, d. 14.2.1918, Horsens, Joh.Luise

"Det er dejligt, at Fader nu lader til at være i god Bedring. Jeg synes ogsaa, det er godt, at der er hørt lidt fra Petrograd (Brev fra Caspersen til hans Kone i Lørdags og Brev for 14 Dage siden til Hermansen). Det kommer jo nu an paa, naar de Breve er afsendt. Det er jo rædsomt derovre, selvom det da ikke ser ud til at være saa galt som i Finland; men man kan jo aldrig vide, hvad der kan komme; de Mennesker er da ganske uberegnelige".

s. 41, d. 29.3.1918, Aarhus, Theodor

Theodor har som sædvanlig meget at fortælle, og han har også fejret sin 50 års fødselsdag:

"Paa Olafs Fødselsdag (*2.3.)* var jeg hos K. og M. sammen med Edith Mortensen, hvilket var mg fornøjeligt. Paa min Fødselsdag (10.3.) havde jeg Besøg af Arnold, Joh. L og Frk. Branner samt K. og M. Vi havde det mg rart og hyggeligt. Til Frokost, hvor K. og M. ikke var med, kom Overdyrlæge Nielsen. Vi fik Coteletter med Rosenkaal og Smør og Ost. Senere var Agda og Elin Kaiser at gratulere. De havde sendt en smuk Kasalia(?). Vi gik saa en lille Tur og Kl. 3 ½ kom der Gratulanter: Læger med Deres Koner, i alt var vi et Par og tyve. Af Børn var der kun Karen M. Kübrich og Asger Koch, hvilken sidster er min Gudsøn. De fik Chokolade, Kaffe og Kager. Kl 6 ½ spiste vi Middag: Fiskefillet med Sauce hollandaise, Lammefricasé med Gullerødder og Asparges (men uden Ærter) samt Frugtgelé med Creme Saucer. Derefter passiarede vi og spadserede saa med Frk. Br. og

Joh. L. til Banen og fulgte derefter Arnold til Hotel Ansgar (lige overfor Banen). Arnold kom Lørdag Aften og boede den Nat hos mig. Af Gaver fik jeg: 5 Kr.(fra Fader), 3 Gafler af K., M. og Joh.L.; fortsættelsen af Jette Gebart (af Arnold), et smukt Drikkeglas (af Dr. Kolding) og en Sølv-platteret- Lysestage (af Overdyrlægen) samt en smuk Sofapude af Dr. Kübricks . Desuden fik jeg …"

Th. fik også mange telegrammer og breve, remser dem alle op, og han håber, at han har takket alle. Dernæst skriver han:

"En uges tid efter fik jeg Brev fra Petra, hvad jeg blev mg. Glad over. Det kniber jo mg. med Maden. Blot de nu kunne komme hjem til Sommer, men udsigterne er ikke de bedste. Det skulle da være over Tyskland. Jeg antager i øvrigt, I alle have set Brevet. Jeg sendte det Dagen efter til Fader. Jeg er udkommanderet fra medio April til medio Maj. Det er heldigvis til Kjøbenhavn. Jeg skal gøre Tjeneste ved Sygehjælperskolen. Det er jo længe at være borte fra sin Praxis, men det er en meget rar Tid at komme til Kjøbenhavn i". *(Theodor er fast konstitueret Sessionslæge og bliver kaldt ud af og til, se bog 22 s. 118 og frem).*

s. 64, d. 29.5.1918,pt Taarbæk Strandvej pr Klampenborg, Johan Jacob i efterskrift

"Jeg vedlægger et Brev fra Petra, som nok de fleste af Eder ikke har læst"

Rusland 1918: Olaf, Petra, Gerda, Knud, Aagot

Flere af Olafs søskende har ytret håb om, at O. og P. ville komme i løbet af sommeren 1918. Det er heldigvis lykkedes for dem.

Johan Jacob Mohr 80 år d. 5.7.1918

Aagot, Helene, Theodor, Marthine, Karl, Ludvig, Bitten, Dagny, Bendt, Olaf, Valborg, Agnar
Arnold, Petra, Johanne Louise, Johan Jacob, Ellen, Hr. Friese, Frk. Friese
Olaf, Gerda (på Petras skød), Knud

s. 74, d. 21.7.1918, Aarhus, Marthine og Karl

”Siden Festen d. 5te har vi kke oplevet meget ” (Karl henviser til deres fars 80 års fødselsdag, d. 5.7.1918.)

”Billedet fra Festen overgaar langt vore Forventninger. Vi synes bedst om det mørke – og det finder vi rigtig godt”.

(Billedet ligger i Mohriana-kufferten, og af det fremgår det, at Olaf og Petra med børn også er med. Min mor, Gerda, sidder på Petras skød på 1. Række).

”Vi haaber, at O eller P skriver et længere Stykke i Bogen, ikke alene om Dagene nu, men ogsaa og da navnlig om, hvad de har oplevet i Petrograd”… Eders hengivne Marthine og Karl

s.78, d. 22.7.1918, Horsens, Joh. Louise

”Jeg glæder mig meget over, at Olaf nu kan faa Lejlighed til at skrive i Bogen, det er saa længe siden, og mere endnu over, at de slap herhjem, inden den Kolera udbrød; saa længe den Epidemi varer, tager de da vel ikke tilbage. Joh. Louise”

s. 78, d. 11.9.1918, København, Olaf

O skriver ikke et langt indlæg, som både Karl og Joh. Louise ønsker, men:

”Ja Bogen har jo ligget længe hos mig og begrundet paa at jeg har været saamange Gange i Sverige og Norge har der aldrig været Stunder til at skrive saa I må nøjes med en Hilsen til Eder alle og tak for Bidragene i Bogen som det glæder mig meget engang at læse. Vi rejser nu i f. (*i formiddag?)* til Stockholm og haaber saa at alt maa ordne sig med Pas saa vi snart kan rejse igennem til Rusland”.

s. 79, d.5.10.1918, Korsør, Bendt

Bendt er endelig kommet hjem efter en lang udstationering:

”Nu er jeg da endelig kommen hjem fra min Udkommando, det var en lang Tid, 75 dage, og lige forinden var jeg i Masnedsund og Gedser; fra Januar og til nu har jeg været ude i 125 Dage, det er meget længe. Det er længe for E at være alene; meget Arbejde som jeg skulde udføre herhjemme har maattet ligge, og nu er der hverken til at se Ende eller Begyndelse derpaa. 7/10 Naa det blev ikke til noget i Lørdags med Skriveriet, saa nu maa jeg virkelig se at faa den gjort færdig!... Da ”Freja” gik til Eftersyn i København, fulgte Ellen og alle Børnene med (*de har 5*) og var i København saa længe Eftersynet varede. Ellen og 2 af Børnene boede paa ”Annex”, medens de 3 Drenge boede om Bord i Freja. … Hver Tirsdag og Lørdag var vi i Taarbæk, hvor det var en fornøjelse at se, saa solbrændt og rask Svigerfar var. Den øvrige Familie fik vi ogsaaa hilst paa, O og P var det lidt vanskeligere at træffe. O. fik jeg kun hilst paa paa Gaden. Efter Eftersynet skulde ”Freja” til Aarhus for at sejle der, og Poul, Erik og Børge fulgte saa med dertil, hvor de boede hos Theodor. Det har været en dejlig Sommerferie for Drengene, de havde faaet set sig godt om og moret sig udmærket hele Tiden”

Johan Jacob er desværre blevet svagere igen: ”men efter et Kort i Dag fra Friese(1), gaar det dog bedre”

1) Friese er Frk. Friese, og i næste brev fra Johan Jacob, som hun har skrevet for ham d. 27.10., er hun meget fornærmet over, at Bendt har undladt at skrive Frk:
”I den sidste Tid har jeg Gud ske Lov haft det ret godt. Jeg siger Tak for Eders Meddelelser og sender nu Bogen med det Haab, at det maa gaa lidt villigere. Som De ser skriver Frk. Friese ikke Friese (som Hr Baggesen tillader sig at titulere mig) jeg er virkelig ikke et Mandfolk, jeg havde først rettet det i hans Skrivelse, men kradsede det over igjen, han kan bedre selv rette det om han synes, jeg er jo ikke vant til det fra den øvrige Familie, saa vil jeg hellere hedde Jutta. Kjærlige Hilsener Eders heng. Fader (*de sidste 3 ord med JJ's skrift*)”.

s. 87, d. 27.11.1918, St. Magleby, Ludvig og Bitten

Ludvig fortæller om deres sommerferie, Haralds eventuelle militærtjeneste osv. Side 91 omtaler han Influenza-epidemien og side 92 Våbenstilstanden:

”Som overalt har vi jo ogsaa her været meget optaget af Influenzaepidemien. Vi har, Gud ske Lov, selv været fri for den, men den har været meget udbredt her, især i Dragør, og vi har haft ikke faa Dødsfald deraf og af

Følgesygdomme, væsentlig Lungebetændelse, et enk. Hjernebetændelse. Det er især unge, der døde af den – en ung pige i Dargør, hvis Søster 1 Maaned før var bleven gift til Vestjylland og hvis Moder er apoplektisk – et Par andre, der lige tænkte paa Bryllup (Et andet meget sørgeligt Dødsfald indtraf efter Operation for Blindtarmsbetændelse – ved ? – det var en ung Mand , der blev begravet paa 3maanedersdagen for Brylluppet. De var begge herfra og vist det smukkeste og mest lovende Par, jeg har viet her".

"Og saa faar vi nu Vaabenstilstand (*d. 11.11.kl.11 1918*), en stor Lettelse, synes jeg, det er, selv om Forholdene ikke er gode nok endnu, men det sidste ikke kan blive værre end det første. Dog haaber jeg endnu, at Tyskland ej vil følge Ruslands Eksempel; i dag synes jeg, det ser lidt lysere ud. Et stort Lyspunkt er i hvert Fald, at vi faar Sønderjylland tilbage; maatte det nu, af Guds Naade, alt ordnes paa bedste Maade. For Russerne er vi stadig meget bekymrede, især for Petra; thi det er meget hendes Nerver skal svare til; dog trøster vi os med, at Guds gode Haand jo ogsaa er over dem".

s. 93, d. 15.12.1918, Aarhus, Theodor

I Århus har influenzaen også floreret, og familien i Nykøbing Mors har været syg:

"Mange Tak for Meddelelserne. Det har jo været en slem Tid med Influenzaen i Nykjøbing. Godt, at de nu alle ere raske. Jeg beklager mg, at Bogen er blevet forsinket, saa meget mere som jeg ikke har noget videre at berette. Her har jo ogsaa været en Del Influenza. Mest Arbejde forvoldte det mig, da den herskede ved Rekrutskolen, som begyndte først i Sept. Jeg maatte i en Tid op kl 5,50 og ofte varede det til 10 ½-11, inden jeg var færdig. Der var i alt 420 Syge af 700 Mand. Det højeste Antal nye Influenzasyge paa en Dag var 44. Jeg havde et Infirmeri paa Kassernen. Belægningen steg til 80. Da det blev rigtig slemt, fik jeg en Underlæge til Assistent samt Sygepassere og en Sygeplejerske. Det gik imidlertid hurtig nedad igjen med Patienternes Antal. Saa optraadte der imidlertid nogle Tilfælde af Centralspinalmenigitis (Hjernebetændelse); i alt 5, hvoraf 4 døde. Af Influenza og Lungebetændelse døde 9. Da Menigitten begyndte, blev Skolen flyttet til Hald, og jeg skulde heldigvis ikke med, men blev her i Aarhus for at tilse 20 Mand, der blev tilbage paa Infirmeriet. Det var jo en hel Ferie. For 14 Dage siden er Skolen kommet tilbage. Jeg skal dog nu først op 6,35 og jeg haaber ikke, Sygeligheden skal blive saa stor, da de fleste nu har haft Influenza". (S*om vi ser nu i forbindelse med Coronaen, bliver sygevæsenet spidsbelastet, når den slags epidemier opstår).*

Efter Våbenstilstanden kommer der også flere fangetransporter til Aarhus:

"Nu har vi igjen Fangetransporter. Den første var bestemt til Søndag Aften Kl. 8, saa blev der meldt, at Skibene først kom Kl. 12 Nat. Derefter blev det til ml 3-4 og endelig til 5 ¾, og jeg maatte derfor op Kl. 4 ¾. Den kom saa Kl. 6 ½. Til i Dag er der atter anmeldt Skibe til Kl. 8 Aften. Nu haaber jeg, at de er i Stand til bedre at passe Tiden. Selve Transporten har jeg ikke noget at gjøre med denne Gang; men skal kun være til Stede for at tage mig af eventuelle Syge. Der var én, der var mg. daarlig af Brystsyge, men han kunde da tage videre, liggende paa en Sofa. Det var en Russer. Hans Broder, som var med, (og kunde tale engelsk) sagde, at han havde ligget i 4 Mdr., men ikke haft nogen Seng, men ligget paa Græsset og ikke faaet Medicin".

Th fortæller så om diverse Selskabeligheder og slutter med: "Om alt gaar vel, haaber jeg at tilbringe julen i Kbhvn".

s. 98, d. 18.12.1918, Aarhus, Karl og Marthine

Karls arbejde har også været påvirket af den omfattende influenza-epidemi. Bogen har været længe udervejs – 5 mdr – så det er ikke så let at huske, hvad der er sket. Marthine skriver derfor:

”Naar jeg saa for øvrigt ser efter i K’s Dagbog for at finde ud af, hvad vi muligvis har oplevet -. Ja saa finder jeg ikke stort andet end Begravelser. Vi har det saaledes, at vi føler det som noget af et Vidunder hver Morgen, naar vi vaagner og er raske.
Rigtig fryde os over Vaabenstilstanden har vi ikke kunnet – vi tænker jo ogsaa saa meget paa de Stakler i Rusland – mon de dog ikke skulde være paa Vej hjem nu. Men ogsaa vi tænker jo med Glæde og Haab paa Sønderjyderne.
Nu maa I vel nøjes for i Dag. Ja, jeg kan lige sige, at saa og sige alt, hvad der hedder Møder er aflyst og Gudstjenesten maa ikke gerne være over ½ Time (*også dengang brugte man ’Corona—restriktioner’*) – Selskabelighed dyrker vi ingen Ting af.
Mange kærlige hilsener til jer alle fra Karl og Marthine.
Vi har faaet Løfte om en And til Julen, saa vi har da noget godt i Vente”.

s. 103, d. 2.2.1919, Ribe, Joh Luise

Joh. L. har haft bogen liggende alt for længe – lige siden før jul, bl.a. fordi hun har været syg. Hun skriver her første gang fra Ribe, hvor hun nu er blevet forstanderinde for det første Statsseminarium for kvinder. Det gode budskab er, at O og P kom hjem til jul:

”Ja, jeg maa nok komme med Ryggen indad denne Gang, saa længe jeg har haft Bogen. Men lige i Juleferien syntes jeg ikke, der var Grund til at skrive i den, da de allerfl af os jo saas og talte sammen, og siden har Sygdom sinket mig. - Jeg havde jo en dejlig Juleferie i Kbh., mere end ellers i familiens Skød, da jeg jo saa baade Th, Ludvigs og Olafs samt Korsørerne og Agner og Valborg. Det bedste var jo at have dem fra Rusland i god Behold. Og saa var jeg meget glad ved at se Haralds Kæreste, som saa baade sød og rar ud. Vi kommer forhaabentlig til at stifte nærmere Bekendtskab; foreløbig har vi mest set pa hinanden. 2/1 tog jeg saa med Frk. Br. til Horsens (*der arbejder hun jo stadigvæk*). Da vi hidtil (!) var sluppet saa godt fra Epidemien paa Seminariet, havde vi ikke forkortet Ferien som andre, og jeg kunde derfor blive i Horsens til Mandag d. 6. Men Søndag var jeg ikke rask og udsatte derfor Rejsen … og maatte saa blive i Sengen en Ugestid. Jeg var ikke videre daarlig, men havde Temperatur omkring 38. Dr. Fischer-Møller var saa skikkelig ikke at kalde det spansk Syge, men ondartet Forkølelse, saa Frk. Br. fik Lov at passe sin Skole. Jeg havde det uhyre behageligt, flyttede om Eftermiddagen ind paa Divanen i Frk. Branners kontor, for at vi dog kunde nyde godt af hinandens Selskab saa meget som muligt. Jeg kom saa endelig hjem fredag den 17de”.

Lærerne på Joh. L’s skole er nu også ramt af den spanske syge:” Det er en værre Historie for Arbejdet her; dog deler vi jo Skæbne med andre Seminarier Landet over”.

”- Naa, jeg er jo nu ellers faldet til Ro her i denne lille By. Den første Tid, inden jeg kunde komme ind i Lejligheden var rigtig slem; men nu gaar det meget godt, naar undtages, at jeg savner Frk. Branner forskrækkeligt. Vi haaber imidlertid, det skal lykkes at faa hende hertil. Rektor Mortensen stiller sig meget venligt til Sagen og har lovet at gøre, hvad han kan. Saa, hvis nu Skolen udvides, som der jo er al Udsigt til, naar Genforeningen sker, lysner det nok ogsaa for os. Og saa bliver her rart! Alt gaar godt paa Seminariet, flink og elskværdigt Lærerpersonale, og de unge Piger er saa glade ved at være her i Ribe. Jeg har ogsaa truffet mange elskværdige Mennesker, og jeg har en hyggelig Lejlighed; kun er Dagligstuen alt for lille. Saa er det jo rart ar være her saa tæt ved Grænsen i disse Tider. Vaabenstilstandsdagen tog vi alle derned, uden at der da skete noget særligt. Kun var de tyske Vagtposter meget underholdende og fortalte bl.a., at nu kunde de gaa, naar de vilde; de behøvede ikke blive der. Forleden Dag havde jeg Pastor Rosenstand fra V. Vedsted heroppe at holde Foredrag for de unge Piger. Det var meget kønt og varmt; men Slutningen var mig vel

agitatorisk for Dannevirkelinien. Jeg havde ellers bedt ham om at lade være at agitere; men det kan han nu ikke. Jeg havde ham til Aften før Foredraget sammen med 6 andre Gæster, og efter Foredraget var vi 14 til Kaffe, saa Frk. Backhaus havde travlt, hun var ganske alene om det. Men hun er meget flink og hurtig og sørger udmærket godt for mig i alle Henseender. – I Aften venter jeg Bendt og Ellen med Erik, som skal blive her. Rektoren raadede saa stærkt til, at han skulde komme saa hurtig som muligt. Jeg glæder mig til at faa ham herover, tænker, jeg saa vil komme til at føle mig noget mindre ensom"

Joh. L har også været en del ude, men kun til "et veritabelt Middagsselskab hos Stiftsamtmanden, Kammerherre Stemann, hvem jeg havde til Bords. Det var meget fint og stilfuldt, men ikke synderlig morsomt. Ellers omgaas jeg mest mit Lærerpersonale og saa Frk. Wulsten, Adjunkt ved Katedralskolen, som jeg kendte i Forvejen.."

De er alle meget gæstfri over for hende: "Stifstprovst Olesens har for resten ogsaa været uhyre elskværdige og gæstfri imod mig. Ogsaa Biskop Koch og Rektoren synes jeg godt om. Det er jo en by, hvor der kan regnes med Embedsstanden ". *(Ja, Joh. L. er rigtig kommet i godt selskab).*

Det er altså lykkedes for O + P at komme tilbage til Rusland efter fejringen af JJ's fødselsdag og deres sommerophold i Dk (jf O's bidrag d.11.9.18,bog 31, hvor de tager af sted til Stockholm), men åbenbart ikke længe. Hvad der er sket, ved vi ikke, men forholdene blev jo værre og værre, så det var vel nødvendigt at komme derfra i tide – og heldigvis kom de hjem til jul i god behold!

København: december 1918- november 1921, bog 31-34

Bog 31, fortsat
s. 110, 8.4.1919, København, Petras første bidrag i 3 år- i sin fulde længde.

"Jeg maa med Skam bekende, at jeg aldeles havde glemt Bogens Eksistens, da jeg i Gaar traf den mellem Olafs Papirer, nu maa jeg da se at faa skrevet lidt i den. Det var morsomt igen at læse Bogen. Men hvad jeg skal skrive deri, var mindre morsomt at finde paa. Ja, Olaf er jo nu ankommen til New York, jeg havde Telegram forleden, havde ellers gaaet og ængstet mig, da Hermansens Søster og en Ingeniør fra hans Kontor begge to havde fortalt mig, at han ikke kom i Land, da Firmaet var på den "sorte liste". Om dette er bar Vrøvl, ved jeg ikke, Telegrammet var nu da fra N.Y., saa han er da i Land. Det ville ogsaa have været ham en stor Skuffelse at skulle vende om.

En dejlig Rejse havde Gerda og jeg *(de har besøgt Th i Aarhus*), jeg gjorde den gerne om i Morgen, og heldigt, at Gerda var rask hele Tiden, hun har ellers skrantet hele Vinteren, og nu ligger hun af Mæslinger, er rigtig daarlig. Hun har desuden saa slemme Mavesmerter, saa vi ikke har sovet i to Nætter, hverken hun eller jeg. Hun fik Opium i Nat, men det hjalp ikke ret længe. Vi har det jo ellers helt godt her, selv om jeg til Tider synes det hele ser saa sort ud, der er ikke megen Udsigt til nogen Forandring i Rusland, og hvad saa? Ja, man maa jo ikke ængste sig for meget for Fremtiden, det er ogsaa kun i mine "triste" Timer. Jeg savner jo Olaf meget, især er det ængsteligt naar Børnene er syge, nu venter jeg, at Knud en af Dagene ogsaa faar Mæslinger, det bliver saa lige i Paasken. Jeg tænker meget på Ellen der nu gaar og har travlt til Pouls Konfirmation, det er utroligt, at Ellen allerede har en voksen Søn, ja, jeg har jo næsten en voksen Datter, det er ikke lettere

Bog 32, fortsættelse af bog 31, Petra

s. 1

at forstaa. Jeg var i Søndags hos Svigerfader, synes han saa godt ud, desværre har han jo haft temmelig mange drøje Nætter i den sidste Tid.
Fra Rusland hører vi aldrig, saa det er ikke godt at vide, om vore Sager er i Behold, heller ikke hvordan de faa Bekendte, vi har dernede har det, dem tænker jeg nu ellers saa meget paa, min Pige var saa flink, saa jeg vil da haabe, hun ikke har det for slemt. Fruen her er rigtig flink og taktfuld, vi har endnu ingen Stridigheder, og jeg haaber, det helt maa undgaas. Hvor længe hun vil beholde os her, ved man ikke, hvis hun beholder os hele Sommeren maa vi se at leje os alle sammen ind et eller andet Sted en 10 Dage, Børnene trænger alle til frisk Luft. Naa, nu vil jeg slutte og kun sende Jer alle saa mange kærlige Hilsener. Eders heng. Petra"

Olaf, Gerda, Aagot, Knud – forår/sommer 1919

s. 2, d. 16.4.1919,Korsør, Bendt

Frk. Friese var fornærmet på Ellens mand Bendt – Hr Baggesen – over at han ikke skrev Frk. Friese, men kun Friese. Det kommenterer Bendt i dette bidrag:

"Vi har nu faaet Bogen, som denne Gang har været ½ aar om sin Runde, det er meget længe, navnlig naar der er noget der skal svares paa. Her sigter jeg til Frk. Frieses Bemærkning i sidste Del af Svigerfaders Brev Side 83-84 (27-10-18)(*bog 31*). Jeg havde nok hørt, at Frk. Friese var blevet stødt over, at jeg paa Pag 82 havde skrevet "Friese" i stedet for Frk. Friese; men da Frk Friese aldrig havde sagt noget til mig, skønt jeg meget tidt har været i København, og hun al Tid har været lutter Smil overfor mig, har jeg ikke ment det var noget af Betydning, før nu, jeg ser det paa Skrift.
Hvad der staar skrevet, staar skrevet, og Frk. Frieses Tone er ikke pæn. Jeg kunde nok forvente, at Frk. Friese, efter nu snart i en halv Snes Aar at have været betragtet som Medlem af Familien, som jeg selv; og af alle

mine Børn bliver kaldt Tante Jutta, maatte kunde vide, at det var en Skrivefejl fra min Side og ikke nogen Uhøflighed. Hermed er den Sag ude af Verden fra min Side. Bendt".

s. 10, d. 7.5.1919, Rolighedsvej 7, Johan Jacob

Det næstsidste bidrag fra Fader, Johan Jacob, som nu bliver skrevet af hans husbestyrerinde (frk. Jutta Friese):

"Kære Børn.
Først iforgaars fik jeg Bogen efter ikke at have haft den i ½ Aar. Det er meget for længe og maa ikke gentage sig. I maa sørge for den hurtigere kommer til at cirkulere. Jeg siger tak for de mange Meddelelser fra Eder, hvorfor *(af*) dog en Del var mig bekendt. Den megen Sygdom som omtales deri fra forskellige Steder haaber jeg nu maa være ganske forbi, om mig selv og mit Befindende er I jo stadig holdt ajour dels gennem Breve og dels hvad der er mig det Kæreste ved personlig Sammenkomst. Jeg har nu i længere Tid haft det ret godt kun en enkelt Nat af og til et lille Anfald af Aandenød ellers har jeg det godt. Saasnart Vejret bliver mildere og mindre blæsende, haaber jeg at vi kan tage ud til Taarbæk i Midten eller Slutningen af næste Uge. I den gamle Bog (på s. 87) ligger en Recept som Arnold har skrevet, den lader jeg følge da jeg ikke ved hvad den betyder nu vil jeg slutte for Bogen kan komme snart af sted med Kærlige Hilsener til Eder alle. Eders heng. Fader (med egen skrift)".

s. 23, d. 17.6.1919, Aarhus, Theodor

Th synes også, som alle de andre, at bogen har været for længe undervejs: "Derfor maa vi vist undgaa at lade den holde Sommerferie, hvad der ellers har dannet sig en Tradition for". Vi er nu i juni måned, men Th må helt tilbage til at berette om julen:

"Julen tilbragte jeg, som jeg plejer, hos Fader og var saa heldig at træffe sammen med en Del af Familien bl.a. Haralds Kæreste, som jeg ikke tidligere har set. D. 21/2 var jeg igjen i Kbhvn, da jeg var inviteret til Dr. Aug. Petersens 50 aars Fødselsdag. Der traf jeg sammen med hele den gamle Kreds af Skolekammerater med Fruer. Det var en nydelig og overordentlig fornøjelig Fest".

Th fortæller om de mange fester han har været til, bl.a. flere 50-års fødselsdage. Han er jo også selv lige blevet 50 i 1918. Han har en vældig stor og fast omgangskreds, som hele tiden optræder i hans bidrag.
1. Verdenskrigs afslutning præger også tiden og hans beretning. Han og J. Luise har bl.a. gået en tur ved Grænsen, som der skal stemmes om den 10. Februar 2020:

"Skærtorsdag og Langfredag besøgte jeg Joh.L. i Ribe for 1ste Gang og tilbragte nogle overmaade hyggelige Dage. Jeg syntes udmærket om hele Installationen og finder Byen overmaade hyggelig og interessant. Jeg var der i 1914. Vi spadserede flittig i Byen, Plantagen og Omegnen. Joh. L. og jeg tog et lille Svip til Vedsted.
P. Gr. af Smugleriet er Afspærringen skærpet, saa der nu er et ca. 10 Meter bredt Bælte mellem de danske Dragoner og de tyske Grænsevagter. For dog at se lidt til Grænsen, gik vi en lille Tur ind paa en til Landevejen grænsende Hede. Jeg hørte nok et Skud, men gav ikke Agt derpaa. Noget efter blev vi imidlertid raabt an af en Grænsegendarm og fik at vide, at man, hvis man ikke kunde godtgjøre, at man havde et bestemt Ærinde, kun maatte gaa paa Vejen. Paa Opfordring oplyste han, at det var ham, der havde skudt et Varselsskud efter os; og tilføjede:"Da I ikke saa saa farlige ud, vilde jeg ikke spendere flere Skud, men hellere prøve paa at

raabe Jer op". Den Gang mente jeg ikke, at disse Varselsskud kan være saa ubehagelige og farlige, som jeg senere har læst flere Historier om i Aviserne.
Jeg tog til Kbhvn Lørdag Morgen og rejste igjen 2. Paaskedags Aften. Jeg saa Udstillingerne og var til Chokolade hos Petra 1.ste Paaskedag (Lille O's Fødselsdag). Knud laa p. gr. af Mæslinger, men var allerede mg bedre næste Dag. Om P's og Gerdas Besøg i Aarhus, som vi var meget glade for, har hun selv fortalt. Bendt har jeg jævnlig haft et lille Besøg af under hans Tjeneste ved Kalundborg-færgen og St. Bededag til Søndag var Ellen og Børnene med. Børge boede hos mig, de andre paa Skovvejen. Børge rejste Søndag, Ellen, lille E og Jens med Bendt om Mandagen. Det var rart at se dem, og Børnene var mg søde og fornøjelige. Desværre skulle jeg til Lægemøde Søndag kl 1. Sidste Gang B var her, havde han Mavebesværlighed, hvorfor han maaatte søge om at komme hjem, da han ikke kunde taale den Forplejning, han fik paa Færgen. ---
1.-3. Pinsedag var jeg i Kbhvn (Missionshotellets Annex) for at se til Fader. Han var særdeles flink og da Vejret var godt, kunne man rigtig nyde de smukke Omgivelser, han lever i derude i Taarbæk. Både Vandet og Dyrehaven tog sig udmærket ud. Efter at have været i Garnisons Kirken 1ste Pinsedag tog jeg derud og spiste middag. Kl 2 ½ kom Olaf med hele Familien. Efter kaffe og Kager kørte vi (Petra og jeg) en Tur med Fader forbi Kapellet og den sydlige Ende af Ulvedalene til Peter Lieps hus, hvor der var en masse Mennesker. Derfra hjem gennem Klampenborg Port. Opad Bakke og over kantsten er Vognen mg tung at kjøre, ellers gaar det helt godt. For at komme hjem lidt hurtigt tog vi en Bil. Der var jo mg overfyldt med Sporvogn og Tog. 2. Pinsedag tilbragte jeg sammen med O+P. Det var mg morsomt, at O var kommet hjem fra Amerika, hvad jeg ikke anede noget om. Om Formiddagen var O og jeg en lille Visit hos Ludvig og Valborg. Saa gik vi hjem og spiste Frokost, og jeg fik en Beretning om Amerikaturen, som har været mg fornøjelig, og saa de Gaver han havde med hjem til Petra og Børnene. Om eftermiddagen gik Børnene i Cirkus og O. P og jeg tog en Tur ud på Langelinie, hvor der var smukt. Derefter spiste vi middag hos Wiwel og gik saa i Tivoli, hvor vi var inde at se Revyen. P var efter Middagen hjemme at give Børnene Aftensmad. Der var en masse Mennesker i Tivoli, men det finder jeg nu fornøjeligt. Fyrværkeriet saa vi fra Nimbs Terrasse foran Basaren. Tirsdag Morgen tog Olaf af sted (kl. c. 8) til Næstved og skal nok senere til Sverige".

Næste dag efter at have besøgt Jens Nimb, der havde haft slem influenza, tager Th igen til Fader:

"Efter et kort Besøg på Glyptoteket tog jeg ud til Fader. Her kom Petra lidt efter, og vi kørte os en smuk tur med Fader forbi Treparklaagen (?), langs Eremitagesletten og hjem over Kapellet. Efter at være kommet til Byen, gik jeg ind i Tivoli at spise til Aften. Jeg hilste der pa Ludvig og Valborg. Saa gik jeg til Skibet…".

Ja, Theodor havde en lang, begivenhedsrig weekend i Kbh., må man sige.

s. 36, d. 26.6.1919, Marthine og Karl

Karl beklager sig også over bogens sendrægtighed:

"Mange Tak for Meddelelserne gjennem bogen, der denne Gang har været utilbørlig længe undervejs. Det er vanskeligt, for ikke at sige umuligt at finde noget at skrive, naar der smøles saaledes, at Bogen er ½ Aar om at komme rundt." Hurtig Expedition fremmer Konduktørens Tjeneste", stod der i sin Tid i Sporvognene. Det gælder ogsaa Bogen---
Jeg er fuldstændig klar over, at det vil være ganske haabløst at prøve at give et Resumé af, hvad her er passeret, siden Bogen var her sidst. Noget af det vilde ogsaa kun blive Gjentagelse af, hvad andre har fortalt, saaledes, at vi har haft et rart, men meget kort Besøg af Petra og Gerda, senere af Ellen og de to mindste---

Vi var glade for, at det ordnedes sig saaledes, at vi kunde komme med til Pouls Konfirmation. Rejsen derover lagde vi om ad Kbhvn – for at være nogle Dage hos Fader (var ogsaa til Frokost en Dag hos Petra) ".

s. 41, udateret bidrag fra Ribe, Joh. Luise, skrevet ml 26.6. og 26.10 1919!

Bogens lange liggetid bliver igen berørt:

"Ja, det er jo en farlig Redelighed og Skandale med denne Bog, som jeg har beholdt saa længe her. Den kom paa et Tidspunkt, da jeg jo aldeles ikke kunde skrive i den, fordi jeg var syg, og saa har den ligget her og hvilet sig. Det har jo været Ferie, og vi har set mere ell. Mindre til hinanden, direkte ell. indirekte hørt fra hinanden saa det har vel ikke været saa slemt. Nu mener jeg, det rette Tidspunkt er til at sende den ad Sted, da Olaf er vendt hjem fra sin store Udenlandsrejse og Ludv. og Bitten fra Haralds Bryllup, saa er der noget at fortælle om. Nu vil jeg foreslaa, at den cirkulerer meget hurtigt – har man ikke Tid, kan man jo skrive ganske kort – saa tror jeg, det vil gaa meget lettere at faa skrevet i den. Lader man den først ligge, bliver det slet ikke til noget; her taler jeg af egen Erfaring. Jeg vil ellers ikke fortælle noget videre, men overspringe det lange Tidsrum, blot meddele, at jeg nu endelig igen føler mig rask, hvilket er paa Tiden, da jeg blev syg i Begyndelsen af Maj. Jeg er lige hjemvendt fra Efteraarsferie i Kbhvn hvor jeg mest var til Møde. Jeg var dog ogsaa i Teatret til "Ifumin(?)", som jeg kan anbefale, skønt det er pinagtig uhyggeligt. Lige før Efteraarsferien havde jeg et forfærdelig rart Besøg af Ludv. og Bitten. Det er første Gang, jeg har haft et ordentlig langt Besøg af min Familie, saa det var saa meget fornøjeligere. De forrige Besøg, jeg har haft, har været saa kortvarige. Ellers gaar alt nu her sin daglige Gang. Erik passer sin Skole og jeg mit Seminarium. Det er jo en stor Opmuntring for mig, at have ham, men jeg savner Frk. Branner stærkt, og vi lever vedblivende i Haabet om, at hun maa komme hertil. Ja, da Bogen nu skal af Sted, vil jeg ikke skrive mere, men sende de kærligste Hilsener til alle, store og smaa, og anbefale hurtig Ekspedition. Joh. Luise".

Den sendes direkte til Olaf, som så skriver en lang rejseberetning:

s. 44, d. 7.11.1919, Vexiø, Olaf

"Da jeg nu har haft Bogen en Ugestid vil jeg se at faa skrevet lidt i samme. Joh. Louise har været saa genial ikke at skrive Dato over sin Meddelelse, men efter Poststemplet er den kommet til København den 26/10.

Jeg takker for alle de interessante Bidrag, som det har glædet mig meget at læse, da jeg jo sjælden har haft Lejlighed til at se Bogen i de sidste Aar, men naar den er saalænge undervejs, som den synes at være er det maaske ikke saa mange Gange jeg er gaaet glip af. Jeg har jo tilbragt den største Del af den Tid jeg har været her til Rejser og har rigtig faaet set mig om i en Del af de Lande jeg ikke har været i tidligere. Først var der jo Amerikarejsen som var særdeles interessant, navnlig morede jeg mig udmærket paa de 2 Sørejser frem og tilbage, og jeg var ikke søsyg nogle af Gangene, men havde et vidunderligt fornøjeligt Rejseselskab begge Gange, men siden denne Rejse har jeg da for Resten talt med de allerfleste af Eder. Den sidste Rejse til England, Frankrig, Spanien, Italien var ogsaa særdeles interessant, paa den maatte jeg baade på Ud og Hjemrejsen ligge en Dag i min Køje, jeg var ikke syg, men jeg ville blive det hvis jeg stod op. Foruden det forretningsmæssige jeg havde at besørge fik jeg jo Lejlighed til at se en hel Del paa denne Rejse som havde stor Interesse for mig, men jeg maa dog sige at hvor jeg har været og hvad jeg har set, saa er der dog bedst i Danmark. I England saa jeg jo mest til Birmingham, men tilbragte og nogle enkelte Dage i London, men der var ikke Lejlighed til at se ret meget uden Gadelivet, da jeg havde en Del at besørge. Dette er jo meget stærkt

i det baade Vogn og Personbestand(?) er betydelig større end vi er vant til hjemme, men saa er til Gengæld jo ogsaa Gaderne større. I London er der jo overalt i Byen stor Trafik, jeg synes ellers at man i New York kan se mere trafikerede Gader end i London, men i N.Y. er det i det væsentligste enkelte Gader der er saa trafikerede. Det engelske Landskab minder mange Steder meget om det danske, hvilket vel nærmest kommer af de mange levende Hegn. Byerne er til at brække sig over, naar man kommer til saadan en engelsk By, saa ligger der en Masse smaa Huse alle sammen ens idet man jo der for det meste har sit eget hus, jeg synes alligevel der maate kunne være lidt mere Afveksling i Byerne. Paris ver jeg kun i en Dag paa Gennemrejse, men jeg syntes det var en smuk by med mange pragtfulde Bygninger, jeg var på Toppen af Eifeltaarnet hvorfra der er en dejlig Udsigt over Byen, og saa var jeg en Biltur ad Champs Elysé og i Bologneskoven. I Spanien tilbragte jeg den største Del af Tiden i Bilbao hvor jeg boede hos vor Afdelingschef der, det vil sige jeg tog ud hver Aften til hans Sommerlejlighed. Det er en Ing. Paludan-Seedorff, en Broder til Seedorferne fra Aalborg af hvilke en Del af Familien husker en del. Han er gift med en særdeles god Veninde af Agnars Kone. Der var en dejlig Strand lige ud til den biscayiske Havbugt med Amerika som nærmeste Land. Jeg havde der Lejlighed til at overvære en Tyrekamp, hvor der blev dræbt 8 Tyre af 4 Toreadorer der alle eller i hvert Tilfælde de 2 var Spaniens bedste Toreadorer. Da jeg senere paa Rejsen var i Sevilla blev deres Huse vist mig som en Seværdighed af Droskekudsken der viste mig Byen. Tyrekampen var særdeles interessant og var ikke nær saa raa som man skulle tænke sig, fraregnet Kampen med Rytteren hvor det gik slemt ud over Hestene, men det øvrige Angreb og Kamp med Tyren foregik alt sammen Ansigt til Ansigt forfra saa man uvilkaarlig faar det Indtryk at Tyren er langt den bedst stillede. Fra Bilbao rejste jeg til Italien efter først at have besøgt Madrid (rædsom kedelig og uinteressant By fraregnet nogle særdeles interessante Malerier paa Museet, hvor desværre Velasques Salen var lukket); Barcelona og Sevilla, den sidste var umaadelig interessant, det var egentlig den første rigtige sydlandske By jeg saa i Spanien. Jeg saa der Masser af gamle Ruiner fra Romertiden, fra Maurertiden og fra den katolske Tid med den umaadelige Katedral samt i Eubis Mestfin(?) en fuldt moderne Fabrik (Staalværk) saa jeg paa en Dag fik gennemlevet hele Menneskenes historie i store Træk. Barcelona er en rigtig beskidt By, men der ligger et dejligt Parti paa et højt Bjerg i Udkanten af Byen hvor man har Udsigt over hele Byen og over Middelhavet. Fra Barcelona rejste vi, Seedorf og jeg, til Genua med Baad over Middelhavet, en vidunderlig Sejltur (46 Timer). I Italien interesserede jeg mig mest for Genua som er en umaadelig interessant By. Domkirken i Milano regner jeg ogsaa for en af de Ting jeg aldrig glemmer navnlig udvendig og saa Venedig selv om Byen gør et meget forfaldent Indtryk saa er det dog herligt at bevæge sig rundt i Gondolerne, og at se en By hvor der ikke findes en Vogn er jo ogsaa ejendommeligt. Markuspladsen er dejlig, men derimod blev jeg skuffet over selve Markuskirken. Naa det bliver nok alt for ud (?), naar jeg saadan begynder at skrive om Rejsen. For Øjeblikket er jeg i Vexiø da Hermansen er i Norge og Rubin i Tyskland, saa maa jeg tilse Forretningen her en Tid, og desuden skal jeg ogsaa have gjort deres Regnskaber i Orden etc. Petra og Børnene har det godt, selv om P selvfølgelig er ked af ikke at have noget ordentlig hjem og af at jeg er saameget paa Rejse; men vi nyder jo saa saameget desto mere den Tid vi er sammen, naar jeg er hjemme. Nu kun mange kærlige Hilsener til Eder alle Eders heng Broder Olaf".

s. 54, d. 11.11.1919, Korsør, Bendt

Som Th fortalte, kunne Bendt ikke tåle kosten på Kalundborg-Aarhus-færgen:

"Her gaar alt, - ja, ved det gamle kan man vel ikke sige, naar det er for et lille Aar, man skal skrive, for her er da sket en Del Forandringer. Jeg kom hjem fra Aarhus i Juni, da jeg havde faaet mig en Tyktarmskatar m.m.

og maatte holde Sengen i nogen Tid med varme Omslag; da jeg kom op kom jeg paa streng Diæt, der i Grunden bekom mig udmærket. Jeg begyndte Tjenesten igen d. 16. Juni; det var den ny Tjeneste, 12 Timer Tjeneste, 24 Timer fri og 1 Fridag om Ugen. Jeg er glad ved den Tjeneste, nu har vi da kun 2 Nætter om Ugen, og her var efterhaanden kommen saa mange Bestemmelser og Ordrer, som naar de skulde overholdes, hvad man jo maatte forudsætte var Meningen, nødvendiggjorde at Besætningerne var til Tjeneste hele Døgnet rundt, hvad der dog ingen kan holde til i Længden. (*I forbindelse med et 1. Maj foredrag, d. 1/5 2021 hørte jeg, at søens folk i modsætning til andre først i 1950 fik indført regler om en 8- timers arbejdsdag!)* Fra 1. August blev jeg Reservefører, vi havde da ventet at blive forflyttede til Fredericia, men da der paa Grund af Bolignøden ikke maatte flyttes mere rundt end strængt nødvendigt, saaa blev vi her og haaber vi, naar jeg faar min Udnævnelse til Skibsfører, da at komme til Fredericia".

Bendt og Ellen gør meget, for at deres børn skal få en god skoleuddannelse. Børge forsøger de at få ind på Sorø Akademi, så han går i øjeblikket på et forberedelseskursus på Sorø skole, hvor det går godt. Erik bor hos Joh. Luise i Ribe og går i skole der, fordi der ikke er en latinskole i Korsør.

"Poul gaar det ogsaa rigtig godt, han er jo ikke saa hurtig til at opfatte som E. og B, men han er grundig og akkurat. Søster *(lille Ellen*) gaar det saa jævnt med; bedst gaar det med hendes Dans og Musik, det sidste begyndte hun med efter Sommerferien, og hun spiller nu smaa Stykker rigtig nydeligt. --- Vi har jo rejst en Del i den forløbne Tid siden Bogen var her, hovedsagelig København, Taarbæk og Ribe. Ja, hele min Sommerferie 23-30 Juli boede vi i København og tog ud til Taarbæk om Dagen eller andre Udflugter".

Petra og Olaf, København 1919

Dragør 1919: Aagot, Bitten, Olaf, Gerda, Knud, Petra
(de 2 forreste piger og drengen til højre for Petra ved jeg ikke, hvem er)

s. 58, udateret, skrevet mellem 11.11. og 30.11.1919, Fader
"Kære Børn
Mange tak for de forskellige Meddelelser som det har interesseret mig meget at læse. Om mig og mit Befindende mener jeg ikke at der behøves at skrives noget om i Bogen da jeg jo stadig holder alle ajour med det. For Øjeblikket har jeg det meget godt. Kærlig Hilsen til Eder alle. Eders heng. Fader"

s. 65, 11.1.1920, Aarhus, Theodor

"Glædeligt Nytaar og Tak for Meddelelserne i det gamle. Forhaabentlig kommer der mere Fart i dem i det nye Aar. Opregning af ½ Aars Tildragelser vil blive lidt langstrakt og jeg skal derfor indskrænke mig til nogle faa Meddelelser".

Th har i sommerferien udover København bl.a. været i Göteborg og Trollhättan, hvor han mødtes med Overlæge Jacobsen fra Aarhus og rejste videre rundt med ham:

"Julen tilbragte jeg hos Fader i Kbhvn. Jeg boede paa Annexet. Nu da linie 2 kjører lige til Døren, er Afstanden ikke saa stor. Fader havde det ganske godt, men han føler sig mg træt, og naar der er mange samlede har han Fornemmelsen af ikke at være rigtig med, da han ikke kan opfatte indbyrdes Samtale mellem andre. Nattesøvnen er ogsaa mg jævnlig daarlig. Juleaften var O, P og alle Børnene til Aftenspisning og Juletræ. De var mg søde og fornøjede. Som sædvanlig blev vi jo godt beværtede under hele vort Ophold (vi: Joh.L. og jeg). 2. Juledag var L, B. og Dagny til Middag og om Lørdagen var E. og B. og alle Børnene der hele Formiddagen til kl 2 ½. Jeg var overordentlig glad ved at træffe hele Familien. Lille E. sang nogle Julesalmer

rigtig pænt. Alle saa de raske og fornøjede ud (Kun var Erik slemt plaget af Snue). Kl. 3 var de alle 7 samt Joh. L. og Olafs 4 Børn henne at se "Tornerose". Samme Aften var Joh.L. og jeg til Aften hos O. og P. og spillede bagefter 4 Robber(?) Bridge. Jeg kom ogsaa jævnlig der til Morgenkaffe.

Lørdag var Joh. L. og jeg til Frokost hos Nimbs, hvor vi traf Knud og Edith og lille Fanny, som er mg sød, og er til en ganske overordentlig stor Opmuntring for Jens. Om Aftenen var Joh. L., O. og jeg til den forsinkede Mindeforestilling for Goldschmidt (*1819-1887*). "Skavanken" *(skuespil i 3 akter fra 1867 om Prokurist Severins liv i Kbh 1806)* var hyggelig og smukt iscenesat og blev godt spillet. 2. Juledag var jeg (alene) til Eftermiddagsforestilling og saa "Hævnen"(*Også af Goldschmidt*).

s. 71, d. 18.1.1920, Aarhus, Karl

"--- Da det er hen ved 7 Maaneder siden, vi sidst havde Bogen her, er det mig umuligt at give ordentlig Besked om den Tid. Det kan kun blive spredte Meddelelser. – I September var vi et lille Besøg i København, og Taarbæk for at se til Fader og var glade for at finde ham saa rask som han var. Denne Dag sad han længe – i et dejligt Solskinsvejr – nede ved Havnen. Slutningen af September og til midt ind i Oktober var vi optagne af Konfirmationsfester. Den 28. September havde jeg Konfirmation, og vi var saa den Dag til Middag hos en af Drengekonfirmanderne. Vi skulde ogsaa have været hos en af Pigerne .--- Den 5. Oktober var vi til konfirmation i Nystrup Plantørbolig ved Klitmøller (det var Marthines Søstersøn, der blev konfirmeret). Vi skulde ogsaa have været til Aagots Konfirmation. Men desværre kan man ikke være 2 Steder paa en Gang, og det andet havde vi lovet over et Aar i forvejen. Vort Thyophold var netop i de Dage, da vi havde en herlig Eftersommer. --- Lad mig endvidere meddele at Th var hos os Nytårsaften. Kl 11 ½ var vi til Gudstjeneste i St. Pauls Kirke, hvor det var min Tur til at have Tjeneste. Der var, som altid, ved den Lejlighed fyldt indtil Trængsel.
Saa for denne Gangs kun Tak for Meddelelserne i bogen (O's Rejseberetning fandt vi meget interessant) og mange kærlige Hilsener til alle fra Marthine og Karl".

s. 75, d. 28.1.1920,Ribe, Joh.Luise

" --- Jeg har talt med mange af Familien I Julen og Juleferien har Th. jo fortalt om. Efter hans Afrejse passerede ikke saa meget. Det var saadan, at Agner og Valborg kom hjem og sammen med Olaf og Petra var hos Far Nytaarsdags Aften. Jeg traf dem alle. O. og P. allerede paa Vejen – da jeg vendte hjem fra Det Kgl. Theater, hvor jeg sammen med Frk. Branner havde set "Hemmeligheden", som jeg for resten ikke finder, der er videre ved; men det bliver godt spillet. Næste Morgen, altsaa d. 2. Januar, rejste jeg med Frk. Br. til Horsens og var der til d. 6e. --- Turen fra Horsens til Ribe d. 5. gik ogsaa godt. Jeg traf Erik i Fredericia, men han foretrak en anden Kupé, mest fordi jeg rejste saammen med hans Lærerinde, Frk. Wulsten. I Brammninge, hvor der var ¾ Times Ophold mødte vi jo en Mængde fra Seminariet og Kathedralskolen i Ribe, og vi forkortede Ventetiden ved at nyde en Genstand i Bramminge mt komfortable Palmehave. --- "

Afstemningen om den dansk/tyske grænse nærmer sig, og det er selvfølgelig i Ribe, der ligger så tæt på grænsen, en vigtig begivenhed. Der kommer også "Wienerbørn" til byen. Efter 1. Verdenskrig sendtes fra 1919-25 ca. 20.000 østrigske børn på midlertidigt ophold i Danmark. De fleste fik ophold i danske familier. Nogle blev adopteret, og mange fik varig tilknytning til Dk. I 1935-37 og efter 1948 kom mindre grupper igen hertil. Vores gode ven, Hans Aspöck, min mands gymnasiekammerat, ved, hvad det drejer sig om, da hans far var Wienerbarn.

”Ellers er vi jo her som alle Vegne, eller maaske endda mere, optaget af Genforeningen. Mærkeligt nok, var her intet at bemærke, da Freden blev sluttet. Jeg var vist den eneste, der havde Flag oppe den Dag. Nu skal vi have vores Pedel og 3 Elever med at stemme d. 10. Grænsen aabnes jo ikke endnu; men en Klasse af Eleverne havde da i Forgaars været ovre og drukket Kaffe i Hvidding Kro og sunget og spillet for en Mængde Tilhørere, saa jeg tror, vi vil prøve at komme derned d. 11te, hvis Vejret ikke er helt umuligt. Wienerbørn venter vi her til Byen i Februar. Jeg har ikke Plads og Seng, men jeg enes med Frk. Boling om en Dreng, som saa skal bo der, og som vi i Fællesskab sørger for. --- Han (*Erik*) er sød og flink og meget velanskreven i Skolen. Baade han og jeg er svært glade ved at have Ellen (*Eriks mor og Joh. L's lillesøster*) her i denne Uge. Torsdag kommer Bendt og henter hende, og Fredag rejser de. Hvordan det staar med Udsigterne til at faa Frk. Branner herover, ved jeg ikke for Tiden. Vi haaber jo stadig. Foreløbig venter jeg hende til Fastelavn, men det bliver jo kun et lille Besøg---”.

s. 84, d. 25.2.1920,København, Petra

Petra og Olaf har været til valgaften hos Wivel *(senere Wivex: Grundlagt i 1880 under navnet Restaurant Wivel af kammerråd Carl Christian Wivel og lukket i 1964. Bygningen jævnet med jorden. Den lå i Tivolis facadebygning Vesterbrogade 3)*. Bendt taler i sit bidrag om bolignød i Fredericia og omegn. Det samme gør sig gældende i København:

”Ja nu maa jeg jo se at faa skrevet, jeg tør slet ikke se efter Joh. Louises Dato. Olaf er ikke til at formaa til at skrive, saa I faar nøjes med mig denne Gang, og jeg synes slet ikke, jeg har noget at fortælle. Olaf er hjemme for Tiden, det er jo det bedste, men nu rejser han snart igen til Sverige og saa vist siden om ikke længe til Frankrig. Vi har lige været ude hos Svigerfader, vi syntes, han har det godt. Han sover jo temmelig meget nu om Dagen, om Natten er det ofte mindre godt. Det har ellers været en ængstelig Tid nu med al den spanske, jeg var meget ængstelig denne Gang, der døde flere vi holder meget af men heldigvis da ikke af vor nærmeste Familie, lad os sige det i en god Stund. Det er rart, Dagny nu er helt rask igen (*hun har haft blindtarmsbetændelse og er blevet opereret*), vi ser saa sjældent nogen derudefra, men saa meget des mere glade er vi, naar vi endelig ser dem. Ja hvad har vi oplevet. Julen vil jeg da ikke skrive om, ellers har vi ikke ført nogen Selskabelighed. Vi har været et Par Gange hos Olafs Amerikavenner Dr. Bjerrums, de er saa gæstfri, har et meget smukt Hjem, de har ogsaa været her til Bridge en Aften, men vi er jo ikke rigtig indrettede paa ”fint” fremmed Besøg her. Afstemningsaftenen (*om Genforeningen d. 10.2.*) var vi hos Wiwel, hvor der især til at begynde med var umaadelig stemningsfuldt og smukt, efterhaanden var der mange der havde faaet lidt for meget af de vaade Varer, saa det hist og her i Salen udartede til smaa Slagsmaal, det var især, hvis de fik fat i en, de skældte ud for Tysker eller tyskvenlig. Der var en saadan masse mennesker, Bordene var stillet aldeles tæt, saa det næsten var umuligt at bane sig frem. Men alt i alt var det meget morsomt, og vi var glade for at være med. Maden var mer end elendig, men det var jo en Bisag. Jeg vilde gerne have været til Flensborgaften der i Aften, men det er i høj Grad sidst i Maaneden! Vi søger og søger på Lejlighed, i Dag var vi oppe at se paa en paa Svanemosegaardsvej. Det er hos en Kunsthandler og Kommunelærer, han hedder Vestergaard, han skal rimeligvis rejse paa Studierejse et Aarstid (hvis han faar Orlov) lejer saa sin Lejlighed ud fra 1ste April, der er 4 smaa Værelser og Køkken, nogle Møbler, det er en kvistlejlighed med en Masse Sol og Lys. Han vil gerne leje ud til os, nu kommer det an paa, om Ejerinden af huset vil have Børn i Huset, hun skal være slem. 150 Kr. mdl, det er jo ikke saa slemt, der var fælt snavset (han er fraskilt) saa det var vel fordi ingen passer det hele. Det var en saa ualmindelig tiltalende mand, saa vi sad der over en Time, og jeg haaber jo nu paa, at det bliver Alvor. Det tager på Nerverne med saadan en arrig en, og hun kan ikke lade være med at skælde ud, selv om jeg ikke svarer, efterhaanden er jeg jo nok noget mere hærdet derimod end i Begyndelsen; men jeg har aldrig hverken i mit eget Hjem eller som Barn været

vant til at skændes med Folk. Børnene har det godt, heldigvis. Drengene er glade for Skolen, jeg synes, de har lært meget i det halve Aar. Vi har ikke faaet en ny russisk Lærer endnu, vi vilde vente til den spanske var forbi, nu skal vi saa avertere en af Dagene. Aagot har jo ikke meget at gøre, det har nu været meget rart lige i den sidste Tid, da hun har hjulpet mig en Del. Dorthe var syg i 3 Uger, hun var faldet ned af en Trappe, nu er hun nogenlunde rask igen, men jeg synes dog det er Synd at saadan en gammel en skal gaa og arbejde; hendes ene Ben gør noget ondt endnu. Ja, nu vil jeg slutte med de kærligste Hilsener til Jer alle fra hele Familien her. Ved Eders heng. Petra".

s. 89, d. 3.3.1920,Korsør, Ellen og Bendt

Bendt er igen syg, nok efterveer af tarmkartaren, og den spanske syge – den spanske(1) som Petra kalder den – florerer:

"Hjertelig Tak for Bogen som vi modtog i Dag, denne Gang har Bogen kun været 4 Maaneder om sin Runde, et stort Fremskridt fra 7 mdr. I November og December passerede der vist ikke noget af Betydning, jeg sad jo med mit Ben og plejede Bylder- det trak ud til Nytaar, saa jeg først igen kunde begynde min Tjeneste d. 6. Jan. --- Børge har ikke været hjemme i 5 Uger. Rektoren har forbudt Eleverne at rejse for at forebygge, at der kommer Spansk Syge til Sorø, de har ikke haft et Tilfælde paa Skolen og Rektoren har ment, hvad der sikkert ogsaa er rigtigt, at rejste først Børnene med Toget til Kbhvn og Korsør, hvor Sygdommen jo havde slemt fat, saa vilde de straks faa den paa Skolen. Fastelavnsferie var der ikke noget der hed, Drengene maatte pænt i Skole Fastelavnsmandag, men saa faar de den godtgjort senere. Nu er Sygdommen jo svært på retur, saa det kan jo være, at Karantænen bliver hævet i denne Maaned (*Det minder om danske tilstande, Corona-karantæne, anno 2020/21).*--- Jens er nu snart en stor Dreng, han er flink til at løbe i Byen for Mor, han vil gerne sende en Hilsen med til Bedstefader og alle sine Tanter og Onkler. Jeg synes ogsaa det var helt fornøjeligt om Bogens Rammer blev udvidet til den yngre Generation, saa vi da ogsaa fik lidt at vide om deres Liv og Virken (Et *forslag Joh. Luise omtaler på side 83 bog 32, som Agnar og Valborg har ytret ønske om*).

1)Den spanske syge (Sygen fra Kansas, USA, som altså ikke kom fra Spanien) var en influenza pandemi fra 1918-1920. Mere end 50 millioner døde, deraf 15-18.000 danskere.

Deres far, Johan Jacob, når heldigvis at få bogen endnu engang og skriver sit sidste bidrag med hjælp fra Frk. Friese. Det er udateret, men skrevet mellem den 3.3. og 28.3.1920:

"Kære Børn.
Tak for de forskjellige Meddelelser, da vi jo stadig skriver rundt til Jer Børn og jeg af og til ser Jer vil jeg kun sende alle en kærlig Hilsen, da jeg i disse Dage er en Del træt. –(*Og så med rystende egen hånd*) Eders Fader".

s. 100, d. 7.4.1920,St. Magleby, Ludvig

I St. Magleby er man meget optaget af det, vi siden hen har kaldt Påskekrisen 1920, hvor Chr. 10. afskediger regeringen under den radikale Zahle, bl.a. i et forsøg på at få ændret folkeafstemningen vedr. den nye grænse, hvor kun Zone 1 kommer tilbage til Danmark. Kongen og de konservative ville på alle måder forsøge at få zone 2 med Flensborg med tilbage til landet. Zahle mener, at man skal respektere folkeafstemningen og vil derfor ikke udskrive valg. Kongen vælger

højesteretssagfører O. Liebe til at lede et forretningsministerium og udskrive valg. Radikale Venstre og Socialdemokratiet er imod Liebe og taler om et statskup; der opstår tumulter og trues med generalstrejke. Derfor vælges et nyt forretningsministerium under ledelse af overformynder M.P. Friis, som så udskriver valg den 26. april. Friis-ministeriet støttes af alle Folketingets partier, og den spændte situation afvikles hurtigt.

"Vi er selvfølgelig i høj Grad optagne af Begivenhedernes Gang her i Landet i Paasketiden, hvad, der i historisk Betydning nok kan sammenlignes med Slaget ved Rheden og do ved Slesvig. Vi glæder os over Kongens energiske Optræden over for Zahle, er ked af at han lod Liebe falde; men kan ej lægge Skylden derfor paa ham; thi da de Konservative svigtede og gik med den radre(?)-socialist. Blok, saa kun Venstre holdt Stand, var der vel ikke andet at gjøre. Det er jo afgjort ringere Mand i national og religiøs Retning, der udgør Min. Friis. Nu maa man haabe paa Valget; blot er jeg noget bange for, at ogsaa der de Konservative svigter og Fr. skrækkelig, ligesom her og ved Valget i 1918, hvor jo alle regnede, at Z. fik ca. 20.000 konservative Stemmer".

Ludvigl fortæller lidt om Dagny og hendes blindtarmsbetændelse, der har forårsaget 8 ugers forsømmelse i skolen: "saa haaber vi, at hun kan indhente det forsømte, saa hun kan faa sin Pigeskoleexamen" og om Harald, der nu er blevet læge i Thisted:"Harald og Jenny lever vel i Thisted. H. har stadig meget travlt; der er mange Operationer og han er stadig helt alene om at skrive Journalerne".

Ludvig har åbenbart også selv været syg for han taler om 3 bryllupper, han ikke kom til pga sin sygdom og recreationsrejse, og den spanske syge har været et stort problem: "Det ene af dem var et, hvor Bruden nu er død af spansk Syge tillige med en Broder (de kom i samme Grav); de var Forældrenes eneste Børn, saa det er en gribende Sorg. I det hele tog den spanske Syge meget alvorlig fat herude især. Mange var overordentlig haardt angrebne og mange, særlig Unge, døde deraf. Nu maa I nøjes med disse hastige Optegnelser for denne Gang, og saa sender vi Eder alle de kærligste Hilsener fra os. Eders hengivne B. og L."

s. 104, d. 25.4.1920, Aarhus,Theodor

Th har været i Kbh for at besøge J.J., som er dårlig:

"I Begyndelsen af sidste Uge fik Soldaterne Orlov til Erstatning for en bortfalden Paaskeorlov (*vel pga Påskekrisen)*, og jeg tog saa over til Kbh, hvor jeg var fra Søndag til Tirsdag inclusiv. Fader havde det nu mg bedre. Det havde denne Gang været et svært Anfald med mg Træthed og Døsighed, saa han maatte ligge til Sengs nogle Dage. Da jeg kom, Lørdag Aften, var han lige gaaet til Sengs, men han saa rask ud og befandt sig vel. Olaf og Petra, der havde været saa venlige at modtage mig paa Banegaaarden, gik med hjem. Om Søndagen var Fader ogsaa særdeles flink. Han, Frk Fr. og jeg sad og passiarerede til kl 9 ½, da han gik i Seng. Mandag var han derimod en Del ringere, mg træt og døsende, og havde en urolig Nat. Tirsdag var han igjen som om Søndagen og jeg haaber, det skal vedblive at gaa fremad, saa han efter Bestemmelsen, hvis Vejret bliver lidt mildere, kan tage paa Landet d. 11.5."

Th fortæller dernæst, at han har været i teatret med O+P, har besøgt Jens Nimb. Han besøgte også O+P efter teatret og fortæller, at de har fundet en lejlighed på Monradsvej. Kontrakten er dog ikke skrevet under endnu. Lille O blev 13 år og havde 9 drenge til "selskab hos sig om Søndagen". Th rejste begge gange over Kalundborg hjem, "hvilket er en ny behagelig Tur, men man ødelægger jo 2 Dage paa den Maade". Så fortsætter han: "I morgen (*d. 26.4.20)* finder jo Valget Sted. Blot det maatte give et godt Resultat. Meget venter jeg mig ikke. Dog finder der antageligvis en Forskydning Sted mellem Radikale og Venstre, naar det

blot ikke udjævnes med det forøgede Mandatantal, den ny Valglov sikkert vil give Socialisterne. Tak for Meddelelserne og kjærlig hilsen Eders heng. Th".

s. 108, d. 21.5.1920, Aarhus, Karl og Marthine

Bogen har nu ligget hos dem i næsten en måned, og det skyldes:

"at vi har ligget i Hovedrengøring – er nu heldigvis færdige – og saa dette, at de fleste af vore Tanker i den mellemliggende Tid har været i København, hos vor kære Far og Svigerfar. Man har ligesom ikke kunnet tage sig sammen til Skriveri udover det, der havde forbindelse med Rolighedsvej. Vi var jo – som I vel alle ved – derovre den 8. og 9. Maj – kunde desværre ikke blive længere. Den sidste Dag – og navnlig da vi sagde Farvel – syntes jeg Svigerfar var ualmindelig kvik. I Dag er Th rejst derover – saa har jo alle været der i Løbet af de sidste 14 Dage. Hvor er det dog godt, at Svigerfar ingen væsentlige Smerter har og bliver passet saa godt. Vi var glade for, at vi naaede derover, selv om det var svært at se Svigerfader saa svag og sige Farvel til ham. Det er rart at O+P og L+B er saa nær – i saadanne Tider ønsker man jo mere end ellers, at Afstandene ikke var saa lange og saa dyre".

Der fortælles så om alle deres aktiviteter, og de slutter med at skrive: "Vi synes det er en ganske udmærket Lejlighed O+P har faaet og siger dem "Tak for sidst"".

Mht. Johan Jacobs død ved vi ikke præcis, hvornår han døde. I en præsteoversigt står der, at han døde i 1918, men det er jo i hvert fald forkert. Det næste bidrag i bogen kommer fra Joh. Luise, skrevet d. 12.7.1920. Hun nævner hans begravelse, så på et eller andet tidspunkt mellem d. 21.5. og 12.7 1920 er deres far død.

s. 111, d. 12.7.1920,Langbjerggaard pr. Basse, Møen, Joh. Luise

"Ja, nu er det vist paa Tiden Bogen kommer i Gang igen. Jeg har ikke anstrengt mig saa meget for at faa den af Sted før, for vi har jo alle været samlede ved Faders Begravelse. Men nu synes jeg, vi skal se at faa den i regelmæssig Gang, nu da vi ikke mere har noget fælles Hjem, er det saa meget vigtigere at den kommer nogenlunde hurtigt omkring. Jeg foreslaar saa ogsaa, at vi alle skal møde i Kbhvn d. 23. Oktober(*forældrenes sølvbryllupsdag*) og saa gentage det hvert Aar. Det kan jo blive bekosteligt og vanskeligt for nogle af os, men vi skulde dog samles en Gang om Aaret helst paa en Mindedag, og saa maa det vel blive den bedste, og paa den har vi jo ogsaa Mindet om Sølvbrylluppet, som jeg synes er en af de dejligste Dage, vi har haft sammen med Far og Mor. Men vi skulde jo altsaa have en reel Besked om det og have enten Ludvig ell. Olaf til at ordne det. Ellers har jeg ikke meget at berette. Jeg styrtede hjem til Eksamen, og jeg var ikke færdig med alt det Eksamensskriverier før den sidste Dag, jeg var derhjemme 7.7. --- Vort Afgangshold var ikke videre dygtigt, men det gik efter Omstændighederne meget godt. – Jeg rejste fra alle Genforeningsfestlighederne i Ribe, heldigvis. Jeg skulde ellers have været med, som eneste indbudte Dame, til Kongefrokost hos Stiftamtmanden, og det vilde jeg umaadelig nødig under disse Forhold. Jeg var i Kirke i Stege, der var vi Frk. Branner, hendes Søster og jeg, kommet til Aftenen forinden, og Kl. 3 kørte vi med Omnibil herud til Langbjerggaard, hvor vi nu opholder os. Her er dejligt. D.v.s. Værelsernes Udstyr er meget primitivt, men Maden fortrinlig og Egnen vidunderlig.--- det er absolut det kønneste Sted, jeg nogensinde har ligget paa Landet.---M. H. til den yngre Slægt, saa er det jo uhyre glædeligt, at Dagny fik saa fin en Eksamen, og at Børge kom op paa Akademiet (*der var ellers stor rift om pladserne, så Bendt frygtede, at det ikke ville lykkes*). Erik klarede sig ogsaa fint (7,21); men det er jo ikke saa vigtigt i Aar, da det kun er Oprykningsprøve til 4.Mel.

Men Gudrun (*Arnolds datter*)har jeg ikke hørt noget om, hun har jo været oppe til Mellemskoleeksamen? Ak ja, vi er jo nu snart Slægtens ældste. ”

Joh. L fortæller så, at Frk. Branner tager hjem lidt før, fordi hun skal pakke til sin flytning. Det er åbenbart lykkedes, at få hende til Ribe. ”Flytning er noget, vi har haft meget af det sidste Aar. Forhaabentlig er Haandværkerne færdige til den Tid *(5.8. hvor frk. Br. flytter ind*)”. Til sidst takker hun Dagny og Petra for breve.

s.117, København d. 22.7.1920, Olaf

Olaf takker for bidragene, hvoraf en del er forældede. Hermansen har været i byen, men O selv har været hjemme i en god lang tid, hvilket han glæder sig over. Han fortæller, at de på deres fars fødselsdag (5.7.) har haft besøg af Frk. Friese, Ludvig, Bitten, Dagny og Agnar. Efter kaffen gik de på kirkegården. ”Graven var blevet kønt anlagt efter nedenstaaende Mønster, hvor Stregerne er Buxgbomhække (smaa)” osv. Han har lavet en fin lille tegning. Han har også fået penge til at købe kranse og andet for af bl.a. Ellen og Bendt. Der er penge tilovers, og dem vil han gemme til deres mors fødselsdag. Han har været i Aarhus og haft en særdeles hyggelig fornøjelig dag hos Theodor. Karl var desværre til møde, men han nåede dog at træffe ham og var også til kaffe hos Marthine og ”saa for første Gang deres Hjem som jeg fandt særdeles tiltalende”.

Den 15. Juni 1920 er den officielle Genforeningsdag i traktaten, og det fejres i hele Danmark. For O. og familien blev det også en meget begivenhedsrig dag og lidt dramatisk, da både Aagot og lille Olaf besvimer:

”Saa kommer Genforeningsdagen som vi søgte at faa det mest mulige ud af. Om Formiddagen var jeg med Aagot Olaf og Knud inde paa Raadhuspladsen at høre paa 200 Mands orkestret, det var ganske stemningsfuldt da det samledes, de kom jo i 6 Dele fra 6 forskellige Sider, idet det om Morgenen havde gaaet i gennem Byen i 6 forskellige Grupper i forskellige Gader; da vi havde staaet noget sagde Aagot at hun var træt og ville gaa hjem, jeg sagde saa hun skulle gaa til en Sporvogn hvad hun gjorde, men paa Vejen besvimede hun om Halsen paa et fremmed Mandfolk, som saa hjælper hende over til Sporvognen hørte jeg bagefter; lidt efter da jeg ser paa Olaf staar han og fægter med Armene og dratter saa besvimet om, jeg fik ham saa samlet op og vi tog saa hjem til Middag eller Frokost kl 11., hvorefter Petra, Drengen og jeg gik i Frederiksberg Kirke og hørte Pastor Dahl, som holdt en ganske udmærket Festgudstjeneste i den smukke og smukt pyntede Kirke. Derfra gik vi hjem til Kaffen hvorefter P. og jeg samt min Svigerinde Marie (gift Kaptajn Nielsen) tog til Byen for at sige Farvel til Kongen inden han rejste og vi naaede ogsaa Todlboden i rette Tid til lige at møde ham og Dronningen og se dem gaa ombord og sejle og uden Salut. Det var umaadelig højtideligt; paa Hjemvejen hørte vi lidt Koncert paa det Kongelige Teaters Loggia. Efter Aften gik vi saa med alle Børnene i Frederiksberg have at høre Koncert der fra 7-8 ½, hvorefter Aa og jeg kørte direkte til Tivoli for at høre de samlede Sangforeninger synge paa Kunstnerplænen; der sang ogsaa Cornelius Petersen, her kom ogsaa Petra efter at have fulgt de smaa hjem. Vi saa saa til Slut et virkelig første Klasses Fyrværkeri og kørte saa Hjem. Selvfølgelig var vi ogsaa ude at tage imod Kongen da han kom hjem, der havde vi en udmærket Plads lige ved Landgangen, og saa og hørte alt hvad der foregik ligesom vi derfra ogsaa hørte hans Tale paa Amalienborg. Vi havde paa Genforeningsdagen lejet et Flag som vi dog kun havde paa halv Stang mellem 2 og 3 i det jeg syntes at det var for meget at have det paa halv Stang hele Dagen fra Kl. 2., det havde passet mig bedre at have det paa halv fra om Morgenen til kl 11.
Vi var forleden Dag en dejlig Tur ude hos L. og Bitten til Eftermiddagskaffe og Aften med alle Børnene. Th , Vilhelmine og Johanne samt Ove Helsted var der ogsaa. Det var meget fornøjeligt. Vi har for Tiden Besøg her

af min Svigerinde Christines Datter fra Odense. Hun bor her med Mand og de to ældste Børn er fordelt andet Steds. Kristian og den yngste er hjemme.
Med Lejlighed ser det stadig ret haabløst ud. Zwicky ved jo ikke hvad han vil, han vrøvler stadig om at han vil sælge, men da Hermansen var her i Byen forleden og jeg fortalte om Lejlighedsspørgsmaalet syntes han jeg skulle købe Huset, han ville gerne finansiere mig og vi tog saa ud til Zwicky og fik Betingelserne at vide. 125000 med 28000 Udbetaling og det ville vi gerne give, det passede os, og Hermansen sagde straks at han vilde gerne betale de 28ooo kontant, men saa stod Zwicky og hustruen og vrøvlede i det og vidste hverken ud eller ind men skulde komme tilbage til Sagen, naar de kom hjem fra Landet paa mandag 8 Dage, men det bliver saamænd ikke til noget, for det synes som de vil alt muligt andet end at have mig i Huset. Naa nu kun mange kærlige Hilsener til Eder alle fra os alle her ved Eders hg. Olaf".

s. 124, d. 3.8.1920, Korsør, Bendt

Bendt fortæller om børnenes dejlige sommerferie. De er meget aktive, er bl.a. på spejderlejr, men cykler også selv på lange udflugter, s. 126:

"Erik og Børge cyklede saa til Roskilde for at se Domkirken, derfra til Pastor Wasmann i Reerslev, hvor de overnattede og Søndag Form cyklede de til København; der blev de lige til Fredag Form og kom hjem her om Aftenen i et øsende Regnvejr, men glade og fornøjede over den dejlige Tid.
I Kbh. havde de været Olaf og Petras Gæster; de sov paa Rolighedsvej. De havde været i Humlebæk hos Nimbs to Dage, en Tur i Kongelunden med Olaf paa Cykel; i Tivoli, paa Rosenborg og i Cirkus og havde i det hele moret sig ganske udmærket, og jeg vil benytte Lejligheden her nu at sige Olaf og Petra en hjertelig Tak; og vi haaber ikke, de har været til for megen Ulejlighed.—Søster *(lille Ellen*) er i Hurup --- Vi havde et fornøjeligt Kort fra Søster, straks hun kom der op; men jeg tror nu ikke, at hun er helt fri for at længes lidt; hendes Cousine Gudrun er jo meget forkælet og har haft en anden og jævnaldrende Cousine i Besøg; saa Søster har vist følt sig lidt overkomplet; ---- Vi har haft et Besøg af Frk. Friese i c 14 Dage og nu til slut en Visit af Dagny, der er paa Gennemrejse til Skibelund --- Vi glæder os nu til at faa et Besøg af lille Olaf, han skulde komme hertil paa Cykel".

Bendt er meget træt af Sø-departementets bureaukrati:

"Med Hensyn til min Forflyttelse saa er vi lige nær; vi har ikke hørt et Kuk der inde fra, det er et skrækkeligt Omsvøbsdepartement; jeg var i Kbh. den 8. Juni og talte med Schf., der meddelte mig, at jeg sidst i Juni vilde faa officiel Besked, og at Udnævnelsen vilde blive fra 1. Juli; da jeg gerne vilde have noget mere bestemt, gik jeg til Generaldirektøren; han hentede en Kontorchef og de lovede mig officiel Besked i Løbet af 8 Dage, og endnu har man ikke hørt noget fra dem; der er alt for mange Kontorer og Kontorchefer, den ene er i Vejen for den anden , forhaler og sinker en Sag, saa det er rent forskrækkeligt".

Bog 33

s. 1, d. 8.8.1920, Nykøbing Mors, Arnold

Arnold præciserer, at det er nødvendigt, at bogen kommer hurtigt frem nu, da de fremover ikke kommer til at høre så meget til hinanden:

”—ihvertfald gjælder det da os, der bo saa afsides og sjælden har Lejlighed til at træffe sammen med nogle af Eder. Derfor er det jo ogsaa rart, at vi kunde samles en Gang om Aaret og den 23ende Oktober var jo en meget passende Dag. I Aar passer det nu ikke mig saa godt af pekuniære Grunde, nu Gudrun skal confirmeres, desuden har vi jo alle lige været samlede, saa selv om det blev udskudt til næste Aar, hvorved der denne Gang vilde gaa lidt over et Aar, saa synes jeg nok, at det kunde gaa an. Dog hvis der er almindelig Stemning for, at det skal være i Aar, vil jeg da ikke sætte mig bestemt derimod, hvis det da ikke influere paa nogle af de forventede Gæsters Besøg her til Gudruns Konfirmation… ”

Gudrun har for øvrigt fået 7,2 til sin eksamen, som Joh. Luise efterlyser viden om: ”Hun fik 7,2, der jo maa kaldes ret respektabelt, skjønt jeg jo synes, at hun burde have drevet det til 7,5, og hvis hun havde gjort noget mere ved de rene Læsefag(Geografi og Naturhistorie) var Resultatet vel ogsaa bleven bedre”.

s. 5, d. 27.8.1920,St. Magleby, Bitten og Ludvig

Ludvig støtter Joh. Luises forslag. Olaf og Petra har stadig svært ved at få en bolig, og Frk. Friese og Christiane, som arbejdede for Johan Jacob søger ny plads, nu da han er død, men det er heller ikke let.

”--- Jeg vil til en Begyndelse slutte mig til Joh. L’s Forslag om, at vi prøver at mødes i Kbhvn 23. Okt, og at vi alle saavidt mulig fortsætter med det, hvert Aar. Der vil jo altid være en eller anden, der ej kan komme, saa af den Grund kan det ikke nytte at opsætte det til et andet Aar; Olaf mener ogsaa, det er meget usikkert, om han kan være hjemme paa den Tid. Men det var rart at vide lidt om, hvordan det tænkes bedst ordnet; skal vi nøjes med at mødes til Middag og tilbringe Aftenen sammen eller skal vi indrette os paa en Dags Samvær? Det sidste er jo ikke saa let i Kbhvn, hvor man er henvist til et offentlig Sted. Jeg kunde derfor tænke mig, at vi faar reserveret en ”Sal” (jeg husker ikke Byens Lokaler – men hvem kender eet, der er godt: Ny Rosenborg, Langeliniepavillonen, Søpavillionen, Buris eller?) og helst en Stue ved Siden af til Kaffe og Samvær; og saa spises Middag sammen: Suppe el Fisk, Kødret, Dessert, mulig lidt Rødvin for Liebhaverne. Man maa jo melde i nogenlunde god Tid, om man venter at komme med. Skal det næste Slægtleds gifte (eventuelt konfirmerede) Medlemmer have Ret til at deltage? Bedre syntes jeg det var, om vi kunne byde Eder til Middag her; men med den Hjælp, vi kan skaffe, er det umuligt. ---- Vi var i dag et lille Besøg hos O. og P., der desværre endnu ikke har faaet nogen Lejlighed. Stedet paa Rolighedsvej er solgt til Pastor Juhl ved Lucaskirken, der gerne vilde have Lejlighed tæt ved sit Sogn, saa den faar de ikke, og der er ikke noget virkeligt i Udsigt. O skal nok snart rejse til Tyskland og mulig til Frankrig. Frk. Friese har endnu ingen Plads faaet og Christiane kom til en gammel Dame, der nu er død, saa hun søger Plads igjen”. Til aller sidst skriver L: ”Paa Gensyn d. 23/10.”

s. 12, d. 2.9.1920,Aarhus, Theodor

Theodor tilslutter sig også, Joh. L’s forslag, men kan sikkert ikke selv deltage, da han måske bliver udkommanderet til Sønderjylland fra d. 4. oktober og en måned frem:

”I saa Fald kan jeg ikke komme til Kbhvn d. 23, hvad jeg ellers havde i Sinde, skjønt jeg kun kan blive der et Par Dage. Af de af Ludv. nævnte Steder antager jeg Ny-Rosenborg er bedst, uden at jeg dog kjender noget af dem af Erfaring. Hvis de Voxne af det ny Slægtled har lyst at være med, mener jeg, at de skal være velkomne”.

Th slutter på side 16 med at skrive:

”Jeg vil varmt anbefale, at Cirkulationen af Bogen gaar lidt regelmæssigt, da vi nu hører mindre til hinanden. Meget mere end 2 Maaneder behøver den jo ikke at være om at naa rundt”.

s. 17, d. 6.9.1920,Aarhus, Marthine og Karl

Karl slutter sit bidrag med at takke for invitationerne og lykønskninger til sin fødselsdag.:

”Vi haaber at kunne være i Kbhvn d. 23/10, og af de foreslaaede Steder anser vi Ny Rosenborg for at være bedst. Vi er ogsaa inviterede til Gudruns Konfirmation (d. 26. ds), og glæder os til, om intet uforudset kommer i Vejen, at efterkomme Indbydelsen. Maa jeg benytte Lejligheden til at sige Tak for Lykønskningerne til d. 25/8; Joh. L. takkes for Gaverne, der er fuldt ud til Maade. Saa for denne Gang kun kjærlige Hilsener til alle. Marthine og Karl”.

s. 23, d. 19.9.1920, Ribe, Joh. Luise

”--- Jeg vil først skrive Besked om den 23ende. Jeg mener absolut, vi skal samles ogsaa i Aar. Jeg kan ikke udtale mig om hvor, da jeg ikke kender Restauranterne i Kbhvn ret meget; men Olaf og Ludvig tilsammen klarer det nok; den enes Flothed kan nok ophæves af den andens Spartanskhed, saa der kommer et tilfredsstillende Hele ud deraf. Naturligvis er 3. Generation hjertelig velkommen, naar de kan og vil være med, det finder da jeg. Det gælder jo netop om at holde Slægten sammen, og det er da saa rart at se lidt til de unge, som vi ellers nemt kan blive helt fremmede for.”

Hun fortæller så om boligen, hvor håndværkerne selvfølgelig ikke var færdige, men Frk. Branner har fået en fin opholdsstue i Joh. L’s tidligere soveværelse, og Joh. L og Erik har fået hver sit rum i hans tidligere værelse, og lejligheden er blevet isoleret, så den ikke er så fugtig mere. Da de derudover har lejet et gæsteværelse: ”har vi dog nu faaet det saadant indrettet, at vi kan være her med alt vort Habengut. Det er dejligt at have Frk. Branner, men hendes Helbred lader en Del tilbage at ønske”.

Hun er meget svag og overvejer at gå på pension. På Semeniariet har de haft en spændende Ørstedsfest ovenpå en en temauge om H.C. Ørsted!

”---- 3.Oktober skal jo Erik konfirmeres. Vi venter Theodor og Dr. Kjærs fra Hurup. Jeg haaber ogsa, Arnold og Helene kommer, men har ikke hørt noget bestemt om det endnu. Ja, nu maa jeg vel hellere stoppe, saa Bogen kan komme af sted i Dag. Joh. Luise”.

s. 30, d. 12.10.1920, Dalgas Boulevard, Kbh., Petra

”Alt for længe har Bogen ligget her, den kom midt i den første Flytning, saa der blev slet ikke Tid. Jeg har nu meget Samvittighedsnag over, at den har været her saa længe, maa love Bod og Bedring. Nu ses vi jo snart, forhaabentlig alle sammen, men jeg maa vel dog skrive lidt. Olaf er i Sverige, han var da heldigvis hjemme da vi flyttede herud paa Boulevarden, det lyder saa fint Dalgas Boulevard og det er ogsaa det fineste ved det hele. For det er jo et Husvildehus. Men her er for Resten 3 Værelser, og de er virkelig blevne helt hyggelige, selv om det jo desværre mest er laante Fjer, vi pynter os med. Men det er dog saa hjemligt, og vi synes, vi har faaet et Hjem igen selv om det ikke helt er vort. Fra Rusland har vi desværre faaet at vide, at kun de store Møbler staar, alt andet er vist borte, og hvis vi vilde redde Møblerne skulde vi komme snart. Dette er lettere sagt end gjort. Pigen er der ikke mere, der bor en ung Herre paa Kontoret og saa ”nogle Kommunister”, det er hyggeligt at tænke paa, og vi er meget bedrøvede ved Tanken om, at de fremmede Folk sidder i vores

Lejlighed og at der er saa meget borte, det er jo egentlig ikke mest de store Møbler i et Hjem, man mest fæster sig ved. Kontoret derovre er der vist heller ikke.
Herud er desværre lidt langt at komme, navnlig er her ikke rart for Aagot at gaa alene om Aftenen, da hun/vi skal forbi et langt ubeboet Stykke Vej. For Olaf er det jo en stor Gene at det er 4de Sal, og at vi ingen Telefon kan faa. De tre Ting og saa, at vi jo i høj Grad savner et eller to Værelser til er Lejlighedens største Fejl. Olaf fik lige slaaet Billeder op o.s.v. inden han rejste, vi skulde ellers lige til at have det lidt rart ovenpaa Travlheden. Bendt og Ellen er vel for længst i Orden, de har jo da lidt mere Plads, ikke sandt? Vi har det ellers godt alle sammen. Børnene savnede jo *Monradsvej* meget og er endnu næsten daglig derhenne. Ja, jeg vil nu slutte, da vi jo nu snart ses, og jeg har en Del at gøre i Dag, men nu maa Bogen ikke vente længer. De kærligste Hilsener fra Olaf, Børnene og Petra.
I maa undskylde, at det er lidt Hastværksarbejde dette her".

Olaf og Gerda i København

s.35, d. 27.10.20,Fredericia, Ellen og Bendt

"Ja, vi fik Bogen midt i Flytningen, saa den har maattet hvile til vi kom i Orden her i vor ny Lejlighed. Siden da har vi jo alle, eller omtrent alle, thi Arnold og Theodor savnedes meget, været sammen i København d. 23.ds, og vi vil benytte Lejligheden til at takke for Samværet den Dag, der i alle Maader forløb udmærket, og hvor vi alle fik Lejlighed til at høre hvad Nyt der er passeret i den seneste Tid"

Ellen og Bendt bor nu i Fredericia, Fyensgade 35 St., kun 5 minutters gang fra tog og færge "og da der alletider er mindst ¾ Times ophold mellem Tog og Færge, kan enhver "selv daarligt gaaende " naa at kigge indenfor, naar de er paa Gennemrejse. Dette til Efterretning. Venlig Hilsen til alle og Tak for senest. Ellen og Bendt".

s. 37. D. 31.10.1920, Nykjøbing Mors, Arnold

Arnold fortæller om Gudruns konfirmation og også kort om Eriks:

"I øvrigt gik Tiden jo stadig hen med Forberedelserne til Gudruns Konfirmation den 26. September. Vi havde jo haabet at se alle Gudruns Faddere, men det lykkedes ikke, idet --- Olaf og Petra naaede jo desværre heller ikke at have Roser i Tid, paa Grund af Flytningen, til den lange Rejse, saa af de indbudte blev jo en Del borte. ---- Det var jo nok et stort Savn af alle disse, men mest følte jo savnet af Agnar *(Arnolds søn*), der jo laa som Soldat i Sønderborg, og hvis Ansøgning om Permission blev nægtet. Af Tilrejsende var her kun Voigts fra Varde (Voigt har været hendes Fadder) og Karl og Marthine".
Harald og Jenny kom også senere, men var med til middagen. De har haft en dejlig fest, og Gudrun fik mange fine gaver. Arnold og Helene har været med til Jens' konfirmation i Ribe:

"Vi kom til Ribe kl 6, boede paa Riberhus, men gik strax ud paa Seminariet til Aften, det var stadig Regn, det meste af Tiden Søndag regnede det ogsaa og stormede stærkt. Konfirmationen forløb pænt og højtideligt, men derom fortalte vel Bendt og Ellen, hvis I allerede ikke havde hørt derom, dengang I var samlede i Købhvn den 23nde, hvor jeg beklager, at jeg ikke kunde være med, men jeg havde jo nu lige været borte en Uge og kunde derfor ikke godt rejse igjen".

s. 53, d. 9.11.1920,St. Magleby, Bitten og Ludvig

Ludvig skriver i et PS:

"P.S.: De ældre Bøger er foreløbig hos Olaf, jeg sender derfor den udskrevne til ham"

Det er måske forklaringen på, at Mohriana landede hos min onkel Olaf, dvs. min Bedstefar Olafs ældste søn, og da han døde gik videre til min onkel Knud, deres næstældste søn?? Min onkel Knuds ældste søn hed også Olaf. Han døde allerede som 40-årig. Hans ældste søn, Johan Jacob, der er opkaldt efter vores oldefar, skal være den nye bestyrer af arkivet.

s. 54, d. 14.11.1920,Aarhus, Theodor

Theodor har bogstavelig talt ikke været hjemme siden han skrev i bogen sidst. Han har bl.a været til skarpskydning på Mols, lægemøde på Vejlefjord, hvor Arnold også var med, lige hjemme i Aarhus for at stemme, men blev så pr. 4.10. sendt til Sønderborg:

"Det er ikke godt for Praxis med de mange Udkommandoer. Jeg blev saaledes forhindret i at komme med d. 23de, hvad jeg var mg kjed af. Derimod passede det særdeles heldigt for Korfirmationen i Ribe*(Eriks).* Jeg kom om Aftenen til Ribe og rejste mandag Morgen, 6, og til Sønderborg (over Tønder). Jeg var mg glad over at kunne være med til Konfirmationen, og havde en mg hyggelig, højtidelig og fornøjelig Dag der".

Mens Th er i Sønderborg, er han også på gevaldig mange udflugter, bl. a. ved Dybbøl, som han skriver meget detaljeret om:

---- s. 65 ”I Tilslutning til Sønderborgrejsen tilbragte jeg 4 Dage i Kbhvn. Det var rart at se O. og P’s hyggelige, lille Lejlighed, der gjorde et saa hjemligt Indtryk med alle de gamle Møbler (*de har vel lånt/fået en del af Johan Jacobs møbler)*. Jeg var der baade Fredag, Søndag og Mandag. Søndag var jeg sammen med Agnar og Valborg og Mandag med Ludv. og Bitten. Desværre fik Gerda et Anfald af sin Bronchitis, saa hun maatte gaa i Seng om Søndagen og ligge Mandag, men jeg haaber ikke, det blev af længere Varighed. Jeg spiste Frokost hos Jens Nimb og Ph-Prebensen og var Lørdag til Middag paa Phoenix sammen med gamle Skolekammerater. Det var Erstatning for deres aarlige Skovtur, som ikke var blevet til noget i rette Tid. Sammen med Olaf saa jeg ”Kuku” og sammen med O. og P. ”Hallo! Amerika!”. Begge Dele var jo let Kost, men der gik ikke noget af Interesse, og jeg morede mig over begge Dele, nvl. det sidste. Den sidste Aften var jeg med Aa, O. og Kn. i Paladstheatret. Jeg gik under Pausen, men Børnene blev til det hele. Vi vilde have været i Kinopalæet, men der var alt udsolgt, da vi kom. Det var heldigt, der endnu var nogle Pladser det andet Sted. Da jeg gik, var den røde Lygte ude.
I øvrigt var jeg hos Ludv., Valborg samt hos Vilh. og Th, til Fernisering paa den fri Efteraarsudstilling, der var helt umulig, paa Børnehosp. og Rigshosp., paa Frederiksberg Kirkegaard (og Søndag Eftermiddag paa Vestre Kirkegaard, hvor jeg ikke har været siden min Barndom) samt i Garnisons Kirke, saa det var ikke saa lidt”. (*Nej, det må man sige, det er utroligt, hvad Theodor kunne overkomme!).*

s. 72, d. 29.11.1920,Ribe, Joh. Luise

Joh. Louise takker for bidragene: ”Det var morsomt at høre om Theodors Ture; han er nu ogsaa god til at faa set sig om. Hvad mig og mit angaar, saa har jeg egentlig saa lidt at meddele, alt gaar sin sædvanlige Gang og den er for Tiden god nok. Det gaar fremad med Frk. Branners Helbred, men dog ikke mere, end at hun langt fra er arbejdsdygtig, og det er da ogsaa hendes Mening at søge sin Afsked. Hun vil sikkert heller ikke kunne taale at tage helt fat igen. Erik har det godt, naar undtages lidt Blegsot, som vi hjælper paa med Jern. Han klarer sig godt i Skolen og er glad og fornøjet. Naar vi er hjemme om Aftenen, hvad for resten ikke er saa skrækkelig tit – meget ofte har enten han eller vi noget for om Aftenen.
d. 1/12 efter Aftensmaden – Nu maa jeg se at faa gjort den smule, jeg har at meddele færdig – Jeg var til en meget fin Middag forleden hos Kammerherre Stemanns (Stiftsamtsmanden). Det skulle have været sammen med de sønderjyske Amtsmænd, men de 2 af dem blev siddende paa Vejen paa Grund af et Biluheld, saa der kom af dem ikke andre end Grev Schack Schackenborg. Vi blev saa kun 14 til Middagen. Jeg havde Borgmester Jensen fra Varde til Bords og Fruen paa den anden Side, saa jeg sad meget godt. Det var jo lidt kedeligt for Kammerherrens, som havde arrangeret alt saa særlig fint; nu maa de gøre det om en anden Gang, men saa kommer jeg da ikke med. Der var ogsaa Sønnen, Amtsassessor S fra Tønder og hans Frue, som er Datter af Dommer Stephensen i Middelfart. Det er meget elskværdigt af Kammerherrens at invitere mig, for jeg inviterer ikke dem igen; jeg bryder mig ikke om at ernære dem, det er saa besværligt. I denne Tid er jeg da nu i en Uendelighed til Møde i Anledn. af en Indsamling til Kongeparrets Sølvbryllup bl. Landets Kvinder. Jeg haaber, Familiens kvindelige medlemmer er mig taknemmelig, fordi jeg ikke har nævnt nogen af jer som skikkede til at organisere en Indsamling. Det har givet en farlig Masse Ulejlighed, men jeg tænker ikke, det bliver saa slemt, naar det kommer i Gang, skønt jeg skal være Kasserer. Den offentlige indsamling begynder først efter Nytaar. I Onsdags havde vi et Selskab, som var meget vellykket; en Del af Gæsterne sagde nej, saa vi kunde bede andre, og vi fik en godt sammensat Kreds. Desuden kunne Rektoren, hvem det nu mest var gjort for, ikke komme, da han var til Rektormøde; men hans Frue kom; hun er fra Roskilde, ligesom Rektoren, f. Skaarup, 26 Aar gammel og meget sød. De fik Tunge i Oliven med Snitter, Hanesteg(?),

Smør og Ost og Flødeis med Chokoladesauce. Maden var god, og det hele vellykket; men det er ogsaa en dyr Historie. Mortensaften trakterede Frk. Branner med Gaas, som vi saa havde et Par Damer til at spise med af, og for 14 Dage siden havde jeg alle Eleverne til Kaffe og Kager, saa det har været en temmelig dyr Husholdning i denne Maaned. Ellers kommer vi jo en Del ud til Kaffeselskaber om Aftenen, sjældent til mere. – Til Juleaften skulde Th og jeg saa træffe sammen i Fredericia; hvordan det gaar med Resten af Ferien ved jeg ikke, men jeg tænker, jeg tager lidt til Kbhvn, skønt Rejsen jo rigtignok er baade kedelig og dyr. Frk. Branner sender Hilsen til alle; hun kommer lige ind fra haven, hvor hun har været ude at arbejde, det er hun et farligt Jern til. Erik er endnu ikke kommet fra Skole; derfor er der ingen Hilsen fra ham. Men da sender jeg de kærligste hilsener til alle, store og smaa. Joh. Louise ”.

Knud og Gerda

s. 79, d. 12.12.1920, Kbh, Olaf

”Ja, da det er Søndag vil jeg se at faa Bogen sendt videre, selv om her ikke er meget at fortælle. Først vil jeg takke for alle de gode Meddelelser vi har faaet fra de andre, og som vi med stor Interesse har læst. Her er som sagt ikke foregaaet meget siden Bogen var her sidst. Vi lever jo her i vor Ensomhed. Jeg har været en Del i Sverige, men ellers ikke paa nogen større Rejse og haaber ikke jeg skal paa større Rejse inden Jul. Vi har jo haft et par Fødselsdage, Gerdas og Knuds. Til den sidste havde vi et større Drengeselskab, de kom til Middag fra Skolen og fik Chokolade inden de gik, da der nok var 15 Børn, havde det den Virkning at Manden der bor nedenunder kom op og klagede over at hans Prismekrone hoppede, men jeg fik ham beroliget og sagde han maatte have Taalmodighed her en Times tid endnu, da vi havde Drengeselskab. Til Gerdas Fødselsdag var jeg i Sverige, men den er nok gaaet mere stille og selv om hun ogsaa havde nogle Børnefremmede. Vi havde et rart Besøg forleden Dag af Ludvig og Bitten til Frokost. Ludvig har jo desværre haft et slemt Anfald af

Nervegigt, men det var dog heldigvis i Bedring, selv om han endnu maa holde Diæt. Ellers har vi ikke set noget til Familien, men vi glæder os jo nu til Julen at se Joh. Louise og Theodor herovre. Vi er jo stadigvæk ganske godt tilfredse med Lejligheden, men den er meget lille. Det værste er at det er saa smaat med Sengepladser, saa Olaf maa ligge i Køkkenet og Aagot i Dagligstuen om Natten. Da Bogens Plads er forbi og der er denne gang ikke her saa meget at berette vil jeg slutte med mange Hilsener til Eder alle fra os alle her ved Eders heng Olaf"

Bog 34

s. 1, udateret, januar 1921, Fredericia, Bendt

Bendt og Ellen trives godt i Fredericia og har fået et helt andet socialt liv der end i Korsør. Th. og Joh.L. har fejret jul i Fredericia hos dem, men deres søn, Poul, var i Paris:

"Aller først vil vi ønske Jer alle et rigtig glædeligt Nytaar og takke for det gamle. Det er jo længe, at Bogen nu har ligget her hos os, men den har holdt Juleferie.
Vi er jo nu kommet godt i Orden her i Fredericia; vi er jo flyttet en Gang siden Oktober, idet vi er flyttet op paa 1ste Sal og har faaet en rigtig hyggelig Lejlighed; det glædede os meget, at det lod til, at baade Th. og J.L. ogsaa syntes godt om den, da de var her. Vi havde en dejlig Juleaften her sammen med Th. og J.L.; selvfølgelig savnede vi Poul meget, men vi var glade ved, at vi vidste, at der blev sørget godt for ham, hvor han var; og vi vil her benytte Lejligheden til at sige Jer alle Tak, fordi I alle har husket ham, skønt han var saa langt borte. Vi har faaet et langt Brev fra ham nu efter Jul, som vi vil vedlægge, det kan nok interessere Jer at høre, hvorledes han har tilbragt sin Jul. For Resten har der i Berlingske Tidende af 4. ds staaet et langt stykke af P.v.J. om "Danske Drenges Jul i Paris". Det var rart, at vi havde Erik og Børge herhjemme i Julen, og vi er rigtignok kommen til at leve noget mere selskabeligt her end i Korsør; Drengene sagde, da de rejste, at de troede ikke, at de i hele den Tid, de havde boet i Korsør, havde været saa meget ude, som nu i denne Juleferie. --- I Gaar var vi til Frokost om Bord i Kanonbaaden "Guldborgsund" hos Kaptajn Pade—Kaptajn Pade kender vi fra Korsør, hvor han var det meste af Krigstiden. -- Kaptajn Pade afsejlede i Morges til Vejle, han er paa Fiskeriinspektion nu, en mere fredelig og behagelig Tilværelse end under Krigen, da han havde med Mineudlægningen at gøre". *(Uha, da ja!).*

s. 11, d. 25.1.1921, St. Magleby, Ludvig

"—Tak for de forskjellige Meddelelser i Bogen og ogsaa fordi B.og E. sendte Pouls Brev med, det læste vi med megen Interesse.; det maa jo være storartet for en ung Dreng at komme rundt paa den Maade, det er en stor Oplevelse.
Der er i øvrigt to Begivenheder, der helt har optaget os i denne Tid. Jeg vil først tage det glædelige, at Dagny har forlovet sig. Det er en Søn af en Kapt. Clemensen, der nylig er falden for Aldersgrænsen, og nu er Revisor i Finansminst. Svend er næstældst af 6 Drenge. Han studerede først et Aar Theologi, men slog saa om til Medicin.--- Han fylder først 20 til April, saa de er unge, Dg. bliver 19 nu, men vi synes vældig godt om ham--- De er meget glade for hinanden og vi synes, vi maa være meget taknemmelige for, at han saa godt falder sammen med Hjemmet her.
Det andet, der har optaget os, er mindre glædeligt, nemlig B.s Sygdom".

Bitten har været svimmel og dårlig i noget tid, hostet meget og haft feber og svedeture. Man kan ikke rigtig finde ud af, hvad hun fejler, men hun skal et par måneder på Søllerød Sanatorium.

"De sidste Dage af det gamle Aar maatte hun ligge, saa vi maatte til vor store Sorg bede O. og P. med Børnene, som vi havde glædet os til at faa til Nytaarsaften, blive borte. Vi havde saa den Glæde, at Joh. L. kom her".

s. 18, d. 31.1.1921, Aarhus, Theodor

Theodor har som sædvanlig haft fuld fart på og været meget sammen med familien:

"Mange Tak for de interessante Meddelelser, som jeg har læst med mg Interesse. Det gjorde mig mg ondt at høre, at Birgitte *(Bitten*) endnu var syg, og Dr. S havde anset det for nødvendigt at indlægge hende paa Søllerød Sanatorium, hvor hun altsaa fejrer sin Fødselsdag i Dag.--- Juleaften tilbragte jeg, som I allerede har hørt, sammen med Joh. L overmaade hyggeligt og rart hos E. og B. Jeg syntes de boer udmærket og smukt. Juledag var vi (efter Kirke) en lille Spadseretur paa Volden og spiste derefter Frokostmiddag. Kl 3 tog Joh.L. og jeg til Kbhvn. Vi havde det for os selv det meste af Vejen. Vi boede paa Annexet. 2. Juledag tog jeg, efter at vi begge havde drukket The paa A Porta paa Nytorv, til Frbj. Kirkegaard. Graven saa pæn ud. Derefter var jeg i Frbj. Kirke, hvor jeg traf Fru Rørbye. Vi gik en lille Tur sammen paa Kirkegaarden. Joh.L. havde været i Emmanus-Kirken. Vi mødtes hos O. og P., hvor de havde ventet os, hvad vi ikke vidste. Postbefordringen var jo lidt langsom i Julen. Vi spiste saa Middag der (12 ½). Agn. og Valborg kom om Eftermid. og spiste til Aften der. De fulgte os saa paa Vej til det "Kgl", hvor vi ved et herlig held havde faaet 5. Billetter til bageste Række i Galleriet. Det var "Det gamle Hjem", en nydelig og morsom Forestilling, spillet af de bedste Kræfter, for de 3's Vedkommende nu i Naade og med Pension afskedigede (Mantzius og Fruerne Hennings og Bloch). Mandag var jeg paa Rigshospitalet (efter Frokost i Paraplyen) til Marie Rusens (?) Begravelse, som det glædede mig at faa Lejlighed til at være til Stede ved. O., Joh.L. og jeg gik sammen med Ludv. hjem med Fanny Steffensen til The. Det var et mg smukt Hjem, som jeg ikke før har set. Derefter var Joh. L. og jeg hos Tante Fanny og Th. og Vilh. hvorfra vi gik til Agnar og Valborg, hvor vi var inviteret sammen med O. og P. Vi fik en Masse fint Smørebrød og Kager og spillede 2 treMands+ Bridges. Tirsdag var Joh.L. og jeg efter en sen og langstrakt Morgen hos A Porta paa den Kgl. Malerisaml, hvor vi saa den private Saml. af gl Kunst---- Derefter Frokost i Paraplyen, hvor vi traf O. Han og jeg gik saa i "Kbhvn" i ½ romersk-rustik Bar. Vi tog saa hjem til ham, hvor Joh. L. kom, spiste til Aften og gik alle 8 (+ Dagny) i Paladstheatret. Ungdommen var mg vel fornøjet over Forestillingen: "Hans lille Pige", Storm P's Tegnefilm m.m.".

Onsdag nåede Th på børnehospitalet, til frokost hos Ph.-Pr. og til middag sammen med Joh. L. hos Jens Nimb. "Derefter til Damperen".

"Nytaarsaften tilbragte jeg hyggelig og rart hos K. og M., hvor jeg blev trakteret med Andesteg m.m. bl.a. Kransekage, hvoraf de havde faaet et Exemplar foræret. Ved 11-Tiden gik vi til Midnatsgudstjeneste".

s. 24, d. 7.02.1921, Aarhus, Marthine og Karl

"--- At Th. var her Nytaarsaften har han jo fortalt ogsaa om Kransekagen, vi lige havde faaet foræret. Det var en Familie herude, som pludselig havde faaet den venlige Tanke at sende hvert af Præstehjemmene i Sognet en Kransekage.
Søndag d. 16. Januar havde vi en lille Visit af Bendt og Ellen m E. og Jens + Th. Fredericiaerne var kommet Aftenen forud. Det var ellers Tanken, at Turen skulde være gaaet til Ribe, men saa var der kommet Afbud –

Joh. L. var blevet syg, et Mavetilfælde, forhaabentlig er hun igjen for længst kommet over det. Familien fra Fredericia boede paa Skovvejen, var til Middag hos Th om Søndagen, og kom saa senere ud til os. --- Helene og Gudrun har vi ogsaa set, først et Glimt af dem, da de rejste igjennem til Kbhvn, og paa Hjemvejen gjorde de Ophold her fra om Morgenen til Exprestoget 5.47 Efterm".

s. 27, d. 16.2.1921, Ribe, Joh. Luise

Joh. L kommenterer Bittens sygdom og er glad for, at det åbenbart ikke er noget alvorligt: "—og en rigtig Hvile har hun vist forfærdelig godt af oven paa disse Aars Anstrengelser " (*de har virkelig været ophængt under krigen med logerende militærfolk osv.)*

Dagnys forlovelse får også en kommentar: "Det var rart at høre saa udførligt om Dagnys Kæreste. Det er Ungdom, men den Fejl rettes jo med Aarene, og den Slags skal jo besørges tidligt i vor Familie; ellers bliver det ikke til noget ". *(Måske tænker hun på sig selv og Theodor, som ikke er gift. For øvrigt blev Dagny ikke gift med sin Svend. Hvorfor ved jeg ikke. Hun blev, så vidt jeg ,ved aldrig gift).*

Joh. L's maveonde, som Karl omtaler, udviklede sig til 14 dages sygdom. Joh. L. er meget ofte syg. Erik har det heller ikke for godt:

"Erik er for Tiden hjemme i Fredericia med stærk Blegsot. Han var saa sløj, at Frk. Balsing erklærede det for nødvendigt, at han fik mindst 2 Ugers Ferie. Om Sygdommens videre forløb fortæller nok Ell. og Bendt. Nu haaber vi snart at faa ham hjem igen; ellers faar han jo ogsaa saa travlt i Skolen. Jeg har nu tænkt, han skal holde op at læse Latin, som han ikke behøver til matematisk Artium. Det kan ellers ikke være Latinen, der har gjort det, for han læste kun lidt; men han var aldeles som en Klud, naar han kom hjem fra Skole".

Joh.L. har været en tur i Horsens for at besøge gamle kolleger og den gamle Rektor, men:

"Jeg var dog et Besøg hos Rektorens, nu mest for at se til gamle Faster. Hun er svag af Legeme, men stadig fuldstændig aandsfrisk. Hun fortalte mig, at hun var i færd med at læse "Per Gynt" (*af Henrik Ibsen, skrevet 1867*), den havde hun ikke læst før, og den interesserede hende meget. --- Ja, ellers ved jeg ikke videre at berette; om Juleferien har Th. jo fortalt".

s. 35, d. 9.3.1921, p.t. Haderslev, Olaf

Bogen er igen blevet forsinket pga O's rejser, så han har denne gang taget den med til Haderslev for at sende den derfra.

"Kære alle. Tak for de forskellige Bidrag, desværre er Bogen bleven meget forsinket, men den kom imedens jeg var ude at rejse og da jeg var hjemme omkring min Fødselsdag *(2.3.)* var der saa meget at gøre at jeg ikke fik Tid til at skrive, jeg har derfor taget den med nu og vil sende den af sted herfra. Jeg holder jo paa for Tiden at gøre en Rundrejse til de danske Gasværker for at se om der ikke skulle være noget at gøre med at faa solgt nogle Ovne til dem da det jo er en meget stille Tid i Skandinavien saa der ikke er meget at gøre i Forretningen, men Gasværker skal da altid bruge Ovne, saa man maa se at tage fat igen"

O har været på Lolland-Falster og undervejs besøgt både familie og venner, bl.a. i Nakskov, Nykøbing og Stubbekøbing

”saa man kan forene det nyttige med det behagelige. I denne Uge skal jeg besøge de sønderjyske Byer og er begyndt her i Haderslev, hvor jeg i gaar aftes var ude at besøge Laurids Knudsen som er blevet Amtvejinspektør her; i dag rejser jeg til Aabenraa derfra til Sønderborg derfra til Tønder og saa til Ribe hvor jeg besøger Joh. Louise samtidig; jeg glæder mig meget til at se hendes Hjem. Lørdag Aften tager jeg saa til København og bliver der Søndag og mandag. Hermansen er for Tiden paa Rejse til Kontorerne i Italien, Spanien, Frankrig, England og bliver borte nogle Maaneder, og da hans Post bliver adresseret til mig medens han er borte ligesom jeg har hans Check(?) og Fuldmagter, maa jeg jo til København engang imellem hvad jeg jo heller ikke er saa ked af. Vi havde i Forgaars i København et lille Besøg af Bendt, som skulle ind for at orientere sig angaaende Akademiet med Henblik paa Poul (som jo naar Aaret er udløbet kommer hertil), og da jeg ogsaa i gaar rejste gennem Fredericia var baade Ellen, Bendt og de 2 Børn nede ved Færgen og fulgte mig over til Toget, der var jo ikke videre stort Ophold, saa jeg kunne ikke dengang naa at se deres Hjem, men det lykkes vel nok paa min videre Tur, naar jeg skal over til det mellemste Jylland ”.
Vi har det ellers alle godt hjemme, det vil sige Gerda har lige haft nogle Liggedage, men det har da i Vinter været meget lidt vi har mærket til hendes Bronchitis”.

O takker for diverse fødselsdagshilsener. Om dagen var han hjemme og om aftenen havde de Familien til Chokolade og Kaffe:
”det vil sige Svigermoder og en Del Svogre og Svigerinder samt Agnar og Valborg. Vi var en hel Del. Agnar, Valborg, Laurids Læge og jeg fik os en Bridge ved mit nye sammenklappelige Spillebord som jeg fik i Fødselsdagsgave af Petra”.

De har besøgt Bitten på sanatoriet:

”hun saa rigtig flink ud, men det maa jo være kedeligt at ligge derude selv om man jo maa være glad over, at det ikke er noget alvorligt.
Ellers gaar alt hos os i den gamle Trummerum, saa der er ikke noget nyt at fortælle. Jeg havde Aagot henne at se L’Avare da de franske Skuespillere var her og hun morede sig godt og kunde forstaa det hele. Selv har vi ikke været meget ude, vi har dog været henne at se Moderen *(Skuespil af Helge Rode og med musik af Carl Nielsen, 1920, skrevet i forbindelse med Genforeningen*) som er en udmærket Forestilling, meget stemningsfuld og smukt sat i Scene. Nu skal jeg til at begive mig paa Vejen til Aabenraa saa nu kun mange kærlige Hilsener til Eder alle fra Eders hg Petra, Olaf og Børn”.

s. 39, 18.3.1921, Fredericia, Bendt.

Bendt fortæller om sine drenge: Erik har fået det bedre igen og er tilbage i Ribe, Børge befinder sig godt på Sorø Akademi (har dog haft en omgang gigt med feber og var indlagt på sygehuset, hvor der var en mageløs sød Sygeplejerske), Poul sender breve hjem fra Frankrig 2 gange om ugen og har det godt. Han både forstår og taler fransk nu, selvom det kniber lidt med grammatikken.

”I Paaskeferien, der er paa 14 Dage skal P. og to andre Drenge paa en Fodtur ned i Frankrig, de drager af som Spejdere i Spejderuniform, medtager selv Kogekar, Spritapparat m.m. saa de vil selv lave deres Mad, men de vil sove paa Kroer, da de ikke har Telt. Turen til England har vi af økonomiske Grunde opgivet, P. tager saa Fodturen i Stedet”.

Bendt har også været i Kbh. vedr. Pouls fremtid:

”Jeg var i Kbh. den 7de ds, jeg var inde paa Charlottenborg og tale med Forstanderen Arkitekt Prof. Emil Pedersen angaaende Pouls Uddannelse, Prof. var selv udlært Tømmersvend, men han kunde ikke give noget bestemt Raad, der var Fordele ved begge slags Uddannelser, baade den teoretiske og den praktiske, jeg talte ogsaa med Forstanderen for den Bygningstekniske Skole, Docent Blum, han holdt jo udelukkende paa den teoretiske uddannelse”.

De beslutter sig for at få P i tømmerlære i Fredericia, og så skal han gå på teknisk skole i Århus,” hvor Theodor har været saa elskværdig at tilbyde, at P. maatte bo hos ham, fra Oktober til April” *(han skal så derefter søge om at blive optaget på Akademiet).*

E. og B. har købt en kolonihave med adgang til Stranden.

”Den er på 1000 kvadratmeter, der er Lysthus nogle gode Frugttræer og-Buske, Jordbær og Rababerbed indlagt Vand, saa det er jo meget bekvemt, jeg skal afdrage Købesummen paa 10 aar, men ikke forrente den. Købesummen er 2000 Kr. Nu tør jeg ikke længere lægge Beslag paa Bogen. Mange Hilsener til alle Ellen og Bendt”.

s. 45, Paaskedag d. 27.3.1921, Nykøbing Mors, Arnold

Arnold gør opmærksom på, at de har Sølvbryllup d. 8. Maj:

”Som I eller mindst nogle af Eder ved, har vi Sølvbryllup Søndag d. 8nde Maj og har tænkt at fejre dette i København, da vi under ingen Omstændigheder vil være herhjemme. Vi haaber, at Kresten bliver saa rask, at han og min Svigermoder kan komme derover og vi vil saa foruden Agnar og Valborg, have samlet Selskab fra begge Sider, da vi er i København. --- og Olaf og Petra. Forhaabentlig er Bitten nu helt rask og Olaf hjemme til den Tid (det er jo en Søndag), saa de ikke er fraværende --- Kærlig hilsen til Eder alle herfra. Jeg haaber, I kan læse Skriften, det er vist ikke alt lige tydeligt, bedst i Begyndelsen, siden jeg er bleven træt”. *(Arnolds skrift er langt den sværeste at læse, ingen tvivl om det!)* .

s. 58, d. 22.4.1921, Aarhus, Theodor

Th. har været meget aktiv. Han går også til fransk i Alliance Francaise, til diverse foredrag og i teatret. Han havde stort besvær med at få billetter til en eftertragtet forestilling:

”--- hvorimod Kyhne som Wilhelm Meister var mg uheldig. Der var stor Rift om Billetterne. Jeg havde forsømt at tage mine i rette Tid, og da jeg gik derhen Dagen efter, maatte jeg staa i 2 Timer og 20 Minutter og fik kun at vide, at nu var der kun Billetter tilbage til 14 Kr. 25. Det vilde jeg ikke give, men jeg kom alligevel derhen, da Fru Dr. Jacoben blev forhindret; saa jeg overtog hendes Billet. Jeg har ikke været vant til saadan at staa i Kø, siden min Ungdom, udenfor Billetkontoret i det Kgl., hvor Resultatet ogsaa somme Tider var negativt. Petra kender det jo fra Rusland (Brødsalg etc.).

Den 10. August venter jeg Poul. Han skal saa bo her til næste September og derefter prøve at blive optaget paa Akademiets Bygningstekniske Skole. Det vil sikkert knibe med at naa det paa et Aar, da der bl.a. skal kunnes af Mathematik, hvad der fordres til math. Artium. Det bliver jo lidt kedeligt for ham at bo her; men han faar sikkert meget at gjøre, saa Tiden derved kan gaa for ham. Til Slut de kjærligste Hilsener til Eder alle. Eders heng. Th.”.

s. 66, d. 12.5.1921, Aarhus, Karl

"--- Vi havde jo ogsaa et lille Besøg af Olaf og Th, da han opholdt sig her i Byen. --- I gaar Morges fik vi et Kort fra Arnold om, at de rejste igjennem om Eftermiddagen. Th og jeg tog da imod dem ved Kalundborgskibet og fulgte dem til Toget. Mange Tak for Meddelelserne, Bogen bragte os og kjærlig Hilsen til alle fra Marthine (som beder mig takke dem, der huskede hendes Fødselsdag) og Eders hengivne Karl ".

s. 68, d. 5.6.1921, Ribe, Joh. Luise

"Jeg ser, at hvis Carls Afsenderdato er rigtig, hvad jeg vel ikke har Lov at tvivle om, har Bogen ligget her en gruelig Tid. Jeg kan slet ikke forstaa, at det virkelig er saa længe siden jeg fik den. – Det er en Travl tid for mig, men jeg maa jo hellere se at faa skrevet lidt i den og saa sende den videre. Her er heller ikke meget at meddele. Erik er nu helt rask og i denne Tid til Mellemskoleeksamen – Mine unge Piger er ogsaa midt i deres Eksamen; de bliver færdige 20. Juni. Saa skal vi have Optagelsesprøver; men der har meldt sig saa faa i Aar. 11 Indmeldelser, men de 6 til 2. Klasse".

Det er et problem for Joh. L. med de få elever, så hun har været i Kbh. for at få lov til at oprette en Præparandklasse, men fik afslag:

"De 2 Dage i Kbhvn gik til Kl 3 med Forhandlinger; men Resten tilbragte jeg henholdsvis hos Ludvig og Olaf og traf alt vel begge Steder. Det var især rart at se Bitten se så flink ud. –Den Aften jeg kom til Kbhvn. var Olaf og Petra saa rare at hente mig og trakterede med Aftensmad paa Wivels Veranda, hvad der jo var storslaaet for saadan en Provinsdame, som jeg efterhaanden er blevet".

Indsamlingen til Kongeparrets sølvbryllup går godt:

"Vor Indsamling til Majestæternes Sølvbryllup, hvorfor jeg er Hovedkasserer for hele Landet, giver ikke saa lidt Arbejde; men det er meget morsomt, fordi det gaar saa godt. Jeg har over 125.000 Kr. staaende i Banken, og Enden er ikke endda; det er mange Penge, indsamlet i saa smaa Bidrag. Vi har ogsaa haft Besøg af Direktør Dalgas og en Kunstner, og de er meget glade over Bestillingen.

s. 73, d. 2.7.1921, Kbh. Olaf

Nu skal O til Berlin igen! Selv om vi i Dk var neutrale under 1. Verdenskrig, så var det også her, og i Skandinavien i det hele taget, svært at få sat skub i industrien igen. Derfor sender Hermansen nu Olaf til Berlin på ny.

"Først vil jeg takke for alle de interessante Bidrag og beklage at Bogen er blevet noget forsinket, men da den kom var jeg en lille Tur i England og har siden været i Sverige, hvor det blev endelig fastlagt at jeg skulle til Berlin, foreløbig alene og se om man kan skaffe Lejlighed til Familien dernede og jo skulle have rejst i Torsdags, men da jeg saa kom og skulle have Passet viseret (1) og de ved Krydsforhøret fandt ud af at jeg ville blive dernede saa ville de ikke visere passet overhovedet; der skulle først søges fra Berlin om Opholdstilladelse og det kan jo tage nogen Tid, selv om det synes at det nok ville blive hurtig bevilget; men jeg skal nu forsøge en gang igen at gaa derop og se at faa Passet udsat for 14 Dage og saa søge Opholdstilladelse fra Berlin, hvis det kan lykkes rejser jeg i Begyndelse af næste Uge og jeg vil da næsten ønske det maa gaa i Orden dels er det rart at faa noget rigtig Arbejde et Sted hvor der er noget at gøre og dels kan jeg ikke fordrage naar en Ting er bestemt at den stadig bliver trukket ud. Det er jo noget kedeligt med den Berlinerhistorie, men Industrien ligger fuldstændig død i Skandinavien saa her absolut intet er at

gøre og saa maa man jo indstille sig paa at være ved en af de Afdelinger hvor der er nogle Penge at tjene saa ens Arbejde kan blive frugtbringende og Hermansen ikke kun skal sidde med Udgifter til Løn uden at faa noget ind. For Petra er det jo meget trist, da det jo i hvert Tilfælde vil vare en Tid inden hun kan finde sig nogen Omgang dernede og for Børnene er det jo ogsaa uheldigt, men det maa jo være saa, der er ikke noget at gøre ved det. Vi er da heldigvis alle sunde og raske her. Jeg har jo siden Bogen var her sidst været rundt at se til Eder alle og jeg takker mange Gange for den venlige Modtagelse jeg overalt fik.
I gaar fik vi Besøg af Ellen, Bendt og Jens, der var inde at hente Poul; de kommer alle her hos os til Frokost i Dag og saa vil jeg give dem Bogen med saa den kan komme af sted. Næste Gang faar jeg den nok til Tyskland antagelig om det lader sig gøre at skaffe en Lejlighed dernede, hvilket for Resten skal være næsten værre end her. I midten af Maaneden rejser Petra, Olaf og Gerda til Dragør for at ligge paa Landet. Knud skal til Frederikshavn hvor han er inviteret op til Telegrafist Caspersen, som vi kendte fra Petrograd. Aagot har inviteret sig selv til Aarhus og Th har været saa venlig at tage imod hende. Hun og Knud rejser den 16ende hver med sin Damper. Nu faar I ikke mere denne Gang uden mange kærlige hilsener til Eder alle fra os alle her ved Eders hg Broder Olaf".

1) "Anden halvdel af det 19. Århundrede var kendetegnet ved en udpræget rejsefrihed. Tidligere tiders pastvang ved ind- og udrejse af Danmark blev afskaffet i 1862 for indlændinge og i 1875 for udlændinge. ---
   Første Verdenskrig bevirkede en brat afslutning på rejsefriheden. Rejsepas og viseringer, som vi kender dem i dag, blev indført, og det har siden været et fundamentalt redskab i det mellemfolkelige samkvem. Desuden skulle udlændinge have tilladelse til at opholde sig i længere tid i landet og kunne under særlige omstændigheder udvises. Landets egne statsborgere derimod havde en grundlæggende ret til at opholde sig i landet". *(ved Jes Fabricius Møller, lektor i historie på Københavns Universitet, Kristeligt Dagbald, d. 19.2.2021).*
   Denne nye praksis gjaldt selvfølgelig også i Tyskland, så derfor støder Olaf ind i helt uventede problemer. Første gang han boede i Berlin og også ved hans ophold i Sverige og Rusland, var der almindelig rejsefrihed.

Berlin 2: November 1921 – Januar 1931, bog 35-44

Bog 35
s. 12, 07.09.1921,St. Magleby, Bitten og Ludvig

Ludvig fortæller sidst i sit bidrag, at Petra har været i Berlin:

"Petra har været en Tur hos Olaf i Berlin; men de har vist endnu ikke faaet Lejlighed. Vi haaber jo at samles 23. Oktober i Kbhvn. Hvis nogen er forhindret, vil de nok melde det inden en Uges tid før. De kærligste Hilsener fra os her. Eders hengivne B. & L."

s. 12, d. 9.10.1921, Aarhus, Theodor

Theodor har haft bogen liggende en hel måned og må nu i gang:

”Lige efter Pinse var jeg en lille tur i Kbhvn, hvor jeg fik hilst på de derværende Medlemmer af Familien. Vel: var meget sammen med Olaf og Petra med Børn, det er mg trist, at det nu er forbi. Ludvigs Besøg hos mig blev afbrudt af en 6-dages Tur til Mols med Artilleriet. Noget efter Hjemkomsten kom Aagot paa Besøg. Det var fornøjeligt at have hende, og heldigvis havde hun sin Onkel og Tante samt Frk. Karen Hansen, der var i Besøg paa/fra ? Hirsch pr Hovedgaard til Afvexling og opmuntring. 9/8 kom Poul, der er mg interesseret i sin tekniske Skole, som jo optager det meste af hans Dag. Under mine Rejser har han boet hos sinTante Anna og om Søndagen tager han til Fredericia.—Tak for Meddelelserne og på Gensyn d. 23.e. De kjærligste Hilsener Eders heng. Th”.

s. 21, d. 17.10.1921, Aarhus, Marthine skriver, og det fremgår deraf, at Karl har været en afholdt præst, s. 25:

”Så kommer den anden Begivenhed, jeg vil omtale – nemlig K’s fødselsdag. Den plejer ellers at forløbe yderst stille, men i Aar var det jo 50, og i den Anledning blev der gjort en farlig Stads af Manden. Det begyndte den 23/8. Da læste vi til vor Forbavselse i Stiftstidende, som kommer her ved 7-Tiden: ”Pastor Carl Mohr fylder i dag 50 Aar”. (*Karl havde fødselsdag den 25.8*). K. skulde til Møde kl 8, og jeg gik snart efter i Seng med Hovedpine eller Træthed. Ved 9-Tiden begyndte Dørklokken at kime – den ene Gang efter den anden – jeg lod den kime – der var jo ikke andet at gøre ved den Sag.
Da Karl kom hjem kl 10 laa der en hel Bunke Telegrammer til ham – det var forfærdeligt pænt af alle de rare Mennesker – de havde da læst deres Aftenavis.
Næste Dag stillede her forskellige Gratulanter og gjorde Undskyldning for, at de kom en Dag for sent. Så kom endelig den 25de.- Den begyndte jo med masser af Breve og Telegrammer og Pakker fra Slægt og Venner. – Senere kom her Deputationer fra 2 Børnegudstjenester – den ene medbragte en dejlig stor Kurvestol – den anden et Sølv Blækhus og en Papirkniv. – Saa kom der dejlige hvide Chrysantemer fra vort K.F.U.M. – pragtfulde gulhvide Roser fra K.F.U.K. – Cigarer fra Pastor Wiese – Chokolade fra Pastor Sølling – og Blomster fra forskellige Mennesker.
Vi havde Chokoladebord fra 12 ½ til 6 – og kl 7 kom da Th. og Poul og spiste til Middag – Andesteg og Æblegrød. Anden var en Gave fra min Broder og Svigerinde.
Men endnu var Festlighederne ikke forbi. – I begyndelsen af September kom en ung Mand her og bad K. om han vilde komme til et Møde for nogle unge Mænd den 11.9. – Mødet skulle begynde kl 8 og K vilde nok slutte med en Andagt – jeg skulde ogsaa med; saa vi tænkte os jo nok det var noget med Kaffe. – K sage ja Tak, det vilde han gerne. Vi stillede jo saa til den aftalte Tid og blev til vor store Forbavselse modtaget med stor Festlighed – Musik - Sang og smukt pyntede Kaffeborde. – Det viste sig at være saa mange af K’s Konfirmander – fra de forskellige Aargange her – som man havde kunnet faa fat i – der var vel ca 50. – Der blev holdt Masser af Taler og mod Slutningen af Festen blev der overrakt K. en Sølvskaal (naturligvis ikke ægte Sølv) fyldt med Druer.
Det hele var så rørende kønt og vi var meget glade for den Aften. Naa – det var altsaa vore vigtigste personlige Oplevelser. Saa skal jeg kun nævne et Par store Dage til vi har haft, idet vi den 16. Aug. fik indviet et dejligt nyt Missionshus og den 11. Septb. blev Grundstenen lagt til en ny Kirke – begge dele her i Sognet. – Og saa siger vi jer alle Tak for de forskellige Meddelelser og glæder os meget til Samværet i København.
Eders K & M”.

s. 29, d. 9.11.1921, Ribe, Joh. Louise
Joh. Luise foreslog i forbindelse med deres fars død, at de skulle samles hvert år på forældrenes bryllupsdag. Første gang i 1920 måtte de undvære Th og Arnold, men i 1921 lykkes det at samle dem alle sammen, hvilket hun er glad for, for det er trods alt bedre end ”alt dette Skriveri”. Når hun skal tale sin skolesag er det også

bedre at tage det mundtligt med ministeriet end skriftligt. Hun gør sig også tanker om, at de bliver ældre. Nu er kun 2 af de 7 under 50(*Olaf og Ellen*):

"Ja, nu er der gaaet da nogen Tid, siden vi alle var samlede, og det er nok bedst at faa Bogen i gang igen, selv om jeg ikke har ret meget at skrive om, da jeg naturligvis ikke har oplevet meget, siden vi taltes ved. Og det er jo meget bedre end alt dette Skriveri; det var rigtignok dejligt, at alle kunne komme. Nu mødes maaske nogle til Fætter Ludvigs Sølvbryllup; jeg har nu sagt nej Tak; thi jeg synes ikke, jeg kunde forsømme igen, og et Par dage maatte jo gaa til. Selv om man selv bestemmer det, er der dog Grænser for, hvad man synes, man kan tillade sig. Saa meget mindre kunde jeg, som jeg muligvis maa til Kbhvn igen engang inden Jul for at tale med Ministeriet om en uventet Øvelsesskole. Jeg har en Forespørgsel inde for Tiden i Ribe Byraad om, hvorvidt de vil ofre noget for at spare paa deres Skolebudget i Fremtiden ved, at vi faar halvdelen af Kommunens Børn i Øvelsesskolen, og naar der kommer svar paa det maa jeg nok igen ind i Ministeriet; der er det mundtlige ogsaa bedre end det Skriftlige. Naa, Bogen var jo ellers fornøjelig nok; det var morsomt at læse om Carls fine Fødselsdag; nu er der altsaa kun 2 tilbage af os, som ikke er fyldt 50; vi bliver efterhaanden nogle gamle nogle".

Joh. Louise har mange jern i ilden – sidder også i et kunstudvalg (i forbindelse med gaven til kongeparrets sølvbryllup):

"Saa har vi haft et stort Porcellænsmøde. Her var Direktør Dalgas, Kunstmaler Gotfred Rohde og ½ snes Damer med Kammerh. Stemann i Spidsen. Det gik da heldigvis ganske fredeligt af, og Kunstnerne fik deres Vilje, som jeg jo ogsaa synes de skulde. Det var lige nap og knap, her var Plads til dem. Vi holdt Mødet i mit Kontor, men maatte af og til opholde os i begge Dagligstuerne, da der var slaaet Tegninger af Kunstværker – Spejl – Vaser – og Lamper – op paa alle Dørene. Og saa havde vi vort Spisestuebord saa langt, det kunde blive til Kaffen. Ellers ved jeg intet nyt. Kun mange kærlige Hilsener til alle. Joh. Louise".

Weimarrepublikken 1918-1933

Det er en meget vanskelig tid i Tyskland, som både Olafs og Theodors følgende breve også bærer præg af. Efter våbenstilstanden d. 11.11. kl. 11. 1918 var der stor utilfredshed i Tyskland, da mange mente, at de ikke havde behøvet at kapitulere, og at Wilhelm d. 2. ikke skulle have abdiceret d. 9.11.1918. Der opstod begrebet "Dolkestødslegenden" – en opfattelse det tyske officerskorps forsøgte at opbygge efter kapitulationen i 1918. Ifølge legenden var den tyske hær ubesejret og intakt, men opløsningen på hjemmefronten førte til våbenstilstanden i 1918. Versailles- traktaten i 1919 gjorde det ikke bedre. Tyskland måtte afgive meget land, ikke have en hær, følte det hele som en stor ydmygelse, så Weimarrepublikken, der blev indført i forbindelse med en ny forfatning d. 11.8.1919 med Friedrich Ebert som Rigspræsident, havde meget svære vilkår. Der var hungersnød, boligmangel, varemangel, krigstraumatiserede mænd etc., og rigtig mange mente, at nøden skyldtes den nye forfatning og ønskede at komme tilbage til regimet før 1914, dvs. Kejserdømmet. Både borgerskabet og arbejderne stod med store problemer. Borgerskabet havde mistet alle deres penge, og arbejdsløsheden var løbet løbsk. Inflationen startede lige efter krigen og løb i Tyskland løbsk i 1922/23.(" Tyskerne, Nation og stat i Tyskland 1815-1988", Den jyske Historiker, 1988, s. 127-151).

Udlejer fru Häzing er tydeligvis i nød. Boligmanglen er kolossal, og udlændinge må ikke have egen bolig, så hun forsøger konstant at presse Olaf for flere penge. Og da franske tropper i januar 1923 besætter Ruhrområdet for at få deres erstatning indfriet, som tyskerne ifølge Versailles-traktaten skulle betale, voksede fremmedhadet selvfølgelig enormt. Fru H. siger dem så op med den begrundelse, at hun som tysk kvinde ikke kan have de tyskhadende danskere boende.

s. 32, d. 27.11.1921,Berlin, Olaf

Olaf er nu alene i Berlin og har et gevaldigt hyr med sin lejlighed. Da de første gang var i Berlin, hørte vi slet ikke om den slags problemer, som han har nu. Den vanskelige mellemkrigstid er mærkbar, og de nye udlændinge- og statsborgerlove er trådt i kraft.

"Kære alle sammen, nu maa jeg vel hellere benytte denne Søndag Aften til at faa Bogen sendt videre, for at den ikke skal blive liggende her for længe. Først og fremmest tak for alle de interessante Beretninger. Jeg sidder stadig her som Enkemand, men formodentlig skal det nu snart være forbi, om alt gaar vel venter jeg Petra og Børnene Fredag Aften, men der kan jo hænde forskellige Ting Fortrædeligheder (?) etc. Som I ved har jeg jo lejet officielt en møbleret Lejlighed eller egentlig igen officielt kun 3 Værelser af den. Det var en forfærdelig Rede og jeg har nu haft Haandværkere gaaende i den i 14 Dage og de er langt fra færdige, forhaabentlig bliver de færdige med det væsentligste til paa Fredag, ellers ser det jo galt ud. Vi har længe bestemt den Dag forud, jeg vil nemlig helst have en Fredag, saa har jeg jo Lørdag (kun Kontor til 2) og saa Søndag bagefter. Den begynder at ligne en Lejlighed nu, men alle Haandværkerne er enige om at noget i den Retning af Forfaldslenter (?) og Snavs har de aldrig set, som det der var, men som sagt nu er det vigtigste ved at være færdig, hvad jo ogsa har kostet en forfærdelig Masse Penge. Ved Lys kan det blive en rigtig pæn Lejlighed, men den Del af den der ligger til Gaarden er jo desværre noget mørk i det. Nu har det jo hjulpet, da jeg har faaet anlagt her med lyse Farver paa Vægge og Lofter etc., men kuns det vil dog blive mørkt, da det er en meget smal Gaard og det jo er paa 1ste Sal. Det er jo ingen Millionær/million?gods/gade, men den er ganske god, ? og nogenlunde anstændig, og ligger jo kun 20 minutter fra Kontoret og 5 Minutter fra Tiergarten, saa Børnene kan faa frisk Luft naar de vil bevæge sig lidt; naar nu bare det hele maa gaa, jeg har min Kontrakt stemplet af Bolignævnet og har selv et Kort om at jeg har Lov til at have 1 møbleret Værelse og naar de andre kommer faar de et ? , yderligere har jeg for et Par Dage siden under Haanden af Bolignævnet faaet en Attest paa at den Bolig er anvist mig af dette , ikke desto mindre fik Fru Häzing (Vorlieher) i går et officielt Brev fra Bolignævnet, hvori de skrev at hendes Lejlighed var for stor og at hun maatte leje noget af den ud og hvis der ikke kom nogen Overenskomst inden 14 Dage ville de sætte Folk ind i Lejligheden og saa staar der desværre til Slut at den Hr Mohr der ikke var anmeldt der kunde de ikke anerkende, men da dette jo er noget Vrøvl eftersom at jeg har alle mine Papirer i Orden og alle mine Papirer med Bolignævnets Stempel er det jo deres Fejl at de ikke kender mig, jeg har oven i købet min Anmeldelse til Politiet stemplet af Bolignævnet at jeg bor der fra i November. Naa jeg tænker det er en Misforstaaelse som vi skal faa ordnet paa Mandag eller rettere i Morgen straks paa Morgenstunden sender jeg den mand hen paa Kontoret som har haft med disse Sager at gøre op at snakke med de Herrer og saa haaber jeg det ordner sig, saa jeg ikke behøver at sende Gesandtskabet i Ilden. Hvad jeg ikke engang er sikker paa at de vil da jeg ikke har noget Bekendtskab til dem hernede; naa det ordner sig nu nok maa vi haaabe. Det er jo en travl og bedrøvelig Tid for Petra denne med at pakke ind og sige Farvel, det er jo ogsaa uheldigt at jeg ikke har kunnet være der og hjælpe hende men det har ikke kunnet lade sig gøre, dels var det for dyrt, dels kunde jeg ikke tage fri nu igen, særlig da den anden Geschäftsführer er syg, og dels var der vel slet ikke blevet gjort noget i Lejligheden hvis jeg ikke havde været derhenne et Par Timer hver Eftermiddag. Petra er forfærdelig ked af at skulle rejse

fra Danmark og at skulle herned, men der har jo ikke været andet at gøre. Vor Adresse er altsaa, om alt gaar vel, Ing Mohr, Att. Fru Häzing Paulstrasse 10 Berlin. Postkvarterets Nummer kan jeg ikke huske, men det kan højst give en Forsinkelse paa et Par Timer naar det mangler. Gerda har jo lige haft Fødselsdag uden min Nærværelse og Knud holder lige efter at de er kommet herned, saa der bliver jo lidt forstyrret. Her har jeg det jo ellers i min Ensomhed med 2 Gange 6 Stykker Mad med Æg Pølse og Ost og 1 Flaske Fackinger om Dagen, naar jeg ikke har Gæster. Jeg havde for nogen Tid siden et Besøg af Jenny, som I jo ved, dels paa Udturen og dels paa Hjermturen. Vi havde det meget fornøjeligt og var nogle Gange i Teatret, og Jenny er en flot Værtinde med sin store Valuta, hvad jeg nu var meget glad for, da den Slags Fornøjelser jo koster en hel Del i Mark, naar man er paa en ringe Markaflønning. Naa nu kan det ikke blive mere i Dag. Næste Gang Bogen kommer herned har vi forhaabentlig indlevet os lidt mere hernede og kan skrive lidt udførligere. Jeg har jo fortalt jer at her er en dansk Kirke hvor vi gerne hver Søndag er en 20 Stykker. Jeg har efterhaanden vænnet mig til Præst Lindhardt og jeg skal se at faa meldt mig ind i Menigheden. Af Fornøjelser er her en dansk Klub med Møde her hver Tirsdag, hvor vi hver Gang var ca 20 Stykker eller mere og da ingen af dem er de samme som i Kirken maa der jo altsaa mindst være 40 danskere i Berlin, naa der er nu betydelig flere, men det kommer vi nok nærmere ind i efterhaanden. Klubben har nogle udmærkede Lokaler, og der er ganske morsomt, med Sang og Spil og Dans og Billard, voksne Mænd og Koner og unge Mænd foreløbig kun 2 unge Piger saa der bliver jo ikke stor Konkurrence for Aagot. Naa nu skal det være Slut for Alvor, nu kun mange kærlige Hilsener til Eder alle og endnu engang tak for alle Meddelelserne".

Det lykkes åbenbart at få lov til at beholde lejligheden. Juledag tager Theodor og Joh. Louise til Berlin efter at have tilbragt juleaften i Fredericia sammen med deres søster Ellen og hendes mand Bendt. Jeg har næsten gengivet hele Theodors brev, da han fortæller så detaljeret om lejligheden og hele opholdet i Berlin. De var meget aktive. Går i teatret, tager til Dresden, køber ind i Kaufhaus des Westens (KaDeWe), går i kirke Nytårsdag osv. Oplever også strejke og taler med folk i toget til Dresden om 1.Verdenskrig.

s. 47, d. 19.12.1921, St. Magleby, Ludvig

Normalt er det Arnolds skrift, der bliver klaget over, men denne gang bliver Olaf irettesat:

"Mange Tak for de forskjellige Bidrag i Bogen. Vi haaber, at Olaf for længst har faaet det ordnet med Lejligheden dernede. Men jeg maa sige, at hans skrift denne Gang rigtignok var meget utydelig; mig faldt den i hvert tilfælde vanskelig at læse".

s. 51, d. 8.1.1922, Aarhus, Theodor

"Kl. 2.1/2 rejste vi saa. Rejsen gik udmærket. Der var god Plads, og Værelserne var rare i Hamborg. Jeg boede dog af Pladsmangel i et Bruks(?)værelse. 2. Juledag (Mandag) kl. 5.20 kom vi til Lehrter Bahnhhof, hvor O.P., lille O var at hente os. I en Drosche kørte vi mg hurtigt hjem. De var alle raske og saa flinke ud. Gerda hostede dog endnu en Del de første Dage, senere mærkede jeg ikke noget dertil. Olaf er blevet en Del magrere, men jeg synes, han ser rask ud. Lille O er mægtig lang *(jeg/vi, dvs Gerdas og Knuds børn, kaldte onkel Olaf for "Lange Olaf")*, men af passende Huld. Ogsaa Aagot saa raskere ud, men skal hvile midt paa Dagen og maa først staa sent op, hvilket jeg ikke tror generer hende videre, men det gjorde, at Petras Hjælp af hende i Huset bliver betydelig indskrænket. Paulsstrassen er en anselig, bred Gade, der gaar fra Alt-Markt til Lutherbrücke som fører ind i Tiergarten. Huset er pænt med bred, men mørk Trappeopgang. Der er en rummelig Entrée med Indgang til O og P's Soveværelse. Der er en rummelig smuk Stue med to Fag til Gaden

og Balkon. Som i alle Stuerne er der mg højt til Loftet. Møblerne er nydelige. Ved Siden af ligger Dagligstuen, som er en mg stor og smuk Stue med en ikke dyb Karnap til Gaden. Derudover er der fra Entréen Indgang til Spisestuen, der ligeledes er mg stor, men mørk, da der ligesom mange Steder her i Landet, kun er et Vindue i det ene hjørne ud til Gaarden. Da Stuen er mg dyb, bliver den derfor mørk, saa der paa denne Tid maa tændes Lys det meste af Dagen. Der "leger" Børnene. Køkkenet er stort og lyst og som alle de andre Steder ser alt saa pænt og ordentlig ud p. Gr. af den foretagne Reparation. Badeværelset (inderste) og O. og Kn's Værelser er dannet ved en vandret Skillevæg (Loft i Badeværelse og Gulve i Drengenes Værelse). Badeværelset er godt og af frastemt Højde. Jeg sov udmærket i en der opstillet Seng. Drengenes Værelse er derimod meget mg lavt. Man kan ikke staa oprejst deri og mg mørkt. Det er det trangeste Punkt i Lejligheden. Olaf var jo optaget paa Kontoret til Kl. 4 ½ hver Dag. Om Formiddagen var jeg med lille O. og Knud ude at se paa Byen og gaa paa Museer og i Butikker. Vort hyppigste Befordringsmiddel var en Autobus fra Hjørnet af Paulsstrasse til Unter den Linden. Tirsdag Aften var der en Sammenkomst i den danske Klub. Olaf ville mg gerne have os med, men vi protesterede energisk. Vi gik i Stedet i Deutsches Theater, hvor vi saa Strindbergs "Drømmespil" (*udgivet i 1902*) i en god iscenesættelse og godt spillet. Begyndelsen interesserede os mest, siden virkede det lidt trættende.

Paulsstrasse 10

Onsdag Eftermid. og Aften havde vi det hyggeligt hjemme og spillede om Aftenen en lille Bridge. Torsdag var Joh. Louise, Petra, Aa. og lille O (Olaf kunne desværre ikke være borte fra Kontoret) en Tur til Dresden. Vi tog fra Anhalter Bahnhof kl 8. Kom til Dresden kl 11 ½ . Vi drak The og spiste lidt smørrebrød i Toget. Vi spadserede saa gj Byen, hvor vi gjorde forskellige Indkøb til Arvinger (?). Byen tog sig smukt ud. Vejret var heldigvis, undtagelsesvis , fint og med lidt kold Blæst. Vi tilbragte et Par Timer paa Malerisamlingen, hvad vi var glade ved at gjense. Saa kjørte vi i en Sporvogn til Laschnitz, hvor vi med "Schwebenbahn" tog op paa Bakkerne. Op- og Nedfarten var mg smukt, men iøvr. var det kun ganske enkelte Steder, man kunne se ud over Elbdalen og ud over Landet. De fleste Steder var Udsigten hindret af Villaer, hvoraf der fandtes en Mængde, saa at det dannede en hel By, mindende om Hellerup (dog mindre). Vi spadserede derefter i den begyndende Skumring langs Elben forbi Brühls Terrasse og videre gj Byen. Der, hvor vi vilde have spist, var der ikke mere nogen Restauration hvorfor vi kom næsten helt ned til Banen, inden vi kunne faa noget Mad. Det var et Conditori, mindede om Aporta. De fleste af os var dygtig trætte og sultne. Vi fik Kalvekotelet, der var god, men Portionen lille, hvorfor vi maatte have en Portion til, da vi var færdige med den første. Derefter Is eller Kaffe. Vel vederkvægede og i godt Humør gik vi hen til Banen efter at have været inde i en Konfekt- og Frugtforretning at gjøre Indkjøb. Toget gik 7,20 og kl. 10,35 var vi i Berlin, hvor vi med en Hestedrosche hurtig kom hjem inden Olaf og de to mindste Børn, der havde været i Cirkus, var kommet. I Toget, hvor der foruden os kun var Plads til en i Kupéen, traf vi paa Udvejen en jødisk Strømpefabrikant fra Chemnitz. Det var en karakteritisk, men (u?)tillalende Type, mg venlig, stadig snakkende om Forretninger og erklærede Krigen og den paafølgende Fred for "Vanvid". Han sagde gandske rolig, at han skjønt han var ganske rask, ikke havde været med i Krigen. Da jeg p. Gr. af mine mg. Mangelfulde Evner til at tale fremmede Sprog ikke kunne føre en tysk Konversation, skyldtes det Petra og(igen paa Hjemvejen) Aagot, at vi kom i Snak med Manden. Paa Hjemvejen traf vi en herboende Kunsthandler der havde gjort Indkjöb i Dresden. Han havde (til forskel) været med i hele Krigen. Var sluppet med et Strejfeskud, og var mg ivrig efter at komme med igjen. Næste Dag kom Turens eneste Uheld, idet Joh. Louise var syg. Hun havde om Natten før Dresdenturen haft Fornemmelser i Brystet, som om en Bronchitis var i Anmarsch. Der var dog ingen Feber, hvorfor hun tog af Sted, og klarede Turen godt. Næste Morgen havde hun 38 g og om Aftenen 38,8. Hun laa her i 3 Dage, i hvilke Tp gik jævnt ned til 37,2 om Aftenen. Hun opgav at rejse med mig Nytaarsdag (Søndag, men blev til Tirsdag morgen). Jeg haaber, hun er kommet godt hjem, da jeg ellers antagelig havde hørt fra hende. Det var jo trist. Hun var dog inde i Stuen, liggende paa en Sofa, baade Nytaarsaften og Nytaarsdag.

Fredag Aften var O., Petra og Aagot i Operaen til Aida, medens jeg foretrak at se nutidens Skuespillere spille Brødrene Karamasov *(baseret på Dostojevskijs sidste roman, som udkom i 1878*). Det trak saa længe ud, at jeg først kom til Kempinsky, hvor vi havde aftalt at mødes, da de andre i nogen Tid havde siddet med Tøjet paa og var ved at gaa. De var bange for, at jeg var kommet noget til. Vi kunne ikke faa en Drosche til at kjøre os, og maatte derfor gaa (i Regnvejret) til vi paa Unter den Linden sammen med en mg stor mængde Lidelsesfælder blev sluppet ind i en Omnibus. Vi var glade over at komme med. Kl. var jo efterhaanden blevet mange. Nytaarsaften var jeg om Form. med lille O og Knud på Tøjhuset. Vi kjørte ind med Stadtbahn. Strejken var da allerede ved at høre op. Den var begyndt foregaende Dag. Automobilstrejke var der under hele vort Ophold. Jeg antager, det var Grunden til Droschekudskenes Uvilje til at kjøre Torsdag Aften(en passiv Sympatistrejke). Om Eftermiddagen var jeg med store Olaf ude at gjøre Indkjøb af Gevinster m.m. til om Aftenen. Vi fik en mængde Pakker, bl.a. en Hare, hvorfor vi fra Kaufhaus des Westens tog en Drosche hjem.

Aftenen forløb overmaade hyggelig og rart. Vi spillede forskellige Spil om Pebbernødder, bl.a. unglückliche Postwagenreise (?) samt Kortlotteri om nogle smukke Gevinster. Baade Børnene og vi voxne morede os godt.

Gerda, Theodor, Knud, Petra og Olaf

Kun var det trist at Joh. Louise det allermeste af Aftenen laa inde i sin Seng uden at kunne tage Del i Festlighederne. Kl 12 spillede Petra en Nytaarssalme. Juletræet blev tændt og vi sang nogle Julesalmer.

Nytaaarsdag varOlaf, lille O, Kn. og jeg i den danske Kirke, hvor vi hørte Pastor Lindhardt. Den er jo kun lille, der var ca. 30 mennesker, og antagelig Plads til godt dobbelt saa mange. Efter at være kommet hjem blev vi trakteret med haresteg og Æblekage. Eftermiddagen tilbragte vi hyggeligt inden Døre. Kl 7 rejste jeg til Hamborg, hvor jeg overnattede. Denne Gang i et rigtigt Værelse. Kl 8,4 næste Morgen tog jeg til Fredericia, hvor jeg spiste til Aften hos E og B. Frokost havde jeg spist i Toget. Jeg ankom til Aarhus med ½ times Forsinkelse. K. og M. var saa venlige at være paa Banen, men p. Gr. af det sene Tidspunkt skiltes vi snart. Der var nok at gøre ved min Hjemkomst og det vil vare en Stund, saa nu maa jeg hellere holde op, da Skrivelsen allerede er lovlig lang. Joh.L maa saa supplere. Tak for de interessante Meddelelser. Kjærlig Hilsen til alle Th.".

s. 67, d. 27.2.1922,Ribe, Joh. Luise

Joh. Louise var også vældig glad for opholdet i Berlin og var jo på sofaen fra kl 10 hele den 31.12, så hun deltog da i festlighederne. Ellers har hun ikke mere at føje til Ths lange beretning .

Hun kom godt hjem, men havde en meget besværlig hjemrejse. Det gik fint til Hamborg, bortset fra at der ikke var nogen spisevogn, så Joh. L glædede sig over de "Brötchen", som Petra havde givet hende med. I Tønder var toget aflyst p. gr. af kulmangel, så hun kunne først komme videre næste dag. Hun fik heldigvis

værelse på hotel Phønix og telegraferede til frk. Branner, som jo ventede hende hjem om aftenen. Tog så toget næste morgen.

"Det var tarvelige Kupeer i det Tog; men skønt der var meget faa 2. Kl. Vogne, men masser af 3-4-Kl., fik jeg dog en god Plads og kunne blive i samme Kupé lige til Grænsen. Jeg rejste sammen med en meg. konversabel(?) ung Tysker, begejstret for Krigen og sikker paa, der blev Krig igen med det allerførste, og saa var Frankreich "kaput". Da vi kom til Grænsestationen, var der paa engang sort af Mennesker. Min Haandkuffert fik jeg godt igennem, men min garanterede Kuffert var der ikke. Jeg maatte aflevere Identitetsbeviset, saa skulde den blive eftersendt. Jeg var noget urolig for, at den ikke skulde komme, for nu havde jeg jo aldeles intet Bevis. Den kom dog 2 Dage efter; men de havde været saa uforskammede at konfiskere en yndig Bakke, jeg havde faaet i Julegave af O. og P., fordi den var ny; intet andet var taget. Jeg fik en Uges Tid efter et Brev med Underretningen om, at da jeg havde forsøgt at smugle den ud af Riget uden "Schein" vilde den blive solgt til Fordel for Riget. Det var ærgerligt, men jeg var dog glad over at have faaet Kufferten, det havde været værre endnu om den slet ikke var kommet. I Tønder tog Fortoldningen en rædsom Tid."

Joh. L nåede dog det danske tog og blev modtaget med henrykkelse af frk. Branner, som hverken havde fået hendes brev sendt fra Berlin eller hendes telegram fra Tønder, så hun havde været på stationen flere dage i træk og havde været meget urolig. Ja, det tror jeg. Det var ikke let at rejse dengang, og 1. Verdenskrig havde ikke gjort det lettere.

s. 74, d. 7.3.1922, Berlin, Olaf

Olaf takker for diverse fødselsdagshilsener, og håber at alle har fået hans separate takkebreve. De lever ret stille og har ikke haft udenlandske gæster, siden Theodor og Joh. Louises julebesøg "som vi jo var umaadelig glade for og benytter Lejligheden til engang endnu at takke for".

Det er svære tider i Berlin, der er bl.a. også problemer med kulmangel:

"Som vi fra forskellige Sider har kunnet mærke, har I læst om Strejken i de danske Aviser og det havde jo sine smaa Ubehageligheder, navnlig den første Dag da vi ingen Vand havde, saa maatte Børnene staa i Kø ved en Vandpost paa Gaden i mange Graders Kulde. Belysningen savnede vi jo længere, men det gik jo ogsaa uden den, vi saa ved Stearinlys og klarede os meget godt. Vi har haft mere Gene af Kulmangelen idet vi og navnlig de derhjemme har frosset med Anstand, da vi maatte spare paa Kullene eftersom der ingen var at faa, saa vi højst kunne have 8-10 g i Opholdsstuen og 2-4 i Køkken og Sovekammer; men den Tid er jo nu forbi, nu har vi jo Sommer med en Temperatur af 10-12 g Varme om Dagen og 14-15 i Stuerne, skønt vi kun fyrer hver anden Dag i en Kakkelovn. I morges da jeg kørte til Kontoret, konstaterede jeg at Buske og Smaatræer har aabnet Knopperne og er blevne grønne. Bare de ikke ender med en Forskrækkelse ".

De har stor glæde af den danske klub "Enigheden", men deres boligforhold er stadig ikke afklarede. Udlændinge har slet ikke ret til en lejlighed i Berlin!:

"Vor Hovedadspredelse er jo den danske Klub "Enigheden" hvor vi er hver Tirsdag fra kl 8 Aften til 1 , ja forleden Tirsdag da der var Karneval, var vi først hjemme Kl. 5 1/2 paa Morgenstunden. Jeg morer mig altid udmærket ved de Klubaftener, og Aagot glimrende, da der efterhaanden er en Del unge. Petra kniber det mere med Morskaben for, da hun endnu ikke har fundet nogen hun rigtig kan slutte sig til, men det kommer jo nok efterhaanden, i hvert Tilfælde er det jo altid en Afveksling. Udstillinger er af forskellig Art, der spilles

Kort, Billard, danses, holdes Koncerter, Foredrag og hvad der kan falde for. Lokalerne er umaadelig hyggelige og af passende Størrelse, vi faar Kaffe og Kager samlet engang i Løbet af Aftenen, saa kan man ellers faa Øl, Smørebrød etc. Hvad man har Lyst til. Ved de større Fester er der arrangeret med varm mad ved fælles Borde. Nu har vi gerne engang om Ugen Besøg af en af vore Bekendte derhenne fra som kommer og spiller Bridge som Aagot og han delvis skal lære, ellers er vi jo mest hjemme. Den Familie vi synes bedst om i Klubben er ikke visible for Tiden. Manden kommer alene i Klubben da der i disse Dage ventes en Forøgelse af Familien.

Vore Boligforhold er endnu ikke i Orden, vi har faaet Petras og Børnenes pas forlænget til 28. Februar, men har saa indgivet en Ansøgning om at faa den forlænget indtil videre, det har vi ingen Svar paa endnu, og Passene er jo udløbne, men en saadan Ansøgning som den vi har sendt gør at man kan blive over Udløbstiden. Nu er det jo meget uheldigt hvis de siger nej. Jeg har haft en saadan Ansøgning inde engang før, da sagde de nej! Nu havde jeg haabet denne Gang at Politiet alene kunde afgøre det, men det lader desværre ikke til at være Tilfældet, de sender den nok til Bolignævnet, og det var dem der nægtede det forrige Gang. Jeg forventer at det ogsaa denne Gang er gaaet derhen for den 2en ds. kom der et Par Herrer fra Bolignævnet og skulde undersøge Sagerne. Det var saa heldigt, at Fru Häzing var der da de kom, saa alt saa ud til at være i den skønneste Orden, men man kan jo aldrig vide, vi er selvfølgelig meget spændte på Resultatet, der vel maa komme i løbet af en Ugestid eller to. Lejligheden er jo rigtig rar, og naar vi har ofret saa meget paa den vil vi jo nødig af med den, og er i saa Fald i øvrigt husvilde for en anden kan man ikke faa. Udlændinge har overhovedet ingen Ret til en Lejlighed hernede.

Nu den 26.ds skal Olaf jo konfirmeres, vi venter min Svigerinde Nanna her ved den Lejlighed og saa jo gerne at der kom flere. Nu faar I ikke mere denne Gang uden mange kærlige hilsener fra os alle her og endnu engang Tak for Besøgene. Jeg haaber min Skrift denne Gang er mere tydelig. Olaf".

Bog 36

s. 8, d. 24.05.1922, Ribe, Joh. Luise

"—Tak for Meddelelserne; jeg har læst dem med Interesse, --- Jeg længes ogsaa meget efter at høre, hvordan det gaaar i Berlin; jeg synes det ser ud, som om de var slemt på Nakken af Udlændinge".

Joh. L har haft et fornøjeligt Besøg af Th. i Påsken og:

"for ca 14 Dage siden et ganske kort Besøg af Ellen og Bendt. De er blevet saa vanskelige at faa fat i, siden Ellen har faaet den Børnehave".

Ellen har startet en børnehave i nogle lokaler i hotellet, der ligger over for deres lejlighed i Fredericia, og det er hun meget glad for og optaget af.

s. 15, d. 12.6.1922, Berlin

(Olaf er blevet bebrejdet sin skrift, og det kan jeg godt forstå. I det næste bidrag gør han sig umage i starten, men senere er det næsten umuligt at læse. Theodor og nogle af de andre benytter dog heller ikke skønskrift, så de har nok ikke hinanden så meget at lade høre).

O indleder som sædvanlig med at takke for alle de forskellige bidrag, som de læser med stor interesse. Han har ikke så meget at fortælle, bortset fra at der stadig er problemer med lejligheden. Hans beretning giver et godt indblik i den store bolignød, der var i Berlin i mellemkrigstiden:

”Hernedefra er jo ikke saa meget at fortælle da alt jo gaar sin sædvanlige Gang og vi ikke kommer meget ud, udover Klubben. Med Lejligheden var der jo en lille (?) Overgang igen Vrøvl lige inden jeg rejste til Paris, hvor jeg var nede i 8 Dage for Hermansen. Vi fik nemlig en Dag et Brev fra en mand om at vi skulde overlade Fru Häzing det værelse der tilkom hende efter Kontrakten hvorefter vi kun har lejet 3 Værelser, og hvis vi ikke inden 24 Timer bragte Sagen i Orden ville de gaa til Bolignævnet og saa blev det en meget alvorlig Sag. Naa vi fik Sagen udsat til jeg kom hjem og jeg havde saa et Møde med manden og forklarede ham hvordan Sagen laa, et det kun var et almindeligt Pengeafpresningsforsøg af fru Häzing og jeg viste ham alle Papirerne som hun har skrevet under paa. Der var saa senere et Møde hos ham med Fru H. hvor han nærmest forsvarede mit Standpunkt, men jeg tilbød saa at hjælpe Fru H. til at leje et Værelse og give hende 400M om Maaneden, saa det staar det paa i Øjeblikket. Vi har ikke set Fru H. siden Varslet kom, det begyndte med at hun en Aften kom med begge sine Døtre og sagde at hun ingen Sted havde at være og nu maatte de alle bo hos os. Jeg var hjemme og Petra sagde at det kunde de jo nok nogle Nætter men ikke til Stadighed. Saa blev hun fornærmet og vi har ikke set hende siden. Sønnen boede hos os i Badeværelset men han er nu flyttet paa landet og saa ligger de to ikke Døtre der, med de kommer sent om Aftenen og gaar tidligt om Morgenen, saa vi ser ikke noget til dem, men Tilstanden er jo ubehagelig, da man jo altid kan risikere at hun naar hun ikke kan klare sig vil gaa løs paa os og faa Lejligheden, selv kan vi ikke da ingen Udlændinge maa have selvstændige Lejligheder i Berlin, hvor Bolignøden er kolossal. Familier der er skrevet paa Boliglisten maa vente flere Aar før de kan faa noget, men foreløbig gaar det jo, og vi skal nu nok holde det gaaende, saalænge Fru H. vil makke ret”.

De har alle 5 (Aagot er i Kbh.) været til kaffe hos diverse venner fra Klubben i Pinsen.

”I Pinsen var vi den ene Dag hos nogle Bekendte fra Klubben til Kaffe om Eftermiddagen (Aagot er jo i København) og anden Pinsedag var vi hos nogle andre igen alle 5 i en Villa lidt udenfor Berlin; og forleden Aften var vi henne at se Charleys Tante som Børnene morede sig udmærket over og vi da for Resten ogsaa. For Gerda kneb det med det tyske, men hun morede sig udmærket og forstod det meste. Ellers kommer vi jo kun i Klubben, og der er Børnene jo ikke med. Drengene er stadig tilfredse med deres Skoler”.

Der skal bygges en ny dansk kirke, og det er ikke let at blive enige:

Den første danske menighed i Berlin bliver stiftet i 1912, hvor man lejer lokale i Neuenburgerstr.til gudstjenesterne. Danske Kirker i Udlandet (DKU) stiftes d. 25.3. 1919. Arbejdet i Berlin knyttes til DKU. I 1921 tilknyttes Flensborg DKU. I 1928 indvies kirken i Stresemannstrasse 57 med Olafs tilstedeværelse. Kirken blev bombet under under 2. Verdenskrig, og grunden blev afhændet til Deutsche Bundespost i 1965. Der er blevet byggget en ny dansk kirke, Christianskirken, i Brienner Strasse 12,10713 Wilmersdorf, Charlottenburg, som blev indviet i 1967.

”Vi har jo noget Vrøvl hernede med at faa en ny Kirkebygning for Tiden, og det kniber med Enigheden om, hvor vi skal købe Grundstykket. Det sorterer jo under ”Dansk Kirke i Udlandet”, som har givet en Del Penge dertil, og som saa gerne vil have Lov til at bestemme alting med Beliggenhed etc., hvortil de jo slet ikke er kompetente. For nogle Uger siden telefonerede den danske Gesandt Grev Molkte til mig og spurgte om jeg ikke kunne komme over til et Møde den næste Dag hos ham, hvor der skulde tales om Grunden, der skulle købes. Jeg var saa derhenne sammen med en halv Snes andre pæne Mænd. Jeg var jo lidt inde i Sagen i

Forvejen og havde set paa den Grund der var Tale om og vi vedtog saa enstemmig en Resolution om at der skulde købes en Grund paa et nærmere angivet Sted, som har en udmærket Beliggenhed med Undergrundsbane, Stadtbahn og Sporvognsforbindelser fra hele Byen og Forstæder, lige ved en større Park i et smukt Kvarter; men det passer ikke D.K.U., som havde deres Sekretær "Eriksen fra Flensborg" med til Mødet. Han var kommet herned for at finde en bedre Grund paa 8 Dage end den vi i Løbet af 2 Aar har faaet udsøgt hernede. De vil have et mere centralt Kvarter, hvad selvfølgelig er noget Sludder for bliver det centralt for nogle bliver det ikke centralt for andre her hvor Kolonien er spredt saa vidt udover hele Byen og Forstæderne, saa maa man mere se paa Forbindelserne, og saa skal efter min Mening Kirken ogsaa hellere ligge paa et Sted hvor der er Lys og Luft der end inde i et Forbryderkvarter(?), hvor man kan risikere allehaande, naa nu maa vi se hvem der faar sin Vilje igennem".

De skal også have ny præst, hvilket O er ked af, men D.K.U. mener, at han har været der for længe. Det værste er, at man har valgt en "Lægpraktikanttype" med yderliggående meninger:

"Han er for Tiden paa Sejrø. En Lægpraktikanttype af den allermest yderliggaaende Art, med en Kone der skal være endnu værre. Det er efter min Mening ogsaa forfejlet at sende en saa yderliggaaende Partimand ned til en Menighed af den Art som den er her. De skulle da efter min Mening hellere have en yngre ugift Mand med lidt Intelligens, som kan lægge rigelig Kræfter i og forske(?) ude i Menigheden altid; nu maa vi se, hvad vi faar, jeg vil da gerne beholde ham vi har, men det lader sig vist ikke gøre, jeg hører D.K.U. mener han har været her for længe".

O+P glæder sig til at faa besøg af Th og Joh. Luise i løbet af sommeren og spørger om ingen af de andre også har lyst til at komme til det "sydlige Udland". De har ikke råd til at tage til Dk, da inflationen allerede er stor i Tyskland:

"med danske Kroner er det jo billigt for Tiden, hvorimod den omvendte Rejse ikke er saa gunstig, saa der bliver nok desværre ikke Udsigter til at vi kan komme til København til Oktober, hvad jo mindst vil koste os en 20-25.000 Mark . Naa nu vil jeg slutte med mange kærlige hilsener ved Eders hg Olaf. Ved sidste Generalforsamling i Enigheden var de saa venlige at vælge mig ind i Bestyrelse af Klubben".

s. 36, d. 29.6.1922, St. Magleby, Bitten og Ludvig

Bitten og Ludvig har mange gæster, bl. frk. Friese, som har boet hos dem i 1 ½ måned og siden i 14 dage. Hun søger stadig efter en ny plads, efter Johan Jacobs død. Aagot er også på besøg:

"Aagot er jo heroppe; Hun var sammen med Ass' B's heroppe Pinsedag; hun har boet hos dem indtil nu, men er nok flyttet derfra i dag hen til en af sine Tanter".

s. 39, d. 10.8.1922, Berlin, Olaf

Olaf takker for diverse bidrag og fortsætter:

"Bogen kom herned med Theodor da han rejste paa Ferie og har altsaa ligget her og holdt Sommerferie da jo paa den Tid de fleste var paa Rejse. Jeg sender den nu videre saa den kan komme i gang igen nu da Ferien vel for de fleste er forbi. Vi har jo ikke været paa Ferie men opholdt os hele Tiden her med Undtagelse af Aagot , der opholder sig i København og som vi ikke venter hjem før til September. Derimod har vi jo haft nogle

behagelige Besøg, først af Th paa Udrejsen, hvilket var meget fornøjeligt, vi var nogle Ture i Omegnen af Byen; ligesom vi ogsaa var til adskillige Fornøjelser her i Byen, desværre var det jo kun et Besøg paa 3 à 4 Dage. Derefter var han en Dag paa Hjemrejsen, og det var saa heldigt at han kunde blive Natten over, saa vi næste Dag ogsaa havde Glæde af ham; egentlig vilde han have rejst om Aftenen. Senere kom Joh. Louise og Frk. Branner, hvilket ogsaa var særdeles fornøjeligt, det glædede os meget engang at have Frk B. som Gæst. Petra og Børnene havde hun jo ikke set i 11 Aar. Desværre var Gerda i de Dage til Dels sengeliggende af Bronchitis saa vi maatte dele os lidt. Vi var en Dag i Potsdam med Drengene medens P. var hos Gerda. Det var meget fornøjeligt men paa Grund af den stærke Varme noget anstrængende. Nu er der vel desværre ikke Udsigter til saa mange Gæster mere, naar vi nu i næste Uge faar Besøg af min Svigerinde Margrethe med Søn tror jeg ikke vi kan vente flere".

Problemerne med lejligheden er stadig ikke løst:

"Angaaende Lejligheden har vi ikke hørt noget nyt; det er jo lidt ubehageligt ikke at vide om man er købt eller solgt, men forhaabentlig gaar Sagen vel i Orden. Fru Häzing har forsøgt paa at forlange 2000 Mk extra om Maaneden. Jeg har overgivet hele Sagen til en Mand hernede og jeg haaber han vil klare det alt sammen op. Foreløbig boer vi der da, og det ville være meget ubehageligt om vi maatte flytte, dels faar vi ikke nogen Lejlighed og dels er det jo et særdeles gunstigt Sted vi boer.

Vi var forleden til Barnedaab hos hr. Kruse Madsen, Formanden i den danske Klub som vi kommer noget sammen med. Petra var Fadder, det var jo en stor Ære. Det var meget fornøjeligt og varede til Kl. ca. 3. Megen Mad og megen Vin; det var mest tyske der var, da Fruen er tysk men taler udmærket dansk.

Vi har lige haft Besøg af Hermansen og var ude med ham nogle Gange. Han forærede Petra 5000 Mrk til en Kammersjæger(?), desværre har vi trods alt hvad vi har gjort i Løbet af Sommeren mærket meget til Væggetøj, og navnlig Petra har megen Gene deraf idet de hver Nat holder hende et Par Timer vaagen, men nu skal vi have desinficeret med Garanti(?). Forhaabentlig kan vi saa ogsaa blive i Lejligheden. Nu faar I ikke mere denne Gang uden mange Hilsener til Eder alle fra Eders hg Olaf og Petra".

s. 43, d. 3.9.1922, Aarhus, Theodor

Theodor har i Pinsen bl.a. været i St. Magleby og mødte til sin overraskelse Aagot der:

"Derfra tog jeg ud til L. og B., hvor jeg spiste til Aften sammen med et stort Selskab. (Faster Fanny, Svend, Arm Busch med alle Børnene samt Aagot, som jeg blev forbavset over at træffe). Vi tog hjem med 8-Toget, og jeg tog saa med Arm B. for at se hans smukke Hjem, hvor jeg ikke havde været før".

Han har også været på en stor sommerrejse, hvor han bl.a. har mødt Joh. Luise og frk. Branner i Tyrol. På vej derned og hjem var han i Berlin:

"- efter at have faaet min Billet paa Rejsebureauet, tog jeg strax af Sted til Berlin (Kl. 10.20 Form.). Turen fra Gjedser til Varnemünde var overmaade smuk, da Vejret var særdeles godt. Jeg boede i Aagots Værelse og blev i Berlin i 4 Dage, hvad jeg var mg glad for, og da Olaf havde taget sig fri fra Kontoret og Drengene havde Ferie, gjorde vi en Del Udflugter i Omegnen, bl.a. til Müggelburg, hvorfra vi sejlede lige til Berlin, en smuk (men paa det sidste også lidt kølig Tur). Thiergarten og de mange smukke Pladser i Berlin saa ualmindelig godt ud i Aar p.Gr.af den megen Regn. Vi besøgte ogsaa et mg smukt Rosen-Anlæg i Thiergarten, som jeg ikke havde set før. I Tilslutning hertil foretog vi den ene Dag en Rotur på Kanalerne, hvor O. og Kn. roede mg fint! Gerda var Rekonvalescent efter sin Mavesygdom, som havde taget mg. paa hende. Hun rettede sig dog

godt i de faa Dage, jeg var der, men ved min Tilbagekkomst var hun atter syg, denne Gang hendes bekjendte Bronchitis. (Det er trist, at hun skranter saa meget. Alle disse Anfald sætter hende jo tilbage, saa hun ikke rigtig kan komme i Huld). D. 12.(*juli*) om Aftenen tog jeg (efter sammen med O. og P. at have spist i Kajsersalen i Rheingold) med Sovevogn til Nürnberg ---

Th mødes så med Joh. L. og fr. Br., og de er bl.a. også i Padua og Venedig:

"det er en henrivende by, som jeg var mg betaget af. Jeg kunde give Eder en smuk Beskrivelse af, hvad vi saa, men det kan I ligesaa godt læse i en eller anden Bog. ---Næste Dag(25.7.) tog vi saa til Innsbruck, hvor der ogsaa var lidt Regn, men vi kunde dog se os om og tage med en Bjergbane op til et højt Punkt i Byens Udkant. Den næste Dag skiltes jeg fra Joh.L . og Frk.Br. Jeg tilbragte 4 interessante Timer i München, som jeg kjendte til og derfor fik set mig godt om i. Med Sovevogn kom jeg til Berlin, hvor jeg havde en rar Dag sammen med O.P. og Børnene. Gerda laa til Sengs. Om Aftenen spiste O., P. og jeg en god Middag i en smuk Restaurant (Regina) paa Kurfürstendam. Den 27. tog jeg til Kbhvn og videre med Damperen til Aarhus".

Gerda og Blocks børn(?)

s. 54, d. 11.9.1922, Marthine og Karl

Det er endelig lykkedes for Marthine og Karl at besøge Joh.L. i Ribe

"Den 2. August havde jeg Frisøndag og da havde vi fra Fredag Form. Til Mandag Aften en meget hyggelig og fornøjelig Efterferie i Ribe. Det blev efterhaanden et stort Familiestævne. Ludvig og B. holdt Sommerferie dernede, E. og B. kom fra Lørdag Efterm. til Søndag, og kort før de skulde rejse tilbage, traadte pludselig Harald og Jenny ind ad Døren (de var paa Gennemrejse fra Tønder til Thisted). Det har længe været paatænkt, at vi skulde en Tur til Ribe – endelig naaede det sig da og vi var glade ved at se Hjemmet og Kirken (og Seminariet). Vi fandt det alt smukt og stilfuldt og havde det som sagt hyggeligt og rart".

Bog 37

s. 1, 9/10.12.1922, Ribe, Joh. Luise

”Ja, nu skulle vi vel have Bogen i Gang igen, den har ligget hos mig fra før Efteraarsferien; men da vi alle var samlede dengang (*d. 23.10*), synes jeg, at den hellere maatte ligge lidt, inden den tog fat igen. Det er jo rigtignok rart med de Sammenkomster, det er dog altid noget helt andet at ses og tale sammen end at skrive, og denne Gang var vi jo hele 2 Dage sammen; det var kun rigtig kedeligt, at Helene ikke var med. Jeg ved nu ikke rigtig, hvor jeg skal sende denne Bog hen. Olaf skrev nemlig i den forrige mellem Ludv. og Th; men jeg synes dog, det er bedst at sende den til Berlin, da jeg antager, alle længes efter at høre noget derfra (*det gør hun dog ikke, for næste bidrag er fra Bendt i Fredericia)”.*

Joh.L. fortæller om mange møder og aktiviteter på seminariet. De har bl.a. haft besøg af Albert Schweizer (1):

”--- Og saa har vi endelig haft et mg interessant Besøg af Prof. Alb. Schweizer. Han holdt foredrag om Aftenen i Domkirken om sin Mission og gav Orgelkoncert. Om Eftermiddagen var han herude og holdt et udmærket Foredrag om Bach – han er jo en storartet Bachspiller – og spillede nogle af hans Kompositioner paa vort Orgel. I mellemtiden var vi sammen med ham til Middag hos Haars. Han er ikke alene en udmærket Mand ved det store opofrende Arbejde, han gør, men også overordentlig elskværdig, saa vi havde megen Fornøjelse af at være sammen med ham, om end jeg maa beklage, at min Evne til at udtrykke mig paa Tysk ell. Fransk er saare Mangelfuld. Han er nu paa Vej til Afrika, hvor han mente at være inden Jul. Jeg har faaet et meget elskværdigt Brev fra ham med Tak for Besøget på Seminariet, hvad jo egentlig er temmelig bagvendt, da det selvfølgelig var os, der skulde takke ham”.

1) Tyskfødt evangelisk teolog, læge, musiker og kulturfilosof (1875-1965). Født tysk i det tyske Alsace, men valgte det franske statsborgerskab i 1919, da Alsace blev fransk igen efter 1. Verdenskrig. Var præst i Nikolaikirche i Strassburg fra 1899. Har skrevet værker om musik, bl.a. Bach. Grundlagde i 1913 et hospital i Gabon i Afrika. Da dette lå i det fransk-ækvatoriale område, blev han og hans kone pga krigen sat i husarrest i 1914, fordi de var tyske statsborgere. I 1917 blev de overført til Frankrig og var interneret indtil juli 1918. Modtog i 1953 Nobels fredspris for sit virke som læge i Afrika.

s.9, d. 2.1.1923, Fredericia, Bendt

”Kære Alle!
Et rigtigt glædeligt Nytaaar vil vi ønske Jer alle sammen og takke for det gamle. – Ja, vi har ladet Bogen holde Juleferie her, men synes det kan være nok, og vil se at faa den af sted”.

Ellen og Bendt har haft en dejlig jul, bl.a. med Theodor og Joh. L. og nydt at have alle børnene hjemme:
s. 11:
”Vi takker ”Berlinerne” for Nytaarshilsenen i A.N’s(?) ”Søndag”, men vi savnede, eller fandt ikke Aagot og Knud og lille Gerda”.

s. 27, d. 12.2.1923, Aarhus, Theodor

Th har fejret juleaften i Fredericia med familien der. Th's beskrivelse af julen i Berlin starter på side 29:

"Kl. 2 ½ 1.Juledag tog Joh. Louise og jeg saa Sydpaa **.** Vi fik Billet direkte til Berlin. Vi boede om Natten i Flensborg (ankomst ca. Kl.6)(Hotel Flensburger Hof), der var billigt (3000Mrk pr Værelse) og mg tilfredsstillende. 2. Juledag kl. 7,00 tog vi til Berlin (5.30) med et lille Ophold i Altona, hvor vi spiste Frokost paa Kaiserhof, lige ved Banegaarden. Rejsen var mg bekvem, med god Plads. O og Drengene hentede os og P havde en god Middag parat, da vi kom hjem. Bagefter blev Juletræet tændt og vi sang nogle Julesalmer. Joh. Louise laa i Aagots Værelse: Badeværelset, som er blevet et nydeligt og hyggeligt lille Værelse. O. og jeg boede i et Værelse i Kontorlejligheden. De var heldigvis alle raske og jeg syntes, de fandt sig meget bedre til Rette end i Sommer. Lille O. skal til April i Mekanikerlære paa en stor Fabrik (Lorenz). I mellemtiden skal han have Matematik, Projektionstegn., Fysik og Tysk. Samtidig med at gaa paa Værkstedet, skal han saa fortsætte med Theorien. Knud er flink i Skolen og Aagot er færdig med sit Kursus til April og skal saa have en Kontorplads. Gerda, som stadig er mg sød og kvik, læser hos en Dame i Nærheden. Vi mærkede slet intet til Fremmedhad el Vanskeligheder af nogen Art, og Byen saa helt uforandret ud. Kort efter Nytaar blev det jo helt anderledes. Jeg var bange for at det skulde gaa ud over Børnene mv. Det synes det dog ikke. Jeg havde Brev for nogle Dage siden. Derimod havde Frau Häzing (som jeg slet ikke saa under mit Ophold dernede) benyttet Lejligheden til at sige dem op d. 15.1. til Fraflytning d. 1.2. med den Motivation, at de viste et saadant Tyskhad, at hun som tysk Kvinde ikke kunde bo sammen med dem. Olaf blev d. 1.2. hjemme fra Kontoret for alle Eventualiteters Skyld, men P skriver den 4.2., at der intet er sket. Priserne er røget vældig i Vejret og Stemningen er trykket. I Julen var der, som sagt, intet at mærke, og vi havde et overordentlig rart og fornøjeligt Ophold dernede. Det var morsomt, at Gerda var rask, saa vi alle kunne gaa ud sammen. En Aften var vi i Admiralpalast (lignede Wintergarten), hvor der var mg fornøjeligt; kun kunde de siden Start have nøjedes med at give halvt saa meget for Pengene. En anden dag var vi (ligeledes alle sammen) hos Kempinski, hvor vi spiste Middag. Fredag var O., P. og Aa til Juletræ i Klubben. Joh. Louise og jeg gik da i Lessingtheatret, hvor vi saa Strindbergs "Dronning Christina". Lørdag og Nytaarsaften var vi, ligesom den første Aften hjemme. Søndag d. 31.12. var der ingen Gudstjeneste i den danske Kirke (da der skulle være svensk Gudstjeneste kl 6). Jeg var saa i Domen, hvad jeg var mg glad ved. Præsten talte mg tydeligt og forstaaeligt. Bagefter mødtes jeg saa med de andre hos "Braüer" (Hjørnet af Friedrichstrasse og Linden), hvor Joh. Louise gav en let, mg. velsmagende Frokost. Vi blev hos O. og P. trakteret mg. fint; men de meddelte, at de ellers lever meget beskedent; f.eks. faar de kun Kød 2 g. om Ugen. Nytaarsaften spillede vi om Gjenstande til henad 12, da Juletræet atter blev tændt. Den Nat laa vi alle i Paulstrasse. Aa. og P. paa Sofa, henholdsvis i Daglig- og Spisestuen. Det var jo i det hele en anstrengende Tid for P. Næste Morgen (8.35) rejste vi. Jeg tog med Joh. Louise over Husum til Ribe, hvor Frk. Branner var saa opmærksom at møde med en Pakke Mad og en Bajer til mig. Jeg kom hjem kl 4 ½ morgen efter en ny behagelig Rejse – her maa jeg standse Beskrivelsen, da jeg opdager, at jeg ikke har overholdt det med Kortheden, som jeg havde lovet".

Og tak for det Theodor. Jeg ville nødig have undværet din detaljerede beskrivelse af julen i Berlin her ca. 100 år efter, hvor vi ved, hvad der sidenhen skete i Tyskland. Th skriver yderligere 3 sider om sine øvrige oplevelser. Tænk, at mine bedsteforældre befandt sig midt i denne heksekeddel!!

Bog 38

s. 1, d. 17.4.1923, Berlin, Olaf

Der er stadig problemer med lejligheden:

”Kære alle! Tak for alle de forskellige Meddelelser som vi har læst med stor Interesse. Bogen er blevet noget forsinket, men jeg havde haabet at faa Resultatet fra vort Møde i Nævnet med, vi er nemlig igen blevet tilsagt til at møde, nemlig til den 10.ds., men da kunde min Repræsentant ikke saa det er blevet udsat, og jeg ved ikke rigtig til hvornaar, men det er vel en af Dagene; det er jo lidt enerverende med denne stadige Opsigelseshistorie, saa man aldrig ved om man er købt eller solgt, men der kommer vel engang en Ende paa det. Her står alt i øvrigt ved det gamle. Vi har det heldigvis alle godt”.

Olaf kommer saa med en fin beskrivelse af, hvad børnene foretager sig:

”Knud er jo nu begyndt paa sin nye Klasse, han blev flyttet op som Nr. 2, mere kan man jo ikke forlange, naar der er nogle og bedre i Klassen. Gerda er ogsaa begyndt at gaa i Skole nu, desværre er Forholdene jo saa fjollede hernede at hun maa gaa i en Kommuneskole et Aar først. Hun er ganske tilfreds med det, men savner sin daglige Formiddagstur med den unge Pinner, vor Læges Søn, som hver Dag gaar med sin kone og som de har tilladt os at G. kan følge med. Det er noget hun har haft godt af og det var jo nok sundere end Skolen men noget maa de jo lære. Olaf gaar stadig paa et Kursus med Tegning og Matematik, han skal jo desværre først til Oktober ud til Lorenz, men Forkundskaber er jo altid nyttige. Aagot har sluttet sit Kursus nu med rigtig gode Zeugnisser(*karakterer)*. Vi vil jo gerne have hende til et Bankierfirma her som hedder Lemtgar (?), og de har ogsaa lovet at tage hende, men de har foreløbig ingen Plads og skal flytte hen i en større Lejlighed, men de ligger og slaas med dem der boer der, dog tror jeg de har faaet Ret i alle Instanser, saa det snart maa blive Alvor”.

I firmaet går det åbenbart godt, men pengene er jo desværre ikke så meget værd, så den gode ”Tantieme” rækker ikke så langt:

”Vi har haft Geselschaftsforsamling hernede ved Afslutningen af forrige Aars Regnskab. Forrige Aar stillede sig jo godt og for mit Vedkommende gav det en Tantieme paa en 5 ½ Million, desværre er det jo kun Mark, men alting er meget dyrt hernede, men vi maa dog se at faa noget Tøj etc til de forskellige Medlemmer af Familien. Saa har vi købt os et Tæppe til Dagligstuen og nogle Skabe vi trængte til. Jeg vilde jo gerne have haft nye Møbler til Dagligstuen, men det kan der ikke blive Raad til denne Gang. Det er jo imidlertid glædeligt at Forretningen gaar saa godt. For Øjeblikket er det en lidt stille Tid, men det bliver vel nok snart forbi.

Af Selskabelighed her har der ikke været noget i den sidste Tid. Vi var i gaar for 8 Dage siden til Fru Kruse Madsens Fødselsdag, det var meget fornøjeligt, det varede til kl. 3. Aagot var inviteret med, men kom først senere da hun var til Fødselsdag hos en Veninde, der var blevet konfirmeret om Søndagen, eller rettere en Venindes Søster, Datter af Dir. Johansen ved De Danske Statsbaners kontor hernede. Vi har jo ellers haft en fast ugentlig Bridge med et ungt menneske hernede, som vi syntes saa godt om, men han er desværre rejst til Danmark.

Jeg har ellers travlt for Tiden med at lave Menighedens Regnskab færdigt (se bog 36, s. 15 vedr. kirken). D.K.U. har ønsket et Overslag til Brug ved nogle Forhandlinger. Vor Kirke gaar det lidt smaat med. Vi mangler stadig nogle Penge og smaa og store Bidrag modtages med Taknemmelighed. Vi har ogsaa noget Vrøvl med Kommunen, hvor vi har vor Grund. De vil have vi skal dække Nabogavlen, og saa kan vi ikke anvende den

nydelige Kirkebygning som var foreslaaet, men det ordnes vel paa en eller anden Maade. Om ikke dette maa vi se at bytte Grunden for en anden, hvor der ikke er saa mange Ophævelser. Vi havde forleden et Møde i vor Skoleforening og har nu bestemt at bygge en Skole hernede foreløbig med En Begynderklasse for Børn paa ca 9 Aar en 12 Stk. og det er saa Meningen at de skal føres op til en Realexamen og saa skulle Skolen jo gerne udvides med en Klasse Aar for Aar. Nu ikke mere denne Gang, uden mange Hilsener fra os alle til alle vd Eders hg Olaf".

s. 4, d. 5.5.1923, Fredericia, Bendt

Bogen har ligget næsten en måned hos Bendt, fordi B har haft travlt og ikke kan få E til at skrive i den:

"Jeg har gjort Forsøg paa at faa E til at skrive, men forgæves: hun siger "de kloge gir efter, saa det maa være Dig, der skal skrive"; Kvinden er den mest durkdrevne(?)".

s. 13, d. 28.7.1923, Berlin, Theodor skriver fra Berlin

Igen en undskyldning for bogens lange liggetid:

"Bogen kom lige da jeg skulde paa Tjenesterejse til Roskilde, og da jeg kom derfra, hastede det ikke med at skrive, da K. og M. holder Ferie fra først i Juli. For at der ikke skal gaa for lang Tid efter min Hjemkomst inden den kommer videre, vil jeg forsøge at skrive lidt herfra *(fra Berlin*). Det er lang Tid, det drejer sig om, hvorfor jeg ikke skal gaa i Enkeltheder.

Min Fødselsdag *(10.3.)* fejrede jeg paa samme Maade som de nærmest foregaaende Aar. Jeg fik Kort fra alle Søskende og en hel Del andre, mange Blomster samt 3 Kaffeskeer af K & M, nogle Bøger af Overdyrlæge N., Cigarer af Joh.L. og Dr. Koch, Chokolade af Dr. Branner. I Paasken var jeg i Fredericia til en hyggelig og fin Fest i anledning af B's Konfirmtion (*Bendt og Ellens søn, Børge*). Det var morsomt at faa Lejlighed til at være sammen med deres Omgangskreds. Næste Dag var vi en smuk Tur i godt Vejr ude i Haven. Huset (*som Poul har tegnet)* var da næsten færdig og saa nydelig og meget praktisk ud. Langfredag rejste jeg til Øjenlæge Kübrich i Esbjerg, hvor jeg traf hele Familien undt. den ældste Søn. Lørdag Form. tog jeg til Ribe, hvor jeg havde et rart og hyggeligt Ophold til 2. Pinsedags Aften."

Th fortsætter med at beskrive sine oplevelser, men fredag d. 20/7 kommer han hjem fra Øvelse i Femmøller og skal så nå nattoget til Kassel kl 11.13:

"Jeg kom til Kassel Lørdag Aften Kl. godt 7. Det var en smuk By, og jeg tog strax ud til Slottet Wilhelmshöhe, der ligger i en smuk og pragtfuld Park. Næste Form. besaa jeg den mg fine Malerisamling, som jeg var mg begejstret for. Derefter tog jeg til Eisenach (*en by i den tyske delstat Thüringen*), hvor Olaf og Petra og Gerda tog imod mig. Nævnet har nu erklæret, at Frau H kan sige Dem op d. 1ste. Sagen var gaaet til Amtsretten, der ikke fandt tilstrækkelig Grund til Opsigelsen og tillod at der blev ført Vidner. Det er jo nogle ubehagelige forhold at leve under, og det, ligesom Forholdene hernede i det hele taget, tager mg paa Petra. Drengene var i Fredericia og er senere taget til Ribe. Joh.L. havde trakteret dem med Billet. Aagot er i Kbhvn. Hun fik Billet af Hermansen.

Vi boede 3 Nætter i Elisabethenruhe i Mariatal, lige udenfor Eisenach, og havde et udmærket Ophold der. Vi saa os godt om, og spadserede mg. Den første Dag blev det lidt rigeligt for Petra, hvorimod Olaf og Gerda holdt udmærket ud. Vi gik først op paa Wartburg, besaa dette og gik derefter gj Drachens ?Licht Annatal til Hohensonne.Vi forsøgte forgæves at faa en Vogn der. Vi maatte saa spadsere hjem, en mg smuk Tur, oppe i

Højderne, men som sagt rigtig lang for Petra. Næste Dag besaa vi Eisenach og var om Eftermiddagen paa Paulinerhöhe. Onsdag Morgen tog vi til Weimar, hvor vi besaa Slotsparken med Goethes Havehus samt Byen med Goethes og Schillers Hus. Vi spiste Middag i "Erlprinz", hvor jeg havde bestilt Værelse for Natten. O., P., og Gerda tog hjem, medens jeg (Torsdag) tog til Friedrichsverda og Reinhartsbrunnen, hvor jeg havde en mg. smuk Tur. Om Aftenen Kl. 10.50 kom jeg til Berlin, hvor jeg boer udmærket i Aagots Værelse. I gaar var vi en smuk Tur i Tegnhart?, hvorfra vi blev roet over til Satt-Winkel med smuk Udsigt over Tegelsø. Paa Hjemturen var vi et lille Tidspunkt i Charlottenburg Park.

I Dag har O. og jeg været paa Kaiser Fr's Museum. Mandag kl. 12,30 tager jeg om alt gaar vel til Flensborg og Tirsdag Morgen til Aarhus.
Til Slut tak for Meddelserne og de kjærligste Hilsener til Eder alle.
P.S. 1/8 23, Lørdag Aften var vi i et mg smukt Vejr i Lunapark (*Luna-Park var en forlystelsespark ved Halensee. Egentlig startet i 1904, men fik navnet Luna-Park i 1909. Blev lukket i 1934 og revet ned i 1935. Nazisterne betragtede den som en dekadent skamplet)*, hvor vi havde det mg fornøjeligt med at se paa Forlystelserne, høre Musik og se Fyrværkeriet (Kl.10), hvorefter vi tog Hjem. Søndag var vi i den danske Kirke, hvor Biskop Wegner prædikede. Bagefter tog vi med Hr. Johansen og Frue ind paa "Linden", hvor vi i et Conditori nød en lille Forfriskning. Henimod Aften gik O, G og jeg en lille Tur i Rosengarten, men i øvrigt holdt vi os i Ro.
Min Hjemtur forløb godt. Jeg spiste Middag i Hamborg(Rathausweinkeller). Boede paa Flensburger Hof for 740,000:7 af mine Kroner; det var jo ikke saa billigt (dog incl. Morgenmad). Jeg gik en Morgentur op paa Kirkegaarden og saa den danske Krigergrav".

Hos Bloks: Block-familien samt Gerda foran Petra

s. 24. D. 17.9-2023, Ribe Joh. Luise

Joh. L har været hos 'Majestæterne', Kong Christian d. 10. og dronning Alexandrine, i anl. af deres Sølvvbryllup (*26.4..1923*). Joh. L. har stået for en indsamling, hvor de fik samlet mere end 125.000 kr. ind til en gave:

"Det er nok paa høje Tid, jeg faar den Bog af sted; jeg ser til min Forfærdelse, at den har ligget her alt for længe; det er altsaa nu 5 Maaneder siden Olaf skrev i den; men Forsinkelsen skyldes altsaa ikke mig alene, skønt jeg indrømmer, at en Maaned er alt for længe at lade den ligge, saa bliver Nyhederne ogsaa for gamle. Jeg synes nu f.eks., at det er saa længe siden, jeg var inde at gøre min Opvartning til Majestæternes Sølvbryllup, at jeg knap kan huske det. Det var nu imidlertid, synes jeg, meget pompøst med Uniformer i Overflødighed, Marschaller med forgyldte Stave o.s.v. Jeg kom til at tænke på Hofscenerne i "Der var engang" (*Skuespil af Holger Drachmann fra 1887, som bygger på H.C. Andersens "Svinedrengen" fra 1841*) o. lign. Paa hver Trappeafsats stod 3-4 Lakajer og bukkede og pegede højere op, og da vi saa kom igennem den Etage, hvor vi skulde være, skulde vi igennem 5-6- Sale med bonede Gulve, som var meget pragtfulde, og der var Herrene jo højere paa Straa, men mange af dem var i lige saa røde Kjoler som Lakajerne. Ogsaa de bukkede, saa vi gik uafbrudt hilsende og havde nok at gøre med ikke at falde paa de glatte Gulve. Dronningens Kabinetsekretær, som for resten har det meget borgerlige Navn, Hansen, var saa elskværdig at komme hen og hilse paa mig, og han fortalte mig lidt om, hvad det var for Sale, vi gik igennem; men jeg har glemt det igen. Han kendte mig, fordi jeg den foregaaende Dag havde været oppe hos ham med et Sølvskrin med 20.000 Kr. i til Deres Majestæter; de var blevet tilovers fra Gaven, og de var saa meget velkomne, vidste vi. Han var meget elskværdig, og da jeg beklagede slet ikke at have faaet Gaven at se, da jeg ikke kunne komme til Kbhvn., medens den var udstillet, bad han mig komme op paa Amalienborg, hvor han vilde anbringe Skrinet mellem de andre Gaver, og jeg fik saa set, hvad der var bragt derop, og synes jo nok, kun denne gave var den betydeligste (*jeg formoder, de har foræret Majestæterne et stel*); men jeg fik ikke set det saa grundigt, da der blev sagt: Kronprinsen vilde komme om et Kvarterstid, og til den Tid maatte vi jo være af Vejen. Naa, men vi kom altsaa gennem de mange Sale og fik anvist Plads øverst oppe i Audienssalen, da vi skulde først. Vi ventede lidt, da Majest. ikke var færdige med Diplomaterne endnu. Engang imellem blev vi d.v.s. de Deputationer, der ventede, lidt for højrøstede, saa Overhofmarschallen maatte støde Staven i Gulvet. Der var jo en Masse Mennesker, næsten udelukkende Herrer; jeg kendte næsten ingen af dem undt. Biskopperne Ludvigs og Tonnesbich? Wulff. Kongen og Dronningen saa trætte ud, især den sidste, men hun var sød og tiltalende at se paa. Baade Kammerh. Stemann og Kongen talte meget kort, men pænt, og vi var saa henne at trykke dem i Haanden; jeg havde den tilfredsstillelse at se et genkendende Smil paa Kongens Ansigt, da han saa mig og hørte mit Navn. Saa var det forbi, og vi gik samme Vej tilbage; det havde forsaavidt været morsommere, om vi var kommet for noget senere, for nu fik vi jo ikke at se, hvordan de andre bar sig ad. Da vi kom ud for at faa vort Overtøj, var Diplomaterne ikke kommet af sted endnu, og det var ganske interessant at se dem; det var en broget Forsamling: hvide, gule og brune i højst forskellige Uniformer. Jeg havde jo saa faaet en Indbydelse til Taffel paa Fredensborg et Par Dage senere, men havde afslaaet den. Det var egentlig Meningen, at vi alle skulde have sagt nej; paa den Konto var Delegationen blevet saa stor(10); men da det kom til Stykket vilde de ikke sigenej, og saa blev vi enige om, at 3 af os skulde trække os tilbage, og det tilbød jeg saa at gøre; jeg brød mig ikke saa farligt om det og havde daarlig Tid til at blive saa længe. Det havde ikke været saa pragtfuldt som paa Amalienborg, men jo altid ganske morsomt at være med til. For resten har jeg et stort Arbejde med den Sag endnu, Da Regnskabet ikke kan gøres op før næste Aar, da Porcelænsfabrikken ikke før er helt færdig med alle Delene. Heldigvis er jeg blevet af med alle Listerne, som fyldte saa rædsomt op i mit Arkiv. Hs. Majestæt havde ønsket at se dem, og jeg hat nu sendt hele Stadsen

ind til Hofmarskallatet; jeg tænker ikke, det kommer stort videre. Erik, Frk. Br. og jeg tilbragte en hel Søndag med at ordne dem og binde dem sammen?, jeg tror, Erik gjorde det meste Arbejde, - men han tjente ogsaa 10 Kr. ved det; hvorfor skulde han gøre det gratis?".

Joh.l. kommenterer senere i bidraget sommerferien:

"Vi kom hjem 28. Juli, og Dagen efter kom Olaf og Knud, som det var meget morsomt at have; desværre blev det kun saa kort Tid, da de maatte hjem 7/8".

s. 31, d. 11.12.1923, Berlin, Olaf

"Det er jo lidt af en Skandale at Bogen ikke er kommet af sted (Joh. Louise skrev i den den 17.9.). Nu maa jeg hellere se at faa taget det over (?) og sendt den bort. Siden vi saas i Oktober (*de var med til mindedagen for deres forældre d. 23.10.23*) er her ikke passeret ret meget saa jeg vil kun sende den videre med en Hilsen og Tak for de forskellige Bidrag".

O har travlt, da de har mange ordrer, men den tyske inflation, som kulminerer i 1923, gør heller ikke Olafs arbejde nemmere:

"Jeg er ikke kommet til det før da jeg har haft saa meget at gøre, jeg begynder paa Kontoret i denne Tid kl 7 om Morgenen og er der til Femtiden, og har ogsaa nogle Gange maattet tage Helligdagene med. Der er saa mange Vanskeligheder med Bøgerne, da min Bogholder er blevet for gammel og ikke er meget til, og da vi saa tilmed har 3 forskellige Møntsorter, foruden alle de forskellige Deviser, og Siffrene i Papirmark jo skrives med en Masse nuller, er Bogholderiet jo mere indviklet end nogensinde, da vi stadig har stor Omsætning. Naar saa hertil kommer at man maa betale Løn ud hver anden Dag efter meget individuelle Beregninger saa at en Aflønning tager næsten en hel Dag med Beregning og alt, saa er der jo nok at gøre. Specielt hvor nu Aarsafslutningen nærmer sig".

Sagen vedr. lejligheden er endnu ikke afsluttet – nu er der ellers gået 2 år:

"Ellers gaar alt ved det gamle her. Det har jo været og er besværlige Tider for Husmoderen specielt. Lejligheden fører vi stadig Proces om, nu skal vi til den sidste Instans. Vi har tabt de andre, nu maa vi se hvordan det gaar denne Gang; det er jo ogsaa noget enerverende.

Aagot har sagt sin Plads op da der var saamange Ting der, som hverken hun eller vi syntes om, men hun fik Dagen efter en som vi haaber skal være bedre, det er som dansk Korrespondent. Hun har faaet den gennem Konsulatet, som stadig anbefaler hende paa det bedste. Det er Skade at der ikke er Plads der, men der bliver foreløbig ikke nogen. Gerda faar for Tiden elektrisk Lysbehandling for sin Bronchitis og vi haaber det skal hjælpe, det koster i hvert Tilfælde en Masse Penge, men i øvrigt har hun det jo altid bedre her end i København. Ellers er alt ved det gamle, vi haaber paa at se Joh. Louise og Th hernede i julen selvom det synes som de vil gøre Strejke i Aar. Vi haaber dog de ændrer den Bestemmelse, det ville være en forfærdelig Skuffelse hvis de ikke kom. I Aften skal vi alle ud til Blocks kl 6. Knud er hos Professor Nagel, et gammelt Ægtepar som interesserer sig noget for Drenge. Han var i Sommer nogle Gange ude at ro for dem om Søndagen. Vi kender dem fra Klubben. Nu faar I ikke mere i Dag uden mange kærlige Hilsener til Eder alle fra os alle her ved Eders hg Olaf".

s. 43, d. 3.2.1924, Aarhus, Theodor

Joh. Louise og Theodor skiftede åbenbart mening, for i hans bidrag fra den 3.2.24 er der en beskrivelse af julen. Th beklager sig for øvrigt over, at det er et halvt år siden, han sidst skrev i bogen:

Foto af Aagot, som Th fik i julegave, og som hun også sendte med kærlige hilsener til sin mormor

s. 45:

"Søndag d. 23.12 *(1923*) drog jeg af til Berlin. Da juleaften faldt paa en Mandag, saa vi kunde naa helt til Berlin til denne Aften, havde Joh. Louise og jeg bestemt at tilbringe den der, imod sædvane. Jeg begyndte med at staa og vente 1 ¼ Time i Aarhus, og da jeg kom til Fredericia, var Toget til Tyskland kjørt. Jeg traf Joh. Louise, der havde siddet paa Banegaarden i 1 ½ Time for at slutte sig til mig. Hun havde haft en tids Forkjølelse (Influenza?)(*Th's parentes*) med Tilbagefald og var endnu ikke helt restitueret, men havde dog bestemt sig for at tage med. Vi gik saa hjem til B. og E, hvor vi havde det udmærket rart og hyggeligt i 3 Timer, som jeg virkelig skønnede paa efter en ubehagelig Rejse ned gj Jylland. Vi kørte saa til Flensborg c. Kl. 11 Aften (i stedet for 5 ½), men det gjorde jo ikke saa meget. Kl. 7 og næste Morgen tog vi af Sted (efter begge at have betalt 11 kr.) og efter en god Rejse (med en god Frokost i Altona) kom vi rettidigt til Berlin kl. 5,20. Aagot og Knud var at hente os. Petra og Aagot havde været saa elskværdige at opgive deres Senge og

at sove i Spisestuen, saa jeg laa i Sovekammeret sammen med Olaf, og Joh. Louise i Aagots Værelse. De var heldigvis alle raske og det var meget fornøjeligt igjen at være sammen med Børnene, som jo var bortrejst i Sommer (undt. Gerda), da jeg var der. Vi fik en udmærket middag(Gaasesteg m.m.) og derefter blev Juletræet tændt. Olaf læste Juleevangeliet og vi sang nogle Julesalmer, og tilbragte en særdeles hyggelig Juleaften. Jeg fik 2 Spil Kort, 50 Cigarer, et Billede i Ramme af Aagot, og af de øvrige Børn en Skriveblok og Konvolutter. Juledag var vi til Gudstjeneste, der for at give Plads for flere, afholdtes i K.f.U.M.' s Festsal. Fra tidlig om Morgenen havde vi den Snestorm, der hos Eder begyndte noget tidligere. Det havde den uheldige Virkning, at Joh. Louise fik et Tilbagefald, saa hun maatte holde sig fuldst. inden Døre indtil Dagen før vor Afrejse. Vi havde i Forvejen bestemt (ikke mindst af pecuniære Grunde) at stryge Restaurationsbesøg og Theater. Derimod saa jeg mig lidt om tidligere paa Dagen. 2en Juledag var jeg (med Knud) til Højmesse i Domkirken. En Dag var han, St. Olaf, der den dag kom tidlig fra Kontoret, og jeg paa Postmusæet, der var meget interessant. Der var endda en Demonstration af traadløs Telegrafi, højttalende Telefon, syngende Telegrammer, Indretning af en Telefonstation og en automatisk Telefon samt af Rørpostbefordring. 2 g. var jeg paa Kaiser Friedrichs Museeum, men fik endda langt fra set det hele. Vi blev fint trakterede dernede. Heldigvis har O. og P. faaet forskellige Pakker, men det var alligevel en dyr Omgang for dem. Alt er jo nu mg dyrt dernede, nogle Ting overordentlig dyrt: Kjød, ? Blomster o.m.omst. (?) For de fleste Tings Vedkommende vil jeg mene at man betaler omtrent som Tilfældet vilde være i Sverige. For Befolkningen føles den ny Situation som en stor Lettelse og de er mg glade over og stolte over deres værdibestandige Penge. 1 Rente (el. Guld)mark er 1 Billion Papirmark. 1 Sporvognstur koster saaledes 150 Milliarder eller 15 Guldpfennig. Den ugesløn, lille O. kom hjem med, var 2 Billiarder 121 Milliarder. Han maatte jo allerede 3de Juledag op før 6 for at tage ud til sin Fabrik.

Aagot maatte ogsaa af sted, da de sendte Bud efter hende fra Konsulatet for at hjælpe der, til hun(efter Nytaar) skulde begynde i sin nye Virksomhed, hvor hun (iflg. Et Brev, jeg fik i gaar fra Petra) er godt fornøjet. Tiden gik mærkværdig hurtigt dernede og vi havde det overmaade hyggelig og rart. Fredag var Hr. Block og Frue her til Aften og Lørdag var vi alle ude i Lichtenfeld hos Johansens (Det er ham der laver nordisk Rejsebureau på Unter den Linden). Jeg synes, det er særdeles rare og flinke Mennesker, og vi havdedet mg fornøjeligt. Afstandene var imidlertid mg store. Bilerne er dyre. Sporvognstrafikken er indskrænket mg, saa Vognene hyppig kjøre med ¼ Times Mellemrum. Lille O og jeg tog hjem fra Lichtenfeld med Sporvogn. Det varede fra 11 ½ til 1,10. Mg ubehageligt og pinligt virkede selvfølgelig den Meddelelse, der kom, medens vi var dernede, at de havde tabt deres Sag ved højeste Instans og skulde flytte. De allerfleste Steder kræves der en stor Pengesum udbetalt for at faa Lov at overtage en Lejlighed. For et Par Dage siden havde jeg brev fra Petra, hvori hun skrev, at det nu endelig var lykkedes dem at faa en Lejlighed, den synes at være god; men mg dyr er den (2/5 af hans nuværende Gage). Det er N. 12 i Paulstrasse, hvilket er mg. heldigt, da de var mg glade for at bo i det Kvarter, som ogsaa er et pænt og roligt Kvarter, og hvor de nu er godt kendt. Hun skrev ogsaa, at alle husbeboerne var kjede af, at de skulde flytte og mg gale paa Häzings, som ogsaa er nogle simple og tarvelige Personer. Det nye Sted er et Havehus med Have. Det er møbleret, men de vil forsøge at faa saa faa af Møblerne som muligt. De faar Køkkenet for dem selv. Det kan Petra sandelig ogsaa trænge til, nu hun i saa lang Tid har været plaget med de ubehageligheder fælles Køkken giver. Hun havde anskaffet en Petroleumsovn, der kunne benyttes til Kogning, da Sønnen, der stod for Kogningen, saa ofte lagde Beslag paa det eneste Gasblus, der er i Køkkenet. Alt maatte de have inde, saa de kunde lukke af for det. Spisevarerne opbevaredes i Kaminen i Sovekammeret; og Briketterne paa Altanen uden for Sovekammeret. I den ny Lejlighed er i Stueetagen Køkken og en stor Stue(Spise- og Dagligstue), ovenpaa 3 Soveværelser og øverst oppe Badeværelse. Lejen er 200 Guldm. /Mdl?

Søndag d. 30te kl. 3 tog vi af sted, fulgt paa Banen af O og P samt Kn. og Gerda, som det stadig begge gaar godt i Skolen. Vi kom til Flensborg kl 11 3/4 efter en god Rejse. I det hele taget mærkede vi mg lidt gene af i Tyskland at rejse paa 3die Klasse i Stedet for paa 2en. Det Tog vi vilde med næste Dag (9.40) gik ikke. Da vi havde lovet at komme med det til Fredericia, tog vi en Bil til Paddborg (14 Kr.), hvorfra Toget gik. De ventede os med Middagsmad i Fredericia, saa det var jo godt, vi ikke ventede til næste Dag".

Dejligt, at Theodor igen beskriver det hele så grundigt og inddrager Petras brev i sit bidrag i bogen. Nu kan jeg pga af ham rigtig forestille mig de forskellige boliger, de havde i Berlin.

s. 51, d. 11.2.1924, Marthine

Marthine er irriteret over bogens langsommelighed:

"Kære Alle.
Bogen har ligget her lidt længere end den burde. Det hænger dels sammen med Travlhed, men ogsaa i nogen Maade – det indrømmer jeg ganske ærligt – med dette, at jeg finder hele Ordningen ganske taber sin Interesse, naar det kommer saa vidt, at man kun ser Bogen to gange om Aaret. – Jeg henstiller derfor til samtlige Bidragsydere, at man enten sætter Tempoet betydeligt op, eller ogsaa lader Mohriana afgaa ved en blid og rolig Død.
Vi for vort Vedkommende har ikke oplevet noget saa epokegørende saa det kan huskes gennem ½ Aar og ganske dagligdags Begivenheder vil jeg ikke trætte Jer med.
Det har glædet os gennem Th at høre at Berlinerne endelig har faaet en nogenlunde selvstændig Lejlighed – det maa jo – navnlig for Petra være en vidunderlig Forandring, saa selv om den er dyrekøbt, saa synes jeg alligevel, det er en Lykke".

s. 68, d. 30.3.1924,Berlin, Olaf

O takker for diverse meddelelser, som de har læst med stor interesse og vil skynde sig at få bogen af sted. Den vigtigste nyhed er selvfølgelig, at de er flyttet til Paulstrasse 12 – et meget bedre sted end før:

"Det er Søndag og vi har været i Kirke, hvor der blandt andet var Barnedaab, hvor Barnet var 5 Aar gammelt, saa det var paa Tiden at det blev døbt, og i Eftermiddag kommer Fru Block og Johansen med sine Pigebørn og Per.Fruen er i Danmark, vi traf dem i Kirken og vilde have haft Ingrid hjem til Aa, men da de ikke vilde dele sig en Søndag maatte vi tage de andre med. Her er ellers ikke meget at berette, om Julen har I jo faaet Meddelelse gennem Th. og Joh. Louise. Min Fødselsdag hvade vi et lille Selskab her. Kruse Madsen, Fru Block, hele Familien Johansen, Munch Andersen. Haresteg, koldt Bord og om Aftenen Æblekage. Herrerne spillede L'Hombre. Det gik meget godt, men vi maatte spise i 2 Hold, da vi ikke kan være saa mange paa en Gang i Verandaspisestuen. Det vigtigste er jo ellers at vi er flyttet hen til en ny Lejlighed, som vi er meget glade for; den eneste Ulempe er at der ingen Spisestue er, men det er jo en stor Fordel at vi har det alt sammen for os selv. Dagligstuen er Havestue og vi har en rigtig god Have efter Byforhold og lige ved ligger der en stor Park saa vi lever i det grønne. Hele Huset er bevoxet med Vin. Med en Dagligstue, Spiseveranda, Køkken og ovenpaa Sovekammer, Aagots og Drengenes Værelser, og saa øverst oppe Badeværelse, og saa er der et ungt Par der har Værelser deroppe, men dem mærker vi ikke noget til og har ikke noget med at gøre. Her bliver sikkert rart til Sommer. Vi har ladet Haven grave nu og venter paa nye Løg og Mellemstokke og Knolde, jeg har bestilt fra Holland efter en Reklame her. I øvrigt er det begyndt at blive køligere igen, vi

Gerda og Petra i haven, Paulsstrasse 12

havde ellers et Par Dage saadan et dejligt Sommervejr, men det kommer vel igen. Jeg haaber at nogle af Familien kommer her igennem i Sommer saa de kan se hvor rart her er. Naa, nu faar I ikke mere denne Gang uden mange kærlige Hilsener til Eder alle fra os alle her og endnu engang Tak for alle Bidragene ved Eders hg Olaf".

s. 72, d. 15.4.1924, Fredericia, Ellen og Bendt

E og B har åbenbart også haft problemer med deres husvært, så de er flyttet fra Fynsgade til Jyllandsgade 10 i en 6-værelses lejlighed med gæste- og pigekammer:

"til Berlinerne, saa er det den Lejlighed, som Petras Søster og Svoger havde her i Fr (1904-05), saa Petra kender den maaske…. Denne vært er nu en hel anden Type, elskværdig og høflig. Ja, nu er det Lejerne der maa bukke og være ærbødige"

Dernæst kommenterer de valget:

"Naa, hvad siger I om valget, jeg finder det helt morsomt at se, hvor hurtig Demokraterne er blevne Konservative. Dagen efter Valget stod her i Demokraten! Vinder Neergaard ? vil antagelig allerede i Efterm. Begive sig til hans Majestæt Kongen --- det er vist første Gang de har skrevet de ord.(1)

Nu haaber vi altsaa snarlig at se jer alle altsaa Parvis, og da paa glædeligt Gensyn. Tak for bidragene. Ellen og Bendt".

1) Ved folketingsvalget d. 11. april 1924 blev Socialdemokratiet for første gang det største parti både med hensyn til stemmer og mandater (55 mandater). En position som det beholdt ved alle efterfølgende valg lige til 2001. De dannede en mindretalsregering under Stauning. Niels Neergaard var leder af Venstre, som blev næststørste parti og fik 44 mandater – en tilbagegang på 7 – derfor sætter Ellen og Bendt spørgsmålstegn ved Neergaard som ' vinder'.

Bog 39

s. 1, d. 18.6.1924, Ribe, Joh. Luise

Joh. L. har været syg af influenza og forkølelse og har måttet holde sengen i mere end 14 dage, og nu midt i eksamenstiden, har hun knap nok tid til at skrive og undskylder mange gange. Seminarielærer Kabels lille dreng på 5 år er druknet. Alle var ude at lede after ham hele natten til den 25.5., hvor han var forsvundet. De fandt ham i åen. Lærer Kabel skulle have eksamen i fysik d. 27. og 28. Maj. Han havde selvfølgelig ikke sovet hele natten og var bange for ikke at kunne eksaminere, så fru Meyer eksaminerede og han censurerede. Bl.a. i forbindelse med søgningen efter den lille dreng var Joh.L. blevet forkølet og måtte gå i seng. Hun stod dog op tirsdag, onsdag og torsdag efter Pinse for at eksaminere sine egne elever og krøb så seng igen. "Alle de mange og store Frokoster, maatte Frk. Branner klare alene". --

"Erik har vi jo ogsaa oppe; han klarer sig pænt og skal være meget uheldig i de sidste Fag for ikke at faa mg. 27/ds skal vi holde et lille Studenterbal i al Tarvelighed for ham. – Fra 5. Juli har vi lejet os ind oppe i Toftenen Bakker ved Limfjorden – vi kommer hjem sidst i Juli og venter Besøg af Olafs Drenge i hvert tilfælde af Knud. – (*som efterskrift*) Erik bliver færdig d. 24".

s. 7, d. 4.7.1924, Berlin, Olaf

Der er nu ro på boligfronten, og det går i det store og hele godt i Berlin, men forretningerne ligger det tungt med, da ingen har penge. O er stadig optaget af kirkeprojektet og samler penge ind, da de mangler ca.halvdelen til et byggeri.

"Kære alle! Tak for de forskellige Bidrag. Jeg vil nu se at faa Bogen sendt med Olaf, som i Aften rejser til Fredericia. Joh. Louise har inviteret ham og Knud til Danmark i Ferien i Aar som i Fjor og Ellen er saa elskværdig at tage sig af drengene medens Joh. Louise er borte. Knud rejste i Tirsdags med Menighedens Børn saa han fik jo gratis Rejse til. Olaf maa jeg selv sørge for, han rejser om mgl i Aften og har faaet en exrra Ferie saa han i alt har 4 Uger, egentlig skulde han kun have 10 Dg, tror jeg, men vi skaffede en Lægeattest saa han kan være borte i 4 Uger. Han er stadig glad og tilfreds paa Fabrikken og faar gode Vidnesbyrd saa det er jo glædeligt. Knud gaar det ogsaa godt i Skolen, han var i Pinsen en udmærket Tur paa 10 Dage i Tyringen med Skolen, de var 28 Drenge fra forskellige Klasser (Knud var den yngste der var med) og hr Lassen ? og de havde haft det udmærket og K har haft godt af det, dog havde de i de første 7 Dage gaaet 250 Kilometer Bjerg op og Bjerg ned, men Knud havde ikke været træt men var udmærket tilfreds i det Hele. Der er jo dejligt i Türingen. Gerda har desværre igen haft en Omgang af sin gamle Sygdom som dog nu er overstaaet; det er kedeligt at hun ikke kan blive den Historie løs. Doktoren vilde have hende til Syden, men det lader sig jo ikke gøre. Aagot er stadig paa sit Kontor, og er kommen til at se noget afpillet ud og er stadig taget af i Vægt; hun har haft 7 Dages Ferie, da hun havde Besøg af sin Kusine Inga Lange og skal nu have Resten af sin

Ferie i Slutningen af Juli. Vi selv har det ved det gamle, det er jo en skrækkelig Tid forretningsmæssigt set hernede for Tiden, ingen Mennesker har Penge saa ingen vil købe noget og køber de noget er det ikke til at faa Penge ud af dem. Vi har i disse Dage eet Besøg af Petras ældste Søster Margrethe, hendes Søn har været her en halv Snes Dage, men ham har vi ikke set meget til, da han har en Kæreste hernede og har været sammen med hende til Stadighed hvad jo ikke er saa underligt.

Det var jo rart at Bogen denne Gang er gaaet hurtigere rundt, nu haaber jeg den maa slippe for at holde Sommerferie. Vi er meget kede af at vi ikke ser nogen af Eder hernede i Sommer, vi boer jo stadig paa det nye Sted og er i det store og hele godt tilfreds, det er jo i Virkeligheden som at bo alene, da vi aldrig ser Værtinden, og det er ogsaa rart med haven.

Vi har nu faaet ny Gesandt hernede, nemlig Kammerherre Zahle(*Herluf Zahle, 1873-1941, var gesandt de næste 17 år i Berlin*), han er vist Studenterkammerat med Karl. Han er ganske flink, men er bleven lidt for tyk, synes jeg. Jeg havde Lejlighed til at tale 2 Ord med ham forleden i Gesandtskabet hvor jeg var oppe for at samle til Kirken. Vi gaar rundt til alle hernede og faar et maanedlig Bidrag i 6 Maaneder. Hver har sine, vi er 30 Indsamlere. Nu synes det ellers saa det skal blive til noget med Kirken, vi er ved eller har saa godt som købt en Villa i Birkenau med stor Have. Villaen kan uforandret bruges til Præstebolig og Forsamlingssale for Menighedensmødende og saa skal der bygges en Kirkesal til, det hele vil koste ca. 100.000 Mark, heraf har vi omtrent Halvdelen, jeg haaber jo paa snart at faa Resten, dels ved Indsamlingen dels ved Statstilskud etc. Saa vi nu i en overskuelig Tid kan haabe at faa Kirken færdig. Naa nu faar I ikke mere denne Gang uden mange kærlige hilsener til Eder alle fra os alle her ved Eders hg Olaf. Endnu engang tak for Bidragene. Vi sender Arnold vor bedste Lykønskning til Bedstefaderværdigheden. Hvem bliver nu den næste Bedstefader?".

s. 12, d. 13.7.1924, Fredericia, Bendt

Bendt og Ellen er glade for deres nye lejlighed, og den nye rare vært. Erik er blevet student og Børge realist, så der er stor glæde, og Bendt beskriver festerne, de har holdt i den anledning:

"Vi var en større Forsamling her i Begyndelsen af Ferien, idet foruden Olaf *(lille*) og Knud var her, har Erik en Kammerat Gudmund Boesen med sig, og Børge havde ogsaa en Kammerat med, han cyklede nu videre i Mandags. ---I Søndags 6. Juli var her jo meget stor Fest, vi fik Besøg den Dag af cand.Mag. Nielsen og Frue, cand. Nielsen har været Drengenes Lærer i Korsør, nu er han ved Kolding Latinskole; vi havde heldigvis en Oksesteg paa 12 pund og kogt 13 pund Stikkelsbær til Grød og 20 pund Kartofler, saa Ellen var ganske rolig, alle mødte med en glimrende Appetit, da de jo havde fulgt rundt med Festtoget, og var bleven klemt og maset godt, vi var 14 til Bords.

Erik blev jo færdig den 24. Juni og den 26. havde hans Tante Vis (*Johanne Luise*) arrangeret et Bal (*i al "Tarvelighed", som hun siger i sit bidrag)* for ham, hvortil Ellen og jeg var inviteret, Søster var ogsaa inviteret, men hun kunde ikke forsømme Skolen. De var 13 par og der blev danset i Foredragssalen, hvor Bænke og Talerstol var flyttet ud saa det blev den dejligste Balsal, Salen i sig selv er jo saa pænt skabt og dekoreret, og Gulvet havde Erik ved hjælp af Parafin gjort glat som et bonet Gulv. Violin og Klaver udførte Dansemusikken og de var meget ihærdige og det samme var de unge saa Dansen gik kun afbrudt af en Pause, hvor der blev serveret Is ovre i Lejligheden, fra kl 8 ½ til 1 ½. Gæsterne mødte kl 7 ½ og Erik havde i forvejen arrangeret hvem de forskellige skulde have til Bords og hvor de skulde sidde, da alle var samlet drog de med Erik og sin Dame i Spidsen over i Biblioteksalen hvor der ved et U-formet Bord var dækket 30 Kuverter. Supeen lød paa Forloren Skildpadde og dejligt koldt/krebs?Bord. Tante Vis og en Stud. Petersen talte for Ellen og mig, stud.

Maaris talte for Erik og Erik talte for Frk. Branner. Der var Rødvin til Maden og senere Kaffe, efter Bordet gik de altsaa ned og dansede og i Forhallen var der stillet Borde med Sodavand og Cigaretter og Cigarer. Det blev i alt en sjælden smuk Fest, hvor de morede sig ganske udmærket. Senere har flere af Eriks Kammerater udtalt, at det var den bedste Fest de nogensinde havde været med til. Alle Eriks Kammerater, der tog Studentereksamen skal til København og studere videre og de 6 vil være Læge. ---

(Johanne Luise beskrives som værende meget beskeden, og hendes underdrivelse vedr. festen siger meget om hende. Sikke dog en dejlig fest, hun holder for sin nevø! Og hvor dejligt, at han har kunnet bo hos hende i alle de skoleår).

Vi skulde have haft Besøg af Helene og Gudrun, men vi fik kort i Gaar, at de desværre maatte opgive Besøget, da Gudrun havde en daarlig Fod og maatte Hjem og behandles paa Sygehuset, det var vi meget kede af, jeg tror nok det kunde have moret Gudrun at være sammen med disse 6 Drenge som vi for Tiden har at byde paa foruden Søster. –

P.S. Da Bogen ikke kom af sted vil jeg kun tilføje lidt om vor Havefest, som vi holdt i Aftes til Ære for Erik og Børge. Vi havde inviteret, ja hvor mange, saadan at vi i alt blev 30, men to blev i sidste Øjeblik forhindret, saa vi blev i alt 28. Vejret var det mest ideelle, som tænkes kunde. Vi havde dækket inde i Havehuset til 12 og udenfor under Solsejl var der dækket til 16 alle de unge. De blev trakterede med Kaffe The samt hjemmebagte Kager, der blev sunget Fædrelandssange medens de spiste, derefter legedes der og senere da Mørket faldt paa blev der tændt kulørte Lampions samt serveret Is og jordbær med forskellige lettere V ine. Stemningen var ganske udmærket. Taler og Sang afløste hinanden. Erik holdt en smuk og fornøjelig Tale for os og alle de ældre tilstedeværende Gæster. Kl 12 ½ brød de op, men de unge fandt det dog alt for tidlig, det var en stor skam at gaa i Seng saadan en dejlig Aften. Kedeligt var det jo at Helene og Gudrun ikke var med, det vilde sikkert have moret Gudrun. I dag er Erik og Boesen cyklet syd paa (*til bl.a. Holsten og Kiel*) ".

s. 25, d. 1.8.1924, St. Magleby, Bitten og Ludvig

Ludvig fortæller detaljeret om deres sommerferie. I slutningen af bidraget taler han om den årlige sammenkomst den 23. Oktober:

"Jeg haaber, at vi alle kan mødes til den 23de i Aar; jeg ved ikke, om vi skal søge et andet Sted, jeg syntes ikke, det var saa godt sidst. Men jeg vil meget gerne, senest til min Fødselsdag (*3.10.)* have Besked om, hvem der venter at komme, og hvor vi skal samles. Jeg synes det skal være et Sted, hvor vi kan have Plads til at være samlede om Aftenen. Her staar ellers alt vel til og her er ingen Forandringer. Derfor vil jeg sende Eder alle blot den hjærteligste Hilsen. Eders hengivne B. & L".

s. 30, d. 11.8.1924, Aarhus, Theodor

Theodor har bl.a. fra 13. – 26. juni været til skarpskydning paa Mols. Derfra tog han til Fredericia:

"Da jeg trods den megen tjenstlige Sommerferie (*der havde ikke været saa travlt som forventet*) fandt, at jeg dog kunde trænge til at se mig lidt om for egen Regning, tog jeg Søndag d. 27. til Fredericia med Morgentoget. Jeg var mg glad ved at se E. og B.'s rummelige og smukkke Lejlighed og ved at være sammen med dem og alle Børnene, undt. Jens (*lille Jens er på ferie i Bogense*), forstærket med O. og Kn. Efter Middag var vi ude i Haven, hvor vi blev trakteret med Kaffe og Kager. Kl godt 5 tog jeg til Esbjerg …".

s. 42, d. 31.8.1924, Ribe, Joh. Luise

Joh. L. fortæller om deres sommerferie, om besøg af drengene, men også om seminariet, som er ved at blive for lille til alle eleverne

"Vi blev endelig færdige med alt det eksamensbras 4. Juli og 5. Juli rejste vi om Eftermiddagen kl. 4 til Granhøj pr.? .. . Vi rejste saa hjem Lørdag d. 27. … Næste Dag fik vi saa et rart, kun alt for kort Besøg af Th., og saa kom Olaf og Knud, af hvilke den første desværre kun ogsaa kunde blive saa kort. Knud beholdt vi heldigvis længere, og han var sammen med Fru Postmester Broman fra Hillerød og hendes Søn, Fritz, som kun var et Aar ældre end Knud. Et Par Wienerinder (*vel Wienerbørnene*), som vi havde lovet Ophold – en Student og en Hochschülerin, kom ikke, fordi den ene blev syg. I Morgen venter vi vor lille østrigske Seminarist, Friedl Pranka, som i Aar er her for sidste Gang; hun er nu færdig paa Seminariet. Hun har været i Helsingør, Horsens og Juelsminde, er for Tiden hos Haars, men kommer i Morgen her og skal saa hjem midt i September. --- Fra Onsdag til Mandag havde vi Erik, hvad vi var svært glade for, vi savner ham meget – og hørte om Jamboreen (*han har været på Spejder-Jamboree i Kbh*.), som jo har været meget fornøjelig og interessant om end til Tider meget fugtig. Nu er vi godt i Gang paa Seminariet; vi har snart ondt ved at være der; der er 30 Elever i hver af de 2 nederste Klasser, saa det kniber med Plads her. Fru Nina (*jeg formoder, at det er Nina Bang, der blev Danmarks første kvindelige minister og udnævnt til undervisningsminister i den socialdemokratiske regering d. 23.4.1924)* har lovet at komme herover i September Maaned, saa skal vi se, om hun vil hjælpe os til at faa de værste Ubekvemmeligheder afhjulpet".

Joh. L. kommenterer ogsaa Ludvigs forslag om at finde et andet sted at mødes den 23.10.:

"Ja, nu maa jeg slutte. Blot nu Bogen kan gaa ligesaa fint rundt denne Gang, saa den kan have udcirkuleret, naar vi forhaabentlig alle mødes i Oktoberferien. Mon vi kan faa et bedre Sted at samles end paa Ny Rosenborg? Vi kunde jo til Nød være der om Aftenen. Men jeg indrømmer, der var ikke meget hyggeligt og har ikke noget imod et andet Sted, hvis det kan findes til nogenlunde samme Pris. Ved ikke de yngre Københavnere: Harald og Agnar noget? Frk. Branner sender mange Hilsener til alle. Kærlig Hilsen og Tak for Meddelelserne. Joh. Luise".

s. 51, d. 20.9.1924, Berlin, Olaf

Den store nyhed denne gang er, at Aagot, der nu er næsten 19 år, har forlovet sig med en tysker!

"Kære Alle!
Tak for alle de særdeles interessante Meddelelser. Desværre har Bogen denne Gang ligget lidt længe her, men saa maaske den kan tjene lidt ind hos nogle andre. Nu nærmer Oktober sig jo, men desværre maa vi herfra nok denne Gang undlade at være med; med Rejse og Pasvisum etc. vil det komme til at koste os ca. 350 Kr. og det kan vi i Aar ikke afse, da vi sidder for store Udgifter og alt er saa dyrt hernede, men det er os en stor Sorg at maatte "verzichte" (*give afkald*). Vi har det ellers ved det gamle hernede. Som nogle af Eder maaske har en Anelse om, og som flere naar Bogen kommer rundt har faaet officielt bekræftet, har Aagot jo gaaet hen og forlovet sig. Det er jo for os en stor Sorg at han er tysk, hvad navnlig jeg næsten regner for en halv Ulykke. I øvrigt er han et rart og elskværdigt ungt Menneske (meget ung 21 tror jeg) som er ansat i Faderens Forretning (Toiletartikler, Sæbe, Parfum etc. en gros). Vi havde jo hellere set at hun havde ventet nogle Aar med at forlove sig og at hendes Valg var faldet paa en Dansk men det kan man jo ikke gøre noget

ved. I øvrigt har hun det ikke saa godt med denne Basedowske Sygdom. En Tid tog hun stadig af saa hun er saa tynd saa det er foruroligende, men nu er hun under Lægebehandling og har været det i nogen Tid hvilket har bevirket at hun ikke tager mere af, men heller ikke til i Vægt, havde ? Arsenikindsprøjtninger hver anden Dag etc., men forhaabentlig bliver det bedre engang. Hun er stadig paa Kontoret og har saaledes gratis Læge gennem Sygekassen, det vil sige hun har vor Læge, men han bliver betalt af Sygekassen. Hun vil jo ikke holde op med Kontoret, særlig nu hvor hun jo gerne skal tjene lidt Penge til Udstyr etc. Vi andre har det heldigvis alle godt og lever stille og rolig".

Der er stadig problemer med kirkesagen, så O har da rigtig fået sin sag for:

"Vi havde jo en herlig historie med vor Kirkesag, idet alt var i Orden til en Villa vi skulle købe men saa skulde de slutlige Forhandlinger træffes af den vikarierende Gesandt hernede og han for?? Sagen fuldstændig, hvorefter vi skrev (Bygningsudvalget) et stort Skrivebrev til DKU og til grev Moltke om at vi var uskyldige og at Sagen var bleven for ?? i Gesandtskabet. Herover blev Greven rasende og vilde have slaaet Haanden helt af os hvis vi ikke vilde give Hr.Langkjær en Undskyldning , DKU sendte saa Pastor Fibiger? herned, efter at han havde forhandlet med Greven , og vi blev enige om at der ikke skulde skrives mere om den Sag og saa skulde Greven blive god igen; derefter har han imidlertid sendt et meget uforskammet Brev til Byggeudvalget og derpaa staar Sagen nu. Det er vel nok klogest at lade ham have det sidste Ord; men vi er alle rasende og det bliver maaske til at vi vil foreslaa at der tages andre Mænd til, og dog er det ikke saa rart for Sagens Skyld, da der jo ikke er saamange hernede der kan være Tale om. Vi ser os nu om efter andre Muligheder men det er ikke saa let at finde noget. Naa, nu bliver det ikke mere denne Gang uden mange Hilsener til Eder alle og endnu engang Tak for alle Meddelelserne fra os alle her ved Eders hg Olaf".

s. 55, d. 26.9.1924, Fredericia, Bendt

B. takker for nyhederne:

"Mest nyt var jo Olafs Meddelelse om Aagots Forlovelse, vi ønsker dem hjertelig til Lykke, vi havde jo nok fra drengene i Sommer en Anelse om at der var noget i gære. Det vil nu være rart at faa at vide, hvad Genstanden hedder, selv om han er tysk. – Det har gjort os meget ondt at høre, at Ludvig er bleven syg og skal indlægges paa Elisabeth Hospital, vi vil haabe, at han hurtig maa komme til Kræfter igen og Sygdommen have et mildt Forløb. Desværre maa vi give Afkald paa at faa dem med her til Konfirmation *(Nu skal Ellen konfirmeres)".*

s. 60, d. 19.10. 1924 skriver Bitten:

"I får kun alle en kærlig Hilsen. Det er svære Dage for os, vi ved I alle tænker på os. Ludvig (*f. 3.10.1866*) skal nok opereres i Morgen. Udfaldet står i Guds Hånd, vi beder og håber, Gud lære os at være stille. Hjærtelig hilsen Eders L og B".

s. 61, d. 20.10.1924 skriver Jenny og Harald (L+B's søn og svigerdatter):

"Far er i dag blevet opereret. Hans Kræfter er jo ikke store, men han synes dog at have taalt Operationen godt".

Ludwig har fået en galdeoperation og der er problemer med galdevejene, galdeblæren, der ikke var sten i, men som havde en stærkt fortykket væg etc. Harald skriver til sidst:

”Chancerne maa jo siges at være ret smaa. Hjærtelig Hilsen Eders Jenny og Harald ”.

O+P er kede af, at de ikke kan komme til det årlige møde i København på deres forældres bryllupsdag d. 23.10., og det sidste, Ludvig skriver om i sit sidste bidrag d. 1.8.1924, er dette møde. Det bliver ikke sagt i bøgerne, men ved at slå Ludvig Mohr op, kan jeg se, at han døde den 24.10.1924 – dagen efter deres årlige møde skulle have fundet sted. Så der blev ikke noget møde det år.

Der skrives først i bogen igen d. 25.1.1925, hvor Th. vil forsøge at sætte den i gang igen.

s. 62, d. 25.1.1925, Aarhus, Theodor:

”Nu har Bogen ligget her en Stund. Jeg vil saa i dag skrive lidt i den for, at den paany kan begynde sin Vandring.

Th har haft 25 års jubilæum d. 22.11 1924 og tilbragt julen i Berlin:

”D. 22/11 var det 25 Aar, siden jeg som Korpslæge kom til Aarhus. Vi rykker jo alle sammen op i Aarene. Jeg havde ikke tænkt mig at holde noget Jubilæum i den Anledning, men da det havde staaet i flere Blade, kom der en Del Telegrammer, Blomster m.m., bl.a. et Telegram fra Lægeform. f. Aarhus og Omegn. Jeg var den Dag til en hyggelig Fest hos Dr. Branner, der blev 50 Aar. Der blev saa ogsaa Dagen mindet for mit Vedkommende. Jul og Nytaar tilbragte jeg med Joh. Louise i Berlin og Fredericia. Da jeg ikke havde haft nogen egentlig Sommerferie, mente jeg at kunne forsvare allerede at rejse d. 22/12. Vi overnattede i ”Kaiserhof” i Altona og havde en behagelig Rejse. Vi var saa en hel Uge i Berlin, hvor vi havde det umaadelig hyggeligt og rart. Tiden svandt mærkværdig hurtigt hen. Alt stod vel til. Dog var Aagot mg mager, og her er endnu ingen Standsning heri. Vi var meget glade for Lejligheden, der, i det mindste om Vinteren, er mg. lysere end den forrige, og Soveværelserne er langt bedre. Det var en stor Behagelighed at være fri for ”Häzingerne”. En anden stor Fordel var, at de har faaet en flink Pige. Aa’s Kjæreste, Runäsbar(?), gjorde et tiltalende Indtryk, en ret, naturlig, ligefrem og energisk, ung Mand. Han ser noget ældre ud, end han er. Paa Hjemturen overnattede vi paa Flensburgerhof i Flensborg. Nytaarsaften kl 4 ½ kom vi til Fredericia, hvor vi fejrede Nytaar paa en særdeles hyggelig Maade”.

Th slutter med at glæde sig over, at en lægekonflikt er ophævet: ”Det var mig en mg stor Opmuntring Nytaarsaften i Voyens at læse, at Konflikten ml. Sygekasserne og Lægerne var hævet. De kjærligste Hilsener.. Th”.

s. 67, d. 5.3.1925, Ribe, Joh Luise:

Joh. L. har som sædvanligt haft travlt. Hun beretter bl.a. om et Fastelavnsarrangement:

”Vi har haft en bevæget Fastelavn. Søndag var her Møde med og Fest for de gamle Elever. Vi samledes om Morgenen paa Seminariet, hvor jeg kort bød velkommen, og vi sang Morgensang, og derefter fulgtes vi alle ad til Kirke. Kl. 3 var der Foredrag af Frk. Langemach ”Da Bedstefar var ung” støttet til efterladte Papirer af denne og en meget bevæget Generalforsamling i ”Ribe Statsseminariums Elevforening”. Den varede til over Kl. 6 og Kl. 7 ½ samledes vi igen til Fest. Den indledes med intet mindre, end at Lærerpersonalet spillede en lille Komedie. Jeg lagde for som Rengøringskone med et Par Replikker, saa var min Andel forbi; men blot min Tilsynekomst paa Brædderne vakte jo stormende Jubel (1). Saa var der Kaffebord med Taler og Sange, og saa en meget smuk Ballet af Eleverne eller rettere Kostumedans: ”De 4 Aarstider”, som gjorde stor og fortjent Lykke. Der var ogsaa Tegnefilm og meget andet Morskab. Til sidst dansedes der til Kl. 12”.

1)

Sikke dog et flot arrangement og så så langvarigt. Og meget moderne og festligt! Og hvor må de have været trætte til sidst. Jeg er jo selv tidligere gymnasielærer fra Marie Kruses Skole og har arrangeret mange elevfester og også været med fra 1981 til 1994 i lærerrevy hvert andet år, hvor vores Rektor Åge Børch og siden Rektor Frank Christensen også optrådte. Min mand og kollega, Bent Esssinger, var en blændende tekstskriver, instruktør, scenograf og skuespiller. Han havde som ung været med i Radioens Juniorscene i rigtig mange år og havde en skuespiller boende i sig. Efter en ny reform og andre tider med politisk korrekthed etc. lavede vi ikke flere revyer. Det var der simpelthen ikke mentalt overskud til, og de unge lærere forsøgte aldrig noget tilsvarende. Den sidste revy, vi lavede, var ved Marie Kruses Skoles 125 års jubilæum i foråret 1994, hvor vi bl.a. lavede en opsamling af tidligere revyers glansnumre. Der er, så vidt jeg ved, ikke lavet revy på skolen siden – jeg stoppede i 2013. Ærgerligt, for det var en skøn tid og et stort tilløbsstykke med glade elever og forældre.

Bent Essinger skrev for øvrigt en bog i 1994 i anledning af jubilæet om Marie Kruse Skoles historie fra 1869-1971, tiden inden skolen flyttede fra Frederiskberg til Farum: ”Ej at synes … Marie Kruses Skole 1869-1971”. Skolens motto var/er: ”Ej at synes, men at være”, som stod på vores fane med flot guldskrift. Det motto ville Joh. Luise sikkert have værdsat. Joh. L. uddannede sig for øvrigt først på Marie Kruses Privatlærerindekursus og tog siden i 1896 lærereksamen fra N. Zahles Seminarium. På side 36 i Bents bog om Marie Kruses Skole kan man læse, at Pastor Mohr holdt en tale ved juletid: ”Ved juletid samledes skolen lillejuleaften i ”salen”. Der holdt pastor Mohr en tale (pastor Mohr underviste de ældste klasser i religion) ”så han var alligevel på skolen””. Skolen lå jo på Frederiksberg, hvor Johan Jacob boede, indtil han flyttede til Stenstrup, så han har haft et lille bijob på skolen. På den måde er min egen livshistorie – uden jeg oprindeligt vidste det – knyttet til mine forfædres historie.

Joh. L. mangler en pedel og er også blevet ringet op af Undervisningsministeriet:

”Vi mangler stadig en Pedel. Jeg har for 14 Dage siden indstillet 3 af 45 Ansøgere og vil meget gerne have ham, jeg har indstillet som Nr. 1, men jeg ved ikke, om Fru Nina har en anden i Baggrunden. I Lørdags blev jeg ringet op af en Dame i Ministeriet – jeg troede først, det var Fru Nina selv; men det har det dog vel ikke været – med Ordre til at flage Søndag paa halv Stang i Anledn. af Brantings Jordefærd (*Hjalmar Branting, Sveriges Statsminister (1860-d. 24.2.1925), socialdemokrat)*. Jeg havde saa smaat ventet Ordre til ogsaa at flage for Ebert (*Friedrich Ebert, tysk socialdemokratisk politiker og statsmand, 1871 – d. 28.2.1925*); men den udeblev. Derimod er det jo et spørgsmål, om vi ikke vil faa Ordre til at flage 1. Maj (*Joh. L. er vist ikke rigtig begejstret for den socialdemokratiske regering!).* – Jeg ved ikke, om I har set, at Fru Nina har fremsat Seminarieforslag. Hun vil, at alle Statens Seminarier skal være Fællesseminarier. Det passer jo ikke mig; men det har hun naturligvis ikke spurgt om. Men der kan da løbe meget vand i Stranden, inden det Forslag bliver til Lov. – De havde her tænkt at opstille mig til Byraadet – oven i Købet på 5. (?) Plads, den rigtige Kampplads. Men jeg optraadte med stor Bestemthed paa Mødet, henviste til min Søvnløshed og til at jeg godt kunne skaffe Lægeattest for ikke st kunne taale det o.s.v., saa jeg slap. Jeg kunde saamænd ogsaa have sagt, at jeg ganske og aldeles ikke duede til den Bestilling; men det vilde jo ikke have frugtet tilstrækkeligt, det tror de ikke, man mener”.

Joh. Luise kommenterer også Aagots forlovelse:

”Efterretningen om Gudruns Giftermaal kom som en Bombe for mig. Hun er rigtignok en ung Frue; men jeg ønsker da alt muligt godt for hende. Jeg synes ellers, det var meget tidligt, at Aagot tænker paa at gifte sig til Februar; men hun er jo dog, om jeg husker ret ½ Aar ældre end Gudrun”.

Joh. Louise slutter sin lange beretning med at skrive:

”Vi skulde vel ogsaa træffe en Aftale om at mødes dette Aar, selv om det vil blive for os alle et vemodigt Møde. – Skal det uden i Efteraarsferien, vilde jeg foreslaa jer at komme her til Ribe; men vi har i Berlin talt om i Aar forsøgsvis at sætte det til Mors Fødselsdag *(f. d. 7.8.1837*)og mødes i Kbhvn, saa vi kunde tage ud sammen. Kunde I ikke udtale jer lidt om den Plan? Kjærlig Hilsen til alle. Joh. Luise. Frk. Branner sender mange Hilsener. Hun stryger i Dag”.

s. 77, d. 13.4.1925, Berlin, Olaf

Knud er blevet konfirmeret, så bogen er blevet forsinket:

”Bogen har ligget her temlig længe saa jeg maa se at faa den af sted nu, den er blevet forsinket ved alle Forberedelserne og Rengøring til Konfirmationen og den Tid. Først Tak for alle Meddelelserne som vi har læst med største Interesse. Dernæst Tak til Eder alle for Eders Gaver og Hilsener til Knud og os i Anledning af Konfirmationen. I har vel alle faaet en speciel Hilsen fra Knud. Vi havde en rar Dag; min Svigerinde Nanna Lange var hernede i nogen Tid, desværre kun alt for kort. Konfirmationen var i K.F.U.M.’s store Sal, hvor vi altid holder Gudstjeneste ved Lejligheder hvor man kan vente over de 70 Mennesker vor nuværende Kirke kan rumme. Der var saa mange Mennesker som jeg endnu aldrig har set ved vore Gudstjenester der. Knud fik jo en Masse Gaver, den bedste for ham var jo selvfølgelig Cyklen han fik af Joh. Louise, og vi har bogstavelig siden kun set ham i Spisetiderne, da han jo har Ferie og tilbringer hele Dagen paa Cycle i Anledning af det vidunderlige Vejr vi har for Tiden. For øvrigt fik han en Masse Gaver. Bøger, Manchetknapper, Tegnebog, Fyldepen og en masse Penge, som han har brugt dels til forskellige Ting og dels sat nogle af i sin Sparekassebog i København. Vi havde nogle faa Mennesker til Middag den Dag, Præsten, Professor Nagel og kone og Block og Kone, og havde en hyggelig Aften.

Aagot er jo stadig meget nervøs (*Mon forlovelsen er brudt? Hun bliver i hvert fald ikke gift i denne omgang*) og havde bestemt sig til at rejse til København paa en Ferie for at se at komme sig, hun rejste sammen med Nanna Torsdag Morgen og skal bo hos Hassings i Hellerup (*Petras Søster Louise ogsaa kaldet Sara*). Hun har faaet fri i 3 Uger. Vi haaber jo det skal hjælpe lidt paa hende, at hun i hvert Tilfælde kan tage lidt paa.

Paasken tilbringer vi her i vor Ensomhed og nyder det gode Vejr her i haven, hvor vi kan opholde os hele Dagen. Vi holder os ellers nogenlunde raske, det vil sige Gerda maa jo af og til holde Sengen, men nu gaar det jo mod Sommeren, saa gaar det jo bedre. Dr. Pinner vil igen give hende nogle ”Höhe Sonne” Bestraalinger, det hjalp saa godt sidst.

Vi har ellers i den sidste Maaned været til en Masse Begravelser. En ung Mand paa Kontoret, en anden ung Mands Kæreste, en Svoger til Kruse Madsen og endelig Theodor Rohdes Broder, som døde lige før Paaske”.

De har endelig fået købt et nyt hus til kirken:

”Ellers gaar alt ved det gamle, vi lever stille uden større Oplevelser. Vi har jo nu faaet købt en Villa der skal bruges til Kirke og Menigshedshus, saa nu skal vi have den gamle Grund solgt og ellers skaffet nogle Penge til Ombygningen.

Nu kun mange Hilsener til Eder alle fra os alle her ved Eders hg Olaf og Petra".

Bog 40

s. 1, d. 30.5.1925, Fredericia, Bendt

Bendt begynder meget ironisk mht. bogens lange liggetid:

"Ja, jeg kan begynde denne Bog med samme Beklagelse som den gamle Bog begyndte, at Bogen desværre har ligget for længe, og hvad har været Aarsag? Jo lad os give Vejret Skylden, det har nemlig været alt for godt til at sidde inde, saa vi er draget i Haven, saa snart Tiden tillod det; men i Dag øsregner det og saa vil jeg se at faa denne Bog færdig, at den igen kan komme paa Vandring".

Bendt fortæller så om børnene, som han tydeligvis har været meget glad for:

"Poul har sluttet sin Uddannelse til Bygningskonstruktør i Aarhus med karakteren 5,09, straks efter Eksamen fik han et lille job hos en Arkitekt her, der gav ham 130 Kr., saa har han været på Session og blev taget til Ingeniørerne og skal ligge inde i 18 Maaneder --- Erik studerer jo, hvad I nok alle ved, tog Latinprøven før Jul og har 28.ds været oppe i kemisk Analyse, skal den 3. Juni op i Kemi, d. 8. i Fysik og d. 22. Juni til F?? Børge er kommet i Handelslære hos Vett og Wessel (*afd. af det vi nu kalder Magasin*) her i Byen, har meget at bestille, men er glad og fornøjet.
Ellen holdt op med sin Skolegng d. 15.ds for at begynde som Elev i en Broderiforretning 2. Juni. --- Lille Jens er der jo ikke meget at berette om, han er nu 10 Aar, har faaet Cykel og er Ulveunge og slider sig igennem Skolen.
Mor og jeg glæder os over vor store Børneflok og er glade og taknemmelige over, at de alle opfører sig godt og takker alle Jer, der saa kærligt har hjulpet os til at føre Børnene frem.
Vi har Joh.L. og Frk. Branner i Besøg, desværre er Vejret af en saadan Beskaffenhed, at vi ikke kan komme uden for en Dør.
Nu maa jeg slutte, og sender Jer alle de hjærteligste Hilsener fra os alle her. Jeres hengivne Ellen og Bendt".

s. 14, d. 28.6.1925, Aarhus, Theodor

Theodor beklager sig over at Bogen er så lang tid undervejs: "da Interessen for det meddelte i høj Grad lider ved at omfatte saa stort et Tidsrum".

s. 15:"Jeg har Udsigt til et lille Besøg af Olaf omkring 5/7, da "Enigheden" (*deres danske klub i Berlin*) i Berlin har faaet Opfordring til at lade sig repræsentere ved Indvielsen af Mindeparken ved Marselisborg d. 5/7"(1).

1) Marselisborg Mindepark (nu Mindeparken) er et parkområde på ca. 27 hektar lidt syd for Aarhus centrum. Parken blev indviet d. 5. Juli 1925 af kong Christian 10. De første initiativer til anlæggelse af Mindeparken blev taget i 1905, og det er en kompliceret historie, som også knytter sig til anlægget af Rebild Bakker. Den oprindelige idé bag parken var, at den skulle være samlingssted for udenlandsdanskere, når de var på besøg i hjemlandet. Indvielsesdagen er den 5. Juli, for så kunne dansk-amerikanerne efter festlighederne i Rebildbakker d. 4. Juli deltage i indvielsen.

s. 17, d. 15.8.1925, Bitten

Ludvig er død d. 24.10.1924, og Bitten skriver for første gang derefter:

”Tak for de forskellige Meddelelser. Det er lidt underligt for mig at skulle skrive i Bogen, jeg er så uvant dermed. Det bliver også kun ganske kort; thi jeg synes slet ikke rigtig, jeg kan foretage mig noget, så længe jeg er så underlig løs og ledig; jeg savner et Hjem; måske bliver jeg nødt til at flytte ind i Harald og Jennys lille Lejlighed, men jeg er ked af det! Jeg har jo for nylig talt med de fleste af Eder og Tak siger jeg for al Gæstfrihed og Kærlighed i Sommer. – Alle ved I, at Harald og Jenny har faaet en lille Dreng, som vi jo alle er lykkelige over, men hvor er det et stort Skår i Glæden at være ene om den, hvor vilde Ludvig har frydet sig, men Gud ske Lov, det er godt overstået ”. (*Ja, sådan tænkte jeg også, da jeg fik mit første barnebarn: Hvor ville Bent have frydet sig!).*

s. 19, d. 15.9.1925, Marthine og Karl

Joh.L. foreslog, at de skule mødes til deres moders Fødselsdag d. 7.8., og det er åbenbart blevet til noget, men K. og M. kunne ikke komme, og den dato passer dem i det hele taget dårligt:

”Desværre har Bogen nu ligget her en Maaned, men de fleste af eder har jo nylig været samlede. Vi var kede af, at vi ikke kunde komme, men saaledes vil det let kunne gaa i Sommerferieperioden. I Aar havde Pastor Sølling først bestemt sig til at ville have Ferie i Juli; senere hen tog han en anden Beslutning og vilde saa helst have Ferie i August. Havde vi dengang vidst, at der skulde være Søskendestævne omkring d. 7.8., kunde jeg vel nok ved at gøre det gældende have faaet Ferie i August. For vort Vedkommende vil det altid være tvivlsomt, om vi kan være med, hvis Mødet henlægges til Sommerferien; vi vil lettere kunne disponere over nogle Dage i Oktober.Tak for Kortet fra Snekkersten”. (*Mødet har vel fundet Sted dér?)* .

Karl og M. har været på ferie på Mols:

”Den Søndag vi var paa Mols, blev Mindeparken (i Aarhus) indviet, hvad Olaf og Theodor, der begge var med, vel nok fortæller om. Den næste Dag kom Th og O til Mols, hvor vi saa var sammen med dem nogle Timer. Vi lejede en Bil i Knebel og tog til Femmøller, hvortil Th. og O. snart ankom med Rutebil fra Aarhus. Efter at have nydt Udsigten fra de høje Bakker i Femmøller (1), tog vi alle i Bil til Ebeltoft. Vi saa lidt paa Byen, en gammel ejendommelig By, var inde i Farvernes Gaard, en af de ældste Gavle (Bindingsværk med Svalegange), drak Kaffe i Hotel Vigens Hair(?) og bilede saa til Fulgsø. Der var vi oppe paa nogle af de nærmeste Højder, naaede ikke helt op til Trehøje, som Olaf jo saa gerne skulde have set – og tog saa ned til Knebel Dampskibsbro, hvorfra Th og O sejlede via Kalø tilbage til Aarhus. –

Den 25.8. var her en del Gratulanter. Jeg fik en Del Blomster. Til Middag var Th, Dagny og Poul her. Vi fik Blomkaalsbudding, Andesteg (en Gave fra en Svoger i Thy) og Melon. Nu faar det være nok for denne Gang. Mange Tak for alle Meddelelserne gennem Bogen og kærlige Hilsener til alle fra Marthine og Poul.

P.S. Tak for Lykønskningerne til minFødselsdag og Tak til Joh. L. fordi du gerne vil se os hos Dig. I Aar kan det desværre ikke blive til noget (for T. er jeg igen ene - Pastor Sølling er paa Pilgrimstog til Rom)”.

1) Jeg havde fra 1978 til 1989 et sommerhus på Mols i Handrup Bakker, ikke langt fra Molskroen og ca. midt mellem Femmøller og Ebeltoft. Det er sjovt at høre om deres tur dertil.

s. 34, d. 17.10.1925, Ribe, Joh. Luise

Joh Luise har travlt med sin skole og problemer med ministeriet, fordi de ikke har bevilget enkepension til en af hendes ansattes enke. Deres forstander er også pludselig død, hvilket giver spekulationer. Desuden er hendes helbred dårligt, så måske kommer hun ikke til Berlin til jul:

"Vi har naturligvis været meget plagede af Forstander Rørdams pludselige Død. Haar vil søge Stillingen. Han faar den naturligvis ikke, skønt han burde have den. Men Fru Nina ansætter sikkert ingen Theolog, det bliver nok en fritænkende Radikal Bejler som faar Embedet, rimeligvis Sigurd Næsgaard (*igen tilsyneladende ikke Joh.L.'s kop te)".*
Jeg ville gerne som sædvanlig til Berlin i Julen, og Olaf og Petra har med vanlig Gæstfrihed inviteret mig; men jeg maa først se, hvordan det gaar med Helbredet. Hvis det bliver meget ringe, maa jeg blive hjemme, og det gør Frk. Branner naturligvis saa ogsaa; nu faar vi se. Det vilde maaske falde lidt trist ud; men bliver det nødvendigt, saa kunde det godt gaa. Dette sidste angaar mest O. og P., hvem jeg siger mange Tak for det sidste Brev, som det er en stor Skam jeg ikke har svaret paa, men jeg har haft saa meget officielt Skriveri i Anledning af den omtalte Forespørgsel (*et forslag til en 4-årig uddannelse i stedet for en 3-årig*). Ja, nu maa jeg vist bryde af…".

s. 35. d. 17.11.1925, Berlin, Olaf

Olaf har været i Dk i løbet af sommeren. Aagot er stadig i Kbh og arbejder der, så jeg tror, at hendes forlovelse med tyskeren er ophævet:

"Kære alle sammen. Tak for de forskellige Bidrag som vi alle har læst med stor Interesse, trods det at en Del jo var kendt, da vi har truffet en Del af Eder i Løbet af Sommeren. Her staar alt vel til. Aagot befinder sig stadig godt i København og vi glæder os meget til at faa hende herned i Julen, hvor vi haaber hun faar en lille Ferie. I hvert Tilfælde er der jo Helligdagene. Vi var jo glade ved at se hende i Sommer da vi var i København, allerede dengang saa hun betydelig bedre ud end da hun rejste, men nu er det vist blevet bedre endnu.

Hernede lever vi ved det gamle. Forholdene her i Tyskland er jo særdeles triste i Øjeblikket. Industrien har ingen Penge og som Følge deraf har vi heller ikke noget at gøre i Øjeblikket. I Begyndelsen af Aaret gik det godt, men i den sidste Tid er det som sagt lidt sløjt, dog tænker jeg naar nu Locarnohistorien bliver anerkendt, vil det gaa bedre igen".(1)

1) Locarno-traktaten er en fællesbetegnelse for syv bilaterale aftaler mellem de vesteuropæiske stater, som deltog i 1. Verdenskrig (Frankrig, Belgien og Storbritannien). Traktatkomplekset blev forhandlet i den schweiziske by Locarno i oktober 1925 og underskrevet i London d. 1. december 1925. For at undgå krig ved evt. grænsestridigheder indgik parterne endvidere en række voldgiftsaftaler.

Der har været H.C. Andersen Uge i Berlin med besøg af 106 danske skolebørn og et stort program:

"Vi havde jo her en stor H.C. Andersen Uge etc. Der var i den Anledning inviteret 106 danske Børn herned til at bo hos herværende Familier mest tyske; men vi havde dog ogsaa faaet en, som vi var meget glade ved at have, det var en rigtig rar lille Pige fra Frk. Karen Kærs Skole paa 15-16 Aar. (*Karen Kjær, 1857-1923, dansk rektor. Overtog i 1892 Emilie Løbners Pigeskole på Nørrebro i København. På få år gjorde hun Karen Kjærs Skole til en agtet og søgt eksamensskole for piger, fra 1897 i egen bygning i Gartnergade. 1919 overgik*

skolen til staten under navnet Nørre Gymnasium, hvor Karen Kjær fortsatte som rektor til sin død. Den første kvindelige rektor for et statsgymnasium).

Børnene var paa Farten hver Dag saa vi saa ikke meget til dem herhjemme. Ellers boede de jo paa forskellige Steder, en lille 12-Aars Kommuneskoledreng boede hos Schacht med Badeværelse ved Sovekammeret og en Tjener paa hver Haand. Jeg hørte af Lederen Hr. Franck at en havde talt om, at han havde opdaget en god Leg. Han havde fundet ud af, at hver Gang han bevægede sig viste der sig en Tjener og saa lavede han saadan et Slags Kapløb ved at løbe fra det ene Sted til det andet. Dette blev naturligvis straks paatalt af Franck og han blev opfordret til at indstille Skydningen i den Retning.

De kom Fredag Aften, der var der stor Modtagelse med Musik etc, da kunde jeg ikke være der, da jeg var ude at rejse, men hjem Lørdag Morgen og vi var da Lørdag formiddag til Udstillingens Aabning, ved den preusiske Kulturminister; derefter var vi en lille Rundfart med en Vognladning Børn. Søndag Formiddag var der "Morgenfeier" i Schauspielhaus (*det nuværende Koncerthaus på Gendarmenmarkt*), hvortil vi ogsaa havde Billetter. Søndag Aften var der Reception hos Gesandt Kammerherre Zahle (*Herluf Zahle, f. 1873 i Kbh – d. 4.5.1941 i Berlin*) – hvor vi var en 140 Mennesker blandt andre ogsaa Stresemann + Kone(*Gustav Stresemann (10.5.1878- 3.10.1929), tysk højliberal politiker i mellemkrigstiden. Han var kortvarigt rigskansler i to regeringer fra august til november i 1923 og var derefter udenrigsminister i talrige regeringer til sin død. Han modtog Nobels fredspris i 1926).*

Saa har jeg glemt Lørdag Aften med Karl Larsens Foredrag om H.C. Andersen med Lysbilleder, meget interessant og mandag Aften Professor Volker Wechls? Foredrag om Andersen i europæisk Betydning, det var ogsaa interessant men noget lærd og saa rubricerede han jo Eventyrene til at være Plagiater fra tyske, italienske, franske og spanske Kilder. Næste mandag var der et Foredrag af en tysk Professor men det strøg vi da vi mente at have faaet nok i de andre Dage. Derimod hørte vi det sidste i Rækken af Wilhelm Andersen sidste Mandag og det var aldeles glimrende, og tog store Kegler. Børnene fra Danmark var stadig paa Farten. De var ogsaa en Dag hos Gesandten til Chokolade og rejste da Lørdag Morgen i en af Tyskerne pyntet Waggon hjem igen og havde nok moret sig godt. Naa nu faar I ikke mere. Mange kærlige hilsener fra os alle her ved Eders hg Broder Olaf".

s. 40, 1926 (udateret): Fredericia(*skrevet ml 17.11.25 og 31.1.26)*, Bendt

Bendt siger godt Nytår og har dårlig samvittighed, fordi Bogen har ligget hos dem siden november. Han fortæller, at de er blevet tvunget til at flytte fra deres dejlige lejlighed:

"Jeg begynder bagfra altsaa det sidste. Vi har faaet Opsigelse af vores Vært og skal flytte April Flyttedag. Værten beklagede meget o.s.v., men han nødsages at sælge sin Kolonialhandel og det var nødvendigt til Køberen at skaffe en Lejlighed, da nu den Lejlighed der i sin Tid hørte til Forretningen ikke kunne opsiges før til April 1927, har han altsaa gaaet den lette Vej at opsige os, der kom sidst og kun fik Lejligheden paa Betingelse af 3 Mdr. Opsigelse, og den Familie der saa bor i Stuen skal herop at bo".

Ellen kan ikke sove om natten for spekulationer, for de ved ikke, hvor de skal flytte hen, og havde værten bare sagt til allerede i december, hvor han aftalte det med stuelejligheden, havde de kunnet få en dejlig lejlighed i nærheden. Men han ville lige have julehandlen med: "Han har ikke villet lade den gode Julehandel gaa fra sig, hvor vi foruden al den daglige Handel har købt for over 200 Kr.".

Så fortæller B lidt om julen, s. 44:

”Vi har haft en dejlig Jul og Nytaar og heldigvis lod det til sidst sig gøre at faa Onkel Th og Tante Vis *(det blev Johanne Luise kaldt, fordi hun var så vis*) her til Nytaar d.v.s. Th maatte jo desværre rejse d. 31. om Eftmdg saa vi holdt en Slags Nytaarsaften den 30. Til Gengæld havde vi Fornøjelsen af at have Frk. Branner her”.

s. 51, d. 18.2.1926, Sigbriths Allé, København S, Bitten:

Bitten har ikke fået en lejlighed, som hun havde håbet på, men bor nu sammen med datteren Dagny, det går:

” men Plads mangler jeg så meget. I det hele taget kniber det mere end jeg tænkte at vænne sig til København, - jeg føler mig ofte saa uendelig ene her, - i Kirken er jeg fremmed ligesom i Menighedshuset – det var helt oplivende, da for et Par Søndage siden Frk. Willemoes Jørgensen pludselig hilste paa mig i Kirken og sagde, at hendes Mor stod udenfor og ventede paa os. Vi fik jo så en lille Passiar, de er flyttede fra Dragør og bor nu vist i Tårnby”. (*Ludvig var jo præst i St. Magleby, så Bitten har i mange år boet i Dragør-området) .*

s. 58 slutter Bitten med at takke Arnold og Olaf:

”Tak for de forskellige Hilsener til min Fødselsdag og Tak til Arnold og Olaf, at I tog ud til mig, da I var i Byen, det gør mig så godt at mærke, at jeg må høre til, som da Ludvig levede. Kærlig Hilsen fra Dagny og Eders Birgitte”.

s. 59: d. 16/3 1926, Aarhus, Theodor:

Th takker for bogen, men er også frustreret:

”Tak for Meddelelserne, som jeg har læst med megen Interesse, om end de for en meget stor Parts Vedkommende var noget bedagede. Det er i Dag 8 ½ Md!, siden jeg skrev i Bogen. Det kan jo ikke gaa i Længden paa den Maade. Jeg vil derfor fatte mig i Korthed. Jeg havde ellers haft en Del at berette om mine mange og lange Udrykninger med Artilleriet”. -

s. 61:”Min Kjøbenhavnertur i Oktober (for at besøge Audimo?) blev overordentlig hyggelig og fornøjelig ved, at jeg traf sammen med saa mange af Jer”. –

s. 62: ”Under mit Julebesøg i Berlin var det jo et mg. stort Savn, at jeg maatte undvære Joh. Louises Selskab. Rejsen gik godt og jeg havde det overordentlig hyggelig og rart dernede og under mit lille Ophold i Fredericia”.

Th slutter s. 63: ”Jeg lever vel og har været fri for Gigt og andre Svagheder. De venligste Hilsener til Eder alle. Th.”.

s. 64, d. 5.4.1926, Aarhus, Karl og Marthine

Marthine og Karl skal åbenbart også flytte og er meget optagede af det. Marthine slutter på sin lidt spydige facon:

”Hvis Bogen skal fortsætte i samme hurtige Tempo, er der jo ikke stor Chance for, at vi ser den før en Gang sent paa Efteråret, derfor vil jeg med det samme udtale Haabet om, at det i Aar maa lykkes for os alle at samles omkring 23/10. Kærlig Hilsen til jer alle – store og smaa – fra Eders Karl og Marthine”.

Bog 41

s. 1, d. 5.5.1926, Berlin, Olaf

Ligesom Th er Olaf frustreret over den lange tid, der går, inden bogen kommer videre:

”Kære alle!

Jeg vil se at faa Bogen sendt af sted i Dag for at den ikke skal ligge her for længe, da den igen er et halvt Aar undervejs. Jeg har sendt af sted i November i fjor og det er jo umuligt at give nogen Fremstilling af alt hvad der i den Tid er foregaaet saa man kan kun tage hvad der saadan i Øjeblikket kan falde ind.
Julen havde vi jo Besøg af Th, som I har set, men desværre ikke af Joh. L.
Jeg har i Foraaret været et Par gange i København i Forretninger saa jeg kunde faa Lejlighed til at hilse paa Aagot, som jo stadigvæk er deroppe i den samme Plads, men som desværre nu har maatte ændre sin Bopæl, da Pensionatet hvor hun boede blev ophævet. Det var kedeligt nok da det var et livligt Sted med mange Mennesker, Mænd, Koner, Børn og Ungdom; hun synes dog at føle sig ganske godt til rette hvor hun nu boer siden April. Den ene Gang jeg var deroppe faldt det sammen med et Besøg P. var deroppe i Anledning af sin Mosters 80 Aars Fødselsdag. P. var der en 10 Dage, men jeg var der kun et Par Dage der heldigvis passede saaledes at jeg kunde være der på selve Fødselsdagen og være med til Festen som blev holdt hos Svigerinde Nanna Lange og var meget hyggelig og fornøjelig”.

Gerda er desværre stadig sart:

”Paa Slutningen af Vinteren har Gerda desværre skrøntet en Del. Lægen har nu undersøgt særlig grundigt, blandt andet har han ogsaa taget Røngtenbilleder sammen med en Kollega. Han siger at han ser ?? og der viste sig noget paa Billedet som ikke skulle være der, først noget gammelt indkapslet fra tidligere Sygdomme men ogsaa noget nyt fra den sidste Sygdom. Hun faar nu ”Höhe Sonne”, Indsprøjtninger, Fedekur? Etc. Bare det nu maa hjælpe. De mener alle vi maa se at faa hende til Nordsøen til Sommer, men nu faar vi se, hvordan det gaar”.

Der er besøg af 15 journalister i Berlin:

”Her er jo store Festligheder i disse Dage i Anledning af et Besøg af 15 danske Journalister. Jeg var Mandag inviteret til stor Middag af ”Reichsverband der deutschen Presse”, ca 140 Mennesker med den tyske Udenrigsminister *(Stresemann, formoder jeg)* og vor Gesandt i Spidsen og ellers kun meget fine Folk , af herboende danske var kun Kruse Madsen, Johansen og jeg inviteret og for Resten meget morsomt og en Masse god Mad. I gaar var der Bierabend hos Gesandten, hvor vi ogsaa var med inviteret, det var staaende Souper, saa det er mere anstrengende. Det var alt sammen kun Herrer.

Paa næste Tirsdag skal vi derimod til en meget fin Middag med Damer, idet en fhv. Consul Christof der bor hernede fejrer sin 80-aarige Fødslesdag i Restaurant Huster. Middag kl 5 ½ Horsd’oevre, Suppe, Rus ?Laks, Gaasesteg, Dessert, Is (Øl Snaps) Rhinskvin, Rødvin, Champage Kaffe med Likør Cigarer. Musik foreløbig bestilt til kl 1. Frokost før vi gaar, er hvad der foreløbig er bestemt, men det kan jo ændres eventuelt. Der kommer alle bedre danske fra Gesandtskabet og nedefter, jeg har købt en meget flot Kjole til P i den Anledning.

Ellers lever vi jo stille i det. Nu faar jeg ikke Tid mere i Dag saa nu kun mange kærlige hilsener til Eder alle Eders hg Olaf".

s. 32, 6.7.1926, Ribe Joh.L.

Joh. L. har som sædvanlig haft en travl eksamensperiode. Hun har dog klaret det meste, selvom hun er svag:

" – vi havde en festlig Afslutning, hvor jeg da ogsaa holdt til at tale, hvad jeg var meget glad for. I Juli gav vi Ferie, men paa Gr. Ordre fra Fru Nina (den nye skrappe undervisningsminister), at den kun maatte vare 33 Søgnedage, maa vi begynde igen 10. August. Jeg havde ellers bestemt d. 16. for at følges med Kathedralskolen, men det maatte jeg altsaa gøre om".

Joh. L. og Frk. Branner er nu taget til Kbh., hvor de bor på Gøtsches Pensionat i Ordrup, mens Joh.L. får nye tænder. Det er en meget ubehagelig affære. Både Frk. Branner og Theodor har rådet Joh.L. til at søge orlov pga det svage helbred. Hun har nu søgt ministeriet om orlov fra den 1.10.1926 og skoleåret ud:

"Jeg har nu søgt Orlov fra 1/10 d. Aa. og Undervisningsaaret ud og bilagt den med Lægeattest og Forslag til Vikar. Jeg har naturligvis ikke faaet svar endnu, men gaar da ud fra, at den bliver bevilget" (*Det bliver den, og Joh. L. tager på en lang rejse til Italien, som beskrives i denne bog nr 41, s. 78-90, hvor hun skriver fra Villa S. Pietra, Taormina d. 23.11.26).*

"Jeg længes meget efter at høre fra Berlin, om Gerda er her i Landet. Olaf jun. er her, sagde Erik. Jeg ved ikke, hvor han er, ellers var det rart at faa ham herud en Dag. Selv holder jeg mig i Ro saa meget som muligt – for at faa Munden i Orden og blive nogenlunde rask".

s. 40, d. 9.7.1926, Berlin, Olaf

"Tak for de mange forskellige interessante Bidrag som jo denne Gang virkelig har Nyhedens Karakter, da Bogen jo er cikuleret med en passende Hastighed. Jeg vil gøre mit til at det maa gaa ligeledes næste Gang saa den kan naa at komme rundt 4 Gange om Aaret som Minimum.
Her staar i det store og hele alt ved det gamle. Forretningslivet eller rettere Industrien har ingen Penge for Tiden, saa det gaar smaat med at faa nogle Ordre, men vi gaar da rundt endnu og engang maa det vel blive bedre.
Vi har jo nu faaet Gerda af sted for en halv Snes Dage siden, hun boer paa Esbernhus, Kystvejen 96, (*eksisterer stadig som botilbud*), Kallundborg, hvis nogen vil sende hende et Kort. Hun skal være der i 6 Uger i alt. Vi har kun hørt fra hende engang da var hun nærmest nedrystet (?) over at hun havde 2 x 2 Timer Hviletid og bad om noget at læse i, men vi venter Brev i Morgen da Fredag er deres Skrivedag. Det er et Børnepensionat under opsyn af Overlægen paa Refsnæs og med egen Sygeplejerske, saa vi haaber det maa hjælpe hende, saa den næste Vinter maa blive bedre. Hun har jo foreløbigt haft godt Vejr, hvad vi jo ikke kan sige om Vejret hos os, der har været meget fugtigt.

Olaf (*lille*) er ogsaa i Danmark i sine 3 Ugers Ferie. Han bor foreløbig hos min Svigerinde Nanna, men skal ogsaa nogle Dage til Pastor Lindhardt paa Ourø(vor tidligere Præst her som blandt andet har konfirmeret ham).
Knud maa denne Gang blive hjemme, han var inviteret 14 Dage med Ophold og Rejse betalt af Prof. Nagel til Fanø, men af forskellige Grunde har vi ikke taget imod Indbydelsen da han ikke bryder sig særlig om det, saa ham har vi denne Sommer hjemme i Stedet for Gerda hvad jo ogsaa er rart.

For Resten har vi for Tiden i 4 Uger ogsaa Besøg af Aagot, som igen har forlovet sig og denne Gang med en Dansker stud jur. Dahm som er med hernede. Vi synes udmærket om ham, og haaber jo paa at det denne Gang skal være det rigtige, det kedeligste er at han ikke har noget at gøre, han tænker nemlig paa at opgive Studierne til Fordel for det praktiske Liv som han har været i, i 3 Aar, men dengang opgav det for at optage Studierne. Vi forsøger paa at faa ham ind hos "Ford" hernede, men det er jo tvivlsomt om det lykkes, da der er saa mange Vanskeligheder med Opholds og Arbejdstilladelse, men ellers kommer der vel noget andet. Han har udmærkede Anbefalinger fra det Sted han har været de 3 Aar, og vi synes som sagt godt om ham. Aagot var jo igen begyndt at tage lidt af saa Lægen foreskrev en 4 Ugers Ferie, ellers skulle hun jo ikke have haft saameget. Han har undersøgt hende meget nøje for Tuberkler, Æggehvide, Sukker etc, men har fundet ud af at hun er fuldkommen rask og sund i enhver henseende. Nu haaber vi Ferien skal hjælpe paa hende, hun ser for øvrigt godt ud og vejer jo da ogsaa ca 110 p (*55 kg: Jeg vejede 47 kg som 20-årig og blev også hele min barndom truet med at blive sendt på svagbørnskoloni!)*), saa det gaar jo nok alt sammen, hendes Mor vejede ikke mere eller knapt det i den Alder.

Af Oplevelser har vi ellers i den sidste Tid haft Besøg af Caspersen og Kone et Par Dage, det var egentlig vor eneste Omgang i Rusland, han er Telegrafist ved Store Nordiske og boer nu i Helsingfors, det var forfærdelig fornøjeligt, de ligner akkurat sig selv og vi havde et Par hyggelige Dage sammen. For nogen Tid siden fik vi et Kort fra Appe i Bromölla. Han meddelte at han var i Freienwalde a/Oder *(Bad Freienwalde /Oder ligger i Landkreis Märkisch-Oderland og er en statsanerkendt kurby og den nordligste by i bakkelandet Märkische Schweiz*), hvor han boede med sin Kone og en Datter og inviterede os dertil. Vi rejste saa dertil og var der fra 2-9, fik en dejlig Middag hvorefter han havde lejet en flot Ekvipage i hvilken vi kørte rundt i den vidunderlige Omegn. I vor Alder er det jo alligevel de gamle Venner man hænger mest ved, det er altid sværere jo ældre man bliver at skaffe sig nye.

Nu faar I kun de kærligste Hilsener alle og endnu engang Tak for Bidragene fra os alle her ved Eders hg Broder Olaf".

s. 58, d. 31.10.1926, Aarhus, Theodor

Th beklager sig igen over den langsomme, dårlige cirkulation:

"Mange Tak for de interessante Meddelelser. Beklageligvis er Bogen nu allerede forsinket ¼ Aar (>2 Mdr + 1 Md). Hvis der ikke skal komme Kludder i det, maa der nu komme Fart i den".

Th beretter som sædvanligt meget om sine rejser og sit liv. På side 60 fortæller han om sit Besøg hos Gerda:

"I Tilslutning til Udkommandost. (*Th er rundt at inspicere militæret*) tog jeg til Refnæs, hvor jeg tilbragte hele Søndagen (1/8) hos Overlæge Hertz. Det var morsomt at se Hospitalet og deres smukke Hjem. Lørdag og Søndag (paa Vejen til Hospitalet) var jeg ude at se til Gerda paa Esbernhus. Hun saa udmærket ud og havde det godt. Børnepensionatet, hvor hun boer, gjorde et mg. tiltalende Indtryk, og hun gjorde Indtryk af at være glad ved at være der. Der var en hel del Børn, omtrent paa hendes Alder (+/- 1 aar yngre). Hun var overmaade heldig med Vejret, det samme var jeg, saa det var en mg smuk Tur".

Th beretter videre om sit arbejde og sine mange møder, men også om sit 40 års Studenterjub.:

"Næste Aften (*ca 20.10*.) rejste jeg til Kbhvn i Anledning af mit 40-aars Studenterjubilæum. Det var en mg hyggelig og fornøjelig Fest paa Skydebanerne. Der var mødt mange (11) fra Metropolitanskolen og deribl. alle dem, jeg kjendte noget nøjere til undt. Prof K. Munch Petersen, der var paa Forelæsningsturné i U.S.A.

Festen kostede kun 20 Kr., saa vi fik ikke saa mange Retter; men Maden var fortrinlig og mg smukt serveret. Vi fik Rødvin, Hvidvin og Madeira og vor Sol? Punch. Kl. godt 1 var det forbi".

Th besøger om formiddagen før festen familien Nimb, som Petra og Olaf også besøger, når de er i Kbh. Jeg tror, at familierne kender hinanden fra dengang, hvor Johan Jacob boede på Frederiksberg (*Allégade 20 A Forhus, 1.sal og kvisten, iflg. Folketællingen 1880. Huset eksisterer endnu*) med sine børn. Dem går det ikke så godt:

"Om Formiddagen (før Festen) gik jeg efter at have været paa Børnehospitalet, op i Malmøgade, men der boede kun Holger Nimb (i et forfærdeligt Roderi). Jens og Knud havde trukket sig ud af Forretningen. Jeg gik saa op til Knud og Edith, hvor jeg spiste Frokost. Der bor Jens. K. og E. har indskrænket sig, saa han har to smukke stuer. Værst er det for Knud, som nu staar helt uden Virksomhed. Det bliver ikke let at finde noget i hans Alder i denne Tid. Baade han og Jens tog det overmaade roligt, mere mærkede man paa Edith som var mg optaget af at arbejde for Naturfredningen hvorved hun allerede har tjent helt godt; men det varer jo kun en Tid, og det er ikke heller sikkert at hun kan holde det Renderi ud ved siden af at passe Huset . Augusta er flyttet sammen med en Veninde, Frk. Breuning, hvem hun det sidste Aar er kommet umaadelig mg sammen med. Hun bor sammen med sin moder. Der er saa Augusta flyttet ind. Ogsaa hos Ludvig, som jeg ikke traf, er alt i Opbrud. Jeg traf Ragnhild. Han har lejet et Værelse paa Engtoftevej, lige ved Frbjerg-Allé. Desværre kan han ikke faa Maden her, men skal gaa ud at spise. Det, synes jeg, er slemt".

Th har besøgt mange mennesker i Kbh. og bl.a. været til frokost hos Birgitte(*Bitten*)hvor Harald + Jenny med lille Claus, samt Dagny og Sv. Clemmensen også var.

s. 77, d. 15.11.1926, Aarhus, Marthine kommenterer Theodors indlæg:

"Vi er overmaade betaget(?) af Nimbs forandrede Forhold – hvor maa det være svært for dem alle sammen – forvænte som de er –".

s. 77, d. 15.11.1926: Villa S. Pietra, Joh. L.

"Jeg siger hjertelig Tak for Bogen, som jeg har ventet med Længsel, man er svært begærlig efter Breve, naar man er saa langt borte. Naa, flere af "Nyhederne" kendte jeg jo i forvejen. Ja, det er trist for Nimbs. Blot dog Knud havde noget. --- Naa, jeg synes I skal høre lidt om vor Rejse, og jeg vil overspringe de rare Besøg hos Bitten og i Berlin og begynde med den egentlige Udenlandsrejse. I Olafs og Petras Hjem har man jo slet ingen Følelse af at være i Udlandet". *(Marianne har skrevet hele rejserapporten ren).*

s. 91, d. 18.1.1927, Berlin, Petra

Det er første gang Petra i denne omgang skriver fra Berlin, men de har slet ikke lyst til noget pga de vanskelige tider:

"Mange Tak for alle de forskellige Meddelelser i Bogen, det var mægtig interessant at læse om Joh. Louises Rejse *(Joh. Luise starter d. 23.11.25 fra Villa Pietra, Taormina på en 13 sider lang rejsebeskrivelse med miniatureskrift, hvor hun bl.a. d. 30.11. kommer til Rom).* – Det kan vist slet ikke nytte jeg forsøger at bede om Tilgivelse fordi Bogen har ligget her saa længe, jeg har stadig troet Olaf vilde skrive, men da jeg nu tror, det varer for længe vil jeg lige sende en Hilsen herfra. Vi har i Vinter saa megen Ærgrelse og Modgang, saa vi har haft saa lidt Lyst til noget som helst. Forretningen her gaar saa daarligt, og Olaf og Aa's Kæreste var jo begyndt paa noget Lysreklamevæsen selv. Det tegnede storartet til at begynde med, men det viste sig at

være mest Svindel, saa nu er det helt opgivet og har kostet mange Penge. Aa's Kæreste har Løfte om en Stilling men da det er en hel ny Automobilhistorie (Gren af Ford), trækker det stadig i Langdrag, hvad der er mer end kedeligt.

Vi havde en rigtig rar Jul især var det dejligt at have Theodor hernede, det er altid som en særlig Fest for os alle, naar han kommer, desværre er det jo altid saa kort.

Julen 1926: Aagot (?) bag ved Th, der læser i Julerosen, Petra, Gerda, Olaf, Knud eller Olaf?

Vi har det ellers godt. Gerda er lige blevet rask efter en slem Halsbetændelse; Olaf er lige færdig med sit Svendestykke og skal i Morgen til Theori, det bliver jo spændende, naar han saa er færdig, skal han paa Session i Danmark. Aagot har desværre heller ingen Plads, naar hun af og til har Oversættelser tjener hun jo noget, hun er desværre ikke saa rask, det er vel nok lidt Basedow.

Vi var en dejlig Aften i Theatret med Theodor, ellers har vi kun været til et Par L'hombre Aftener der for Herrerne er meget morsomme for Damerne lidt trættende. Naa nu faar I kun de kærligste Hilsener fra os alle her ved Eders heng. Petra".

Bog 42 er desværre væk!!

Det sidste bidrag i bog 41 er Petras dateret d. 18.1.1927. Næste bidrag er i Bog 43, dateret d. 21.8.1928, s. 1 og skrevet af Olaf fra Berlin. Der er altså et slip på 1 år+7 mdr. og 10 dage. Det er så ærgerligt ikke at vide, hvad der er sket i mellemtiden, men en ting må være sket: Theodor, som jeg er kommet til at holde så meget af ved at læse hans mange rejsebeskrivelser, bl.a. fra Berlin, må være død, for der er ingen bidrag fra ham i bog 43+44, og det ligner jo ikke ham.

Marianne har, siden jeg skrev ovenstående, fundet frem til Theodors dødsattest. Han døde d. 25.9.1927 på Marselisborg Hospital i Århus. Han blev 59 år. Hvad han døde af, står ingen steder. Karl har indskrevet det i

St. Pauls Kirkes Kirkebog d. 26.9.1927. Theodor blev begravet d. 30.9.1927 på Frederiksberg Kirkegård i København. Hans sidste bidrag til bøgerne er s. 58, d. 31.10.1926 i bog 41.

Var bog 42 ikke forsvundet, havde vi vel faaet en forklaring!

Bog 43

s. 1, d. 21.8.1928, Berlin, Olaf

"Kære alle! Det er jo en lidt pinlig Historie at Bogens Sommerferie er trukket saa længe ud, men det er der jo ikke noget ved at gøre, og Undskyldninger skal man jo ikke komme med saa derfor nu Tak for alle Bidragene, som vi har læst med Interesse. Her staar alt til ved det gamle. I Sommerferien var Gerda i Liseleje hos Petras Søster Fru Dr. Hassing, det er jo noget hun har godt af, og selv om Sommeren i Aar var knap saa god som man kunde ønske og hun var der noget kortere end ellers da Familien skulle rejse til Schweiz, kom hun dog hjem i en sund og kraftig solbrændt Tilstand. Erik Hassing(1) kom med hende hjem og var her 14 Dage. Forældrene rejste igennem samme Aften men kom saa paa Hjemrejsen og hentede Erik og var her et Par Dage. Knud var i København og boede hos min Svigerinde Nanna Lange men han var ogsaa en Del af Tiden paa Ingelstad (2). Hermansen tog ham hjem med fra København i sin Bil og bragte ham en 8 à 10 Dage efter tilbage dertil, og han kom saa sammen med Olaf som havde en Uges Ferie hernede. Det var meget fornøjeligt at se Olaf. Han befinder sig jo ganske godt i København. Saa havde vi ogsaa Besøg af Nannas Søn Svend, saa vi har haft en Del Fremmede. I den Tid hvor Børnene var borte og P og jeg var alene hjemme, var vi en Del ude at køre med Michael og Aagot *(som nu er blevet gift*) i Michaels Bil. Det var en særdeles behagelig Maade at nyde den kønne Omegn her paa. Om Søndagene var vi saa gerne længere Ture og tog noget Frokost med og spiste Middag ude, f.eks. i Freienwalde (se Bog 41, s. 50), Rheinsberg (*by i landkreis Ostprignitz-Ruppin i den tyske delstat Brandenburg ved Rhinen)* etc. Nu er alle Gæster borte og Børnene hjemme saa nu gaar alt igen i den gamle Gænge. Vi venter for Resten i næste Maaned Dagny som jo til den Tid kommer hjem. Forretningen gaar det smaat med, men vi haaber jo stadig paa at det skal blive bedre, selv om man jo undertiden kan tabe Humøret.

Nu er vi i gang med vor Kirkebygning og den skal være færdig til 25.Oktober fra Bygmestrenes Side, saa vi tænker at faa den indviet i Begyndelsen af November. Nu kun kærlige Hilsener til Eder alle fra os alle her ved Eders hg Olaf."

1) Min mors fætter, Erik Hassing, er skyld i, at min mor mødte min far, Arne Christoffersen. De gik på Hellerup skole sammen og siden på Øregaard Gymnasium. Erik var min fars meget gode ven, så allerede som barn mødte min mor ham i sommerhuset i Liseleje, hvor Erik havde fået lov til at tage ham med. Erik og en anden skolekammerat, Cedric Lissant, bildte min far ind, at min mor kun talte tysk og ikke forstod dansk. De spurgte så min far, hvad han syntes om min mor, og han svarede uden at ane uråd, at han syntes, hun var sød og køn. Samme Erik (f. 2.1.1913) begik selvmord d. 6.9.1933, da han var blevet student, fordi hans far (Victor Hassing) ville have, at han skulle læse til læge (det var han selv), men det følte Erik ikke, at han evnede. Han ville være elektriker og begik selvmord ved hjælp af strøm. Han blev kun 20 år. Det fortalte min mor om med stor sorg. Min far og mor blev begge to forlovet med en anden, inden de d. 28.april 1938 blev gift.

Liseleje 1928: Gerda, fætter Erik og nogle af hans venner

2) Da Axel Hermansens Ifö Chamotte-&Kaolinverk gik konkurs i 1909, flyttede han til Ingelstads herregård, som hans kone Birthe købte i 1906. Han arbejdede så videre derfra med sine ovnkonstruktioner, som han tog patent på i 1909. Herregården blev udbygget og blev et meget flot sted, bl.a. med Europas største tennishal under tag. Desværre brændte H's livsværk i 1930 pga et elektrisk kogeapparat, som kogte tør og satte ild i hele ejendommen. H. var ikke hjemme, så ingen vidste, hvordan man satte det fine sprintleranlæg, han havde indstalleret til brandslukning, i gang.

Stue og indendørs tennishal i Ingelstad

s. 29, d. 27.2.1929, Aarhus, Karl

Det plejede at være Th, der brokkede sig over bogens langsomme cirkulation, men nu har Karl taget over:

”Desværre har Bogen ligget her længere end lovligt er, og ogsaa meget længere end jeg havde tænkt mig. Jeg er ked af det, thi det var ellers min Mening at begynde med at anke over saa umanerlig lang Tid Bogen har brugt til sin sidste Rundtur. Da Bogen kom her den 18. eller 19. i forrige Maaned, var det 8 Maaneder siden vi sidst havde modtaget den. Med saa store Mellemrum er det jo ganske umuligt at meddele blot nogenlunde, hvad der er foregaaet, medens Bogen var paa Rejse eller laa og dasede et Sted”.

I de foregående bidrag tales der meget om sygdom, bl.a. har Bitten gigt, og Joh. Luise har noget med hjertet og er på kurophold. Karl fortæller nu, at Marthine er blevet meget forkølet og dårlig pga træk på færgen hjem fra København, og det trækker i langdrag.

Han slutter således:

”Med Tak for Bidragene i Bogen, ønskende god Bedring for Patienterne og forventende snart at se Bogen her igen (bl.a. glæder vi os til O eller P’s Beretning om Kirkeindvielsen m.m. og om Sverigesrejsen) sender vi kærlige Hilsener til alle.
Marthine og Karl”.

Karls håb om, at bogen vil cirkulere lidt hurtigere, bliver dog ikke opfyldt, bl.a. pga Olaf, men han får en kort beskrivelse af kirkeindvielsen og juleferien i Sverige:

s. 31, 7.5.1929, Berlin, Olaf

”Det er en rædsom Skandale, at jeg ganske har glemt Bogen, saadan gaar det naar man lægger den bort, men det gør mig meget ondt og vi maa betragte det som Sommerferie. En anden Gang skal jeg nok sende den omgaaende. Jeg trøster mig med at I andre jo har været sammen i Mellemtiden personlig, hvad jo dog er bedre, saa det kun er os selv hernede det gaar ud over.

Her gaar alt ved det gamle og de større Ting der er passeret ligger jo saa langt tilbage, saa man næsten slet ikke kan skrive om dem. Vor Kirkeindvielse (? *november 1928)* har I vel alle læst om i Avisen. Ved en lille Festlighed hos Gesandten bagefter fik vi en Konvolut med vore Dekorationer udleveret med en lille Tale. Om aftenen var der en Kaffeaften i Menigheden, hvor alle de forskellige Præster holdt Tale.

Julen var jo lidt af en Oplevelse, hvor hele Familien var paa Ingelstad med gratis Rejse og Ophold. Desværre blev Gerda jo syg ligesom vi skulde rejse, saa hun og Petra kunne først rejse selve Juleaften. Opholdet var fortrinligt. Der var jo mange Gæster. Pigerne maatte fyre op i 30 Kakkelovne hver Morgen, saa der var nok at gøre. Vi rejste hjem igen 2den Januar og begyndte saa paa den gamle Trommerum.

I Januar var jeg i København for at takke Kongen for Dekorationen og saa en hel Del til Olaf, hvad jo var meget rart. I paasken havde vi Besøg af Olaf. Han har for Resten den sidste Uge ligget af en Halsbetændelse, hvilket jo er ret katastrofalt for ham, da han naar han er syg ingen Penge faar, men kun Udgifter. Han vilde begynde igen i Mandags saa forhaabentlig er det nu overstaaet.

Vi er heldigvis hernede nu sluppet for Vinteren og har de to sidste Dage haft fuld Sommer med 20 Graders Varme og alt er blevet grønt paa de to Dage. Her er vi heldigvis alle raske og det er jo en vigtig Ting, selv om

det jo ogsaa vilde være rart om Forretningen gik lidt bedre, hvad jo ogsaa kunde være at ønske. Naa nu kun mange kærlige Hilsener til Eder alle fra os alle hernede ved Eders hg Olaf".

Petra i køkkenet og Gerda og Olaf i haven i Paulsstrasse 12

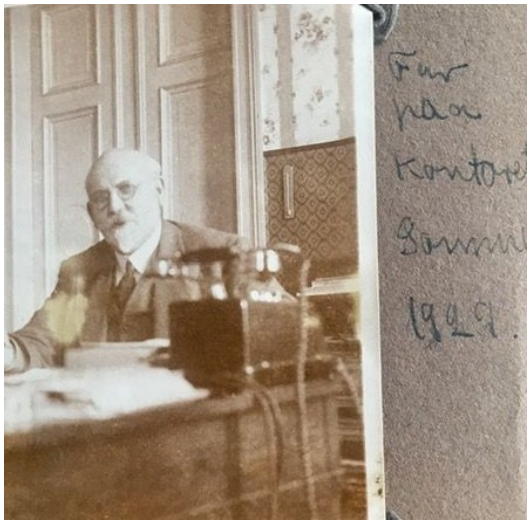
s. 59, 6.10.1929, Berlin, Olaf

Nu flytter de igen. De er blevet sagt ulovligt op, men vælger i den anledning selv at flytte. Jeg formoder, at adressen er Alt Moabit 129, hvorfra jeg har nogle fotografier, som min mor har taget i ca. 1930/31:

"Kære Alle! Tak for Bogen. Jeg ville have været meget hurtig med Bogen denne Gang, men desværre lykkedes det ikke. Den kom lige da vi skulle flytte og saa i alt Flytteroderiet er den blevet liggende, men nu skal det være Alvor. Ja, vi er jo altsaa flyttet hen i samme Bygning som Kontoret, men 2 Etager højere paa 3die Sal; det er en dejlig men noget dyr Lejlighed her, men saa er den jo vor egen saa vi ikke har Vrøvl med nogen, saadan da, for det vil jo sige at der er nogle chikanøse Lejere nedenunder, der ikke kan lide Knuds Saxofon og gør et farligt Vrøvl, naar vi kommer hjem efter 10 om Aftenen, men det kan vi jo tage os ganske let, vi har jo ikke noget at gøre med dem. Det er jo en af Hovedbegivenhederne siden Bogen var her. Damen vi boede hos fik pludselig Kuller og sagde os op, hun havde set sig gal paa Pigen; naa herpaa svarede vi jo at det ikke interesserede os og vi tog ikke imod nogen Opsigelse, hvad vi var i vor Ret til, thi da vi havde Køkken, kan hun overhovedet ikke sige os op. Men da saa den Lejlighed her i Huset samtidig blev ledig og den gamle Bolig der jo ogsaa var meget forfalden og hvor vi havde fælles Daglig– og Spisestue og hvor Indgangen var under alle ?, saa bestemte vi os til at leje denne. Han vilde have 2000 Mark i Afstaaelse, men vi enedes om 1200. Der er 7 Værelser men Hermansen har lejet de to for 100 Mk pr Maaned, saa vi kun skal betale 216 for de fem, det er jo ogsaa nok, men ganske behagelig at have H til Lejer da han jo sjældent er her. Maaske en à to Dage hver anden Maaned. Vi har ikke været ude at rejse i Sommer, det vil sige P og jeg var i København med M. og Aa i Michaels Bil engang i Juni. Vi kørte herfra en Fredag Aften og var saa i København Lørdag Morgen kl 5 og kørte igen derfra Søndag Aften kl 11 og var her Mandag Formiddag, saa det var kun en sviptur. Hjemturen var lidt trættende for Damerne. Børnene har været ude. Gerda i Sverige inviteret paa et

Badehotel ved Sølvesborg med Hassings (Petras Søster og mand), med hvem hun ellers plejer at være i Liseleje. Knud var ogsaa først en Tur i København og var en Uge inviteret af Aagot til Gilleleje, hvor hun boede en 14 Dages Tid af sin Ferie. Resten i København. Medens Børnene var væk havde vi to nybagte Studiner fra Randers paa Besøg, en Datter af Petras Søster Thyra og en Veninde. Ellers var Olaf jo hjemme. Desværre har Gerda i længere Tid gaaet eller rettere saa godt som ligget (paa Sofa) med et daarligt Ben. Doktoren ved nok ikke rigtig hvad det er, trods forskellige Røntgenbelysninger er han kommet med forskellige Muligheder. Benhindebetændelse, Brud paa et Fodrodsben og mente til sidst det skulde stamme fra hendes tidligere Bronchitis historie, men imidlertid er det nu bedre og han mener, at det snart skal være forbi, men Benet er dog meget hævet endnu. Dog haaber vi paa at det snart skal blive bedre saa hun igen kan gaa i Skole, og ikke skal blive saa alvorligt som Doktoren til Tider har regnet det. Naa, nu faar I mere denne Gang uden mange kærlige hilsener til Eder alle fra os her ved Eder hg Broder Olaf".

s. 63, d. 3.11.1929, Vordingborg, Bendt og Ellen

Familien er nu flyttet til Vordingborg og håber trods denne placering at få besøg af de øvrige familiemedlemmer:

”Nu haaber vi, at I ikke vil svigte os fordi vi nu ikke bo paa den lige Rute fra Jylland til København (*de boede i Fredericia og Strib før)*; for Berlinernes Vedkommende, vil vi haabe, at de nu vil stoppe af, naar de rejser igennem fra Berlin til København! Den Vej fra er det ingen Ulempe og fra Kbh. kan I jo tage en Dag før; det fordyrer jo ikke Billetten; kun er det kedeligt, at Ekspressen suser forbi, det er kun Il=g (?) Persontog, der holder her. Vordingborg er en rigtig venlig lille By, men her er en væmmelig stor Skat, dog tror jeg, at Skat og Husleje paa Strib kan gaa lige op med Skat og Husleje her… ”.

s. 72, d. 20.11.1929, Nykøbing Mors, Arnold:

Petra og Olaf har haft sølvbryllup d. 21.10.1929:

”Vi vilde jo forfærdelig gerne have været med til Sølvbrylluppet i Berlin, men maatte pga økonomiske Grunde undvære Dagen”.

s. 73, d. 2.12.1929, Aarhus, Karl:

Karl omtaler også sølvbrylluppet, som der ellers ikke er blevet talt om:

”I Dag maa jeg helst se at faa Bogen af sted – ellers kan den nemt komme til at ligge her meget for længe. Den skal jo helst cirkulere adskilligt hurtigere end den i lange Tider har gjort. Jeg kan begynde, hvor Arnold slap. Ogsaa vi vilde gerne have været med til Sølvbrylluppet i Berlin, men fandt bl.a. Rejsen for lang og besværlig. Det var meget venligt og betænksomt af Dr. Hassing at sende os den Sang, han havde skrevet. Saa kunde vi jo dog være med i noget af Festen”.

Karl fortæller derefter, at det er 25 år siden, han blev ordineret, og det fremgår senere, at han var ansat ved en kirke i Skt. Pauls sogn:

”Den 12. Oktober var det 25 Aar siden jeg blev ordineret. Jeg var i den Anledning Genstand for megen Venlighed. Dagen forløb særdeles festlig. Her kom mange Gratulanter, en Mængde Blomster og Potteplanter, Telegrammer og Blomster; flere Gaver fik jeg da ogsaa. (Maa jeg benytte Lejligheden til at takke Joh. L., Frk Br., Ellen og Bendt for Telegrammet)”.

De har været til sølvbryllup hos Stiftsfuldmægtig Strarups:

”Nu bor de i Sct. Lukas Sogn, som for faa Aar siden blev udskilt fra Pauls Sogn. De har altsaa hørt til vor Sognekirke”(1).

”Marthine slaas med lidt Gigt og anden Sløjhed, dog ikke værre end, at vi haaber at kunne rejse til Ribe paa Søndag for at være med til at fejre Joh. L’s 60-aarige Fødselsdag *(Joh. L. bliver 60 år den 9.12.1929*)”.

1) Karl var ligesom Theodor student fra Metropoiitan Skolen. Han blev student i 1890 og fik sin embedseksamen i 1896. I 1904 blev han Kaldskapellan i Holsterbro og i 1914 1. Residerende Kappellan ved Sct. Pauls Kirke. Skt. Pauls Sogn blev oprettet som udskilt fra Aarhus Domsogn i 1886 og Sct. Pauls Kirke indviet i 1887. I 1923 blev Skt. Lucas Sogn udskilt af Skt. Pauls Sogn.

s. 81, d. 3.2.1930, Ribe, Joh. L.

”Ja, Bogen har jo ligget længe her; men den kom lige paa en Tid, da vi lige alle havde været sammen undtagen Berlinerne og Bitten *(også Bitten var for syg til at rejse, men hun glæder sig over at hendes datter Dagny måtte komme med til Joh. L’s 60 års fødselsdag).* Det var dejligt, at I alle kom; det gjorde det hele saa meget mere festligt – for mig. Jeg synes ikke, det er værd at give Referat af den Fest i Bogen, da saa mange var med til den. Der kommer snart et Elevskrift som sikkert vil indeholde et godt Referat, og det skal jeg sende til Berlin, naar det kommer”.

Joh. L. er i dagens anledning blevet malet af Agnes Smith(*4.10 1874-18.4.1952, dansk kunstmaler*), vel en gave:

”Maleriet er nu hængt op i Kontoret paa Væggen ind til Frk. Branners Stue, og der tager det sig godt ud. Det kan være Frk. Smidt vil laane det til Udstillingen i Kbhvn. Det ved jeg ikke bestemt”. (*Maleriet hænger i dag på Ribe Museum, eller er gemt i deres magasiner).*

Axel Hermansens 2. konkurs

”I en årrække udøvede H. en banebrydende virksomhed som ovnbygger, og særlig er et stort antal glasværkers ovne bygget efter hans ideer. I 1928 overtog han aktiemajoriteten i A/S Kronborg, Dansk vinduesglasværk i Helsingør for at ombygge dette til mekanisk glasværk efter Fourcaultmetoden. Det skulle udvides til at dække Danmarks glasforbrug, men her led han skibbrud. Han byggede på samme tid vinduesglasværker i Sverige, Finland og Rumænien, som alle fungerede fint. Nu eksperimenterede han i Helsingør og fik problemer med glasværkets afsætningsmuligheder. De kunne have været overvundet i løbet af nogle år, men de ødelagde forinden foretagendet og knækkede H. økonomisk. Det e rsagt om H., at hans svaghed måske var den, at han bedst forstod den store tabel – den lille lærte han aldrig” (Dansk Biografisk Leksikon).

Hermansen gik derfor fallit i 1930, hvilket i den grad påvirkede Olafs situation i Berlin:

s. 90, d. 20.3.1930, Berlin, Olaf

Det er hårde tider i Berlin, da forretningerne går dårligt, der er pengemangel, og Hermansens forhandlinger i Bukarest trækker i langdrag, så O har ikke meget lyst til at skrive i bogen:

”Nu maa jeg se at faa Bogen sendt af sted og selv om Joh. L. har svindlet med at skrive en Maaned fejl i Datoen, hvilket ses af at hun 3.1. omtaler Begivenheder den 14. Januar saa har Bogen dog ligget her for længe, men det har været en meget kedelig og ubehagelig Tid saa jeg aldrig har kunnet faa mig samlet til at

skrive i den. Forretningsforholdene har været saadan, at jeg har haft og stadig har en ubehagelig Kamp med at faa Pengene til at slaa til og selv om det denne Gang ikke har været vor Forretnings Skyld, da den egentlig har klaret sig rigtig godt, har de andre Afdelinger været i Vanskeligheder saa vi har maattet hjælpe rigelig paa et Tidspunkt hvor vi havde Penge og saa selv er kommen i Vanskeligheder. Som I vel har set har det ikke været saa gunstig for Kronborg (*Hermansen overtog i 1928 aktiemajoriteten i A/S Kronborg, Dansk vinduesglasværk i Helsingør, og det skulle han aldrig have gjort)* der har haft og har store Vanskeligheder at kæmpe med, og da samtidig en meget stor Forretning i Rumænien, som Hermansen det sidste halve Aar har sat meget Arbejde og Penge i at faa gennemført, stadig trækker i Langdrag og tager hans Tid. For Tiden er han igen i Bukarest, saa vi andre maa klare det øvrige Europa, har vi jo nok i ? . Til alt det andet har I maaske set i Aviserne, at H. blev kaldt fra meget vigtige Forhandlinger angaaende Kronborg til Ingelstad der er brændt fuldstændig ud med sine Samlinger af 3 Generationers Kostbarheder *(Ingelstad brændte i marts 1930)*, hvilket gjorde et stærkt Indtryk paa ham, saa han nødig talte om det, da han Søndagen efter rejste herigennem paa vej til Rumænien; det vil sige, da han rejste herfra, havde han ført Forhandlinger Tirsdag i Düsseldorf, Onsdag i Rotterdam, Torsdag i Paris, Fredag i Budapest, saa han først Søndag kunde være i Bukarest, hvor det forhaabentlig denne Gang skal lykkes at bringe Sagen i Orden med Regeringen. Her hos os har vi selvfølgelig ogsaa været paavirket af de alvorlige Tider og Tiden har gaaet sin vante Gang".

Den nye kirke er heldigvis et lyspunkt:

"Vi er heldigvis alle raske og jeg takker alle dem der huskede min Fødselsdag, som jeg tilbragte forholdsvis rolig med Aagot og Michael og Kristiansens (*vel tante Gerda og Lauritz Christiansen, direktør for "De Danske Spritfabrikker"s filial i Berlin*) om Aftenen. Om Formiddagen var jeg inviteret til en meget smuk og højtidelig Gudstjeneste i vor Kirke af Nordmændene som laaner den engang om Maaneden, og den Dag holdt Festgudstjeneste i Anledning af Menighedens 25-aarige Bestaaen. Biskop Lunde(?) fra Oslo prædikede ganske overordentlig udmærket. Han er en meget elskværdig mand, som jeg blev præsenteret for og underholdt mig lidt med. Det var Menighedsraadets Medlemmer der af det norske Gesandtskab var inviteret til at overvære Gudstjenesten. Det var lidt generende at tage imod al den Tak for Imødekommenhed ved at laane dem Kirken, som baade Gesandtskabet og Biskoppen strømmede over af. Vi faar jo da Betaling for det". *(Den Mohrske beskedenhed?).*

Petra har brækket et ribben, vi får ikke at vide hvordan?:

"Petra har gaaet en Tid med et brækket Ribben, det har heldigvis været saadan at hun har kunnet gaa oppe med det, men navnlig de første 3 Uger havde hun mange Smerter og var stærkt generet i sin vanlige Bevægelighed, men nu er det ved at gaa over".

Nu skal Gerda, som den sidste, konfirmeres:

"Palmesøndag skal Gerda konfirmeres. Bitten har lovet at komme herned, og det vilde jo glæde os om der var flere der havde Lyst, Raad og Tid til at komme. Ja, det er jo den sidste af Børnene der nu er ved at blive voksen. Hun er vokset en hel Del i de senere Aar. Børnene bliver efterhaanden store. Vi venter ogsaa Olaf herned. Vi havde et rart Besøg af ham og Kæresten (*vel tante Esther*)i Julen. Naa, nu kun mange kærlige Hilsener til Eder Alle fra os Alle her i Berlin".

Bog 44,

s. 7, d. 2.5.1930, Dragør, Birgitte (Bitten)

Bitten fortæller om sin tur til Berlin, som ikke var uden komplikationer, da hun havde glemt sit pas, og om konfirmationen s. 8.:

”Som I vist alle ved, har jeg været i Berlin, på Vejen ned gjorde jeg Ophold i Vordingborg og besøgte Ellen og Bendt, de har det hyggeligt og rart; en yndig Lejlighed lige tilpas i Størrelsen, Ellen og jeg var en lille Tur ude i Byen, der er smukt deromkring. Dagen efter fulgte Ellen og Bendt mig til Masnedsund, fik mig ind i det rigtige Tog, hvad jeg var meget glad for, jeg kan ikke rigtig vænne mig til at rejse alene *(Ludvig døde i 1924),* det duer jeg åbenbart ikke til. Pladskort havde jeg, min Kuffert var sendt direkte til Berlin, så jeg havde kun mig selv og en lille Pakke. Alt forløb vel til Gedser, så hører jeg pludselig en Passager sige ”nu kommer Paseftersynet” – i det Øjeblik kunde jeg snart ikke have hørt noget værre, thi jeg havde ikke skænket ”Pas” en Tanke, og jeg blev yderst forfærdet. Nå, jeg tog min Pakke, gik ud af Kupéen med den Tanke, at jeg nok blev sendt retour, og så vilde det ikke blive til Berlinerrejse den Gang, - jeg var lidt mat ved Tanken. Så gik jeg lige hen til Betjæntene, sagde jeg havde intet Pas og hvad jeg skulde gøre. De så noget forbavsede på mig, spurgte, om jeg dog ikke havde noget, hvormed jeg kunde legitimere mig, men det havde jeg ikke, så blev jeg vist ind på Kontoret. Der var de umådelig venlige, gav mig for 10 Kr. et Bevis, der gjaldt for 3 Dage og så fik jeg Lov at rejse igennem, og glad var jeg! *(Det var da også utroligt, at hun fik lov til det. Den var ikke gået i dag).*

I Berlin tog Petra og Gerda imod mig. Lejligheden havde jeg ikke set før, jeg var imponeret af dens Størrelse, det var en stor Forskel fra Paulsstrasse. Konfirmationssøndag var Vejret herligt hele Formiddagen, - Pastor Hedegård holdt en smuk Konfirmation og bagefter havde vi det festligt og dejligt hjemme. Lille Olaf var kommet Lørdag Morgen, og alle Børnene var samlede. Torsdag Morgen kom Dagny, Vejret var hver Dag tarveligt. Et Par Gange var vi hos Ågots, de er også flyttede siden jeg sidste Sommer besøgte dem, og de har fået en imponerende Lejlighed. Michael holdt for Resten Sommerferie i Jylland, så han var borte den meste Tid. II Påskedag bedredes Vejret, Olaf og Dagny rejste om Morgenen, - efter Middag tog Petra, Gerda og jeg til Potsdam, og der traf vi sammen med Ågot og Michael, Magnolierne stod med store knopper, der var meget kønt, men Kaffen vi fik ved den gamle Mølle var fæl, - heldigvis havde Petra taget noget hjæmmebagt Julekage med, og det smagte dejligt. Onsdag Morgen drog jeg så af igen, Vejret var godt; mit Pas, som jeg havde fået tilsendt, havde jeg i Lommen, og jeg nåede efter en dejlig Ferie i god Behold til København". …

Alt Moabit 129

Wannsee, Juni 1930, Gerda Christiansen (?), Aagot og Gerda

Bitten har også besøgt Joh. Luise, der nu er indlagt på Rigshospitalet:

s. 12:

"Lørdag var jeg inde i Byen for at se til Mor og Visse *(Joh. L)*, som jo desværre ligger på Rigshospitalet. Den Dag befandt hun sig ikke vel, men da jeg atter var der Tirsdag, gik det noget bedre; Visse så ikke nær så træt og lidende ud, nu har jeg ikke hørt siden, men i Morgen tænker jeg atter at tage derind".

Næste bidrag kommer fra Marthine og Karl sendt fra Århus d. 30.6.1930. De er forundrede over, at de ikke har hørt om Joh. L's sygdom:

s. 15: "Vi følte os satte udenfor – og undrer os stadig over at ikke et af de mange Familiemedlemmer, som jævnligt besøgte Joh. L. paa Hospitalet, kunde komme i Tanke om at sende os et Par Ord om hvordan det stod til. Lige efter Pinse var vi i Ribe fra den ene Dag til den næste, og det var en stor Glæde at finde Patienten langt bedre end vi havde tænkt os det. I Dag har vi gennem Brev fra Birgitte hørt, at der siden stadig har været Fremgang, og vi haaber, at det maa blive ved".

Næste bidrag i bogen kommer fra Ribe, men det er ikke skrevet af Joh. L., men af nevø Erik, Ellen og Bendts søn:

s. 16, d. 17.7.1930,Ribe, Erik

"Tante Vis føler sig endnu for svag til selv at skrive i Bogen, men hun synes ikke hun kan beholde den længere og har derfor bedt mig om at faa den sendt af sted.

Tante Vis er kommet helt godt til Kræfter siden hun kom fra Hospitalet og ser nu helt kvik ud igen; men i Gaar maatte hun gaa til Sengs med en lettere Forkølelse og maa sikkert holde Sengen endnu et Par Dage. Den 6. August flytter Tante Vis og Frk. Branner til København. Deres Adresse bliver: Gardes Allé 24 Hellerup

I slutningen af August og maaske Beg. af September holder Tante Vis dog Ferie i Vordingborg.

Mange Hilsner fra Tante Vis og Erik".(1)

1) Johanne L. går på pension i 1930 eftr at have v æret med til at udarbejde seminarieloven af 1930 – der er en "Plan for en 4-aarig Lærerskole". Helge Haar overtager hendes stilling. Hun dør d. 2.3.1942. Efter hendes død rejste gamle elever og medarbejdere fra Ribe en mindesten på hendes grav. Seminariet blev i 1947 til fællesseminarium.

Næste bidrag i bogen og det SIDSTE! kommer fra Berlin:

d. 20.11.1930,Berlin, Olaf:

"Kære alle!

Jeg opdager Bogen og maa lige se at faa den sendt af sted med et Par Ord i al hast. Den er bleven liggende paa Grund de ubehagelige Omstændigheder der fulgte med at vi maatte indstille vore Betalinger. Vi har nu faaet et retslig Forlig og har saa Ro en Tid til vi ser om vi kan gennemføre det; men vi ved jo endnu ikke rigtig hvad det bliver til saa derfor vil jeg lade Bogen gaa videre, nu kun en Hilsen til Eder alle og Tak for Bogen. Eders hen Olaf. Her alt vel ellers".

Efterskrift

”Her alt vel ellers ”, slutter Olaf med at skrive.

Men det var jo en forfærdelig tid for ham og familien, så alt var ikke vel! Jeg har altid troet, at betalingsstandsningen skyldtes de svære forhold på det tidspunkt i Europa, men det er jo nu gået op for mig, at den måske især hang sammen med, at Axel Hermansen, der havde slået et for stort brød op med sin investering i A/S Kronborg, gik fallit i 1930, og det var jo ham, min bedstefar arbejdede for. Min mor, Gerda, der på det tidspunkt lige var blevet konfirmeret, fortalte, hvor forfærdeligt det var for Olaf, at han blev tvunget til at opsige hele sit personale pr. 31.12.1930. Hvilke planer der var derefter, ved jeg ikke, og det var jo nok slet ikke til at overskue endnu, hvordan de skulle komme videre. Men det hele fik en brat ende, da Olaf døde d. 6.1.1931 af et slagtilfælde (eller noget i den retning), formodentlig pga. stress.
(*Hermansen dør d. 1.8.1933 i Næstved som en ensom mand).*

Min bedstemor, Petra, måtte vende hjem til København med min mor. Min mor skulle være startet i gymnasiet sommeren 1931, og det glædede hun sig meget til. Hun var SÅ ked af, at hun ikke kom i gymnasiet. I stedet kom hun i Apotekerlære i København, men kunne ikke tåle at stå så meget op, fik hævede ben, så det endte med en kontoruddannelse, hvor hun efter min fars død i 1951 og til sin egen død i 1971, arbejdede hos Politiet på ”Landsarbejdskartoteket” på Artillerivej. Hun havde også været der, inden hun blev gift og fik en medalje for tro tjeneste til sit 25-års jubilæum.
Jeg kan se i min mors fotoalbum, at hun blev skoleåret ud. Der er et billede, som hendes klassekammerater har sendt til hende med alle deres navne på. Det er taget i foråret 1931 på Dorotheen Lyzeum.

Gerda, das blonde Mohrchen, som hun blev kaldt, står i midten på første række

Min onkel Knud blev i Berlin og tog sin studentereksamen færdig. Han tog derefter til København og læste til tandlæge.

Min onkel Olaf boede allerede i København og arbejdede en stor del af sit liv hos radiofirmaet Torrotor.

Min moster Ågot, var så vidt jeg ved, også allerede etableret i København, da Olaf døde. Hun arbejdede til sin pension som korrespondent for forskellige firmaer, bl.a. Müller og Landschultz og Bernadotte.

Bogen går i stå, og jeg forstår efter min lange rejse gennem alle bidragene bedre hvorfor. Ludvig, Theodor og Olaf var døde. Johanne Luise var syg og svagelig og en del af de andre ligeså. Det kneb med at få bogen til at cirkulere, så da Olaf døde under sådanne triste omstændigheder, tror jeg, at ingen havde lyst og overskud til at fortsætte. Der er desværre ingen tilbage, jeg kan spørge!

Kbh. 10.3.2021, Nina

PS: Jeg gik i stå med rettearbejdet i Pinsen 2021 og er først kommet i gang igen her i januar/februar 2023. Jeg havde lavet to notater i Pinsen 2021, som jeg lige vil tilføje her:

1)

Min mors motto var: ”Intet er så galt, at det ikke er godt for noget”.

Og ja, sådan er det jo ofte. Det var forfærdeligt, at min bedstefar døde så pludseligt og tidligt, men det var da godt, at Petra og min mor kom hjem fra Berlin i tide. Min mor blev faktisk forlovet med en tysker, Reinhardt Rothe, der boede i samme opgang som familien. Han boede alene med sin mor, fordi hans far døde under 1. Verdenskrig. Han var lidt ældre end Gerda og havde altid været betaget af hende. Hun var med til den berygtede Olympiade i Berlin i 1936, formodentlig fordi hun var på besøg hos Reinhardt. De skulle have været gift i København, men dagen før brylluppet blev de uvenner, så det blev ikke til noget. Frygtelig situation for min mor, gæsterne var inviteret osv. Min onkel Cedric, min fars barndomsven, som min mor kendte via Erik Hassing, blev hidkaldt for at trøste hende. De gik tur sammen på Strøget, den dag brylluppet skulle have stået – har han senere fortalt mig. Igen – det var da godt, at de ikke blev gift, når man tænker på, hvordan det udviklede sig i Tyskland (og så var jeg jo heller ikke blevet født!). Jeg har et meget rørende brev liggende fra Reinhardt, som han har skrevet til min mor fra Rusland i maj 1944. Han fortrød skænderiet. Var siden blevet gift, men havde aldrig glemt min mor. Jeg har også min mors svar, for han nåede aldrig at få hendes svar, da han døde, inden det kom frem. Han døde den 2.6.1944. Min mors svar er først skrevet i juli 1944, og den 20.11.1944 returnerer Maria Rothe brevet med medelelsen om, at hendes elskede søn er faldet i krigen. Hun havde Ågots adresse og sendte det derfor via hende til Gerda.

2)

Min mor kom fra en meget ressourcestærk familie, hvilket jeg kun var halvt bevidst om. Min bedstefar blev født i 1875, samme år som Albert Schweizer. Olaf døde i 1931, men Albert Schweizer først i 1965. Tænk, hvis min bedstefar var blevet lige så gammel! Jeg gik i 2.g. i 1965 og ville jo så have kendt meget mere til min mors familie.

Der blev ikke talt meget om min bedstefar og hans søskende i mit hjem. Jeg tror, at 2. Verdenskrig også satte en stopper for at tale om tiden i Berlin. Min mor vendte aldrig tilbage efter 1936. Jeg ved, at familien holdt meget af Berlin, og det må have været en katastrofe for dem at følge med i udviklingen af 2. Verdenskrig. Et

traume. Min fars morfar var for øvrigt også tysk og havde familie i Hamburg, der led. Men man skiltede jo ikke med den tyske forbindelse lige efter 2. Verdenskrig herhjemme, hvor alle var fyldt med had mod tyskerne.

Kbh., d. 17.2.2023, Nina

Petras og Olafs børnebørn, Einar Holbøllsvej, sommer 1950(?)

Britta, Olaf, Viggo, Jørgen, Gunnar, Henrik, Marianne, Knud og Nina

Kilder

”Mohriana” – 43 vandrebøger skrevet af Mohr-familien (*vil efter Henrik Mohr blive opbevaret af Johan Jacob Mohrs tipoldebarn, Johan Jacob Mohr, f. 26.5.1967)*

” http://Ifømuseum, se/sv/ifoverkenshistoria/hermansen-epoken”

”http://biografiskleksikon.lex.dk/Axel_Hermansen”

”https://bodilanjar.com/berattelser-fra-bromolla/

”Wikipedia, https://de.wikipedia.org/wiki/Carl_Francke”

“Wikipedia, https://de.wikepedia.org/wiki/Julius_Pintsch”

“Johanne Louise Mohr(1869-1942)”, copyright Kvinfo 2003, ved Hanne Rimmen Nielsen

”Kvinfo 2006: yderligere oplysninger v. Hanne Rimmen Nielsen: ”Troende og dygtige lærerinder”, 1990. ”Ribe Statsseminariums Elevforenings Årsskrifter, 1931, 1942, 1968 ”

”Studenterne fra 1886: Biografier og Portrætter i Anledning af fem og tyve Aars Jubilæum”, ved Charles Mourier, fundet på Metropolitan Skolens hjemmeside.

”Fragen an die deutsche Geschichte”, 1984 Herausgeber Deutscher Bundestag, Presse- und Informationszentrum Referat Öffentlichkeitsarbeit, Bonn

”Historisk Opslagsbog”, Gad, Kbh.1994

”Kablet 1917: ”Set og Hørt”” af telegrafist Caspersen

”Tyskerne – Nation og stat i Tyskland 1815-1988”, Den jyske Historiker, Nr. 43-44, 1988

”Østerbro Lokal Historisk Forening og Arkiv, nr. 1, 28. Årgang, 2021”, s. 2: ”Krigsfangerne på Frihavnen og Langelinie – Soldater, sygdom og Langeliniepiger” ved Louise Lis Nielsen, historiker

”Kristelig Dagblad ” 19.2.2021: ”Vores idé om statsborgerskab er kun 100 år gammel ” ved Jes Fabricius Møller, lektor i historie ved KUA

Ego og fætter Henrik d. 1. August 2022 i Gilleleje

.

.